BSB Bayerische StaatsBibliothek

Münchener DigitalisierungsZentrum
Digitale Bibliothek

Osório, Jerónimo

Hieronymi Osorii Lvsitani, Silvensis Episcopi, de Gloria, libri V

Colonia 1583

Mor. 699
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10187298-5
VD16 O 1331

Copyright

Das Copyright für alle Webdokumente, insbesondere für Bilder, liegt bei der Bayerischen Staatsbibliothek. Eine Folgeverwertung von Webdokumenten ist nur mit Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek bzw. des Autors möglich. Externe Links auf die Angebote sind ausdrücklich erwünscht. Eine unautorisierte Übernahme ganzer Seiten oder ganzer Beiträge oder Beitragsteile ist dagegen nicht zulässig. Für nicht-kommerzielle Ausbildungszwecke können einzelne Materialien kopiert werden, solange eindeutig die Urheberschaft der Autoren bzw. der Bayerischen Staatsbibliothek kenntlich gemacht wird.

Eine Verwertung von urheberrechtlich geschützten Beiträgen und Abbildungen der auf den Servern der Bayerischen Staatsbibliothek befindlichen Daten, insbesondere durch Vervielfältigung oder Verbreitung, ist ohne vorherige schriftliche Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek unzulässig und strafbar, soweit sich aus dem Urheberrechtsgesetz nichts anderes ergibt. Insbesondere ist eine Einspeicherung oder Verarbeitung in Datensystemen ohne Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek unzulässig.

The Bayerische Staatsbibliothek (BSB) owns the copyright for all web documents, in particular for all images. Any further use of the web documents is subject to the approval of the Bayerische Staatsbibliothek and/or the author. External links to the offer of the BSB are expressly welcome. However, it is illegal to copy whole pages or complete articles or parts of articles without prior authorisation. Some individual materials may be copied for non-commercial educational purposes, provided that the authorship of the author(s) or of the Bayerische Staatsbibliothek is indicated unambiguously.

Unless provided otherwise by the copyright law, it is illegal and may be prosecuted as a punishable offence to use copyrighted articles and representations of the data stored on the servers of the Bayerische Staatsbibliothek, in particular by copying or disseminating them, without the prior written approval of the Bayerische Staatsbibliothek. It is in particular illegal to store or process any data in data systems without the approval of the Bayerische Staatsbibliothek.

F V

1 5 3 2

10187298

Mor. 699

Domus S.S. Adelhaidis et Caietani.

10187298

<366163644680012

<366163644680012

Bayer. Staatsbibliothek

10187298

Bayerische
Staatsbibliothek
München

HIERONY-

MI OSORII LVSITANI,

SILVENSIS EPISCOPI,

de Gloria, libri V.

AD IOANNEM TERTIVM,

Luſitaniæ Regem.

EIVSDEM DE NOBILITATE

Ciuili & Chriſtiana, Libri V.

AD LVDOVICVM PRINCIPEM,

Emanuelis Regis F. conſcripti.

Omnia nunc quàm antea caſtigatius edita.

COLONIAE,

Apud Goſuinum Cholinum.

cIↃ. Ↄ. XXCIII.

BODEGEMIVS STVDIOSIS.

IN Oſorij de Gloria quinq; libris ; quia trium interlocutorum Dialogo ſiue ſermone, conſtant; hoc eſt tentare; licet noue, & ſine cuiuſquã exemplo fortaſsis; non incommode tamen; &, vti ſperamus, haud infeliciter ; viſum fuit: poſſentne; diuerſi, diuerſorum vt ingeniorum, ſic et voluntatum, ac pronuntiationis diuerſæ; ſermonis; diuerſis quoque characteribus; ad faciliorem memoriã, & promptius interloquentium cuiuſq; diſcrimen ; in prolixiori præſertim ſermone, qualis hic plerumq; deſcribitur; excudi. Quamquam; quid hic iuſte quis cõqueri valeat, haud equidem video: cum ſcriptoris ſententiæ nihil decedat; plurimum autem vtilitatis ad æquos lectores, hinc adceſſurum ſperemus. Antiquitatis porrò ſtudioſos ; quod veterum ſcripta, vnius aut alterius fortaſſe generis characte re conſtare, compertum habeant; id ægre laturos non arbitror, ne plurimas artes humanæ vitæ perutiles, quæ priſcorũ inuentis, felici poſterorum induſtria, ſunt adiectæ; eadẽ ratione, prorſus ex hominũ memoria tollendas exiſtimẽt. Infinitis .n. rebus hodie careremus: ſi præſtãtes ingenio viri, maiorũ veſtigijs adeo curiosè, ne dicã ineptè, ſemper inhæſiſſent; vt in nullo deinceps artis aut diſciplinæ genere; tũ augendo, tũ exornãdo; præter id quod ab illis inuentũ eſt ac traditum; ſibi quidquã elaborandũ putaſſent. Bonis igitur, & efformatis ad humanitatẽ ingenijs, nouum hoc in excudendis hiſce Dialogis inſtitutum, minime diſplicebit, vti ſpero: aut aptius ſaltem aliquid in poſterum excogitandi, occaſionem præbebit.

IOANNI

MATALIO

METELLO SEQVANO

VIRO CLARISSIMO, BARTHO-

lomæus Bodegemius Delphus

I. C. Salutem.

HIERONYMI OSORII *Lusitani de Gloria Dialogos, & quos de Ciuili Christianáq; Nobilitate libros edidit, ad te mitto, Metelle doctißime. Cui, quæso, iustius debebantur? Te enim in illis colloquentem induxit, Antonium verò Augustinum Hispanum, etiam acerrimè disputantem. Deinde, perquàm familiariter cum Osorio vixisti Bononiæ, tum quum Andream Alciatii Ius Ciuile docentem audires: cum Augustino verò, quantum ex eius libris, et à multis accepi, Bononiæ, Florentiæ, Venetijs, Romæ, & in Belgio, coniunctißimè semper. In Anglia quoq; comes eius individuus eras, quũ ille pro Pontifice Maximo, ad Philippum Regem, legatione fungeretur: quemadmodum ex*

ijs libris, quos Osorius aduersus Haddonem de Religione conscripsit, & ex tuo etiam relatu, quoties in eum sermonem incidimus, nō semel cognoui. Porrò: cum Osorius istos de Nobilitate libros scriberet, cum eo eras (ita enim me ex te audisse memini) & tuus vnà Carolus Sigonius, Italus. Sic autem, quod præcipuum est & maximi faciendum, Osorius & Augustinus, eximiæ virtutis, ac pietatis, doctrinæq; nomine, non domi modo, sed apud exteros etiam, vno omnium ore commendantur, vt ille Silucnsium in Algarbijs Lusitaniæ; hic Ilerdensium Episcopus; ac demū Tarraconensium, factus sit Archiepiscopus. Sigonium autem, Respublica Veneta primùm, deinde Pontifex etiam Maximus, & Senatus Populusq; Bononiensis, in celebre suum Gymnasium magnis præmijs adcersiuit, & inter bonarum artium, eloquentiæq; Professores supremo loco cōstituit. Sed insignem horum in literis Triumuirorum eruditionem, eamq; multiplicē, præclara ipsorum ingenij monumēta posteris adeò testatam faciunt, vt eius memoriā nulla deinceps obliuio sit obscuratura. His adcedit meus

erga

erga te amor, non leuiter nec temerè ſed iuſtiſſimis de cauſis pridem ſuſceptus. Nam vt de eximia tua multarum linguarum & artium peritia, de varia multiplicią doctrina, & in literis excolendis induſtria, quibus effectum eſt, vt in hominum luce meritò verſeris; vt denique de acri tuo iudicio, nihil hic ego commorem: mihi certè perſpecta eſt, ſingularis tua de ciuilibus belli pacisą negotijs prudentia. Quam tu tibi non in otio, ſed vſu etiam ipſo, & ex longinquis peregrinationibus & omnis generis ac nationis hominum conſuetudine, Regumą ac Pontificum aulis frequentandis & perluſtrandis comparaſti. Cognita quoque mihi tua, in varijs fortunæ caſibus fortiter excipiendis conſtantia. Quibus virtutibus, egregiam in omnes humanitatem adiunxiſti. Mitto pietatem erga Deum, & modeſtiam in tantis tamą raris animi ornamentis eximiam prorſus ac ſingularem, quã Oſorius tuus non ſemel elegãtiſſimis ſui ingenij monumentis, pro dignitate laudandã & poſteritati commendandam ſuſcepit. Cum igitur hi Oſorij tui libri, qui Florentiæ primum, annis ab hinc multis, deinde in

Germania prodierunt, auidè distracti sint, omniumq; propè manibus terantur, & quam plurimi nunc eos etiam expetant : iam tertiò, minusculis tamen formulis, quo facilius gestentur, recentis earum lectione mirificè delectatus, excudendos Ludouico nostro Alectorio tradidi. Quod igitur ad Osorium pertinet esse, decem hosce de Gloria, ac Nobilitate, Libellos; adolescens etiam num, ingenti quidem ausu, vt ipse de se testatur, sed fœlicissimo tamen, vt doctissimi viri censent, euentu, vtilitatis Reipub. causa conscrpsit, Amplum enim et apertum testimonium purioris elegantiæ, tum doctrinæ, secum ferant, necesse est, qui tam cupidè legantur, nimirum prudenter, & cum iudicio, tum etiam artificiosè & eruditè, grauiter, copioseq; conscripti. Quamobrem superuacaneum foret, eos à me, vt incognitos, hic commẽdari. At verò, nóune satis magna laus est, eos Metelle à tot doctis laudatissimisq; viris à te maximè, qui mihi multorum es instar, Petroq; nostro Xuenio, Philosopho ac Theologo praestantissimo, Pilade tuo, vehementer probari? Tu igitur aureolos istos libellos, à me tibi missos

ſos hilari fronte nunc excipe : hoc eſt, veterem tuam cum Oſorio Auguſtinoq; cõſuetudinem, noua horum librorum editione lectio neq; (te enim, licet abſentes, tanquam coram ac præſentes, in ijs compellant) renouari modo patere. Quoniam ergo, quos Marcus ille Tullius, de Gloria, omnibus eloquentiæ numeris abſoluit, & claris etiam Philoſophiæ luminibus illuſtrauit, iuterciderunt, prudentiſſimos Medicos imitemur, quibus eſt in more poſitum, vt ſi quod componendo alicui medicamẽto, ſimplex quod adpellant, deſit, aliud eius vice, non diſſimilis tamen generis ac naturæ ſubſtituant. Oſoriani ergo qui extant libri, Ciceronianorũ de Gloria, qui nobis deſunt, locum tantiſper ſuppleãt. Quod ſi alteros Oſorij, de Sapientia inſcriptos, nactus eſſem eos iſtis, veluti caput mẽbris addidiſſem. Etenim à Sapientia, cui reliquas omnes includi virtutes volunt, originem ſuam ducit vera Gloria. Gloriã verò ſponte, velut Corpus vmbra conſequitur vera non ficta Nobilitas. Sed philoſophari non nihil de his tecum libet. Si Gloria nec animo noſtro prorſus adhæret, nec corpori, ſed cæterorum fortunæ bono-

rum more, fugax est & fluxa; qui fieri potest, vt Aeterna dici possit? quo itè modo, quæ hinc dependet, Nobilitas? Si Aeterna quidem haud quaquam est, neq; vera Gloria censeri debet. Quamobrem, vt Gloria reddi sempiterna possit, eã in virtute radices omnes iacere necesse est. Virtus enim clara æternaq; habetur. Veteres itaque Romani, ingenio, virtute, sapientia præstantissimi, Templa quædam Honori, quem ego Gloriam esse definio, & Virtuti, tanquam cõiunctis numinibus, ex acceptæ per manus religionis suæ præscripto dedicarunt; ita quidem, vt nulli, nisi per famam Virtutis, ad Honoris ædem patuerit ingressus. Marcus etiam Marcellus ea dicasse ad Portam Capenam scribitur; quo proficiscentes ad bella monerentur, sola Virtute, aditum ipsis ad Honorem & dignitatem, in ea Republica, quæ tum temporis æquissimis fundata legibus, & institutis optimis ornata florebat, apertum & liberum esse. Huius autem rei rationem non inucundam, nec ab argumento proposito alienam, altius repetito principio, sic intelligi commodè posse existimo. Homini, cum sit animal ratione præditum

ditum & mortale, ideoq; corpore constet & animo, duo potissimum insunt, à quibus regitur, quasi quidam eius actionũ cogitationúmque duces: Adpetitus nimirum et Ratio. Iuuentutẽ Adpetitus (quod sensuum imperio magis obsequens, recto Animi iudicio sapientiæq; resistit) propemodum gubernat. Senectutem verò quæ sapientiæ quædam altrix esse solet, ipsa Ratio moderatur. Etsi autem hi duo duces simul ipsum corpus, tanquam domicilium quoddam commune inhabitant: vehementius ij tamen inter se dissident. Corpus enim, quia Deus optimus maximus ex quatuor elementis ita composuit, vt ad certum tantummodo tempus hic in terris subsistens, Animo sedem ac ministerium, exercendæ virtutis causa, præberet: eo decurso spatio, in partes suas resolutum extinguitur: Ita Homo deseritur à corpore. Hic terminus, Mors est, vltima rerum terrenarum linea. Animus verò qui potiorem in Hominis structura partem constituit, cuius gratia Homo ipse in hanc lucem est editus, et qui ad Cælum ob id originem suam omnino refert: non interit, sed in omne æuũ immortalis permanebit.

bit. Si igitur Animus perpetuo viuit: illum Corpori supereſſe, neceſſe eſt. Ex quibus, Hominem eo ipſo immortalem eſſe, conſequitur. Quamuis enim Homo, illa quam dixi Morte Corporis, ab Hominum ſeſe ſocietate, Terrąq; commercio ſeiungit, hæc inferiora velut ex alto deſpiciens: quod in Cœlo, tanquam patriæ, ſurſum beatè degit: in Terra tamen, hominum linguis atque memoria, permanet: vnoq; Gloriæ ac Famæ, quam virtute eſt cõſecutus hicq; reliquit, beneficiõ viuere certò creditur. Quod ſi hanc Gloriam, vt & cæteras res omnes, quæ ſub Cœlo ſunt, tu Tempore tandem expugnari, & obliuioni perpetuæ tradi contendes: an non & ipſum Tempus ijſdem quoq; regionibus incluſum, finitumq; eſſe, fatebere? Tempus ergo, quia finitum, ab Aeternitate; quæ nullis annorũ periodis terminatur, nullis ſæculorum finibus circumſcribitur, & ob id immota, fixa ac ſempiternæ eſt; conſopitur & abſorbetur. Quod.n. eſt finitum, id vt vllã ad infinitũ rationem ac proportionẽ habeat, non ſolum non explicari verbis, ſed ne mẽte quidẽ et cogitatione concipi poteſt. Iam verò, eximia illud nominis

virtute

virtute profectũ decus ac celebritas, quæ Gloria nominatur, tum eius ſocia vel pediſſequa Nobilitas, quam nobis Chriſtiana & cœleſtis illa Sapientia peperit, vi Virtutis eripitur dominio illi labili et fluxo Temporis, et in Aeternitatis poſſeſſionẽ miſſa, nullum interitum reformidat, ſed incredibili claritate circumfluens, perpetuum æuum viuit immortalis. Virtus enim ipſa, cui Famæ celebritas omnis & Gloria, tanquam baſi & fundamento firmiſſimo innititur, immortalis eſt procul dubio, & ſempiterna. Quamobrem Homo, qui ad hunc ſcopum collineat, huc cogitationes, actionesq; ſuas omnes, quoad vixerit, dirigit, vt veræ illius Gloriæ ampliſſimam ſimul et optatiſſimam hæreditatem ab optimo ditiſſimoq; teſtatore, filijs ſuis in beatiſſima regni cœleſtis æternitate reſeruatam conſequatur: is Adpetitum illum ſuum, qui fluxus eſt & ſolos ſenſus delectat, totis aſſiduè viribus domare atq; euertere nititur. Nam Ratio, Intelligentiæ diuinæ alis ſurſum euolans, & ætatis deinde maturæ prudentia diuinitus in Cœlum erecta, ex ſuperiore eo loco, facile hunc Adpetitum infra ſe ia-

centem coercens, letaliter ferit & conculcat. Quamuis ergo Mors (vt rem in pauca conferam) omnes tum Adpetitus, tum etiam Rationis vires eneruet ac frangat, & quas in Hominis Vita functiones exercebat, secum auferat: Gloria certè siue Fama, vt Homo eiúsue nomen post ipsam quoq; Mortem inter homines viuat, efficit. Nec solum ita post obitum viuit, sed etiam ijs Virtutum ornamentis, quibus in vita claruit, cæteros ad egregium honestatis studium, & illustris famæ desiderium amplectendum vehementius, q̃. cum inter homines versaretur, incendit. Quæ ratione fit etiam, vt cessante iam inuidia, Virtus absentis quotidie magis ac magis hominum mentibus imprimatur, & totus pòsteritatis memoriæ cõsecretur. Nec Tempus, licet rerum omnium edax, eam Gloriã absumit, cum se Aeternitati, quæ id longissimè superet, totam ipsa mancipet. Ad hunc ergo modum, Homo et viuus ante mortem, & post obitum, Aeternam à Virtute, quam firmè semel imbuerit, Gloriã adipiscitur. Id quod etiam infinitis omnium historiarum monumentis ostendi demonstriq; potest. Tanta. n. tamq;

excel-

excellens veræ Virtutis vis eſt, ad illuſtre nomen apud poſteros obtinendum, vt capitalis etiam eius hoſtis, improbitas, inani quoq; ſaltem egregiæ Virtutis imagine velata, magnã apud plurimos aliquando laudem inuenerit. Nam quid ego calliditatem atq; verſutiam, illuſtris prudentiæ nomine celebratã; quid auaritiam, frugalitatis; quid prodigalitatem & ambitioſam munerum corruptelã, liberalitatis & magnificentiæ; quid temeritatem atq; audaciam, fortitudinis laude commendatã frequenter eſſe, commemorem? Quid cæteras humani generis labes ac peſtes, ficta quadam probitatis ſimulatione fraudulẽter incautorum ac rudium animis obrepẽtes, in ampliſſimas dignitatis & Gloriæ poſſeſſiones inuaſiſſe, et hoſtilem in modum, laudis honorumq; quaſi prædas interdũ abegiſſe, referam? Aetas me deficeret, ſi ſingula ſuis exemplis ex omni antiquitate repetitis, illuſtare vellem. Hinc Phalarides, hinc Buſirides, hinc Methometes, apud Græcos & Barbaros: hinc apud Chriſtianæ religionis cultores; Arrios, Macedonios, Neſtorios, Eutychetes, Photinos, Donatos, olim; et hoc quoq; tem-

pore, minime ſane pauciores publicæ quietis à Religione, turbatoris in ſummam perniciem veræ pietatis ac fidei natos. Quamuis autem nulla virtutis ſimulatio, diuturna eſſe poteſt, nec iniuſtæ claritatis decorisq; poſſeßione perpetuo frui: præclare enim apud Xenophontem Socrates, qui ait; nullã eſſe viam conſequendæ gloriæ, tutiorem, quam qua quis bonus fiat, ac non videri velit: tamen ex eo facile conſtat, quantũ vera virtus, ad æternã laudem & dignitatẽ adipiſcendam valeat, cùm fucatã & manẽ quoq; tantum adhoc momentũ frequenter attuliſſe videamus. Fuit enim, fuit ꝓfectò, eritq; ſemper, in peßimis illis hominibus, ſimulata quædam pietatis, modeſtiæ, iuſtitiæ, liberalitatis, beneuolẽtiæ, charitatis, conſtantiæ ac fortitudinis ſpecies, inſigni doctrinæ & eloquẽtiæ ſuto mirum in modum adornata, qua multitudini imperitæ pro magnis ſe venditant. Nihil hic Gimnoſophiſtarum, Brachmanorum, Philoſophorum, Druidum, aliorumq; miram in virtutem & literarum ſtudijs excolendis induſtriam: nihil inuictam innumerorum cum & imperatorum, in periculis pro patria fortiter

ter adeundis conſtantiam: nihil continentiam, nihil pietatem, quæ in Ethnicis quibuſdā ſubiunde eluxit, adferam. Non enim veram illi virtutem habuerunt (cum ſupremum hominis bonum, veram nimirum de ſummo Deo, deq; ſempiterna hominis ſalute ac fœlicitate, doctrinam, quæ ſacris tantummodo literis per orbem innotuit, ignorauerint) ſed vmbram tantummodo virtutis. Et tamen hoc ipſo virtutis adumbratæ nomine, nobis etiam poſteris, tanto ſeculorum interuallo innotuerunt. Nihil denique de ſanctiſſimis illis Patriarchis, Heroibus, Regibus, Ducibus, nihil de Sacerdotibus et Prophetis, qui vel ante Legem, orbi diuinitus, interuentio Moſe datam, vel ſub lege Moſaica ſanctiſſimè vixerunt, quorumq; laudes ſempiternis illis ſacrarum literarum monumentis conſignatæ ſunt, hoc loco dicam. Hoc equidem dico: tantum eorum hominum, qui veriſſimæ Virtutis ſtudijs & exemplis nomen ſuum ab interitu vindicarunt, numerum apud nos eſſe, & iam inde à nato Chriſto, Domino ac Seruatore noſtro sẽper fuiſſe: vt ſi latiſſmũ iſtum dicendi campũ vel obiter ſaltem ingrederemur, nullum

nullum prorſus exitũ inuenturi ſimus. Hic ſublimes Theologos, aduerſus imperitã impietatẽ & impiam imperitiam aſſiduè decertantes: hic Martires, corporis immenſos dolores, æternæ gloriæ ſpe, fortiſſime calcantes: hic Monachos in deſertis, in ſpecubus, in cauernis, in ſacco & cilicio carnis illecebras perpetuo domantes, hic Virgines aduerſus impudicitiam, Viduas aduerſus incontinentiam: oẽs poſtremo, animo maximo, contẽptis rebus humanis omnibus in cœlo verſantes videas, et ad ſempiternã beatitudinem ardentiſſimis votis anhelantes. Quæ quidem dum faciunt & nullam ex tantis ſudoribus in terris gloriam deſiderant, tamen diuini numinis prouidentia procurante id fieri videmus, vt tanta nominis claritate circumfluant, quantã nullis obliuione tenebris obſcurare nequam ætas nulla poſſit. Sed hæc fortaſſe longius, quam huius epiſtolæ fines poſtulabant: quo, neſcio quo ardore tecum diſſerens, abductus exceſſi. Nunc ad Oſorium redeo. Is igitur hanc Moralis Philoſophiæ partem, quæ de Sapientia, deque Gloria ac Nobilitate diſſerit, ita complexus eſt, vt cæteros,

(id

(id quod non ignoras) et rerum pondere ſubtilitateq3, & genere dicendi pereleganti, tum copia, longo poſt ſe interuallo, quemadmodum doctiſſimi viri iudicant, reliquiſſe cenſeatur. Quarè plurimi ipſum ab omnibus eo nomine fieri mirum, Metelle, minimè videri debet. Ego certè, libros Oſorij legens, ita afficior interdum, vt omnẽ illum dolorem & ægritudinem, quam ex acerbiſſimis & quotidianis chariſſimæ patriæ meæ, tyrannide quorunda miſerabiliter oppreſſæ, calamitatib. abſens licet, aſſiduè capio: leniri palatim ac minui ſentiam. Quo quidem nomine, plurimum ipſi me debere, libeter agnoſco. Quod ſi tantum apud ipſum vel amicitia, vel auctoritate, quantu, valerem, gratias ob id ei per literas (cum nunc, vt audio. Romæ ſit) quam primum agerem, nec vllis ab eo precibus efflagitare deſiſtrem, donec eiuſmodi compluribus ingenij ſui monumentis in lucem editis, beneficio nimirum maximo & præſtantiſſimo, non me ſolum, ſed vniuerſam etiam poſteritatem, ſibi quam arctiſſimè deuinxiſſet. Hoc autem cum ego nunc præſtare non poſſim: tuum erit Metelle, meas has in re par-

tes

tes apud ipſum ſuſcipere, & (quod potes) per literas ab eo contendere, vt quicquid in ſacris aut Philoſophicis humanioribúſue ſtudijs paratum iam & elaboratũ habet: id omne vel iſtic in lucem exire patiatur: vel huc ſaltem vel huc ſaltem ad te mittat: quo, pulcherrimis formulis in lucem prodeat. In primis autẽ, laudatiſſimam eius de rebus in Indiageſtis hiſtoriam, ad hæc vſq; tempora, eodem ab 80. deduci, literariæ Reipublicæ plurimũ intereſt; & id vt fiat, doctorum omnium votis expetitur. Hoc autem ab eo ipſo, cuius humanitatem pietatemq; ſingularem mihi frequenter laudaſti, vt impetrare (quod potes) velis ac ſtudeas: cum mea priuatim vnius, tum publica omnium gratia, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale. Ex Agrippinenſi Romanorum Colonia. Cal. Septemb. cIↃ. IↃ. LXXVII.

LIBRI

LIBRI DE GLORIA PRIMI, CAPITA.

PRæfatio, cauſas & ſcopum libri continens. 1
II. Narratio, diſputationis de Gloria occaſionem continens. 11
III. Dialogi exordium. 15
IV. Gloriæ commendatio. 20
V. Gloriam non eſſe bonum, nec expetendũ. 23
VI. Gloriam malis contingere. 24
VII. Gloriã in opinione populari conſiſtere. 24
VIII. Gloriã expulſa virtute euertere Remp. 28
IX. Gloria vnde deducatur. 30
X. Opinio quare ſemper incerta. 31
XI. Vitia non omnibus nec vbique turpia. 33
XII. Gloriam pro populi moribus et legibus variare. 33
XIII. Legibus antiquis multa facinora permiſſa laudataq; fuiſſe. 37
XIV. Quare populi mores olim, quàm nunc, meliores. 38
XV. Seditioſi vulgo laudari, & de ſeditionum incommodis. 48.

Libri ſecundi Capita.

I. VTrum omnes populi ſint dementes. 53
II. Gloriæ ſtudium inſanos, abiectos, & ſceleratos facere. 62
III. Præſtantiſſimus quiſq; quanto tum ſuo, tum Reipub. damno gloriam ſectetur, 66

IV. Gloriæ

IV. *Gloriæ cupidus, philoſophiæ contemptor eſt, & quantum ex eo damnum.* 67
V. *Gloriæ cupiditas philoſopho indigna.* 69
VI. *Gloriæ ſtudium eſſe turpe.* 70
VII. *Id cum prudentia pugnare.* 72
VIII. *Aduerſari quoq; Iuſtitiæ.* 76
IX. *Fortitudini repugnare.* 88
X. *Inimicum eſſe temperantiæ.* 92
XI. *Epilogus, malorum Gloriæ catalogum continens.* 101.

Libri tertij Capita.

I. DEfenſionis *Gloriæ exordium.* 114
II. *Gloriã non in opinione, ſed in natura ſitam eſſe, plurimis omnis generis exemplis oſtenditur.* 116
III. *Gloriæ abuſum aliquem eſſe poſſe.* 122
IV. *De vi & ratione Gloriæ.* 123
V. *Gloriæ principium, honeſtas.* 128
VI. *Quaſdam opiniones veras eſſe, & quenam eæ ſint.* 130
VII. *Vulgi de rebus laudandis & vituperandis opinionem à Sapientum iudicio non diſcrepare.* 123
VIII. *Populum ex mediocribus tantũ conſtare.* 139
IX. *Populum iniuſtè ſeditionis accuſari, et quid publicè contulerit.* ibid.
X. *Non populum in viros inſignes, ſed paucos quoſdam, ingratos extitiſſe.* 143
XI. *Reruмpub. interitus, quib. imputandus.* 145

XII. *Populum, non, vt feras, legum vincula repellere, sed sponte expetere: & quibus leges scribantur.* 147
XIII. *Populi mores ius facere.* 150
XIV. *Populū tyrannis, virtutis imagine deceptum adhærere: eosdē deprehēsos odio persequi.* 151
XV. *Virtutis expressæ laudem tribus impediri, et quænam ea sint.* 153
XVI. *Notionem de bonis & malis, omnibus insitam esse.* 157
XVII. *Populū quidē decipi posse, non diu tamē.* ibi.
XVIII. *Certissima ad Gloriam via.* 160
XIX. *Certissima ad Sapientiam via.* 161
XX. *Sola vera virtute stabilem gloriā gigni.* 162
XXI. *Quare viri præstātes gloriā non ambiāt.* 168

Libri Quarti capiti.

I. *Defensionis Gloriæ breuis repetitio.* 170
II. *Quantum fructum rebus humanis Gloriæ studium adferat.* 171
III. *Gloriam non pugnare cum prudentia.* 178
IV. *Gloriam iustitiæ contrariam non esse.* 180
V. *Gloriæ studiū cum fortitudine nō pugnare.* 203
VI. *Gloriam Temperantiæ non aduersari.* 209

Libri Quinti capita.

I. *Gloriā Christianis institutis non repugnare.* 216
II. *Epilogus defensionis Gloriæ, rationem laudis continens, ab hominis ortu repetitā.* 234
III. *Quæ causa lapsus Adami fuerit, & quæ inde miseria consecuta.* 237

IV. Immoderato laudis ſtudio veram Gloriam periſſe. 239
V. Chriſtum eſſe vere Gloriæ reparatorem & Doctorem. 250
VI. Humilitatem gloriæ non aduerſari 255
VII. De cœleſti piorum Gloria. 263
VIII. Vera Gloria quomodo pæranda. 265

De Nobilitãte Ciuili, Libri Primi, Capita.

I. Præfatio. 267
II Occaſiones & cauſæ huius libri conſcribendi. 272
III. Quæ vis ſit & ratio Nobilitatis. 274
IV. Quemadmodum Nobilitas ab ingenij virtutis q; præſtantia nata, ſummos honores adepta ſit, & opinionem attulerit antiquitati. 284
V. Genus clarum eſſe cum Dijs ſanguine & antiquitate deuinctum. 289
VI. Quanto in honore generis Nobilitas apud bene inſtitutas nationes ſemper fuerit. 295
VII. Quantum conferat ad dignitatem, generis vetuſtas. 301. VIII. Vtrum plebi ſit commodum, Nobilitatis imperio gubernari. 305

Libri Secundi Capita.

I. Nobilitatem generis eſſe mortalem, & quibus excauſis hoc fiat. 314
II. Quibus artibus comparetur Nobilitas 316
III. Acquiritur iuſtitia. 322. Fortitudine. 325. Liberalitate. 328. Eloquentia, Iuriſprudentia, alijſque multis artibus. 300
IV. Quibus vitijs et modis Nobilitas amittatur. 333

V. Nobilitatem extingui iniurijs, et iniustitia. 335.
timiditate & ignauia. 337. auaritia. 337
VI. De Nouitate generis, deque inani Nobilitatis ostentatione. 335
VII. Nouorum hominum cum Nobilibus et antiqua stirpe genitis collatio, & vtri sint alteris præferendi 340

De Nobilitate Christiana, libri primi, Capita.

I. Præfatio 344
II. Argumentum librorum omnium de Nobilitate tum Ciuili, tum Christiana. 350
III. De fine hominis vltimo, siue de summo bono. 352 IV. Quid Academici & peripatetici de hoc senserint. 357
V. Stoicorum de summo bono sententia. 364
VI. Epicuri de summo hominis bono sententia. 373
VII. De summo bono quid verè Christianeque sit sentiendum. 376
VIII. De hominis origine. 379. Creationis mundi descriptio, & quare sit conditus. 379
IX. Hominis creatio, eiusque præstantia ante lapsum. 382 X. Falsarum de summo bono opinionum cum vera collatio, & refutatio. 385
XI. De lapsu Adæ & eius post lapsum miseria. 392
XII. Depravationis naturæ & vanitatis opinionum origo 396
XIII. Peccati Originalis labes. 397
XIV. Idolatriæ initium vnde 399
XV. Humana sacrificia quãdo et vnde cæperint. 400

XVI. Imago Dei in homine, quid? 402
XVII. Solos Iudæos veram religionem habuisse ad Christi vsque tempora 405
XVIII. Israelitas etiam nonnullos superstitione infectos fuisse. 480
XIX. Conclusio operis olim veram virtutem et gloriam prorsus extinctam fuisse. 409

Libri Secundi, Capita.

I. SVmma liberi præcedentis. 411
II. Tempore Gratiæ, veram tandem Virtutem & gloriam eluxisse. 413
III. Christum virtutem et docuisse et dedisse. 417
IV. De Virtute Christiana in genere. 422
V. De Nobilitate Christiana. 424
VI. De Spiritus S. gratia, deq; Christiani nominis dignitate 428
VII. De Christiani nominis antiquitate. 435
VIII. De singulis Christianorum virtutibus 444
IX. De iustitia. ibid. benignitate. liberalitate. charitate & amicitia. 449

Libri Tertij, Capita.

I. DE fortitudine et cōstātia Christiana. 454
II. De Humanæ Christianæque fortitudinis differentia. 459
III. Confutatio calumniarum Machiaueli, aduersus religionem Christianam. 46
IV. De Christianorum Virtute militari. 471
V. An bellum Christianis licitum 481
VI. Peroratio. 50

FINIS

10187298

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA.

LIBER PRIMVS.

MVLTA ſunt, Rex inuictiſſime, quæ magnã vim habent ad hominum vitam vel rectè conſtituendam, vel funditùs euertendam: tum nihil eſt, quod in vtramq; partem tantùm valeat, quantum ardens quoddam laudis & famæ deſiderium. Primum enim adeò latè patet, vt nullus ſit, neq; tantâ humanitate præditus, neq; tam agreſtis & inhumanus, neque tantis honoribus inſignis, neq; tam obſcurus & ignotus, neq; tot virtutis ornamentis excultus, neq; tam multis flagitijs coopertus, qui non flagret infinita quadam gloriæ cupiditate. Deinde ita eſt id communibus ſenſibus infixum, vt neque vi rationis vllo, neq; lege aut more vllo mutari, neq; vllo metu coerceri & comprimi poſſit. Poſtremò tam vehemens eſt, vt animum nullo in loco cõſiſtere

ſiſtere patiatur, ſed ſemper incenſum trahat e
rapiat, ad maiora in dies & altiora inflamma
to ſtudio conſectanda. Ex hoc autem anim
motu clariſſimæ virtutes, ex eodem teterrim
vitia naſcuntur. Acuit enim induſtriam, ani
mosq; ad res acriter et animosè gerendas ex
ſuſcitat: ita tamen, vt alios ad ius humanæ ſo
cietatis tuendum, patriamq; beneficijs immor
talibus obligandam, alios ad leges nefariè tol
lendas & remp. delendam ſolicitet. Vt enim
antiquiſſima commemorem, illi primi vrbium
cõditores, qui homines in ſyluis beſtiarum mo
re diſſipatos, vnum in locum compulerunt, &
in ciuilis vitæ ſocietatem conuocarunt, omnes
quod ex hiſtorijs conſtat, ardenti gloriæ cupi
ditate fuerunt in ſtudium tam præclari mune
ris incitati. Quid, qui optimis legibus & inſti
tutis, ciuitates ſuas ad ſummã amplitudinem
perduxere? Quid, qui pro patria caput ſuum
in ſummum vitæ diſcrimen intulere? Quid, qu
maximarum artium diſciplinis ciues ſuos ex
coluêre? Num obſcurum eſt, neminem ſeſe ſin
magna ſpe laudis, vel ad homines inter ſe iuſti
tiæ munere conciliandos, vel ad remp. virtut

&

& induſtria defendendam, aut ingenij opibus illuſtrandam contuliſſe? Contrà verò qui patrias euertere, aut ſcelere & amentia conuulſere, omnes fuerunt ad tam tetrum, et tam immane facinus gloriæ cupiditate compulſi. Vtriuſq; autem rei ciuitatis vnius varij cæſus inſignita exempla ſuppeditant. Si enim inueſtigare velimus, per quos fuerit olim Roma fundata, eiuſq; imperium latiſſimè propagatum, vt à Romulo ordiamur, & ſeriem illam clarorum hominum vſque ad extrema florentis imperij tempora perducamus, intelligemus omnes adeò appetentes laudis & gloriæ fuiſſe, vt illius parandæ cauſa neq; laborem vllum fugerint, neq; vitæ periculum recuſarint. Rurſus ſi naturam ſpectemus eorum Romanorum, qui Romanum imperium per ſummum ſcelus euerterunt, aut ſaltem de illius pernicie & interitu cogitarunt, omnes reperiemus ad gloriæ cupiditatem incredibiliter exarſiſſe. Hoc autem, nec in vnius tantùm ciuitatis annalibus, nec in vna tantùm memoriæ hominum, ſed apud omnes nationes, in omni ætate cernere licet, nullum eſſe ſcelus immane, nullum facinus

impium, nullam ſectam peſtilentem, nullum reipub. turbulentum motum, qui non ab appetitu gloriæ naſcatur. Non igitur immerito viri ſapientia præſtantes, cum animaduertiſſent, ab hoc inſito laudis appetitu & bona quamplurima, & infinita mala proficiſci: quaſi ancipiti ſententia in varias partes diſtracti, modo iuuẽtutem, ad ſummæ gloriæ ſtudium cohortãdam modo ab illa quaſi à magna virtutis & conſtantiæ labe deterrendam exiſtimabant. Quid hic ſanctarum literarum monimenta commemorem? Explicari enim non poteſt, quàm ſæpe & quanta orationis vi nos ad ſummum ſtudium immortalis nominis inflamment. Rurſus autem nihil eſt in illis tam dira pœna ſancitum, quàm nè quis honores ambiat, ne principatum appetat, ne cupiditate laudis efferatur, vſq; adeo vt omne Chriſtianæ pietatis fundamentum in contemptione gloriæ conſiſtat. Quid igitur? vt ſit vel in caſibus humanis, vel in doctorum hominum ſcriptis tanta diſſenſio, num id etiam cœleſti diſciplinæ tribuendum eſt, vt illius præceptis imbuti explicare nequeamus. ſit ne nobis gloria conſectanda, an ſumma

potius

potius animi contentione repellenda? Sed nimirum nihil animis nostris impressum & inustum est, in quo non diuinum beneficium agnoscere valeamus: nos tamen illis naturæ principijs, quæ nobis ad salutem tributa sunt, peruerse vt entes, nostra dementia in perniciem incurrimus. Nam ira, cupiditas, spes, metus, dolor, voluptas & reliqua generis eiusdem, quib. animos vel incẽdi, vel restringui, vel incitari, vel remitti, vel efferri, vel contrahi, vel alio quouis pacto commoueri & agitari sentimus, nobis donata sunt, vt noxia repellentes, & salutaria asciscentes, naturæ statum conseruemus: nos vero ea plerunq; omnia ad flagitium atq; vitæ pestem conferimus. Quo autem sunt illa maiora & ampliora quæ accepimus, eo ex illorum abusu grauioribus malis implicamur. Largitus est enim DEVS nobis rationem, qua maxime à belluis distemus, & ad diuinam naturam propius accedamus: nos autem eandem sæpenumero rationem huc & illuc versantes, ea scelera concipimus, vt belluas etiam immanitate superemus. Habemus etiam à natura animos imbutos religione, qua incitari præcel-

lentem illam naturam, diuinamq; vim hominum generi consulentem, ex operibus agnoscentes, eam castissimo pietatisq; plenissimo cultu veneremur. At hominum amentia factum est, vt ab illo naturæ sensu duceretur omni scelere contaminata superstitio, quæ fusa per omnes nationes, multis seculis omnium fere animos opprimeret, mortalesq; miseriis infinitis implicatos & constrictos teneret. Nihil denique, ne plura persequer, est nobis à natura insitum, quod nonsit vel ad corporis tutelam, vel ad animi cultum aptissimum: sed nos plerunque diuinis muneribus ad nostrum exitium, & deformitatem abutimur. Ex quo efficitur, non studium laudis, cum sit nobis ingeneratum, esse vllo modo vituperandum, sed iactationem, & leuitatem hominum à vera virtute penitus aberrantium, & inanissimis opinionibus vitæ rationem peruertentium. Non enim temere summus ille Dominus eam cupiditatem omnium mentibus inseuit sed admirabile consilio & ratione: vt ea videlicet incitati ad honestatem, vnde laus omnis existit, ardentius aspiremus. At homines flagitijs infames, cum veræ dignitatis

tatis opibus orbati, dignitatem tamen appetãt: illusq; viam penitus ignorent: eam è rebus inaniſsimis quærentes magnum in ſe dedecus admittunt: & patriæ plerunque pectem atque perniciem machinantur. Hoc igitur gloriæ genus inane, funeſtum atque mortiferum, omnium malorum ſeminarium in ſe continens, execrari præcipiunt ſapientes homines: ab huius peſtilenti contagione Chriſti optimi max. voce deterremur: non ab illo, quod vulgi amentiam cõtemnens, ſtirpe veræ virtutis innititur. Quæ cum ſæpe mecum animo agitarem, mirè cœpi rationem, quemadmodum errorem multis inſitum ex aliquorum animis euellerem: & homines noſtros, in quibus eſt naturæ egregius amor laudis ingenitus, à leuitate, ad veræ gloriæ ſtudium traducerem. Et vt in libris de Nobilitate, quos ſcripſi ad Lodouicum fratrem tuum, principem omnibus virtutibus ornatiſsimum, facere ſum conatus, vt fucatum atq; fallacem nobilitatem à vera ſecernerem: ſic in his libris contendo, vt inanem & fluxam à vera & ſtabili laude ſeiungam, & admoniam omnes, in quibus ineſt ardor quidam mentis ad

gloriam, vt toto pectore in ſtudium pietatis & religionis incumbant. Aliter enim nunquam quod expetunt adipiſci vllo modo poterunt. Vt autem id commodius efficerem, venit in mentem mihi complecti his libris, ea quæ quondam de Gloria & Dignitate in ſermone quodam, à me cum hominibus amiciſſimis habito, cum eſſem Bononiæ, verſata ſunt. In quo ſermone multa ſunt adducta, quæ totius gloriæ vim atque rationem facilius aperient. Hos autem dialogos tibi dicare conſtitui, partim vt hoc ingenij munere, exiguo illo quidem, ſed à nõ exigua in te pietate profecto, animum erga te meum declararem: partim vt tui nominis amplitudine & authoritate munitus, facilius omnes prehenſorum impetus arcerem. Accedit, quòd nihil aptius mihi videbatur, quàm libros de Gloria inſcriptos illi principi conſecrare, qui eſt virtutum maximarum gloria præſtantiſſimus. Nec enim tu is es, qui leuitati ſeruias, cuius ſtudia ad plauſum populi referantur, quem miſerè diſtringat ambitio & tranſuerſum à recta viuendi via deducat. ſed qui vitæ conſilia ad exactiſſimam prudentiæ normam dirigas, omnes q-

omnesq; tuas actiones veræ virtutis, perfectiq; officij ratione metiaris. Cum autem sis omni dignitate princeps, tum laude religionis atq; sanctitatis es in primis admirandus. Quis enim vnquam maiorem diligentiam adhibuit in sacris ædibus extruendis, in rebus diuinis rite peragendis, in sceleribus impiorum hominum vindicandis, in Christi nomine propagando? opera enim tua effectum est, vt innumerabiles Asiæ nationes, patria superstitione repudiata, & pristinis atq; inueteratis institutis omnino relictis, sese ad Christum ardenti studio contulerint. Non est igitur mirum, si aliarum virtutum laudibus abundas, cùm hanc vnam, è qua reliquæ omnes oriuntur, fueris studiosissimè complexus. Tu singularis iustitiæ præsidio rempub. tutam ab omni pernicie conseruas: tu mores patriæ fluentes disciplinæ severitate deuincis: tu Lusitaniam antea bonarum artium rudem, omnibus disciplinis instruendam curas: tua singulari sapientia effectum est, vt in communi Christianæ reip. incendio, inter Christianos principes excitato, sola Lusitania summa pace frueretur. In tuis autem laudibus

dibus illa est omnium clarissima, quod Christus numine suo te protegit: tibi præsens adest: pro te pugnam capessit: quod cum aliâs sæpenumerò, tum ab hinc triennio fuit in India, hostium etiam confessione declaratum. Christi enim numen hostium impetus repressit: nostros in summa paucitate, rerumq; omnium indigentia cœlesti præsidio communiuit: exercitum maximum & robustissimum è Turcis, & alijs bellicosis nationibus Solimanni opibus & imperio conflatum deleuit: atq; ne plura dicam, recenti clarissimi facinoris exemplo, memoriam victoriarum, quæ fuerunt olim diuinitus Abrahamo, Gedeoni, Dauidi, alijsq; viris sanctissimis concessæ, renouauit. Hoc igitur his tantis rebus es assecutus, vt cum gloriæ causa nihil facias, incredibili tamen apud populos gloria circumfluas. Singularis enim tuæ probitatis exemplis docuisti, non præcipitem ambitionem, non effrenatam dominandi libidinem, non infinitam pecuniæ cupiditatem, sed iustitiam, æquitatem, mansuetudinem, beneficentiam, religionem, gloriam immortalem efficere. Quare fruere isto tanto bono: Christum tuæ

gloriæ

gloriæ authorem ſemper intuere: omnes tuas curas in reip. ſalute defige: & ad æternam atque diuinam gloriam vt facis aſpira. Sed iam tempus admonet, vt ad noſtri ſermonis explicationem veniamus, quem velim vt pro tua præſtante humanitate clementer excipias.

II. CVM *igitur in Italiam me excolendi ingenij gratia contuliſſem, & ex multorum ſermone intellexiſſem, nullam tunc Italiæ ciuitatem eſſe cum Bononia literarum gloria conferendam: eam delegi potiſſimum, in qua ſtudia, perturbatione rerum mearum impedita lõgo tandem interuallo reuocarem. Poſtquam verò in ea conſedi, re ipſa cognoui fuiſſe mihi ab omnibus, quorum prædicationem ſequutus fueram, egregie conſultum. Eſt enim illa ciuitas & opibus florens, & omnibus maximarum artium diſciplinis exculta, tum gentis humanitate, & rerum omnium copia ad ſtudia literarum ſatis inſtructa. Florebant ibi multi doctrinis Græcis & Latinis non mediocriter eruditi: multi in omni philoſophiæ genere excellentes: multi poſtremo dicendi facultate præſtantes, & in omni liberali doctrina ſumma cum*

laude verſati. Quid dicam de vtriuſq; iuris ſtudio, cum illud conſtet, Bononienſes iureconſultos omnibus, qui ſe huic grauiſſimæ diſciplinæ dediderunt, admirabile ſemper acuminis, & prudentiæ lumen prætuliſſe? Non igitur mirum videri debet, ſi tanta loci celebritate commoti bene informati adoleſcentes vndique Bononiam conuenant, ad animum clariſſimis diſciplinis excolendum, cùm in ea conſtitutum eſſe videatur egregium quoddam eruditionis & ſapientiæ domicilium. In ea igitur cùm omnem operam & ſtudium in literis ponere cogitaſſem, nihil mihi prius faciendum putaui, quam vt me ad eorum amicitiam applicarem, qui erant ingenio atq; doctrina præſtantiſſimi, vt eorum ope & conſilio, eo quo curſum inſtitueram, citius atq; felicius peruenirem. Quod quidem mihi facillimum fuit. Multis enim locis vſu didici, nunquam elegantiam doctrinæ ab humanitatis laude ſeiunctam eſſe: imo ſemper ingenij ſuauitatem cum omni literarum cultu fuiſſe incredibili amoris ſocietate copulatã. Siue id accidit. quia nemo ferme, niſi miti clementiq; natura ſit, et ab omni motu ve-

tu ve-

tu veritatis alienus, potest excellentem doctrinæ formam intueri, & ad illius cupiditatem incendi: & ita fit, vt paucissimi docti agrestib. institutis viuant, quia paucissimi agresti ingenio præditi in doctrinæ studium incitantur. Siue tanta vis est in optimis artibus atq; disciplinis, vt illarum ope facile quæuis natura reddatur mitis atq; mansueta, & ad omnem rationem humanitatis excolatur. Præclare enim ille, abire studia in mores, asseuerat. Vt enim quisque liberalibus est disciplinis instructissimus, ita maxime est in omni genere lenitatis, atque comitatis excellens. Vnde non immerito nomen humanitatis ad maximarum artium facultatem traductum est. Ibi igitur cum homines admodum doctos peramanter obseruarẽ, illi mihi parem voluntatem reddentes, cumulatissime gratiam referebant. Erat mihi magnus vsus cum Romulo Amasæo, viro in dicendo admirabili, in omniq; doctrinæ varietate præstantissimo. Obseruabã præterea Achillem Bochium, equestris ordinis ornamentis, atq; singulari eruditionis laude florentem. Lodouicum etiam Buccaferreum, omnium Peripa-

teticorum facile principem ſtudioſè audiebã: et alios item multos ex doctis habebam arctiſſima conſuetudine deuinctos. Sed ij tam multis erant, & domeſticis & publicis curis impediti, vt nulla ratione poſſent à gerendis negocijs auocari: meisq3, atq3 meorum æqualium longiſſimis ſermonibus intereſſe. Quamuis igitur ad eos frequenter iuiſſem, aut ſalutandi cauſa, aut percontandi, ſi quis locus mihi multa legenti explicatu difficilis incidiſſet: non tamen vnquam induxi animum, vt homines, qui & me multo ætate anteibant, & erant nimis occupati, vlla moleſtia afficerem, & prolixa oratione à grauiſſimis ſtudijs aliquo tempore retardarem. Diſputationes igitur longiores, ſermonibus æqualium meorum, cum quibus eram aſſiduè, reſeruabam: è quibus duos in primis ex omni nobilitate, inſigni amore, & ſtudio complexus ſum. Alter erat Antonius Auguſtinus Caſarauguſtanus, quem propter mores ſuauiſſimos, & multiplicem eruditionem valde amabam: alter Ioannes Metellus Sequanus, homo ſingulari modeſtia præditus, qui cum diutiſſime vixi, atq3 coniunctiſſimè. Vter-

que

que autem eorum ius ciuile, cuius ſtudio dediti erant, alijs præclaris artibus excolebat, et multis dicendi luminibus ancipites iuris quæſtiones illuſtrabat. Neque enim erant ex eorum numero, qui ſibi diligentiſsimè cauendum eſſe ſtatuunt, ne bonas literas quaſi iuris ſtudio pernitioſas attingant: ſed potius nunquam ſe poſſe ad illam ampliſsimam iuris dicendi, & reipub. conſtituendæ facultatem peruenire credebant, niſi fuiſſent omni doctrinæ nobilitate digna in primis eruditi. Cum autem in ſuburbano quodam, quo nos Auguſtinus inuitarat ſimul eſſemus, poſt alios ſermones vltro citroq;, vt fit, de multis rebus habitos, ego huiuſmodi ſermonem inſtitui.

III. QVANDO *eam oportunitatem, quam maximè optabam, mihi diuinitùs oblatã eſſe video, valde reprehendendus ſim, niſi ex ea fructus excepero, quos facilè huius loci amœnitati, omniumque villarũ fructibus anteponam. Poſtquam enim Florentia veniſtis, numquam mihi licuit per otium ſciſcitari, quàm multa ſint in illis Pandectarum voluminibus, quæ diligentiſsimè cognouiſtis, ab ijs quæ vulgò circumferuntur diſſidentia: & ſatiſne magnum adiamentum ſtudioſis vos allaturos ſperetis. Ardeo enim incredibili*

bili cupiditate audiendi, & simul spem concipio fore aliquando, vt ductu vestro summorum hominum prudentiam in libris illis recõditam penitus inuestigem.

HIC METELLVS *arridens. Quid tibi, inquit in mentem venit, arcana iuris ciuilis velle cognoscere, cum iam pridem à nobis defeceris: & hanc totam disciplinam omnino contempseris? Quemadmodum enim cum illis, qui ad hostes perfugere, non sunt amplius iura ciuitatis illius, quam scelere amiserunt, communicanda: ita nec tibi in hæc nostra studia, quæ deseruisti, curiosius inquirendum censeo. Si te ad nos retuleris, & quasi post liminio reuersus, pristina iura recuperaueris, tum fortasse te in penetralia disciplinæ ciuilis admittemus. Aliter te non interdictis arcebimus, sed armis, vt iuris ciuilis hostem, ab huius scientiæ finibus repellemus.*

MALE, *inquam, narras. Neque enim is iuris studia contempsisse putãdus est, qui solam altissimarum atque diuinarum rerum cognitionem illis antepositit: neque hostis iuris atque legum putandus est is, qui se ad illam disciplinam contulit, è qua, tanquam ex fonte, sanctiss. leges omnes haustæ, atque delibatæ sunt. Nulla igitur causa est, cur mihi non liceat aliquid ex vestra facultate decerpere, vobis præsertim auctoribus,*

bus, qui tam multa ornamenta ex illis artibus, in quibus elaboro, ducta retinetis.

POSTEA, inquit Auguſtinꝰ, videbimus, num ea tibi impertire conueniat, quæ tamen non oratione, ſed ſcriptis comprehendi queunt. Neque enim poſſent tam multa, tanto temporis ſpatio, tantoque ſtudio collecta, humana memoria contineri. Nunc autem quidquis aliud agam libentius. Aequum enim eſt, vt animum à labore nimio, quem his diebus in ſtudio explicandi iuris excepi, alio ſtudij genere relaxem. Præſtat enim hoc multiplex literarum cognitionis cupiditas, vt nunquam labore frangamur: & vnius ſtudij ſatietatem aliarum rerum commentatione depellamus. Quare in præſentia (ius enim eſſe ſtatuo, vt quamdiu in meo regno eſtis, me ſequamini) mentionem iuris ciuilis omittamus: tuq; in primis (me autem appellabat) ſi quid eſt in ſtudiis tuis noui, fac adferas in medium, & auium noſtrarum ſitim elegantia & copia tuæ orationis extinguas.

MIHI, *inquam, nihil eſt, quod veſtris auribus dignum eſſe putem. Toto enim tempore quo hinc abfuiſtis, diſiunxi me à cõſuetudine Muſarum, animumque retuli ad ſtudia plena laboris, & inania voluptatis. Nam et in Theologis recentioribus verſatus ſum, qui quidem ſunt ab omni elegantia doctrinæ, & venuſtate ſermonis abhorrentes: & in Hebraicarum literarum*

terarum elementis perdiſcendis curam atque cogitationem poſui. Omnia igitur ſtudia his proximis diebus abieci, quorum diſputatio vos afficere voluptate aliqua potuiſſet: & in illis verſatus ſum, quæ mihi nihil iucunditatis, plurimum verò laboris attulerunt.

EADEM igitur, inquit Metellus, conditione fuiſti, qua nos, qui non modo ſine iucunditate, verum cum magna interdum ſatietate atque moleſtia Pandectarum illa, quæ dicebas volumina perlegimus. Quod ſi quis nos interroget, quaſpe vtilitatis impulſi hoc negotium ſuſceperimus, vix vllam fingere poſſumus: maxime cum magna pars eorum, qui de nobis iudicaturi ſunt, vagis & errantibus certorum hominum opinionibus addicta, eas irrideat, qui ad hos libros, tanquã ad puriſſimum huius diſciplinæ fontem, omnia referenda putent. Quis enim nos feret, ſi quibuſdam in locis noſtram ſententiam prudentium teſtimonio confirmatam, imprudentium reſponſis anteponamus? Emolumentum itaque & præmium nullum video. Voluptas vero, ſi qua interdum capti & deliniti fuimus, tanta certe non fuit, vt laboris, atque moleſtiæ magnitudinem adæquaret. Non tamen eſt, quod ad me attinet, cur me ſuſcepti

scepti negotij pœniteat. Nam nostro Augustino, homini doctiss. & mihi amicis. præclara quædam molienti operam dedi: & ita pro mea virili parte multis iuris studio deditis aliquid opis attuli.

¶ *PRAECLARE tu quidem, inquam, Metelle. Nam is demum est vir virtute præstans existimandus, qui studia amicorum emolumentis suis anteferat: & omnes curas atque cogitationes confert in publicam vtilitatem, libentissimeque rerum suarum iacturam facit, vt aliorum commoda constituat. Sed illud non rectè iudicas, vos nullo præmio affici posse. Quid? parúmne magnum præmium ponis in ea gloria & dignitate, quam isto labore fuistis assecuti? Fieri enim haud quaquam potest, vt tam præclara industria, quæ quidem est plurimum lucis doctis omnibus allatura, laudis & gloriæ fructu careat. Gloria autem nihil est in rebus humanis pulchrius, nihil amabilius, nihil cum virtutis altitudine copulatius. Nam & à splendore virtutis excitata est, & excellenti pulchritudine ad amorem dignitatis allicit, & homines ingenio præstantes ad virtutis studium inflammat. Omnes enim, qui maximo ingenio præditi sunt stimulis gloriæ concitati, res præclaras aggrediuntur. Tolle gloriæ cupiditatem, & omne studium virtutis extingues. Nemo enim vnquam sese pro Reipubl. salute in capitis discrimen intulisset: nemo publicam vtilitatem emolumentis*

proprijs

proprijs antetuliſſet: nemo deniq; omnibus rebus poſt-habitis, ſapientiæ ſtudia coluiſſet, niſi primum fuiſſet ad ſpem quandam immortalitatis excitatus. Vt enim hic Themiſtoclem, Epaminondam, Scipionem, & ex noſtris Carolum Magnum, & Gotefridum, & reliquos imperatores, rerum geſtarum gloria florentes omittam, quis dubitat Lycurgum, Charondam, Zaleucum, incenſos ſempiternæ gloriæ cupiditate, leges, inſtituta, Reſp. condidiſſe? Quis neſcit Platonem, Ariſtotelem, Xenophontem, Theophraſtum, & omnes denique, qui monimentis ſuis philoſophiam illuſtrauerunt, gloriæ ſuauitate fuiſſe in ſapientiæ ſtudium incitatos? Quis ad artem aliquam præclarum animum adiunxit? Quis virtutem ſtudioſè colendam putauit, qui non primum in egregij nominis celebritatem aciem mentis intenderet? Ex quo facilè cerni poteſt, quanta ſit gloriæ magnificentia, quòd omnes, qui maximo animo excellentique ingenio ſunt, eam ardenter expetunt, & illius cauſa non inuiti res honeſtiſſimas atque difficilimas aggrediuntur. Nihil eſt igitur ea præſtabilius, neque communi vitæ ſalutarius, nempe quæ à virtute nata ſit, & animos maximos ad omnium virtutum excellentiam exſuſcitet. Quare, ſi quod ſpero vobis euenerit, vt eo labore nomen veſtrum immortalitati commendetis: ſatis magnum præmium arbitror eſſe veſtris optimis ſtudijs perſolutum. Eſt enim veſtrum, dignitatem omnibus poſſeſſionibus anteferre.

HAEC EGO cum arrepta occaſione dixiſſem,

xiſſem, non tam vt longiorem ſermonem eli-
cerem, quàm vt obiter Auguſtino, orationem
meam paulò antè requirenti, aliqua ex parte
ſatis facerem: Auguſtinus ridens, iſtius certè,
inquit, orationis ornamenta non videntur eſ-
ſe à Theologis illis ducta, per quos te fuiſſe
aiebas à ſtudiis eloquentiæ deductum. Pri-
mum enim illi non admodū ornatè loquun-
tur: deinde nemini failere aut fingere permit-
tunt, poſtremo gloriam maximè contemnen-
dam eſſe confirmant. Tu verò contra omnia:
nam & oratione ſatis ornata vſus es, noſque
deridendos huius claritatis expectatione ſu-
ſcepiſti, eamque poſtremò dicis rebus omni-
bus eſſe præferendam. Illud autem quàm feſ-
tiue dictum! vt parta gloria contenti, reliqua
omnia negligamus. Quaſi iam ſit immortali-
tati noſtri nominis hoc tam illuſtri opere ſa-
tisfactum; aut ſatis magnum præſidium ſit in
iſta nobilitate, ad vitam bene beateq; degen-
dā. Equidem, vt de me loquar, cùm animum
ad Pandectarum emendationem adiicerem,
nunquam ſperaui poſſe me hac ratione, ad
eam nominis claritatem, quam dixiſti, viam
munire. Quamuis enim res ſit vtilis, non ta-
men tantam eſſe puto, vt mihi eam gloriam
dare poſſit, quæ operibus magnificis moni-
mentisque perfectis ingenio, & elaboratis in-
duſtria tribui ſolet. Nondum enim tantos in

ſtudiis

ſtudiis progreſſus habemus, tantumque laboris adepti ſumus, vt inuidiam ſuperare, nomenque noſtrum immortale reddere valeamus. Quòd ſi abundè magnam gloriam eſſemus conſecuti: nulla tamen cauſa eſſet, cur ea nos voluptate diuturna perfunderet: nihil enim illa videtur inconſtantius, nihil leuius, nihil commutabilius. Quare ſi te ex animo dixiſſe putarem ea, q̃ de glorię præſtantia & vtilitate protuliſti, magnam mihi profectò admirationem mouiſſet oratio tua. Nulla enim ſententia minus conuenit homini honeſtatis amore flagranti, & in vtraque philoſophia verſato, quàm ea quæ gloriam exornat: ſed credo te ingenij exercendi gratia voluiſſe rem incredibilem argumentis probabilem reddere, & contra doctorum omnium ſententiam diſputare. Atque vtinam id quod contendis efficeres: magna enim me moleſtia liberares. Negare enim non poſſum, me ad laudis cupiditatem exardeſcere, neque facilè poſſe libidinem iſta reſecare. Quod ſi poſſet haberi facilis & expedita ratio ſeruiendi gloriæ, ſine virtutis & conſtãtiæ labe, omnes induſtriæ neruos ad eam parandam, ſine vlla dubitatione contenderem. Nunc autem pudet me leuitatis atque flagitij, cùm eam nobilitatem appeto, quam vix poſſim à contagione temeritatis puram & inuiolatam conſeruare.

EQVI-

V. EQVIDEM, *inquam, non aliter loquor, atque ſentio: neque ſi mihi iuranda calumnia eſſet, gloriam defendere recuſarem. Quanquam illa nullius eget defenſione: ſatis enim per ſe dignitatem ſuam tueri poteſt. Sed ex te ſcire ſanè vellem: quid ſequaris, vt rei tam inſigni & ſplendidæ, leuitatis nomen imponas. Quare, niſi graue eſt, ſententiæ tuæ rationem expone.*

GERAM, inquit, tibi morem, & ſimul rationi tuæ reſpondebo. Illud tamen in primis dicam, me nunquam ſatis laudaturum illorum ſapientiam, qui omnia infirma, fluxa, commutabilia, in quibus caſus & fortuna dominantur, nullam vim habere ad beatam vitam ſtatuerunt. Hæc igitur omnia ſapienti contemnenda, atque pro nihilo putanda iudicabant. Sapientis enim eſt, non habere aliunde ſuſpenſas viuendi rationes: ſed in animi bonis omnia vitæ præſidia collocare. Illa igitur tantùm bona numerabant, quæ eſſent vera, ſimplicia, recta, honeſta, conſtantia: quorum opibus & præſidiis ſolum boni muniuntur: quæ nunquam eripi neque amitti poſſunt, quæ denique ſola ſunt propria eorum, à quib⁹ poſſidentur. Reliqua oĩa, quibus impro bi frequenter affluunt, q̃ impetu fortunæ facilè cõuelluntur, q̃ poſtremò ſunt in caſu ſita, aut in amẽtiſſimę multitudinis opiniõe poſita, nulla ratiõe bona nominãda exiſtimabãt.

VI. AT

VI. AT gloria primum ex eo genere rerum eſt quarum copia flagitioſi homines ſæpenumerò redundant. Niſi parum Homero credis, apud quem Achilles indigne patitur, vulgari honorem, & laudis ornamenta virtuti debita, indignis tribui. Hac autem querela non ſolùm Achilles vſus eſt, ſed multi etiam quotidiè iure vtuntur, cùm paſſim videant homines malitioſos virtutis ſimulatione nefaria ſcelera tegentes, in luce hominum atque celebritate verſari: eos verò, qui virtute præſtant, in tenebris & caligine iacere. Neq; enim ſemper, quod tu aſſumebas, nominis amplitudo ortum habet è virtute. Imò longè ſæpius dolis, atque fallaciis, quàm vera virtutis ratione comparatur.

VII. Eſt enim poſita in iudicio populi, qui propter inſitam ſtultitiã & temeritatem nequit vera cernere, nec inanem ſpeciem dignitatis ab inſigni forma veræ dignitatis internoſcere. Sic autem fit, vt ille vir bonus & integer, atque veræ virtutis amator, cum nihil fingat ad opinionem multitudinis, gloria careat: contrà autem vafer, & aſtutus, imperitæ multitudinis errorem, captans, diuinis laudibus efferatur. Quòd ſi nullum eſt vitium tetrius aut peſtilentius eo, quòd in virtutis ſpecie latet (aliorum enim perniciem facilè prouidendo vitaueris: hoc autem prius importuna clade

na clade premit, quàm dolum ſentire queas) conſtatque gloriam longè ſæpius ſimulatione virtutis, quàm vera virtute parari: quę tandem cauſa eſt, cur non fateamur, gloriam à ſingulari genere improbitatis exiſtere? Hoc infinitis exemplis cõfirmari poteſt: videmus enim quotidie audaces & facinoroſos fortes exiſtimari: auaros autem & prõdigos liberalitatis nomen obtinere, & alios item varijs vitiorum cupiditatibus implicatos, vt virtute excellentes omnium ſermone celebrari. Facile enim quiuis, in tanta populi cœcitate, viri boni perſonam tueri poteſt, & amentis plebis oculos fallaci ſplendore perſtringere, Conſtantia verò quæ poteſt eſſe in ea re, quę non in noſtra poteſtate conſiſtit, ſed tota ſita eſt in amentia populari? Quod enim fretum tantas habet agitationes fluctuum, quantas multitudinis impetus, atque dementia? Quæ fuit vnquam populis in aliqua ſententia diuturna permanſio? quem modo ſingulari genere laudis ornabant, eundem ſtatim lacerant indigniſſima contumelia: & quem antea cõuitijs inſectabantur, in cœlum laudibus extollunt. Eos expellunt, à quibus conſeuati ſunt: illos amplexantur, qui erant Reipublicæ pernicicm machinati. Nihil vnquã fuit in illis conſtans & firmum, nihil quòd non varias mutationes in horas ſingulas haberet. Sæpe itaque

vnius hominis improbiſſimi dicto, ſæpe ſe
tioſi atque turbulenti ciuis oratione, & c
lumnia conuerſi populi ijs, quos paulò an
eximia laude afficiebant, inferunt infamia
inſignem, coſdemque bonis omnibus eue
tunt. In iſta tam mobili populi voluntat
quam in ſingulas horas inaniſſimi rumor
aura commutat, in iſta tam præcipiti tem
ritate, tantaque multitudinis amentia, al
quid ineſſe ſtatuis, quòd ſit grauibus & h
neſtis hominibus expetendum? Quid enim
quæſo eſt minus virtutis grauitati conuen
ens, quàm populi leuiſſimi plauſum aucupa
ri? Quid conſtantiæ magis aduerſariū, quàm
ex inſipientiſſimi vulgi temeritate pendere
Quid denique miſerius, quàm in ornamenti
inania populi conceſſis aliquod vitæ præſidi
um conſtituere, quod quàm diuturnum ſi
præſtare non poſſis? Sunt enim omnes ru
muſculi perpetuò metuendi illis, qui ad glo
rię cupiditatem incumbunt, cum animaduer
tunt, quàm facilè temeritate eiuſdem popul
qui eam conceſſit, infringi ſoleat. In eo au
tem quod dixiſti, ſublata gloria, ſtudia virtu
tis extingui, præclarè tu quidem virtutem ex
ornas, quando ſtatuis eam, niſi cupiditate fa
mæ popularis excitata ſit, officio fungi no
poſſe. Placet ne tibi virtutis altitudinem atq
diuinam conſtantiam ad auctorem populum
referre

referre? Cum enim ita iudicas, virtutem non ipsius honestatis illecebris, sed amore tantùm istius inanissimæ nobilitatis ad res gerendas excitari, omnem virtutis dignitatem plebis arbitrio committis. Virtutis igitur genus inducis humile, supplex, ambitiosum, intuens omnes motus populi, multitudinisque rumori seruiens, vt præclaram famam possit aliqua tandem ratione colligere: qua quidem re nihil absurdius excogitari potest. Quid enim aliud est dicere, virtutem gloria incendi, nisi virtutem opinione populi plerumq; delirantis incendi? omnis enim glorię ratio sita est in consentientis populi p̃dicatione. Quid igitur ille faciet in deserto loco, quem laudis tãtùm cupiditas acuit, & ad claras actiones suscipiendas inuitat? Necesse est enim, vt omnia virtutis officia deponat, si verũ est, quod in oratione tua parũ considerate posuisti, restingui virtutis studium, ni glorię facib⁹ inflãmetur. Sed tu dum gloriã fallis laudibus ornare voluisti, virtutem ipsam propriis ornamẽtis spoliasti. Neq; enim vllo modo virtus illa dicenda est, q̃ famæ seruit, & officia vitę ad populi opinionem moderatur. Virtus enim seruire non potest, q̃ sola libera est: nec humana ornamenta requirit, cum diuinis illustrata colluceat. Illa verò exẽpla, quib⁹ vsus es, nõ me valde moverũt: nã aut illi Imperatores, & principes nihil

de ſua laude cogitabant, ſed amore virtutis inflammati, res illas tantas gerebant: nunquam vllam ſolide & expreſſæ virtutis rationem attigerunt. Iam Philoſophi, qui ſcripſerunt ad oſtentationem diſcipline, ſunt valde ridiculi: nam vitam grauitatem oratione profitentes, re ipſa ſeſe leuitatibus iſtis dedidêre.

VIII. QVOD ſi vellem exemplis pugnare, infinitã propè multitudinem pferre poſſem eorum, qui peſſimis artibus nobilati ſunt. Vt genera ſcelerũ prætermittam, q̃ multi, vt immortale nomẽ apud ſuos aſſequerentur, actiones populares acerrimè ſuſcipiendo, patrias euertunt: q̃ multi, cùm optimos ciues, multitudinis amentiæ reſiſtentes exterminarent, vt benefici atque ſalutares ampliſſimis laudibus affecti ſunt? quàm multi poſtremò bellis iniuſtiſs. orbem terrarum vexantes, fuerunt hominum opinione in deorum numero collocati? Peruersè igitur faciunt, qui gloriam tanquam aliquod ſingulare bonum intuentur, cum ea improbiſſimis quibuſque tribuatur, & in opinionis leuitate & inconſtantia ſita ſit, & ſcelere ſæpenumerò atque perfidia comparetur: & poſtremò virtutem expellendo, Reipub. firmamenta nefariè labefactet. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ quidem vi- potuiſſe fuſius explicari. Eſt enim mate- cuſmodi, in qua poſſit totus dies facilè

conſu-

consumi. Sed contineo me, partim quia nolo vobis oratione longiori molestus esse, partim quia satis esse dictum puto ad inanitatem gloriæ conuincendam.

QVAE *cùm ille dixisset, tum ego, Vtrumque, inquam, te fefellit Augustine. Nam & quo longior fuisset oratio tua, eò maiorem nobis voluptatem attulisset, & opinio mea intimis sensibus insita non potest adeò breui sermone penitus euelli. Quòd si mihi valde probauisses, in claritatis studio esse flagitiorum omnium seminarium: non tamen auderem fateri, me tam facilè fuisse de sententia deiectum: ne fortasse eiusdem leuitatis & inconstantiæ, quam multitudini tribuebas, vituperationem subirem. Si verò rem vberius explanares, & argumentorum copia ex intimo artificio depromptam mihi vim inferres, & quamplurimis exemplis causam apertam faceres, fortasse non puderet me in tuam sententiam descendere. Nunc autem vides, quantam ignominiam habeat facilis animi mutatio: quare mihi gratissimum feceris, credo item & Metello, si de hac quæstione copiosius disputare volueris. Perficies enim, vt si parum sententia tua mihi probata est, eam quam plurimis rationibus confirmes: si iam probata est, vt me saltem non leui certamine fusum, sed acri prælio superatum esse confitear.*

HIC Augustinus ridens, Est certè, inquit, hominis gloriæ studentis in omni sermone infamiæ metu cruciari. Quare nolo deesse di-

gnitati tuæ. Cum enim cõiiciam ſententi
tuam à mea non diſcrepare, omnes conat
adhibebo, vt liberem te iſto pudore, qui te
rum fateri vetat. Exordiar igitur, niſi quic
liud noſtro Metello videtur.

MIHI *certe, inquit, Metellus, nihili ſermone iucundius acciderit. Nam & incre bilem voluptatem ex veſtro ſermone capia & in hac tam dubia quæſtione quid magis v riſimile ſit, argumentis vtrinque collatis eli am. Fac igitur vt oratione tua rei totius vi & naturam inſpicere valeamus.*

AVDITE igitur, inquit ille, Philoſ phum inſignem ex Academiæ ſpatijs venie tem, qui vobis aditum ad omnia Philoſoph arcana pateſaciet. Hic poſtquam arriſſimu ad hunc modum exorſus eſt.

IX. IN primis ipſius nominis vis explica da eſt, vt melius poſſimus de tota quæſtion iudicare. Nemo autem dubitat, quin glor ſit in opinione. Idem.n. valet apud Latino quod apud Græcos δόξα. Quamuis enim δόξ in vniuerſum opinionem ſignificet, ita tam vſurpatur interdum, vt illam tantùm mult tudinis opinionem ſignificet, quæ habetur d dignitate cuiuſquã, cum videlicet maior h minum pars eſt in alicuius laude conſent

ens. Vnde etiam euenit apud Latinos, vt opinio pro gloria capiatur, veluti cum dicimus, aliquem esse virtutis opinione præstantem. Ex ipsa igitur vocabuli sententia iam facile cerni potest, quam aliena sit gloria à sapientiæ grauitate.

X. EST enim opinio imbecilla animi assensio, nulla certa ratione munita, sed obscura quadam imagine veritatis excitata, falsa sæpe & incognita pro veris atque perceptis apprehendens. Sapientia verò in errorem nunquam induci potest: neq; enim, siue cœlestia contempletur, siue terrena despiciat, in quamuis naturæ similitudinem, sed in ipsam naturam aciem mentis intendit. Cùm autem præcipuum munus illius sit, res stabiles, & nullo æuo interituras spectare, ita est cœlestium atque diuinarum rerum disciplinis assuefacta, vt nunquam ad humanarum cõsiderationem descendat, nisi prius omnem circuncidat, & amputet inanitatem. Contrà opinio, cum sit rebus mortalibus atque fluxis intenta, ex illa consuetudine rerum minimè consistentium, quasi quodam æstu circumfertur incerta: & in summa rerum omnium ignoratione atq; temeritate versatur. Ita igitur fit, vt pro pulchris deformia, pro salutaribus pernicioſa, pro iucundis acerba frequenter arripiat. Quocirca nihil tam pugnat cum sapientia, quàm

opinio:nempe,quæ ſit inimica conſtantiæ,& amica leuitatis. Si autem nihil eſſe poteſt clarum & excellens, quòd conſtantiæ repugnet: qui fieri poteſt, vt gloria lumen aliquod habeat, cùm tota ſit in opinionis inconſtantia atque temeritate ſita? Sed fortaſſe dices, non debere omnia ad illam exactiſſimam ſapientiæ normam dirigi, quæ negat eſſe grauis & conſtantis hominis opinari: eosque te magis probare, qui multa cenſent opinione conformanda. Sit ita ſane:nec eſt enim neceſſe, omnia ad viuum reſecare. Sed qualis erit ea tandem opinio, quæ probanda eſt? Ea certè,quæ non ab imperita multitudine, ſed à paucis ſapientibus, vniuerſa etiam multitudine reclamante concepta eſt. At gloria in exiſtimatione populari atq; multitudinis opinione conſiſtit,quod loquendi conſuetudo facilè declarat. Non enim gloriæ cupidos appellamus eos, qui ſe paucis probari cupiunt: ſed qui ſe totos ad multitudinis arbitrium fingunt & accommodant. Quis enim vnquam ſeſe nobilitatis amore ab hominum cœtu, atque communione ſeiunxit? quin potius omnes qui laudem amant, in hominum luce atque celebritate verſari cupiunt,& in omnium conſpectu res magnas adminiſtrare: vt eam gcoriam aſſequantur,quam ſibi propoſuerunt. Ille qui Platonem inſtar omnium exiſtimabat, & ab omni-

omnibus aliis defertus, præter vnum Græciæ ſapientiſſimum non alium auditorem requirebat, non erat ſtudioſus gloriæ, ſed veritatis. Contrà verò Demoſthenes, qui gloriæ cupiditate Academiam deſeruit, ſi fuiſſet à populi corona deſtitutus, etiam audiente Platone verbum nullum feciſſet, ſed potius animo fractus & mœrens luctu, quod aliquando feciſſe traditum eſt, propemodum contabuiſſet: ſic eſt enim humilis atque demiſſus animus in gloriæ cupiditate. Quid Philoſophi? Nónne ſatis oſtendunt eam in populari prædicatione verſari? Si enim eam paucorum iudicio contineri putaſſent, nunquam ad illius contemptionem tanto ſtudio ſuos auditores inſtruxiſſent. Hoc igitur ſit à nobis principio conſtitutum, eam in publica opinione conſiſtere. Aliter enim Socratem glorioſum appellaremus: Alexandrum verò gloria contemptorem, quorum alter omnes hominum rumores aucupabatur, & cum magna bella ſuſciperet, imperitorum opinioni ſeruiebat: alter multitudinem contemnens, non ad populi voluntatem, ſed ad rectam rationem omnia vitę conſilia referebat. Eſt igitur hæc vera gloriæ definitio vniuerſæ multitudinis opinio, de alicuius egregia dignitate concepta. Reliqua deinceps perſequamur, niſi prius ea, quæ à me hactenus dicta ſunt, refellenda putas.

§ ID *quidem, inquam, experiar, poſteaquam peroraueris. Nunc enim nullo modo committam, vt te interpellem, maximè cùm hæc definitio mihi non omnino diſpliceat.*

XI. CVM igitur, inquit ille, conſtet gloriam eſſe conſentientem populi laudem, opinione excellentis decoris excitatam: illud intelligendum eſt, talem nos opinionem de rebus expetendis & fugiendis, de laudandis & vituperandis accipere, quales ſunt ij mores, quibus imbuti ſumus. Id enim quiſq; laudabile iudicat, quod intuetur, quod amat, quod nimis ardenter appetit. Quanta igitur varietas eſt in vltimi boni iudicio, tanta in laudis opinione ſit neceſſe eſt.

XII. CVM verò tam varium & multiplex ſit hominum ingenium, tamq; diſpares mores atque diſſimiles, accidit vt in ſtudium ſuum quiſque rapiatur, & ea laudanda iudicet, quæ alij vituperãda videantur. Quod quidem adeò latè patet, vt nullum ſit tantum flagitium, nullum tam corruptum atq; ſceleratum ſtudium, quod in ſuo genere laudatore careat. Eſt enim certum laudis præmium, infimis etiam hominibus in ludicris artibus exercendis conſtitutum. Eſt & lenæ & meretrici ſua laus in circumuenienda iuuentute, & turpitudinis illecebris allicienda. Quę res impulit ſcriptorem quendam haud inelegãtem,

vt illam

vt illam perfectam & absolutã meretricis formam, quæ cogitatione concipi potest, libro non inuenusto complecteretur. Quem librũ, si me audietis, legendo conteretis. Plurimum enim interest ad maximarum artium studia, videre quam pulchrè sint eo opere instructæ impuræ mulieres ad tendendas fallacias & pecuniam extorquendam.

HIC Metellus ridens, bene, inquit, sanè fecit quisquis ille fuit, cum simplices fœminas, & huius tam præclaræ artis ignaras erudiuit. Qui potuissent enim fallendi disciplinam tenere, ni fuissent huius literis adiutæ?

QVID, inquit Augustinus, est impudentius vanitate? Quid odio maiore dignius, quàm doli, fraudes, insidiæ? Sed videmus Vlyssem Homericum auxilio Palladis celando & mentiendo, mentemq; ad omnem maliciam & fraudem versando, diuinis laudibus ornatum fuisse. Nunquam certè Homerus Vlyssem, quem nobis ad effigiem absolutæ sapientię descripsit, his artibus præditum induxisset, nisi temporibus illis fuisset summæ laudi tributum, astutè fallere, & insidijs callidè circumuenire. Quid autẽ Vlyssem admiramur cum etiã Musæ apud Hesiodum glorientur, se cum velint falsa cõfingere & similitudine veritatis quos velint in fraudẽ inducere?

Sed ad maiora veniamus. Eſt ne aliquid, quod magis contineat ciuilem ſocietatem, diuini numinis metu, iuſiurandiq; religione atque ſanctitate? Nihil ſanè. Qui igitur iuſiurandum violat, is non ſolùm in Deum impius, verum etiam totius humani iuris, & communis ſalutis euerſor eſt exiſtimandus. Attamen apud eundem Homerũ legimus, fuiſſe quoſdam illuſtri, & clara fama propter periurium celebratos, qualis fuit

Autolycus ille, quo non præſtantior alter,

Vt inquit Homerus,

Et fraudere homines, & fallere numina diuûm.

Et ne parum elegantem eam perfidiæ ſcientiam putaremus, ſubiungit:

Namque ſuis illi dederat Cyllenius artes.

Neque enim tam præclara ſtudia ſine Dei illius ope coli potuiſſent, qui eo ipſo die, quo natus eſt, tam præclara dedit futuri latrocinij documenta. Namq; Apollinis boues abegit, & Vulcani inſtrumenta ſurripuit: aliaque eiuſmodi facinora edidit immortalitate dignißimus. Fabulæ ſunt, dicet fortaſſe aliquis. Fabulæ certè, ſed ab egregio vate fictæ, vt videremus expreſſam veritatis imaginem, & totius antiquitatis mores, & inſtituta cognoſceremus. Is igitur docet nos, illis temporibus, neque latrociniis maria, & terras infeſtas reddere, neque inſidiis, & perfidia generis humani ſo-

ni ſocietatem violare, neq; impia fraude periurioq; cœleſte numen offendere, infamiam vllam habuiſſe: ſed potius eos, qui ea ſcelera ſcienter & callide ſuſcepiſſent, magnam fuiſſe laudem eo artificio conſecutos.

XIII. Sed ne fabulis omnia confirmemus, quantam vim habeant leges ad laudem rebus impuris tribuendam, ex eo perſpici poteſt, q̃ multa facinora tetrè & impiè concepta, apud quamplurimas nationes honeſta & laudabilia putabantur, quòd eſſent legibus præſcripta. Aſſyriis mulieribus, antequam fuiſſet illis ab aliquo peregrino ſtuprum in luco Veneris oblatum, nubere legibus non licebat. In Lydia erat ſtatutum, vt mulieres corporis per vulgati quæſtu dotem ſibi conficerent: ita vt quæ id facere renuiſſet, non ſatis proba, neq; antiqui moris fœmina putaretur. Carthaginenſes, Rhodij, Galli, Scythæ, aliæ nationes quamplurimę non ſatis numen placari poſſe exiſtimabant, niſi in ſacris ſolennibus homines immolarent: vſque adeo vt multi manu ſua filiis vitam eriperent. Qui igitur apud illos aras humano ſanguine aſpergeret, & ſeipſum parricidio contaminaret, vir religioſus & pius haberetur. Quid hic Maſſagetas, quid Derbices, quid Hircanos, & Caſpios commemorem, quorum legibus erant ea ſcelera conſtituta, quæ etiam fugiat & reformidet ora-

tio: Hæc tamen illi, quòd essent sancita lege, & in more posita, iusta & honesta ducebant. Magnam enim vim habent mores, instituta, disciplinæ: quod vitæ communis exemplis facillimè cernitur. Talis enim est, vt paulò antè diximus, de rebus laudandis apud omnes opinio, quales sunt ij mores, quibus imbuti sunt. Neq; enim potestis, qui pudorē penitus amisit, honestatis specie commoueri: neq; is, qui omne studium ad fallendum adhibuit, vera simpliciaq; laudare: neq; ille, qui diuturna cædis cōsuetudine efferat⁹ est, humanitate & clementia delectari. Nemo denique ea probabit vnquam, quę videt esse ab institutis suis abhorrentia. Cum hoc igitur adeò exploratum sit, quæ tandem vitæ ratio potest illi constare, qui omnia ad gloriam dirigit, & studia vitæ multitudini probare ardentissimè cupit? Si genus illud aureum extaret, Poëtarum monimentis immortalitati consecratum: tum demum illi, qui se totos fingerent ad multitudinis arbitrium, potuissent simul cum gloria splendorem virtutis adipisci. Cum enim essent vniuersi sapientes, quod nunc paucissimis cōtingit, nemo poterat multitudini suos mores probare, qui non esset omni virtute cumulatus.

QVOMODO *tandem, inquit, Metellus,*

sine

ſine doctrinæ ſtudio, quod tunc in illis non erat, ſapientiam aſſecuti ſunt?

QVASI, inquit Auguſtinus, vllo ſtudio illis opus fuerit, qui nulla re, vt poëtæ volunt, impediebantur, quò minus ipſam naturam optimam magiſtram ſequerentur. Aurum autem illud apud poëtas nihil aliud ſignificat, quam naturales opes virtutis atque ſapientiæ. Quod vt melius intelligatis, vtar illis Heſiodi carminibus, quæ à te (me autem appellabat) haud ita pridem conuerſa memoriæ mandaui. Sic enim inquit:

Numine diuino primum eſt gens aurea terris
Edita, Saturnus dum cœli ſceptra tenebat.
Vt dij viuebant homines, neque triſtibus ægri
Curis, nec preſſi ærumnis, duróue labore.
Omne malum cunctis aberat, triſtisque ſenectus
Nondum tardabat vires: Sed ſemper eodem
Robore firmati ſtabant, viridique iuuenta:
Ducebantque choros ſumma dulcedine læti.

Hinc apparet illos homines præſidiis ſapientiæ circumſeptos fuiſſe: nempe qui mentem haberent ab omni perturbatione liberam & ſolutam: & ſeſe ab iis malis, quæ corporis valetudinem perturbant, & ſenectutem infirmã, & odioſam efficiunt, tutos conſeruarent. Nondum enim ambitio & auaritia rationis arcem occupauerant; nec dum corporibus

infini-

infinitam morborum vim luxuria atq; mollicies inuexerant. Neque solùm in vita virtutis fructum capiebant, sed etiam æquitate animi incredibili moriebantur, quod est cõsummatæ cuiusdam sapientiæ. Sequitur enim:

Non tamen inuiti linquebant lumina vitæ,
Sed mors vt grato dulcique sopore quietos,
Iam longa victos ætate amplexa tenebat.

Cum enim vis omnis abfuisset, neque dum pestilentes ægritudines in humanum genus inuasissent: nemo poterat vita excedere præter fatum, præterq; naturam, sed longa atque beata senectute consumptus. Additum deinde est:

Cuncta illis igitur felicia proueniebant.
Omnia nam tellus, nullo poscente ferebat.

Hic non tam est terræ fœcunditas, quàm præstantia moderationis intelligenda. Erant enim diuitiis naturæ contenti, quæ sunt parabiles atque terminatæ. Si enim fuissent ardentes cupiditate, nunquam opibus illis, quas tellus mediocri diligentia culta largè fundit, atque munificè, eorum sitis potuisset extingui: sed in pecunia terra & mari quærenda, omnibus sese periculis exposuissent. Ergo non immeritò, cum tantis honestatis & innocentiæ laudibus in vita floruissent, post mortem antiquitatis opinione fuerunt in Deorum numero repositi. Sic enim ait.

Sed

Sed poſt quam fatum genus illud funere merſit,
Sancti terrarum genij ſunt nomine dicti,
Humani generis cuſtodes, & bona cunctis
Numina ſupplicibus depulſoresque malorum.
Nunc terras luſtrant, obſcuroque aëre ſepti
Vadunt iuſta oculis, iniuſtaque facta videntes,
Et ditant caſtos homines in vota vocati.
Hæc conceſſa illis regalia munera diuis.

Eſt plane regium munus, & gentis aureæ maieſtati conueniens, munificentia ſua miſeros homines inopia & egeſtate leuare, idque tam opibus terræ venis effoſſis, quàm iiſdem ſapientiæ muneribus, quibus eſt aſſecuta diuinitatem. Hoc enim arbitror Heſiodum ſignificare voluiſſe, cum illos diuitias cultoribus ſuis elargiri adfirmat. Sed vt ad propoſitum redeamus: ſi genus illud aureum in terris permaneret, nec eſſet maiore ex parte repultum, tum fortaſſe, qui omnia officia multitudinis iudicio conformaret, facilè poſſet egregios fructus honeſtatis percipere. Sed videtis quanta ſit huius auri diuini penuria? Socratẽs apud Platonem in illa ciuitate, quam finxit omnibus opibus florentem atque beatam, ex huius aureæ nationis ſtirpe Principes ſtatuit. Cum enim vniuerſam ciuitatem in tres partes diuiſiſſet: aliis enim Reipub. gubernacula tradidit, alios ad vrbis cuſtodiam armis inſtruxit: alios poſtremò voluit vel terram colere, vel

in

in arte quapiam fabrili exerceri. Cum igitur hoc modo ciuitatem distribuisset, Principum ordinem aureum appellauit: Militum verò argenteum: agricolarum autem & opificum æneum atque ferreum. Vult itaque Principes excellere præstantia sapientiæ: milites autem robore animi: infimorum autem hominum ætatem in pecuniæ studio consumi. Sic enim intelligit illam auri, argenti & æris differentiam. In illa autem ciuitate, quam vir sapientiss. vt absolutam formam beatiss. populi descripsit, fatetur multis partibus plures cuiuscunque generis opifices, quàm optimates & principes, hoc est, sapientes futuros. Ergo illic eraht plures inueniendi, qui diuitias atq; voluptates, quàm qui veram virtutem amarent. Quòd si in illa Rep. cogitatione Platonis informata, pauci futuri erant honestatis appetentes, pre multitudine hominum ferrea, hoc est, flagitiosa: quid dicendum est in tanta & tam insanabili omnium gentium cupiditate, tamq; præcipiti amentia populorum? An parùm liquet, q̃ verè idem vates, cuius testimonio paulò superius vsus sum, perditos ferreæ gentis mores insectetur: Nullum, ait, iuris aut religionis vestigium in terris apparere: nullū esse inter hospites hospitij fœdus: nullam inter fratres atq; propinquos beneuolentiā: nullam inter amicos officij & amicitiæ sanctita-

teni

tem. Deinde filios ait, contumelia parentes ſuos natu grandes afficere, nec vllo deorũ metu ab hac tanta ſceleris immanitate reuocari. Tum conqueritur nullã omnino laudem tribui, neq; religioni, neq; iuſtitiæ, neq; probitati: & eos, qui ciues ſuos iniuriis, & male dictis vexant, ſummoperè laudari. Poſtremò pudorem aſſerit è terris exterminatum eſſe, Nemeſim in exilium pulſam, iuſtitiã humanis ſceleribus infenſam hominum cœtus deſeruiſſe, & in cœlum euolaſſe. Sed quorſum attinet Poëtarum ſententiis vti, cum infinitis exemplis intelligamus, nihil poſſe fingi multitudine turbulentius, nihil amẽtius, nihil in omni genere pernicioſius? Quotus enim quiſq; eſt in populo, qui ſapientiã diuitiis, honeſtatem voluptatibus anteponat? Contra verò omnes ſunt ardentes cupiditate, nihil recta ratione moderantes, ſed omnia effrenata libidine, atque nefaria voluptate metientes. Cæco animi impetu ſalutaria declinant: peſtifera atq; pernicioſa conſectantur. Eadem cæcitate mentis impediti nomina rerum immutãt. Simplices & apertos homines ſtultos appellant, vnde etiam illud inueterauit apud Græcos, vt εὐήθεια, quæ propriè ſignificat ingenuam bonitatem optimè ſentientem, ſtultitiam ſignificaret, & nomen, quod erat laudis propriũm, cõtumeliæ ſeruiret. Contrà verò malitioſi, & fronte

ſcelus

ſcelus occultantes, vt viri prudentia clari, ſermone omnium celebrantur. Temeritati & audaciæ fortitudinis nomen imponunt: prudentiæ verò & moderationi, timiditatis. Legibus obtemperare, imbecilli animi eſſe ſtatuunt: viribus vincere, glorioſum. Frugales auaritiæ nomine vituperant: prodigos autem magnificentiæ laudibus exornant. Atque poſtremò in omni genere virtutes deſerunt, vitia perſequuntur, à ſtudio honeſtatis abhorrentes, & indomitis cupiditatibus inflammati, in ſumma opinionum inconſtantia, & inanitate verſantur. Sunt in rebus afflictis humiles: in ſecundis elati: in diſcrimine armorum timidi: in pace & otio præfidentes: in inopia ſupplices: opibus autem affluentes ingrati. In periculis enim cõſtituti optimorum auxilium implorant: timore autem liberati, eoſdem è patriæ finibus expellunt. Eſt namq; vulgi proprium, omnem virtutis excellentiã odio habere, eamque, vt libidini populi nimis aduerſariam, de medio tollendam putare. Hinc illud ſceleſtiſſimum facinus Epheſiorum natum eſt, qui cùm Hermodorum eiicerent è ciuitate, nõ aliam cauſam attulerunt, niſi quòd virtutis induſtria nimium inter omnes excelleret. Hinc etiam exiſtit oſtraciſmus ille. Sic enim appellabatur illud exilij genus Athenis & Argis incredibili ciuium

ſcelere

ſcelere conſtitutum. Quid enim aliud fuit in Ariſtide, quod offenderet populi voluntatē, niſi admirabilis quædam iuſtitiæ & integritatis opinio? Quid Cimonem & Themiſtoclem è patria eiecit, niſi res memorabiles in rebus bellicis effectæ? Quid aliud eoſdem Athenienſes induxit, vt exilio aut morte viros excellentes afficerent, niſi quòd cernerent in illis ſingulare quoddam lumen virtutis elucere? Sed Athenas omittamus hoc infando ſcelere nimis infames atq; deteſtabiles. Quid Hermocratem Syracuſis exterminauit, niſi facinus illud maximum atque pulcherrimum, quo florentiſſimas Athenienſium opes attriuit, & patriam obſidione liberauit? Quid Dionem nondum præclaro illo munere perfunctum, cum adhuc tyranni, quorum iugum à ceruice patriæ depulerat, arcem tenerent, expulit, eundemque patriæ libertate conſtituta, vita priuauit, niſi egregij illius muneris inuidia? Quid hic referam Camillum, Coriolanum Rutilium, Metellum atque Ciceronem, & alios innumerabiles ſingulari induſtria præſtantes, quibus propter excellentem virtutis opinionem aqua & igni interdum fuit? Infinitum eſſet, ſi vellem perſequi, quàm fuerit ſemper vulgi temeritas optimis viris infeſta. Neſcio enim quomodo ſemper homines animo magno, ſplendidoque ingenio prædi-

ti, po-

ti, populo ſuſpecti & inuiſi fuere. Quamuis igitur neceſſitate compulſa multitudo omnes imperij opes ad egregios viros deferat, vbi primum eorum virtute fuerit ſingulare aliquod beneficium conſecuta, extinguit continuò beneficij memoriam inuidiæ magnitudo: & ita fit vt eos, quorum opera & conſilio patriam atque fortunas retinet, & patria & fortunis omnibus extrudat, & illis peſtem inferat, à quibus conſeruata eſt. Cùm igitur conſtet, omnem populum eſſe amentem & ingratum, nefarijsque ſceleribus adſtrictum: quid tandem laudare poterit, quod ſit à vera virtute & honeſtate profectum?

HIC *ego interpellans: O hominem, inquam, minimè popularem. Sic enim acriter in cauſam plebis inuectus es, vt valde verendum ſit, ne quid hinc emanet, quod in te plebis animos accendat. Quantum enim video, ſic vniuerſum populum improbitatis & amentiæ condemnas vt neminem à tanto numero excipias.*

NEMINEM certè, inquit ille: Non tamen vellem exiſtimes, me tam cenſu & facultatibus, quàm virtute & induſtria ſummos viros à vulgo ſecernere. Is enim ſum, qui omnes homines ingenio præſtantes, & animi ſui motus rectæ rationis imperio ſedates, & omnem curam & cogitationem ad communem vtilitatem conferentes, quamuis inopes ſint, & obſcuris parentibus orti, in principum numero haben-

habendos censeam. Contrà verò qui hebeti ingenio sunt, & languori desidiæque dediti improbis cupiditatibus obtemperant, & publicam salutem negligentes, omnia referunt ad suam vtilitatem, quanuis in ampliſſima familia nati sint, & res magnas administrent, plebeios existimo. Non enim quantas opes habeant, considerandum est, sed quantis digni sint. An tu illos Principes & optimates appellandos existimes, qui libidini seruiunt, & potentia abutuntur ad miserorum hominum calamitatem: patrimoniumque suum contra ius & fas amplificando, & plebi grauissimas iniurias inferendo, patriæ statum nefariè labefactant? Si enim vetera memoria repetamus, intelligemus profectò hoc fuisse plerunque in omni Repub. paucis propositum, vt paulatim omnes possessionibus suis iniuria pellerent, & in omnium fortunis impunè dominarentur. Cum autem ipsi soli omnia possiderent, plebs omnibus bonis spoliata esset, nihil mali cogitari potest, quod non esset in populi calamitate. Fit enim plerumq; vt ampliſſimam pecuniam insolentia atq; fastidium: egestatem verò præceps audacia cõsequatur. Ita igitur euenit, vt & opulenti superbè imperando, & egentes in nobilium fortunas impetum faciendo, vtrinq; patriam turbulenta seditione conuellant. Ergo cùm

omnis

omnis populus in principes & plebem infimam distributus sit, & vtraque pars malis sceleribus inquinata, & hostili odio imbuta, semper in alterius perniciem incitetur, quid tandem boni erit ab vniuerso sperandum? Est enim in plebe temeritas, furor, audacia, cum incredibili studio nouitatis: in iis autem, qui Principes appellantur, superbia, immanitas, auaritia cum immoderata dominandi cupiditate coniuncta. Quibus vitiis omnia tandem concidant opus est.

XV. ILLVD autem magno argumento est, nullum esse tam improbum facinus, quod non auctore, & adprobatore populo concipi possit, quod quotidie videmus eos, qui publicum otium importunitate sua perturbant, & omnia diuina & humana iura violant, vt viros fortes & patriæ studiosos mirificis laudibus extolli. Quid enim persequar ea scelera, quæ in turba & seditione ciuili cum magna laude concipiuntur? Quid autem, postquam discordia, sanguine imbuta ciuium animos diuturna cædis consuetudine reddit immanes & efferatos? Neq; enim sólùm laudantur ære alieno oppressi, cum suis creditoribus nec cem afferunt: verùm etiam qui propinquos & amicos interimunt. Nullā enim apud eos vim tunc habet naturæ lex: nullam possidet religionem sanguinis communio: nullam sancti

ſanctitatem retinet amicitia : ſed potius omnia gentium iura inaudito ſcelere & audacia violantur. Qui autem plura facinora immanitatis ediderint, & audacius fidem iureiurando firmatum fefellerint, aſtutiusque aduerſarios nihil hoſtile propter fidem interpoſitam metuentes inſidijs oppreſſerint, amplioribus laudibus afficiuntur. Neque enim malitia vllum dedecus illis imprimit : imò res illas ab illis geſtas exornat. Inde fit vt plerique malint homines ſe improbitate callidos, quam in innocentia parùm aſtutos exiſtimari. In nomine enim ſimplicis bonitatis erubeſcunt : & in fama malitioſæ peruerſitatis inſolenter efferuntur. Ac vtinam vetera tantùm exempla, quæ à Græcis & Latinis accepimus, in medium adducere licuiſſet. Sed recens memoria tam multa nobis ſuppeditat, vt antiqua reticenda videantur. Quid enim, vt de hac potiſſimùm regione loquamur, magis fingi poteſt, quod Italia in ijs ſeditionibus longinquitate temporis inueteratis non viderit ? Multi enim fuére, qui fratres atque propinquos necarent : qui templa religioſiſſimè multa ciuium cæde funeſtarent, araſque ſanctiſſimas ſanguine ſuorum aſpergerent. Multos etiam legimus contra fidem interpoſitam aut fame, aut inaudito ſupplicio à ciuibus ſuis interfectos. Omnia denique facinora ſu-

ſcipi videmus, quæ ſemper in omni ætate
multitudine furente ſuſcepta ſunt, quæ pe
ſtem & exitium rebus omnib⁹ inferre ſolent
Quæ enim gens eſt, quæ non huiuſmodi ſce
leribus diuulſa, funditus interierit? Cum ita
que omnia magna imperia vel externis be
lis, vel inteſtina ſeditione corruerint, long
plures fuerūt ciuili diſcordia, quam hoſtiu
armis exciſa. Hic populorū furor Athenie
ſium imperiū deleuit. Hic Spartam & Theb
attriuit. Hic Romā & omnes deniq; nation
imperio florentes extinxit. Videtis hanc di
cordię flammam inter Chriſtianos princip
excitatam, quæ non ſolū miſeris Panoniæ r
liquiis, ſed Germaniæ, Galliis, Italiæ, Hiſp
niæ, toti deniq; Europæ deflagrationē min
tur, quantum terrorem omnibus incutiat
hoc tantum malum, tam nefarium & crud
bellum, tantum Chriſtianæ Reip. periculu
ſcimus eſſe multitudinis ſcelere & amen
conflatum. Populares enim furiæ eas faces
Chriſtianā Remp. immiſere. Quòd niſi Ch
ſtus Opt. Max. numine ſuo tantū incendiu
reſtinxerit, omnia conflagrabunt. Cùm en
ſingulę ciuitates Italię ſint in duas partes i
inde à Federici ſecundi temporibus diuiſa
inter ſe hoſtili odio diſſidentes fit ſæpenu
ro, vt qui virib⁹ inferiores ſunt, dum aduc
rios vlciſci poſſint, nullo modo recuſent e

xar

rarum gentium dominatum. Tantaq; est hominum dementia, vt cùm patriam aliarũ nationum imperio atq; libidini prodiderint, existiment suam dignitatem esse præclarissimè constitutã. Omne nanq; dignitatis ornamentum ponunt in ciuib⁹ alterius factionis euertendis. Hæc Italiæ cruenta seditio populos incitauit, vt primum Germanos, deinde Gallos, postremò Hispanos ad Italiæ dominationem euocarent, & florentissimę orbis parti vastitatem & exitiũ inferrent, & odium tandẽ inter duos summos principes excitarent, qui de Italię possessione dimicãtes, vsq; eo ꝓgressi sunt, vt eorũ contentio, si diu vixerint, cædẽ ingentem, & Christiani nominis interitũ moliri videatur. Hostes. n. nostri satis acres atq; parati ad nostram perniciem accedunt, magis amentię nostrę, q̃ viribus suis cõfidentes. Nunc igitur magna belli contentione Pannoniæ reliquias aggressi, haud mediocrẽ cladem gentib⁹ illis intulerunt, & bonã Pannonię partẽ ferro & flamma populati sunt. Qui nisi diuino numine, vt spero, fuerint repressi, in quamcunq; regionẽ armorum impetũ pertulerint, omnia delebũt. Christus Opt. Max. qui summa cœli impla diuina maiestate cõplet, popũlo Christiano, quem sanguine suo in luccm & libertatem vindicauit, clementer ignoscat, eumq; vlsta malorum tempestate defendat, iramq;

ſuam in hoſtes ſui nominis aliquando conuertat. Diuina ſiquidem ope, diuinoq; conſilio opus eſt ad tantã peſtem arcendam, quãdo humano cõſilio depelli non poteſt. Confido equidẽ fore, vt hęc mala impetu furentis multitudinis excitatá, fortiſſim⁹ imperator Quintus Cæſar confirmatus Chriſti auxilio propulſet. Periculi tamẽ, quod nobis intenditur, magnitudo, nullis verbis explicari poteſt. Cauſa verò huius impendentis mali non aliunde, quam à furore partium nata eſt. Ipſæ enim nõ contentæ cæde & ſanguine ciuium, quo ſæpenumero leuiſſimis de cauſis vrbes repl[illegible]nt, complures etiã Reges ad diſcordiã ſollic[illegible]auerunt: & omnia periclitati ſunt, quo tandem non modò patriam perderent, ſed vniuerſam Chriſtianam Remp. in extremum diſcrimen adducerent. Nunc igitur quemadmodum præclari artifices operibus ſuis delectantur: ita videmus huius tanti ſceleris principes & auctores erectos & alacres expectatione rerũ nouarum volitare. Nec enim ſolùm exules, & ære alieno oppreſſos, qui niſi patria extincta, ſe incolumitatem retinere non poſſe credunt: ſed alios etiam videmus, quibus licuiſſet otio honeſto frui, ex hoc tanto ruinæ periculo capere voluptatẽ. Nunc enim ſpem concipiunt fore, vt aduerſarios vlciſcantur, vt impunè latrocinẽtur, vt opes ſuas per ſummum

mum ſcelus amplificēt. Sic autem ſtulti ſunt, vt non intelligant fieri non poſſe, vt in vniuerſæ Reip. ruina ſalutem ſuam incolumem à communi calamitate conſeruēt. Quod minimè mirandum eſt: nunquam enim fuit conſilium in populo, nunquam certa & conſtans vitæ ratio: ſed immanis audacia atque temeritas omni flagitiorum generi copulata.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA.

LIBER SECVNDVS.

HIC, METELLVS. *Sunt, inquit, iſta Auguſtine, vt dicis. Multa enim imperia populari amentia conciderunt. Non tamen rectè feris facere, ſi propter aliquam tempeſtatem reipublicæ incidentem, quæ tamen non omni tempore nec ſemper excitari ſolet, omnem populum in crimen voces. Nam illæ ipſæ Reſp. quæ vitiere inteſtino corruere, nunquā ad aliquem modum amplitudinis peruenissent, niſi fuiſſent*

aliquo tempore bene conſtitutæ, publicæq; in columitatis amantes: & in hac tanta rerum omnium perturbatione videmus multas nationes paci & otio ſtudentes.

ADHAEC Auguſtinus: Falleris, inquit ò Metelle, ſi non credis omnem multitudinem ijſdem ſemper eſſe flagitijs coopertam ſed id min⁹ apparere, quàm diu eſt ſeueritat legum atque metu iudiciorum illigata. Fui enim rebus humanis hoc cœleſti legum mu nere conſultum, quod quidem præſtat, vt ali quando metu comprimatur audacia, & inno centia ſine cura ſit. Fit enim vt dum ſingul ſupplicia metuunt, ſeſe facilius vniuerſi con tineant. Attamen quemadmodum beſtian immanem, quamuis eo tempore, quo vincu lis conſtricta eſt, minimè noceat, non ob id c curem atque manſuetam appellamus, qui venit nobis in mentem, quantas ſtrages ed ret, ſi fuiſſet illis vinculis emiſſa. Sic etian cum intelligamus omnẽ populum non ſpon te, ſua ſed legum minis quaſi quoddam ani malferum & indomitum alligari: debemu cogitare quid faceret, ſi clauſtris illis euolar potuiſſet. Atque id ipſum magnum argu mentum eſt, multitudinem agreſtem atqu feram eſſe, quòd nulla ratione poteſt, niſi l gum metu ſepta ſit, vitæ officia tueri. Lege

enim

enim non ſunt grauibus & honeſtis hominibus, ſed leuibus & flagitioſis impoſitæ. Ridiculum enim eſt, iis dare leges, qui florent opibus ſapientiæ, & ſponte ſua in maximarum virtutũ ſtudia incumbunt. Non igitur caſtis & integris, ſed impuris, & omni genere turpitudinis inquinatis ſcriptę ſunt, vt petulantiã, auaritiã, & reliquas animi labes vi, minis atq; metu conſtringant, & indomitas cupiditates ſupplicij formidine refrenent. Cùm ergo manifeſtum ſit, nullum vnquam populum in officio contineri potuiſſe, niſi fuiſſet legum ſeueritate deuinctus: easque conſtet amentiæ & furoris coercendi gratia inuentas eſſe: poſſumus de furore, & amentia populi dubitare? Qui quidem etiam cum eſt omnibus iuris vinculis impeditus, dat magnam ſignificationem temeritatis, motusque ratione vacuos atque turbulentos requirit, & cùm primùm vires colligit, omnia repagula iuris effringit. Omnes enim id conantur, vt in eum ſtatum perueniant aliquando, in quo poſſint impunè quæuis maleficia committere. Quamdiu igitur inopes & imbecilles ſunt, metu iudiciorum à flagitio reuocantur, non tamen ſemper. Multi enim, quamuis ſint omnium rerum præſidio deſtituti, quietem pati non poſſunt, & tetra & immania facinora moliuntur. Nam cùm animus ardet pecuniæ

cupiditate, aut inflammatur libidine, aut præceps odio & iracundia fertur, & ad terrorem legis obdurescit, nullum est tantum flagitium, quod non concipere audeat. Fit enim vt primùm nefaria cupiditas ad facinus impellat: deinde spes cælandi & occultandi animum audacia confirmet. Est autem verisimile, leges ab initio non nimis aspera supplicia sceleri statuisse: sed cum intelligerent Reipub. moderatores, maiorem vim habere spem vtilitatis ad cupiditatem inflammandā, quàm pœnæ metum ad restinguendam, addebant semper aliquid ad animaduersionis seueritatem, vt aliqua tandem ratione vitia comprimerent, donec per omnia supplicia paulatim ad mortem deuentum est, qua omnem atrocitatem pœnæ complexi sunt. Nihil est enim multitudini ipsa morte terribilius. Attamen tam effrenata cupiditate plerunque concitatur, vt neq; morte proposita à scelere refrenari possit. Fieri enim nequit, vt libido ad potiundum temerè incitata minis vllis contineri diu valeat: erumpat enim aliquando necesse est, & omnia officia vitæ peruertat. Quàm cupiant autem omnes populi, è iuris atque legum custodia emitti, facilè ex eo perspicitur, quòd vt quisque maxime sibi populum conciliare vult, ita maxime leges omnes paulò seuerius nefariam libidinem reſecantes,

tes, abrogare contendit. Hac enim via multi opes & gloriam quæſiuere, atque vt publicæ libertatis cuſtodes omnium ſermone laudati ſunt, cùm interim ſapientes & acuti homines ad inſidias præcauendas, qui iſtis aduerſabantur, ſalutare magis quàm iucundum conſilium in medium afferentes, vt communis vtilitatis euerſores de medio tollerentur. Vt enim qui febri vehementius afflictantur, infeſti ſunt medicis, remedia ſalutaria quidem, acerba tamen adhibentibus: illos autem diligunt, qui gelidam aut quiduis aliud ſuppeditat, quo febris æſtus aliqua ex parte releuatus poſtea magis ingraueſcat: ſic populus animo ſemper æger illis inimicus eſt, qui ſeueritate Rempubl. ſanare cupiunt & eos amplexatur, qui populum vniuerſum ſpecie vtilitatis illectum, ſint intra breue tempus omnibus bonis euerſuri. Eos enim, qui non recta & ſalutaria, ſed grata atque pernicioſa ſuadebant, vt Reip. tutores atque parentes, contra opes diuerſa ſentientium præſidijs publicis armabat, atque tandem in omnium dominatione conſtituebat. Ita igitur eueniebat, vt immodica libertatis cupiditate libertatem penitus amitteret. Illi enim qui populi dementia eum gradum honoris aſſequebantur, omnibus qui vel animi magnitudine, vel ſapientia præſtabant, vel necem, vel exilium inferebāt. Cum igitur

ita Remp. propugnatoribus omnino ſpoliaſſent, ſine vllo metu crudeli dominatu populum, qui eum aluerat, opprimebant. Quid eſt autem quæſo in terra tyrannide tetrius? Quid odio maiore dignius? Quid iuri humanæ ſocietatis infeſtius? At omnes fermè tyrannos accepimus dementia & ſcelere multitudinis natos eſſe, eiusque præſidio potentiam corroboraſſe. Nec enim, vt antiquiſſima commemorem, Orthagoras Sycionius, aliã ſibi viam ad tyrannidem muniuit: nec aliis artibus Cypſelus Corinthum occupauit, nec Piſiſtratus alia ratione Athenarum potitus eſt. Quid hic referam Gelonem, Alexandrum, Phalarim, aliosq; innumerabiles non ſolùm in illa antiquitate, ſed patrum etiam noſtrorum memoria tyrannos inſignes, quos omnes conſtat populares extitiſſe, & populorum amentia eas opes comparaſſe? Si laudari poteſt tyrannus, laudate populum, qui tyrannos gignere & alere ſolitus ſemper eſt. Quòd ſi tyranni deteſtabiles & execrandi ſunt, quis populi temeritatẽ non execrabitur, quæ tam immania & importuna mõſtra in humanarum rerum perniciem extulerit? Quamuis igitur, vt eò reuertamur vnde digreſſi ſumus, aliquis populus aliquo tempore ſedatus & quietus eſſe videatur, non quid tunc non agat animaduertendum eſt, ſed quæ ſit eius vis, quę mens, quę

opinio,

opinio, quæ voluntas, quid efficeret, si fuisset legum custodia liberatus, quàm sit infestus bonis atque sapientibus, quàm facilis atque benignus improbis, quanta postremò detrimenta communibus rebus amentia multitudinis inuecta & importata sint. Extat quærela grauissima Solonis elegantissimis versib⁹ conscripta, quibus deplorat suorum ciuium insaniam & cupiditatem, qua quidem asserit, omnes Atticas opes conficiatq; consumi. Nondum opes Asiæ luxuriam in Græcorum mores inuexerant, quæ homines effœminarent, omnesque virtutis neruos inciderent: cùm iam animaduerteret vir sapientissi. omnem populi impetum ad interitum spectare. Cum enim videret potentium insolentiam, & perditorum hominum egestatem, timebat ea mala, quæ vel propter eximias opes, vel propter extremam inopiam excitari solent, stupra, adulteria, intoleranda conuitia, furta, latrocinia, sacrilegia, deinde seditiones, proditiones, clandestina cum hostibus colloquia, atque tandem patriæ totius euersionem, quæ omnia solent omnib. populis accidere. Quod vt melius intelligamus, inspiciamus à capite aliquam Rempubl. rerum gestarum gloria florentissimam, qualis extiterit eo iam tempore, quo seueriore disciplina fundata esse videbatur. Fuit ne populus vnquam populo

Romano aut prudentiæ opinione grauior,aut rebus gestis illustrior? Non prorsus. Ponite nunc ante oculos singulas Romanorum ætates, & ea scelera, quæ temporibus illius Reip. castis & integris concepta fuere, in memoriã renocate, vt melius de omni populo iudicare possitis. Vt enim facinora regum ætate nefariè susceptа præteream, post exactos reges populus in duas continuò partes distractus, ab externis bellis ad intestinam seditionem conuersus est. Principes enim id propositum habebant, vt plebi libertatem & fortunas eriperent. Publica itaque bona domum auertendo, & priuatos homines suis exturbando, in potestatem suam omnia redigebant. Plebs iracundia furens ad nobilitatis imperium exscindendum, inuidiæ etiam stimulis concitata ferebatur. Alteri igitur eos, quorum tutores esse debebant iniuriis grauissimis onerabant: alteri in illos, in quorum tutela erant omnes opes Reipub. impetum faciebant. Interim potentium hominum cupiditas omnes possessiones vsurpabat, fœneratorum immanitas ciues in neruo deuinctos contumeliis atq; verberibus conficiebat: multitudo tribunitiis furoribus agitata, omne imperium aspernabatur, vimque summis magistratibus inferebat, clandestini, nocturnique cœtus, & occultæ ciuium coniurationes interitum Reip. denunciabant.

ciabant. Quid referam illas insanæ plebis secessiones, illam nobilitatis in opprimẽda plebe contumaciam, illam temeritatem plebis ad affligendam publici cõsilij grauitatem instructam & armatam, illam postremò odij acerbitatem contra populi commoda in principum animis insitam, & penitus inhærentem? Iam in legibus rogandis aut abrogandis, in tribunorum intercessionibus, in obnuntiationibus augurum: quantæ turbæ commotæ, quantæ cædes etiam interdum factæ? Pauci enim erant, qui ratione aliqua ducti communi vtilitati consulerent: multi qui omnia infima summis paria facerent, turbarent atque commiscerent. Tantum itaque malum erat populi scelere cõflatum, vt bellum quantumuis magnum atque periculosum, esset sanis ciuibus optabile & expetendum. Nec enim alia ratione poterant discordiæ sedari, nisi cõmunis periculi metus animos otio dissidentes ad commune malum depellendum coniungeret. Hæc erat illa prisca Romanorum disciplina, hoc illud Reipub. decus & ornamentum: hi deniq; ciuitatis illius sancti & incorrupti mores. Non hic disputo de immensa luxuria & auaritia, & reliquis pestibus, quę post imperium latissimè propagatum & otiũ terra atque mari constitutum, incubuerunt ad nominis Romani pernicię. De illa ætate incor-

Romano aut prudentiæ opinione grauior,a
rebus gestis illustrior? Non prorsus. Poni
nunc ante oculos singulas Romanorum æt
tes, & ea scelera, quæ temporibus illius Rei
castis & integris concepta fuere, in memor
renocate, vt melius de omni populo iudica
possitis. Vt enim facinora regum ætate nef
riè susceptа prætream, post exactos reges p
pulus in duas continuò partes distractus,
externis bellis ad intestinam seditionem co
uersus est. Principes enim id propositum h
bebant, vt plebi libertatem & fortunas erip
rent. Publica itaque bona domum auertend
& priuatos homines suis exturbando, in po
statem suam omnia redigebant. Plebs iracu
dia furens ad nobilitatis imperium excí
dendum, inuidiæ etiam stimulis co
rebatur. Alteri igitur eos, quorum
debebant iniuriis grauissimis c
ri in illos quorum tutela e
Reipub tum faciebar
tium m cupidit
nes fœnera
ue euine
b ieb

10187298

tribunorum intercessionibus, in obnuntia-
tionibus augurum: quantæ turbæ commotæ,
quantæ cædes etiam interdum factæ? Pauci e-
nim erant, qui ratione aliqua ducti commu-
ni vtilitati consulerent: multi qui omnia in-
fima summis paria facerent, turbarent atque
commiscerent. Tantum itaque malum erat
populi scelere cõflatum, vt bellum quantum-
vis magnum atque periculosum, esset sanis
[illegible] & exorandum. Nec enim
[illegible] sedari, nisi cõ-
otio dissiden-
lendum con-
nanorum di-
& ornamen-
ncti & incor-
immensa lu-
tibus, quę post
im & otiũ terra
buerunt ad no-
illa ætate incor-

 rupta

rupta priſcorum hominum loquor, omnium Græcorum atque Latinorum ſcriptis illuſtrata. Quòd ſi nullus vnquam populus habitus eſt Romano præſtantior, isque vel eo tempore, quo magis excellere videbatur omnibus virtutis &induſtriæ laudibus, fuit infinitis ſceleribus inquinatus: quid de reliquis omnibus exiſtimandum eſt, qui omnia ſtudia vitæ in turpem quæſtum & effrenatam libidinem contulere? Vera eſt igitur & ſapiens eorum ſentētia, qui à procuratione populi tanquam à nauigatione maris ſcopuloſi & infeſti fugere præcipiunt. Non immeritò itaque Demoſthenes, cum Athenis exularet, & ciuitatis arcem reſpiceret, flens exclamabat: O Minerua, inquiens. Quid tibi venit in mentē trib⁹ feris importuniſſimis delectari, noctua, dracone & populo? His quidem verbis ille vir elòquentiſſimus non modò grauiter, vt debuit, in populum inuectus eſt, ſed eius etiam naturam, & ingenium ſapiēter explicauit cum noctua atque ſerpente coniungens. Nulla enim noctua ſic luce ſolis, vt multitudo ſplendore virtutis offenditur. Nullus draco tam vaſtus & immanis eſt, qui ſit conferendus cum feritate populi multiplici lapſu, & impetu furente omnia peruertentis.

II. ERGO cùm hominum opiniones cum eorum moribus & vita conſentiant, ita vt id ſolum

ſolum laudent, quod inſtitutis ſuis conuenire viderint, conſtetque omnem populum eſſe magnis furoris & amẽtiæ ſtimulis agitatum, atque virtutis ipſius inimicum: erit quiſpiam tam ſine mente, qui dignitatem aliquam in illius opinione poſitam exiſtimet? qui tam feri & indomiti animalis motus obſeruet? qui multitudinem cœcam & amentem ſibi magiſtram vitæ conſtituat? qui denique ad illius infinitam libidinem actiones adminiſtret? Quid enim eſt amentius, quàm tam varias & inanes hominum opiniones intueri? Quid difficilius, quàm tam contrariis & inter ſe repugnantibus ſtudiis & cupiditatibus obtemperare? Quid denique miſerius, quàm popularis offenſionis metu dies atq; noctes exanimari? Eſt enim primùm libertas abiicienda, ſine qua vera dignitas, quæ tota eſt in virtute poſita, ne intelligi quidem poteſt. Virtus enim non in populi opinionẽ, ſed in ſe ipſam intuetur, nec leges accipit, ſed potius imponit, nec vllis malis frangi poteſt, ſed eſt ab omni malorum impetu ſemper inuicta. Fit itaque, vt dum miſeri homines dignitatis ſpecie capti, gloriam conſectantur, omnia ornamenta veræ dignitatis amittant. Deinde quid abſurdius, q̃ honeſtatis iudicium committi iudicibus inhoneſtis, atque totius virtutis ignaris? Semper enim cùm de re aliqua quæſtio exoritur,

exoritur, requirimus iudices, qui ſint eius rei, quæ vocatur in dubium, ſcientiſſimi? Si de Philoſophia certamen eſt, ſummos Philoſophos ſtudiosè conſulimus. Si controuerſia aliqua iuris incidit, eorum ſequimur auctoritatem, qui optimi Iureconſulti numerantur. Si de rebus ad artem Muſicam pertinentibus ambigimus, ad eorũ examen, qui ſunt in Muſicis valde exercitati, omnia perpendimus. Neque id ſolùm facimus in artibus ingenuis, ſed in ſordidis etiam, vt ad iudicium artificum excellentium omnia referamus. Nihil enim arbitramur indignius, quàm velle aliquem de re, cuius vim penitus ignorat, ferre ſententiam. Si igitur in omni contentione eorum inſolentiã, qui iudicant de rebus, quas nunquam cognitione attigerunt, intoleranda cenſemus: qui conuenit exiſtimationem multitudinis virtutis expertis & ignaræ, in virtutis iudicio magniſacere? Quid? in artibus leuiſſimis iudicum imperitorum audaciam damnamus: rei verò omnium maximæ atque pulcherrimę iudicium populari amentiæ committemus? & non quid pauci ſapientes, ſed quid vulgus imperitum ſtatuat, intuebimur? & quos ſingulos vt leues & inſanos contemnimus, iis vniuerſis tantum auctoritatis tribuemus, vt eorum opinione à turpibus honeſta diſtinguamus? Quid illud: quantum

tum mali eſt? Nemo enim poteſt ab omnibus laudari, niſi ſit iucundus vniuerſis. Nemo autem poteſt id, aſſequi, niſi ſeipſum ijſdem ſceleribus aſtringat, quibus vniuerſam multitudinem infectam eſſe videt. Nihil eſt enim aptius ad amorem conciliandum, quàm ſtudiorum ſimilitudo. Eſt igitur illi neceſſe, qui diligi cupit, vt ineat rationem, qua populi cupiditati ſatisfaciat. Ita efficitur, vt qui glorię ſeruiunt, non modò ſint humiles & amentes, verumetiam ſcelerati. Nam populari temeritati ita addictum eſſe quempiam, vt nihil moliri audeat, quod intellexerit nō fore populo iucundum, eſt extremæ cuiuſdam humilitatis: honeſtatis autem iudicium ad multitudinis arbitrium deferre, ſingularis ſtultitiæ: indomitis verò populi cupiditatibus obtemperare, ſceleris immaniſſimi. Eſt igitur illorum humilitas contemnenda, & leuitas irridenda, & improbitas execranda. Illud autem eſt valde odioſum, quod vt quiſque maximo animo prædituſ eſt, ita maximè opinionis errore gloriam aucupatur: eaque de cauſa omnia vitæ conſilia ad populi voluntatem alliciendam dirigit. Nec enim poteſt aliter clarus eſſe, & ſummos honores adipiſci, niſi popularis exiſtat. Popularis autem ille eſt, qui nihil omnino neque dicit, neque facit, quod populo ingratum fore cognouerit. Cum igitur is, qui

vale-

valet induſtria, & ad omnem diſciplinam do cilis eſt, animum ſuum ad ſtudium multitu dinis adiungit, tetra facinora ſuſcipiet.

III. QVOD ſi ſolum hebetes & tardi ani mi raperentur in iſtum errorem, non tantum damni fieret. Nam neque ſi le ſtudio ſapien tiæ dicauiſſent, valde proficere potuiſſent, neque eorum erratis tam multa detrimenta fuiſſent rebus communibus importata. Cùm autem homines florentes ingenio ſic vitam inſtituunt, vt mortem populo gerendum ex iſtiment, duplex malum eſt. Nam & ſeipſos priuant illo ampliſſimo virtutis fructu, quem perciperent, ſi ſtudia ſapientiæ coluiſſent, & multo grauiora mala poſſunt ciuibus ſuis ex celenti induſtria machinari. Præſtans enim naturæ vis perinde eſt, atque ſunt ij mores & diſciplinæ, quibus informatur. Vt enim nihil eſt Reip. ſalutarius ingenio excellente, ſi fue rit honeſtis artibus excultum: ita nihil Reip peſtilentius eſſe poteſt animo maximo pra uis opinionibus imbuto. Ergo qui populi le uitatem intuebitur, quo maiore induſtria fu rit, eo erit pernicioſior. Populi enim diſcipli na aſſuefactus, ingenium ſuum ad ea flagitia quæ populo cordi eſſe videt, diligenter exa cuet: & in ijs conficiendis inter omnes excel let, omniaque ſummo ſtudio declinabit, quæ populo ſuſpecta & inuiſa cognoſcet.

IV. ATQV

IV. ATQVE primùm cum Philoſophiæ ſtudium vulgo ſpretum, atque contemptum eſſe videat, nunquam is erit, qui magnam vitę partem in ſtudiis ſapientiæ conſumendam exiſtimet. Nunquam igitur inueſtigabit, quis ſit terræ ſitus, quę forma, quæ circumſcriptio, quæ maris vniuerſas terras ambientis ſpecies atque magnitudo, quę fontium & fluminum natura, quàm diſparia atque diſſimilia genera plantarum & animantium. Neque inquiret vnquam, quę ſit origo ventorum, quæ vis fulgurum & fulminum, vnde nocturnæ faces flammis coruſcantibus, & cometæ, quas vulgus eſſe putat malorum prænuncias, exiſtant. Nunquam denique iucunditatem illam ſentiet, quę percipitur ex admirabili ſpecie atque pulchritudine ſiderum, immutabili conſtantia, certos & æquabiles motus in omni ætate conſeruantium: neq; poſtremò in ſui ipſius cognitione ſtudium vllum ponendum arbitrabitur. Quæ certè conſideratio illũ ad ſummum ſapientiæ gradum perducere, ingentiq; voluptate afficere, & ad ſummi rerum conditoris amorem incendere potuiſſet. Sic autem omnibus opibus diuinis affluens, illum beatum ſtatum aſſequeretur, qui in cœleſtium atque diuinarum rerum cognitione conſiſtit. Ille enim demum eſt beatus exiſtimandus, cuius mens hoc diuino contemplationis pabulo,

pabulo, quasi quodam nectare, & Ambrosia alitur atque sustentatur. Quid enim aliud est Deorum interesse conuiciis, quàm diuinis opibus sapientię, quę quidem sunt epulę mentis, & cogitationis, abundare? Nolite enim putare, doctissimos homines fictis fabulis nos in eum errorem inducere voluisse, vt crederemus Tantalum aut Promotheum, aut alium quempiam à Deis conuiuio splendidè magnificeque ornato acceptos fuisse: sed cum existimarent, Deorum vitam naturæ cognitione contineri, eos qui in naturæ perueſtigatione multum operæ & studij consumebant, Deorum conuiuas appellauerunt, quòd diuinis Sapientiæ dapibus alerentur. Fœlix enim ille habendus est, nō qui ingenio ad quæstum & libidinem abutitur, sed qui rerum potuit cognoscere causas. Qua quidem notitia nihil vtilius aut humanę naturę conuenientius inueniri potest. Nam si natura pulchritudinem amamus: nihil possumus cernere hac tam excellenti mundi specie pulchrius. Si voluptas omnes mortales allicit: nullæ voluptates sunt cum iis, quæ mente ex notitia rerum capiuntur, vlla ex parte conferendæ. Si tranquillus animi status est ardenter expetendus: nihil est, quod maiorem vim habeat ad constantiam animi comparandam. Is enim qui diuinarum rerum pulchritudinem amare cœperit,

rit, nunquam humanarum cupiditate concitatus vllum ſcelus admittet. Deinde cùm ſic natura comparatum ſit, vt mores noſtros ad imitationem eorum, quos aſſiduè intuemur, effingamus: opus eſt, vt qui ſingulari ſtudio in naturę cognitione defixi ſunt, cœli magnificentiam, conſtantiam & ornatum imitentur: nec aliquid in vita ſuſcipiant, in quod aliqua humilitatis, aut inconſtantiæ, aut turpitudinis ſuſpicio conuenire poſſit. Nam humilitati repugnat amplitudo naturæ: inconſtantiæ, rati & æquabiles aſtrorum omnium curſus, totiusque naturæ cœleſtis firmitas: turpitudini verò, tam magnifici operis decus & ornamentum. Ex iis itaque ſtudiis præclariſſima effloreſcat neceſſe eſt pietas atque iuſtitia, & reliquæ virtutes, quibus humani animi excoluntur, atque ad diuinæ mentis ſimilitudinem accedunt. His igitur tantis tamque diuinis honeſtatis fructibus, qui ex ſtudio ſapientiæ conſtant, carebit is, qui gloriam expetendam cenſet. Neceſſe eſt enim, ſi in vulgus cõmendari cupit, vt ſeipſum ab eo ſtudio ſeiungat, quod vulgo deſpici atque contemni perſpicit.

V. QVI quidẽ ſi multitudinis opinionem deſpiciens, animum ſuum ſummis artibus excoluiſſet, quàm facilè contemneret omnes iſtas inſanias populares? Nec enim conuenit,

animum

animum incredibili celeritate cœlum, terras atque maria perluſtrantem, aut gloriæ celebritatem anguſtis terræ finibus, exiguoque temporis ſpatio circumſcriptam exquirere, aut ignobilitatem vt maximum malum extimeſcere. Omnis enim gloriæ ſplendor exiguis regionibus continetur, & intra breue tempus extinguitur. Et quanuis in omnes nationes effundi, atque in ætatem longiſſimam propagari potuiſſet, illi tamen qui per infinitam cœleſtium regionum magnitudinem animo peregrinantur, & æui æternitatem conſiderat, nihil magnum eſſe poteſt, quod ſit terræ anguſtijs incluſum, & aliquando tandem vetuſtate conſumendum. Omnis enim humanarum rerum memoria neceſſe eſt tandem obſcuretur & euaneſcat, & obliuione ſempiterna deleatur. Quod ſi veritas ad ſapientium normam dirigenda eſt, conſtatque ſapientes homines gloriam praui pendere, quid cauſæ eſt, cur gloriam expectamus? Nec enim vlla re clarius ſe ſapientia ſolet indicare, quàm gloriæ contemtione. Qui enim ambitione diſtricti, hominum rumuſculos intuentur apertè declarant nondum ſe mentis aciem in naturæ magnificentiam intendiſſe.

VI. ILLVD deinde naturæ iudicium num eſt praui ducendum? Omnes enim, qui gloriæ cauſa ad res gerendas impelluntur, eam cupidi-

cupiditatem occultant atque dissimulant, seque finem alium sibi proposuisse profitentur. In quo facilè iudicant, inesse in gloriæ cupiditate insignem aliquam fœditatem. Nõ enim, quod amplum & honestum esse statuunt, ab hominum conspectu remouendum censent: sed potius enituntur, vt id in omnium oculis ponant atque constituant. Cum ergo illi, qui nondum sensum omnem amiserunt, gloriæ cupiditatem in hominum conuentu profiteri non audeant, nônne apertè iudicant, eam esse insigni turpitudini affinẽ? Quòd si cupiditas gloriæ turpis est, & ipsa gloria turpis habẽda est. neq; enim ea res honesta est existimãda, cuius appetitum inhonestum esse constat. Nec mirandum est eos etiam, qui omnia referũt ad nominis claritatem, qui populi famam vtrem omnium præclarissimam sibi proponant, natura admonitos sentire huius insanæ cupiditatis turpitudinem. Est enim tum pestilens & exitiosa, tum insatiabilis & infinita: nempe cuius nec ardor vllo modo restingui, nec impetus vlla ratione coerceri potest. Nec modò singulos homines amentes & insanos efficit, sed vniuersam Rempublicam exagitat, & omnia societatis humanæ iura peruertit. Ex illa enim acerbissima odia, turbulẽtissimę seditiones, teterrima bella nascuntur. Reliquæ deinde cupiditates paçẽ plerunque

runq; & otium expetunt, vt iis rebus potiantur, quæ in bello obtineri nequeunt: at hæc vna quietem publicam pati non poteſt, nec aliud oprat, quàm patriæ procellam & tempeſtatem, rerumque omnium confuſionem. Poſtremò ſingula vitia ſingulis virtutibus aduerſantur, libido temperantiæ, frugalitati luxuria, liberalitati auaritia: at hoc vnum in omnes virtutes cœco impetu incurrit, omnemque ſplendorem decoris & honeſtatis extinguit.

VII. ATQVE inprimis quàm ſit contrarium prudentiæ, videamus. Eſt enim prudentia recta ratio, lumen quoddam animo præferens, quid fugiendum aut ſequendum ſit, ſine vllo errore præſcribens. Hoc tamen lumen is habere non poteſt, qui multitudinem inſanam atque dementem ſequitur, & in omni officio ſeſe ad eius libidinem accommodat. Qui autem gloriæ ſeruiunt, vt demonſtrauimus, libidini & amētię multitudinis addicti ſunt. In aura enim populari dignitatem omnem conſtituunt. Quare neceſſe eſt, vt in eaſdem tenebras incurrant: videmus enim eos, qui ſemper aliquid noui in Republ. moliuntur, & quietæ ciuitatis ſtatum ſolicitant, magnos atq; claros exiſtimari: qui verò bonum & æquum populi rumoribus anteponunt, in obſcuritate latere. Sic enim eſt amens multitudo,

tudo, vt turbulentos homines, perniciemque rebus communibus afferentes, laudib⁹ in cœlum tollat. Salutares autem ciues, communi paci & otio conſulentes ne homines quidem exiſtimet. Quid autem amentius Hectore? Cùm enim illum hortaretur Polydamas, ne temerè cum Achille confligeret, ſed reciperet ſe intra mœnia, vnde hoſtium impetum ſine vllo periculo propulſaret, conſilium illud ſpernens, ſe, parentes & patriam funditùs euertit. Videmus tamen illum viribus ſuis ſtultiſſimè præfidentem, diuinis laudibus ab exercitu affectum: Polydamantem verò patriæ ſapientiſſimè conſulentem, indigno conuitio iactatum. Quis autem, vt fabulas omittamus, ex ijs qui gloriam amant, non ſe mallet Hannibalis, quàm Hannonis eſſe ſimilem? cùm alterum videat eximijs laudibus efferri: alterum vix à quopiam nominari? Atqui Hannonis conſilio potuiſſet Carthago diutiſſime permanere: Hannibalis autem amentia omnes opes Carthaginis exciſæ ſunt. Infinitis exemplis è Græca & Latina hiſtoria ſumptis poterit confirmari, quam ſit ſtudium gloriæ prudentiæ aduerſarium. Sed minimè neceſſe eſt: quotidiè enim videmus eos, qui ciues ad inutilia bella ſolicitant, qui temeraria & periculoſa conſilia ſanis & tutis anteponunt, quorum animi ſunt ſtimulis quibuſ-

dam amẽtiæ concitati ad facinus obeundum, in oculis ciuium eſſe, & vt viros acres & animoſos omnium ſermone celebrari : contra vero qui ciuitatis otio conſulunt, & longè in poſterum conſilio ſuo Reipubl. incolumitati proſpiciunt, ignauos haberi. Iam ipſam gloriam tantopere colendam putare, quantæ tandem eſt imprudentiæ atque leuitatis argumentum? Neque enim quidquam fingi poteſt leuius aut commutabilius, populi exiſtimatione atque voluntate. Sæpe enim pertenui quadam ſuſpicione, ſæpe ſermone non certis auctoribus diſſipato, non rarò inuidia ex alicuius hominis egregij dignitate concepta, eos quos antea laudibus affecerant, atrociter inſequuntur, eorumque nomini notam nefarię turpitudinis inurunt quos paulò antè in cœlum extulerant. Cùm igitur tanta ſit in gloria leuitas & conſtantia, is certè qui contra omnia fortunæ tormenta ſe gloriæ præſidio præclarè ſeptum atque munitum eſſe ſtatuit, ſtultus & demens eſt exiſtimandus. Ille tamen longè dementior, qui videns quàm infirma ſint omnia egregiæ famæ propugnacula, omnia tamen illius cauſa ſibi facienda putat. Vtrumque igitur nimis alienum eſt à prudentis ſententi & grauitate, & ea præclara ducere, quæ ſun inania, & quæ ſentit eſſe inutilia, ardenti ſtu

di

ſtudio conſectari. Deinde qui fieri poteſt, vt vir excellenti ingenio præditus, neque ſolùm longo rerum vſu, ſed omnium gentium monimẽtis inſtructus, qui populorum atque regum illuſtrium imperia & res geſtas cognouerit, & totius ætatis conſequentis ordinem diuina mente perſpexerit, laudem à pauciſſimis hominibus, iiſque impertiſſimis magno ſtudio petendam arbitretur? Quantula enim eſt iſta hominum multitudo, apud quam laudari poſſumus, ſi ad omnes homines, qui vniuerſam terram incolunt, ſi etiam ad illorum, qui fuerunt, poſteaúe naſcentur, numerum conferantur: Fieri ergo non poteſt, vt vir omni prudentia cumulatus, gloriam, cum exiguis terrarum finibus circumſcribatur, & breui temporis ſpacio terminetur, & poſtremò in leuitatis opinione ſita ſit, non contemnat atque deſpiciat. Quod ſi quis iſta cupiditate non vacuerit, quamuis prudentiæ nomen habeat, imprudentiſſimus eſt habendus. Satis enim indicat, ſe parum inſtructum & ornatum eſſe illis rebus, quæ prudẽtiam efficiunt, cùm id appetit, q̃ præillarum ſplendore erat valde contemnendum. Cum igitur exploratũ ſit, gloriam ſitam eſſe in opinione populari, q̃ quidem ſemper eſt comes ſtultitiæ atq; temeritatis: nihilq; minus conuenire prudentis hominis grauitati, q̃ id appetere, quod eſt Reipu-

blicæ pernicioſum, & ſapientis amplitudine nimis indignum: nihil magis perſpicuum eſſe poteſt, quàm gloriæ cupiditatem prudentiæ repugnare.

VIII. SI autem cupiditas gloriæ prudentiæ aduerſatur, & prudentia virtutem omnem continet: is, quem ſtudium gloriæ ſolicitat, virtute omni carebit. Primùm enim neceſſe eſt, vt humanæ ſocietatis iure violet. Videmus enim vulgo deſpici ſimplices & apertos homines, nihil per vim aut fraudem gerentes, ſed iuſtitiam, atque pietatem ſtudiosè colentes. Eos quamuis plerique bonos viros eſſe fateantur, ciues tamen nullo numero habent. Vxores autem calamitatem ſuam deplorant, quòd datæ ſint in matrimonium ignauis hominibus, quibus neq; ſtudiũ ſit patrimonium augere, neque opes malis artibus amplificare. Serui moleſtè ferunt, ſe dominos imbelles, & nulla induſtria p̃ditos habere. His aũt ſermonibus incitati liberi, dictitant ſe nulla ratione parentum veſtigijs ingreſſuros, ſed vbi primum adoleuerint, operam daturos, vt in Rep. dominentur. Nihil eſt igitur ad opinionem multitudinis humilius innocentia: nempè quam contemnunt ciues, execrantur vxores, ſerui deſpiciunt, liberi ſumma contentione fugiendam eſſe cenſent. Omnes enim exiſtimant eos, qui leges ſanctas habent, & equitate

omnia

omnia metiuntur, non consilio, sed imbecillitate ab iniuria abstinere: & eum, impunitate proposita non contendit, vt per scelus etiam nefarium ad summum honoris gradū ascendat, hominem abiecti animi, aut amentem iudicant. Hanc igitur vnam rationem augendi nominis & gloriæ cōparandæ pleriq; putant, q̄ in vi & audacia cōsistit. Dum enim vident eos, qui leges obseruant, à multitudine contēni: non modò ciuilia iura, sed illud etiam ius naturę lege sancitum incredibili audacia conculcant. Neque enim possunt illum statum assequi, quem sibi proponunt, quamdiu ęquo iure cum ciuibus suis contenti fuerint. Quantum igitur in illis est, ea omnia conuellunt, quæ cupiditati suæ obstare vident, nempe leges, iudicia, consilium publicum, & omnem denique constituendæ Reipublicę rationem. Quid enim attinet hic commemorare, quantam cladem rebus humanis inuexerit, vt alios innumerabiles omittam, Imperatorum gloria? quantam cædem, incendium, vastitatem orbi terrarum intulerit? quantas furor hic immanis in omnibus regnis & imperiosis populis strages ediderit? Sunt.n. hæc adeò perspicua, vt oratione nullius indigeant. Nec per se solùm est ambitio & laudis effrenata libido pestilens & exitiosa, sed auaritiam & similes rerum humanarū pestes effundit. Qui enim

principes esse cupiunt, omnes auaritia immani sunt. Partim enim existimant valde pertinere ad dignitatis amplitudinem, splendidi cultus elegantiam, partim ad gratificandi voluntatem & multitudinem infinita largitione deliniendam opes summo studio comparandas esse dicunt. Omnes itaque qui nominis claritatem amant, ita pecuniæ student, vt eam omnibus rectis artibus anteponant. Qui quidem si in gloria inesset aliquod bonum atque natura expetendum, cùm alienum appeterent, & iura violarent, potuissent se non inhonesta ratione defendere.

HIC ego ridens, Te quidem, inquam, eorum causam agentem sanè libenter audirem. Non quòd diffidam posse te, modò velis, omnia crimina quantumuis tetra et capitalia diluere. Est enim ingeniosi iurisconsulti, perditam litem, omnique iuris præsidio destitutam superiorem efficere, & ad clientis vtilitatem leges omnes interpretari. Quamuis igitur non dubitem, te facilè posse facinorosos homines crimine omni liberare: cupio tamen acumen istud ex artificio vestro depromptum propius intueri.

OBLITVS nes, inquit ille, me hodie iurisconsulti personam deposuisse? Non est igitur cur tibi insidias fieri suspiceris. Omnem namq; artẽ, qua, vt inquis, causam è manibus aduersariorũ cum volumus extorquemus, à nostra disputatione remouebo. Alibi igitur

igitur censeo tibi caueas. Hic enim nihil erit veteratorium, aut malitiosè comparatum ad fraudem inferendā. Verè itaq; & simplici animo patrociniū eorum susciperem, qui laudis cupiditate contra ius opes suas amplificant, si constaret, gloriā esse rem præclaram & expetendam. Non tamen tu fortasse mihi succenseas, si illos defendā, si ad me accedant. Ipsi pro se causam dicent. Finge igitur sic tecum loqui homines claros, honoris & laudis appetentes.

NOS, inquient ij, certè sumus, qui omnia vitæ consilia ad gloriam & honorem referamus: ignobilitatem & humilitatem in extremis malis numeremus: & nihil esse ducamus præclarum & excellens, nisi quòd ad famę celebritatem dirigatur. Quocirca nullum laborem fugere, nullū periculum recusare in hoc studio debemus: nec nobis indignum aliquid putare, quod nos ab obscuritate vindicet in hominum lucem & claritatem. Neque enim vllum tantum malum opinione nostra fingi potest, quod sit cum obscuritate & contēptione aliqua ex parte conferendum. Posses ne tu, qui gloriam laudas, tam honestum orationis principium vituperare? *Minimè, inquam.* Nunc igitur, inquit, attende, qua ratione hoc iacto fundamento defensionem instituerent.

CVM igitur, inquient, omnia ad nominis amplitudinem dirigamus, consentaneum est,

vt ea ſtudia perſequamur, quæ gloriam pariant,ea verò deſeramus, quæ apud omnes improbantur. Videmus autem homines iuſtitiam & æquitatem obſeruantes, propter inopiam vulgo contemni:eos autem qui opibus abundant, quamuis iniuſtiſſimi ſint, erectos & alacres,magnaque famulorum antecedentium atque ſequentium turba conſtipatos incedere.Hi ad Reipublicæ conſilium adhibentur:illis honores deferuntur:eos omnes mortales intuentur,cùm ob vitę magnificentiam, tum quia ſperant,eos tantùm poſſe publicam ſalutem atque dignitatem tueri, quibus ampliſſimæ fortunæ fuerint. Quantum autem inſtrumentum in pecunia ſic ad dignitatem, non ſolùm vitæ communis exemplis, ſed etiam prudentiſſimorum hominum auctoritate confirmari poteſt. Illi enim primi vrbium conditores atque rectores,qui ſempiternę memoriæ commendari ſunt,ſic initio ſtatuerunt, vt tantum loci quiſque haberet in ciuitate, quantum illi pecuniarum eſſet. Cenſibus enim conſtitutis,omnique populo in certas claſſes pro pecuniæ ratione diſtributo,penes eoſdem honores ſummi fuere, qui ſummis opibus affluebant. Ita igitur factum eſt, vt egentibus à Reipub. moderatione deiectis, diuites atq; beati res cōmunes adminiſtrarēt. Hic autem mos omnium gentium conſenſu confir-

confirmatus eſt. Quære Hiſpaniæ tuæ monimenta, & reperies Hiſpaniæ primarios viros diuites homines appellatos fuiſſe. Sic enim paſſim legimus; reges, quoties de rebus ad Rei publicæ ſummam pertinentibus conſultare voluiſſent, diuites homines euocaſſe, vt eorum ope & conſilio, vel bellum vel pacem facerent. Nomine autem diuitum ſatis conſtat principes intelligi, qui quidem, vt ex nomine apparet, non tam virtute et induſtria, quàm opibus & facultatibus ad illum principem locum aſcenderūt, & nobilem ſtirpem in multa ſæcula propagarunt. Hæc cùm ornatius & copioſius explicarent, tum illam nobilitatis ciuilis rationem à te duobus libris conſtitutum euerterent, oſtendentes quàm parum ſit firmitatis & roboris in virtute ad poſteritatem nobilitandam, niſi opes adhibeas, quæ ſolæ complures familias illuſtres & nobiles effecerunt. Id autem demonſtrarent, in ſingulis nobilium familiis perſpicuum facientes, eas omnes ex opibus ſingulari diligentia partis originem duxiſſe: atq; tantiſper dignitatem retenturas, dum incolumes fortunæ permanſerint. Hæc igitur cum verbis illuſtribus & acutis ſententiis diſſeruiſſent, tum ita fortaſſe concluderent. Ergo cùm tanta momenta ſint in diuitijs ad gloriam comparandam, cùm omnes aditus ad honores, ad imperia, ad gene-

ris nobilitatem, qui ſunt fæpe numero virtutibus intercluſi, magnitudini pecuniarum apertiſint: & nos vitam ſine dignitate mortis inſtar putemus:poſſumus ne pecuniã aliqua ratione contemnere? Non prorſus, inquient. Aut enim diuitiæ nobis omni ſtudio quęrendę ſunt ad nominis claritatem,aut glorię ſtudium omnino deferendũ.Nihil eſt enim gloria ſumptuoſius,quam vel minima illiberalitatis ſuſpicio frequenter obſcurat.Sunt enim in vitę cultu immanes quidam ſumptus faciendis ſunt hoſpitibus conuiuia ſplẽdidè atq; magnificè comparanda: eſt ampliſſima familia ſemper alenda:ſunt multi mortales munere ribus alliciendi: ſunt poſtremo multa ad vniuerſi populi voluptatem atque plauſum referenda. Qui autem exiſtimat, ſe iuris æquitati obtemperando hos tantos,& tam multis in locis ſumptus facere poſſe,eſt omni ſenſum auxilio deſtitutus,atq; vitæ communis ignarus. Qui enim iuſtitia par eſſe voluerit,nunquam opibus & potẽtia ſuperior eſſe poterit.Eſt igitur neceſſe, ſi velimus illorum veſtigiis inſiſtere, qui nomen ſuum immortalitati conſecrauerunt, qualis fuit C. Cæſar & Cn .Pompeius, & alij huius generis innumerabiles factis illuſtres, & vitæ ſplendore magnifici, vt multa contra iuris præſcripta moliamur: vt prædam expriuatorum bonis faciamus: vt publica

publica depopulemur, vt nullam occasionem patrimonij contrà fas augendi prætermittamus. Neque est cur nos vlla iuris ratio perturbet: si enim esset aliqua constans & certa iuris descriptio, non tanta esset contentio armorum propter controuersiam iuris excitata. Omnes enim qui sumunt arma, ius suum persequi dicunt: eiusdemque defensio partem vtramque ad hostilem dissentionem solicitat. Vnde facilè apparet, cum reliqua omnia sint dubia & controuersia, hoc vnum ius certum esse, communique gentium more comprobatum, vt legum æquabilitas locum tantùm habeat in iis, qui fortuna sunt & conditione pares: qui verò potentia præstant, omnia, quæ viribus occupare poterunt, obtineat, illisque cedant imbecilliores, & ita tandem omnia ad eos, qui sunt in summo loco collocati, deferantur. Pareant igitur istis legibus, qui imbecillo animo sunt, vitamque in humilitate ducere, & contumeliam pati possunt. Nobis verò, qui propter altitudinem animi nihil vnquam abiectum & humile cogitauimus, indignũ est vlla legum formidine conturbari. Quid? Nos cùm ad decus nati & instituti simus, & ad excellentẽ gloriæ formã amplectendã ardenter incitati, cùm tantum opib⁹ atq; dignitate valeamus, æquo iure cum infima plebe viuemus? & eadẽ iuris societate

deuincti cum iis erimus, quos tanto interuallo ſuperamus: & æquo animo cum abiecta & contempta multitudine commercium iuris habebimus? Non profectò vlla conditione tantam indignitatem patiemur. Omnia potius iura violabimus, & vniuerſæ patriæ ſtatum conuellemus, quàm tantum dedecus admittamus. Hæc ſi dicerent homines clari atq; nobiles, venit ne tibi in mentem, qua nam ratione poſſes eorum ſententiam refutare? præſertim cum demonſtrarent ſe eorum exemplum ſequi, qui ſempiternæ memoriæ propter factorũ excellentiam commendati ſunt?

NON *ita quidem facilè, inquam. Neque enim facilè eſt dicere contra homines non modò potentes, verum etiam acres, atque dicendum paratos, niſi ſumpto prius ſpatio ad confirmationem animi, atque diligentiſſimam commentationem.*

HIC *Metellus, quàm iſti diſerti, inquit, ſint, neſcio: hoc vnum ſcio, illorum orationem ad tyrannidem ſpectare. Fieri enim non poteſt, quin ea animi furentis elatio patriam opprimat, vbi primùm vires nacta fuerit.*

VERVM id quidem eſt, inquit Auguſtinus, Attamen id mihi facilè probant, non poſſe eos clarum in Repub. nomen adipiſci, qui iuſtitiam colunt: ſuntque magis ad accipiendam iniuriam, vt recta ratio poſtulat, quam

quam ad in ferendam parati. Sic enim eſt amens & cæca multitudo, vt eos pro nihilo ducat, qui manus à ſcelere continent : eos verò, qui iura omnia conculcant, laudibus exornet. Hoc igitur multos mortales ad omne nefarium facinus impellit, vt ex ſcelere laudem aucupentur. Fit itaque vt gloriæ cupiditas nõ ſolùm propter honorum contentionem, ſed etiam quia eſt cum auaritia & luxuria coniuncta, omnia diuina & humana iura violet, atque tyrannides vbique conſtituat. Hoc enim erumpat aliquando laudis appetitio, neceſſe eſt. Videmus enim eos egregiis laudibus efferri, qui tetri & immanes in patriã exiſtunt. Quanta enim prædicatione celebrantur ij veteres, qui non contenti priuata viuendi ratione, tyrannidem occupauere? Quin etiam patrum memoria multi, quos minimè neceſſe eſt nominare, egregiam laudem conſecuti ſunt terra & crudelia facinora ſuſcipiendo, multaque contra publicam ſalutem, & vniuerſæ Reipublicæ libertatem moliendo. Hac enim ratione ſummis honoribus vſi, & in ciuitatibus ſuis dominati ſunt. Quid imperioſi populi? Quid reges illuſtres? Alia ne ratione ſibi gloriam pepererunt, quàm gentium iura violando, & in iuſtiſſima bella finitimis populis inferendo? Cum enim ſummi principes animaduertant, non alia via poſſe cla-

rius & amplius nomen adipiſci, quaſi communes hoſtes generis humani, omnib⁹, quos opprimere poſſunt, infeſti ſunt. Hac igitur libidine furentes, cauſam aliquam dictu ſpecioſam prætendunt, vt non ſine ratione videantur aliis regibus aut populis perniciem afferre. Primo igitur tenuiores inuadunt: deinde acceſſione victarum gentium duplicatis viribus potentiores adoriuntur. Iam ſi vident vicinos atteri ſeditionibus, ad diſcordiarum euentum, tanquam ad certiſſimam prædam, attenti ſunt. Sperant enim fore, vt altera pars illis ſupplicatum pro auxilio veniat, & hac via credunt ita ſe poſſe victis ſubſidio occurrere, vt tam victos quàm victores libertate ſpolient, aut certè partem vtramque mutuis vulneribus confectam aggredi cogitant. His artibus Aſſyriæ principes imperium auxerunt. Eiſdem Perſæ & Medi rerum potiti ſunt. Hac ratione Athenienſes in ſocios tyrannidem comparauere. Eadem etiam via Lacedæmonij ſocios oppreſſerunt. Quid de Philippo dicam? qui partim vi, partim dolis & fraudibus vniuerſam Græciam ſubiungauit? Filius autem illius Alexander, cùm orbem terrarum iniuſtis armis peragraret, & innumerabiles nationes, à quibus nunquam læſus fuerat, euerteret, nominis ſui gloria omnes mundi regio-

nes

nes impleuit. Qui ſi ab iniuria abſtinuiſſet, ne tenuis quidem illius fama ad nos vſque permanaſſet. Romanos autem, quis non videt ambitione præcipites omnia bella queſiuiſſe, iugumque omnibus terris impoſuiſſe? Apud quos diſputabat Carneadas, omnes opes, quas habebant, illis dimittendas eſſe, ſi vellent iuris humani preſcriptis obtemperare. Sed quid opus eſt in rebus adeò perſpicuis multis exemplis vti? Parum ne liquet, omnes fermè, qui ardentes gloriæ cupiditate in rerum bellicarum ſtudium incubuere, nullam rationem iuris habuiſſe? Scitum eſt igitur illud Antigoni dictum, Sophiſtæ cuidam librum de iuſtitia inſcriptum illi offerenti; Nugaris, inquit, cum apud me dè iuſtitia differas, quem armis alienas vrbes inuadentem. Intelligebat enim Rex acutiſſimus, eum, qui ditiones augendæ, & gloriæ parandæ gratia bella ſumit, intra regiones officij contineri non poſſe. Inde adeò factum eſt, vt nullus vnquam rex Iuſti cognomen adſumpſerit: cùm enim alij vrbium expugnatores, alij Aquilæ, alij Fulmina appellarentur, permulti etiam Inuicti cognomine gauderent, neminem vnquam in omni memoria ætatum, temporũ, regionum accepimus, qui ſe iuſtum appellari vehementer expeteret. Quæretis autem fortaſſe, quæ tanta illos amentia vexaret, vt ſeſe titulis vim

& im-

& impetum ſignificantibus efferent? Iuſtitię verò nomẽ, quo nullum eſt magis regio muneri conſentaneũ, omnino deſpicerent? Quia videbant eos, quos æquitas & continentia delectabat, vulgo contemni: qui autem viribus ad iniuriam vtebãtur, conſentienti omnium laude celebrari. Quod ſi nihil eſt hominum opinione clarius induſtria militari: & conſtat omnes fermè, qui gloriam armis aſſecuti ſunt, iniuſtos, & humano generi infeſtos extitiſſe: relinquitur, nihil magis pugnare cum iuſtitia, quàm glorię cupiditatem. Hæc enim, vt dictum eſt, propter bonorum contentionem inteſtina bella concitat, patriamq; omni crudelitate lacerat, multisque vulneribus impoſitis tandem extinguit. Nulla denique tanta iniuria eſt, quæ non habeat ortum è gloriæ cupiditate.

IX. NVNC, ſi lubet fortitudinem videamus.

PERGE, *inquam*, *hic enim audire cupio quid ſentias*.

PRIMVM, inquit, eſt euellendus error omnium animis inſitus. Opinantur enim nihil eſſe quod magis accendat animũ ad egregiæ virtutis ſtudium, quàm eximiæ nobilitatis deſiderium. Hoc autẽ euenit, quia parum acutè vident, quantum interſit inter virtutem & audaciam: & quantum ab animi magnitudine

dine furor & amentia differat. Nam ſi omnes, qui quacunque de cauſa ſeſe intrepidè in armorum diſcrimen inferunt, fortes appellandi ſunt, cur non omnes ſicarios & gladiatores multum in ſanguine & cæde verſatos fortes appellamus? Fit enim perſæpè, vt maiora facinora edant in turba perditi homines, quàm in prælio pro patria inito viri virtute præſtantes. Quid eſt igitur, quo virtus ab audacia & temeritate præcipiti diſtinguatur? Primùm quidem rectæ rationis imperiū, ſine quo nulla mentis affectio poterit ad virtutis amplitudinem pertinere. Quos enim non ratio impellit, ſed furor exagitat ad pericula ſubeunda, non modò parum fortes, ſed ne homines quidem habendi ſunt. Cur enim hac eximia laude non leones & pantheras, in quibus natura incredibile robur inſeuit, ornaremus, ſi virtus aliqua poſſet ſine lumine rationis aliquo modo conſiſtere? Tum demum igitur exiſtet illud animi robur inuictum, tunc eminebit illa virtutis præſtantia, quam excellentem atque penè diuinam arbitramur, cum ratio imperium tenuerit, atque pro dignitate præſcripſerit, quę ſunt tanquam tetra, nefaria & infeſta acri impetu repellenda. Eſt enim hoc viri fortis officium, vt cùm honeſtatē ratione duce perſpexerit, eam omnibus vitæ commodis anteponat, illiusq; retinendæ cauſa mortem liben-

libenter occumbat. Et quemadmodum in Repub. bene conſtituta omnes leges ſunt in armorum tutela: ſic etiam in bene moratis animis omnia iuſtitię prę ſcripta fortitudinis prę ſidio muniuntur. Exiſtunt enim è corpore immanes iracundiæ, nefariæ cupiditates, & timores horribiles, qui mentí tenebras offundunt, eamque de gradu deiiciunt. Fuit igitur neceſſaria ad firmiſſimam iuſtitiæ cuſtodiam quædam altitudo animi, mortem atque dolorem negligentis, omnesque turbidos motus, qui cæco impetu rationis arcem oppugnant, acerrimè propulſantis. Eſt itaque fortitudinis munus, cùm illud commune omnium virtutum, vt rationi obtemperet: tum illud præcipuum vt iuris æquitatem diuina conſtantia tueatur. Ergo ſi fortitudo ſemper rectæ rationi paret, & pro iuſtitiæ ſanctitate pugnat, illi qui ſe totos effingunt ad temerariæ multitudinis opinionem, & iniuriis quamplurimis vniuerſum genus humanum vexant, quomodo tandem poterunt ad fortitudinis excellentiam aſpirare? Eos enim, vt ante diſputatum eſt, à multitudine laudari eximiè videmus, quorum viribus & potentia fuerit omne lumen æquitatis extinctum. Quid igitur? illi ne tam claræ virtutis nomen aſſecuti meritò videntur, qui dominandi libidine aut patriam oppreſſerunt, aut aliis gentibus, à quibus læſi

nunquam

nunquam fuerant, libertatē eripuerunt, multosque mortales bonis omnibus euerterunt? Cur enim ſicarij atque latrones infamiam vllam ſuſciperent, ſi iſti verum decus ſibi conciliare poſſunt? Neque enim ſunt minus, quàm latrones, atque piratæ, generi hominum peſtilentes: imò quò maiores opes habent, eò maiores calamitates rebus humanis inferunt. Ex hoc aũt genere ſunt illi imperatores, quorum paulò antè fecimus mentionem, quos imperita multitudo tantis laudibus affecit, vt eos propemodum in deorum numero collocaret. Qui quidem tantum abeſt, vt fortes habendi ſint, vt etiã in ſumma imbecillitatis turpitudine volutentur. Qui enim fortis eſt, idem eſt magnanimus: qui autem eſt magnanimus, animo excelſo & alto, humanaq; omnia contemnente præditus eſt. Sed qui gloriæ ſtudet, humana deſpicere non poteſt, cùm in popularibus ornamentis omne decus vitæ conſtituat. Efficitur itaq;, vt qui gloriæ ſeruit, nunquam ſplendorē verę fortitudinis aſſequatur. Fortitudini enim ſemper aduerſatur animi infractio atq; demiſſio. Qui autem ex plauſu populi dignitatē quærit, vt ſit populo ſupplex & obnoxius, opus eſt. Præterea ſi magnitudo animi ſeruitutem pati nō poteſt, qua ratione illum magnanimum appellabis, qui ſe populo in turpiſs. ſeruitutem addixit? Nec enim

vllo

vllo modo is liber dicendus eſt, qui ſe plebi indigne ſubmittit : qui ad multitudinis nutũ ſe totum accommodat : qui omnes infamiæ rumuſculos extimeſcit:cuius omnia facta,dicta, cogitata ad auram popularem referuntur. Quòd ſi conſtat omnes virtutes eſſe inter ſe nexas atq; iugatas, fortitudinemq; eſſe quandam animi elationem, ab omnibus timoribus inuictam ad alta & ardua incitatam, infima verò contemnentem : relinquitur planè iſtam inſanæ mentis affectionem, quæ ſe fortitudinis imitatricẽ eſſe vult, cùm omni virtuti repugnet,& ad populi auram captandam tam cæco impetu rapiatur, immanitatem potius atque leuitatem, quàm virtutem nominandam eſſe.

X. NVNC vltimo loco videamus, quàm parum cum temperantia & moderatione gloria conueniat. Cum enim conſtet, non poſſe glorię cupiditatem cum aliquo virtutis genere ſimul habitare, tum hoc vel maximè cernitur in animi tranquilli atque ſedati conſtantia. Multi enim tyranni ſapientiæ laudem adepti ſunt: multi ſimili ratione falſam iuſtitiæ perſonam induere : multi etiam fallaci virtutis imagine famam egregiam conſecuti ſunt: Animi autem moderationẽ nemo vnquam flagitioſus & improbus potuit imitari. Habet quidem prudentia acumen ad mala præcauenda:

uenda: id tamen ſibi malitioſa calliditas aſſumit. Eſt iuſtitia clemens atque benigna: eandem verò laudem multi largitione & fallaci ſpecie liberalitatis adepti ſunt. Ineſt in fortitudine incredibilis quædam animi elatio: at huius elationis ſimilitudinem in hominibus audaciſſimis & improbiſſimis plerunque cernimus. Temperantia verò cùm totius honeſti formam habeat expletam & cumulatam, nempe quæ ab vniuerſæ virtutis conſenſione ſapientiæque muneribus exiſtat: & in animi placida & quieta conſtantia ſita ſit, nihil relinquit inſipientibus, quod aut cupiant, aut poſſint aſſimilare. Quemadmodū enim magna tempeſtas ventis vehementiſs. excitata, nihil habet commune cnm tranquillitate: ita nec inſipientis animo variis perturbationibus tanquam fluctibus agitato, cerni poteſt aliqua mentis honeſtæ & tranquillæ ſimilitudo. Operæpretium eſt autē videre, eos quos nominis cupiditas inflammat, quàm multa ſigna dent furoris & amentiæ: quàm ſint eorum inconſiderata conſilia atque turbulenta: quantis ſtimulis ad facinus incitentur, & à mente rationeque deducantur: vſque adeò vt neque ſomnū capere, neque vllo modo quietem pati poſſint. Vt enim quiſque maximè gloriæ ſtudet, ita maximè illi accidit, vt à tota mente deficiat. Quid enim inter amentem & ambi-

ambitioſum interſit, non intelligo, cùm ipſa ambitio ſit maximus quidam furor. Quod quidem in Hannibale facilè cerni poteſt. Sic enim à Silio haud contemnēdo poëta deſcribitur, vt furorē cum inaudito ſcelere coniunctum in eo videre liceat. Sed ipſum Silium audiamus. Sic enim inquit:

Armato diuum nullus pudor. Quid mirum? Eſt enim hæc propria laus virorum fortium ſeſeque inſolentius efferentium, omnes religiones ſpernere, nempe quibus animos tantùm humiles & abiectos conſtringi putent. Sed videamus quàm claræ fuiſſent illæ virtutes, quæ erant cum iſto contemptu numinis coniunctæ:

Improba virtus
Et pacis deſpectus honos.

Non facilè patior diuinum virtutis nomē improbitatis coniunctione maculari. Nec enim virtus improba eſſe poteſt, nempe quæ improbitatem repellendo, publicam ſalutem repellendo, publicam ſalutem conſtituat. Hic tamen poëta vulgi conſuetudinem ſecutus, audaciæ importunæ gloriam appetenti, virtutis nomen imponit. Quid deinde ſequitur?

Penitusque medullis
Sanguinis humani flagrat ſitis.

Vtum magis ſentienter appeteret, humanum ne ſanguinē, an nominis claritatem, nequeo dicere.

dicere. Illud quidem affirmare poſſum, Hannibalem multo clarius & illuſtrius nomen iſta immanitate adeptum fuiſſe, quàm mente vitaque tranquilla potuerit adipiſci. Addit deinde:

Inſuper æui
Flore vigens auet Ægates abolere, parentum
Dedecus: ac Siculo demergere fœdera ponto.

Et iure quidem auebat. Neque enim ſi fœderis ſanctitatem coluiſſet, potuiſſet ea gloria florere, quam fœderibus violaris maximisq; detrimentis in patriam inuectis, aſſecutus eſt, ſed ait:

Dat mentem Iuno, ac laudum ſpe corda fatigat.

Agnoſco Iunonis inueteratum odium. Nec enim ſatis habuit bellum acerbum terra marique contra virum pietate inſignem domo profugum geſſiſſe, & omnes Acherontis opes ad illius exitium euocaſſe, niſi quemadmodum Diana aprum in Calidonios fines, ſic illa immane illud monſtrum ex Africa ad ipſius Aeneæ poſteritatem euertendam immiſiſſet. Quæ tamen quamuis Romanos vlciſci vellet, multò tamen acrius ipſum Hannibalem ſibi chariſſimum vexauit, quàm Aeneadas, quibus erat infenſa. Longè enim grauius eſt mentem & rationem, quàm vitam atque fortunas eripere. Videte igitur vt Hannibal, antequam exercitum in Romanos compa-

compararet, numine Iunonis cruciaretur, & iam ad furorem & insaniam redactus, maleficiorum pœnas penderet:

Iamque aut nocturno penetrat capitolia visu,
Aut rapidis fertur per summas passibus Alpes.
Sæpe etiam famuli turbato ad lumina sommo
Expauere trucem per vasta silentia vocem,
Ac largo sudore virum inuenere futuras
Miscentem pugnas, & inania bella gerentem.

Num potuit maior furor inuadere Alemeonem aut Orestem, quos matrum furiæ tedis ardentibus agitauere? Aut Pentheum & Athamantha, quos poëtæ nobis furentes inducũt, & in suorum cæde bacchantes? Non est enim cur existimemus, Hannibalis tantùm naturã & ingenium hic descriptum esse, & non potius omnium, qui simili studio ad gloriam contendũt. Quid enim Achille furiosius? qui vt expleret iracundiam, cupiebat suos armis Troianorũ opprimi, vt in vltimo discrimine constituti faterentur, se sine illius ope pares hostibus esse non posse. Iam de Aiacis impotentia nihil attinet dicere, quem, ira ob Achillis arma Vlyssi adiudicata, ad furorem mortemque perduxit. Sic enim furebat gloriæ cupiditate, vt existimaret, esse sibi vitam abiiciendam, si quisquam sibi fuisset antelatus. Sed fabulas omittamus. Quis gloriam expetiuit ardentius Alcibiade? Quis illo fuit intemperantior

rantior, peiusque animo & vita constitutus? Eius autem ambitionem & effrenatam gloriæ libidinē legimus, exitium Athenienſium rebus intuliſſe. Qui ſi non inexplebili laudis cupiditate fuiſſet inflammatus, nunquam ciuitatem aliorum conflictio florentem, ad inutilia bella furenter incitaſſet, nec opes patriæ intemperantia ſua comminuiſſet. Quid de Alexandro dicam non minus amente atque furioſo, magis tamen fortunato? Quam multa ille ſigna dedit intemperantiæ & immanitatis, cùm in ſuos non ſolùm eſſet petulanter inuectus, ſed iis etiam, quibus omnia debebat, mortem crudeliter attuliſſet? Nec enim neceſſe arbitror perſequi Cliti, Parmenionis, aut Calliſthenis cædem, aut aliorum, cum quibus erat neceſſitudine ſanctiſſima copulatus. Vnde facilè apparet, quàm fuerit immanis alienos, cum fuiſſet tam ſceleratus in ſuos. Quantus ille furor non extitit, cum magna pœna ſanxi t, ſi quis ſe vt Deum non veneratus eſſet? Quid, cùm in mediis epulis hortatu meretricio regiā, in qua epulabatur, incendit? Quid cùm profuſis lachrymis queſtus eſt, nondum ſe vnum mundum ſubiugaſſe, cùm à philoſophis innumerabiles eſſe traderentur? Quid, cùm ſuorum oblitus, quos in media barbaria infinitis hoſtibus circumfuſos deſerebat, ſolus ſe intra Sudracarum vr-

Bayerische Staatsbibliothek München

bem in confertos hoſtes ſaltu deiecit? Nónne hæc omnia declarant, illum nihil vnquam ſapienter & grauiter, ſed furiosè ſemper & rapidè res adminiſtraſſe? Non eſt opus in re minimè dubia plurimis exemplis vti. Perſpicuum enim eſt, eos qui omnia ad gloriam & honorem referebant, amentia præcipites, & nimis intemperantes extitiſſe. Quin etiam ſi eſt aliquis paulò modeſtior, vbi primùm gloriam guſtauerit, quaſi Circæam aliquàm potionem hauſerit, omnem humanitatem exiuit, & ſuperbus, crudelis, immoderatus efficitur. Nemo Pauſaniam inſimulauit inſolētiæ, antequam apud Platæas cum Mardonio ſignis collatis dimicaret. At poſt illam inſignem victoriā adeò ſeſe inſolenter extulit, vt omnem Græcorum nationem faſtidiret, & de patria, pro qua paulò antè vitam in diſcrimen adduxerat, prodēda cogitaret. Quid Themiſtocles? Núnne Salamania victoria ſic elatus fuit, vt nihil fingi poſſit intemperantius? Idē etiam morbus Lyſandrum inuaſit, poſtquam Athenienſium opes attriuit. Tanta enim inſolētia eſſe cœpit, vt ſtatum Lacedæmonis prudentiſſimè à Lycurgo fundatum immutare cuperet, ne videlicet illa iuris æquabilitas, quæ erat in Lacedæmoniorum inſtitutis, honori immodico, quem ardenter appetebat, obſiſteret. Iam Romulus propter intolerandam ſuperbi-

perbiam, qua poſt Fidenates deuictos Rempublicã adminiſtrauit, fuit in fruſtra diſcerptus. Quod hic L. Manlium Capitolinum? Quid alios infinitos commemorẽ, qui ſimul vt in gloriam venere, ſtatim ab omni mentis ſtatu deiecti ſunt, multaque furoris & amentiæ ſigna dedere? Si igitur temperantia eſt omnium virtutum fons, continet enim omnium perturbationum ſedationem: vnde omnis virtutis ſplendor exiſtit: eſtque manifeſtum, gloria conſtantiam atq; moderationem penitus euerti: quid eſt quod dubitemus, ex iſta cupiditate omnes immenſas libidines, quę vitam miſeram & ęrumnoſam efficiunt, oriri? Quid igitur eſt in iſta nobilitate famaque populari, quamobrem in tam multis miſeriis eſſe velimus? Si enim conſtat eorũ animos, qui gloriæ ſtudent, multis erroribus obcæcatos eſſe: ſi vi & fraude plerumq; nituntur: ſi nihil poſſuit clarè & amplè cogitare, cùm omnem dignitatem ex populi temeritate petendam exiſtimant: ſi poſtremo infinitis cupiditatibus diſtracti ſunt, & ægritudinibus anxiis & acerbis implicati: ſi omnes iſtæ peſtes ſunt ſemper comites iſtius leuitatis & inſaniæ: quid tandem gloria tetrius aut deteſtabilius inueniri poteſt? Nec enim vno tantùm genere flagitiorum animos excedit: ſed tanquam furia innumeris

circumplicata ſerpentibus, multiplici cupiditatum genere circumſepta, faces intentat, animosq; perpetuo cruciatu conficit: omnemq; rationē beatæ vitæ peruertit, quæ intranquillitate animi cura vacantis, & omni virtute cumulati, cōſiſtit. Sed tempus admonet, vt ad exitum feſtinemus: nimis enim diu veſtra humanitate abuſus ſum, & fortaſſe immodica loquacitate fui vobis aliqua ex parte moleſtꝰ.

EQVIDEM, inquit Metellus, vellem vt integrum diem in tam præclara diſputatione conſumeres. Nihil enim mihi iucundius iſto ſermone accidere potuiſſet.

HIC Ego, idem, inquam, dicerem, ſi non fuiſſet mihi impoſita neceſſitas contra tam accuratam orationem diſſerendi. Hæc igitur cura abducit animum meum à voluptate, quam ex tam erudito ſermone capere potuiſſem.

NONDVM igitur, inquit Auguſtinus, ſatisfactum tuę dignitati putas? Neſcio enim quam ſpem oſtendebas fore, ſi rem vberius explanarem, vt in meam ſententiam diſcederes: quod ne ſtatim faceres, pudore te aiebas impediri. Nunc autem ad gloriæ defenſionem te magis paratum video.

QVID? ridens, inquam, adeóne me gloriæ ipſius immemorem eſſe putas, vt ſine ſudore & ſanguine, quod aiunt, me victum eſſe confitear? Prius omnia pericli-

periclitabor, tibiq; quanta maximè potero contentione reſiſtam, quàm tibi victoriam concedam. Fac igitur vt orationi tuæ finem imponas. Epilogum enim expecto tuæ diſputationis elegantiæ conſentaneum.

XI. ILLVM quidem, inquit Auguſtinus, non tam è Rhetorum officina, quàm ex ſanctiſſima Chriſti religione depromam. Sic igitur traditum eſt, maximas cœlitum copias à cœlo detruſas in inferorum ſedes, & perpetuę noctis tenebras incidiſſe, propter inſanã principatus & gloriæ cupiditatem. Deinde perſequuntur caſum atque ruinam primorum parentum, qui ſimili libidine cęcati, non ſolùm ipſi concidere, ſed omni poſteritati ingentem vim malorum inuexere: quæ quidem nullo genere orationis poſſunt explicari. Sunt enim infinita, quibus animi ſæpe in contrarias partes diſtracti, & à ſeipſis diſſidentes, ſæpe grauiore aliqua clade perculſi & abiecti: ſæpe cæcati erroribus & opinionum prauitatibus impediti, à recta ratione deiiciuntur, & quàm plurimis ſceleribus imbuuntur. Sunt innumerabiles ærumnæ, ingentes dolores, acerbiſſimi caſus animum aſſiduo cruciatu lacerantes, quæ quidem poſſint eruditi homines deplorare, complecti autem oratione non poſſint. Nullum enim eſt tantum ingenium, tantaque dicendi facultas & copia, quæ valeat ea mala dicendo conſequi, quib⁹ fæpiſſimè con-

flictamur. Quòd ſi omnia mala, quibus oppugnamur, ab illa ruina primi parẽtis nata ſunt: eaq; non alia de cauſa edita fuit, quàm gloriæ cupiditate: quid alia argumenta requirimus? Quid illud: Nónne ſatis nobis adimit diſſerendi laborẽ cœleſtis ille doctor, ad omnem errorem depellendum, hominumque genus à tenebris vindicandum à cœlis in terras miſſus? Videns enim humanas mentes multis erroribus implicatas, & infinitis ſceleribus adſtrictas, diuina benignitate motus, humanam náturam inexplicabili ratione ſibi copulauit, vt in humano habitu atque forma delitéſcẽs, nos à ſeruitute miſerrima, qua oppreſſi tenebamur, eriperet, & in cœleſtẽ libertatem aſſereret. Luit ille quidem ſuo ſanguine noſtra facinora, peſtiferique hoſtis imperium excidit, vt peſtem à capitibus noſtris auerteret. Sed non hac ſolùm ratione inſanabiles ægritudines generis humani curare voluit: ſed etiam diſciplina cœleſti diuinæque virtutis atque ſanctitatis exemplo. Caliginem enim hominum mentibus offuſam præſentia ſua diſcuſſit, atque docuit quæ eſſet vera & conſtans vitæ ratio, quod eſſet illud ſummum & extremum in bonis, quibus ornamentis eſſet animus excolendus, quibus gradibus in cœlum aſcenderemus. Quod eſt autem huius ſanctiſſimæ diſciplinæ caput, atque Chriſtianæ phi-

næ philoſophiæ fundamentum: honoris, laudis & gloriæ contemptio. Hanc virtutem qui complexi fuerint, omnes virtutes aſſequentur. Quemadmodum enim ab illa nobilitatis appetitione natum eſt principium omnium flagitiorum, ita contempta illa, omnes virtutes oriuntur. Quàm ſit autem iſta nobilitatis appetitio pernicioſa, ſatis eſt diligentius intuentibus exploratum. Euertit enim omnem ciuilis atque domeſticę diſciplinæ rationem, iuris æquitatem oppugnat, fidei ſanctitatem violat, amoris & amicitiæ rationem labefactat. Simul enim atque honoris ſpecies obiecta fuerit, quæ plures amicos ad ſui cupiditatẽm alliciat, omnis ardor amoris extinguetur, & exiſtet nefaria quædam atque ſcelerata contẽtio. Animos præterea libertate ſpoliat, formidine infamiæ cõcutit, variis perturbationib⁹ exagitat, atq; furenti libibine ad omne facinus inflammat. Ergo vt is qui in loco inculto agreſtiumq; planatarum aſperitate vaſtato hortum facere inſtituit, opus eſt, vt prius inutiles illas plantas euellat: ita fuit neceſſe, vt antequam Chriſtus animos noſtros excoleret, prius iſtud inanitatis ſeminarium, quod omnia ſcelera fundit, radicitus extirparet. Hoc igitur in primis & doctrina & vitæ exemplo ſuſcepit, vt humanum faſtũ comprimeret. Primùm enim in obſcura patria,

& ad multitudinis opinionem obſcuris natalibus naſci voluit. Porrò quo tempore in lucem editus eſt, in præſepe propter loci angustias abiici. In illa tenuitate delituit ſummus ille cœli moderator, qui naturam vniuerſam infinita virtute coercet & continet. In ipſo verò ortu ſanctiſſimæ matris inopia, perditi tyranni illius ſanguinem petentis immanitate, poſtremò fuga & exilio vexari voluit. Poſtquam verò ab Aegypto in Iudæam reuerſus eſt, non ſtatim Hieroſolymam conceſſit, vt in hominum luce verſaretur: ſed in loco ignobili, & frequenti domicilium conſtituit. Cum verò venit maturitas tradendæ diſciplinæ, ſeque ad homines erudiendos applicauit, nihil aliud frequentius inculcauit diſcipulis, quos ex infima plebe delegerat, quàm vt ambitionem fugerent, & de ſe humiliter atque demiſsè ſentirent: omnes autem immodicæ laudis appetẽtes verbis acribus inſectatus eſt, eisq; præcipitem ruinam & occaſum denunciauit. Contrà verò moderatos & humiles, ingeniiſque ſui opibus diffidentes benignè complexus, ad firmiſſimam ſpem immortalitatis excitauit. Quid illud? Nónne ſatis oſtendit, quàm eſſent honores reſpuendi, cùm eos fugit, qui ſe creare regem volebant? cùm vitam inopem, & ab omni cultu & elegantia remotiſſimam ſecutus eſt? Iam quis non vi-

det

det illum gloriæ mortiferum vulnus impoſuiſſe, cùm inſignes contumelias pati, grauiſſimas ignominias accipere, multisque flagris cædi, & quod mortis genus erat olim maximo dedecori, in crucem tolli voluit? Eſt igitur audax & impium facinus, cùm humilitatis auctorem CHRISTVM rerum omnium dominum habeamus, claritatem nominis aucupari velle. Illius enim ſunt hæc monita, præcepta, inſtituta, quibus gloriam euerſam & extinctam conſpicimus. Si igitur Chriſtum Opt. Max. pura, integra & incorrupta mente veneramur: ſi illius diſciplinam, in qua omnis immortalis atque beatæ vitæ ratio conſiſtit, ſequendam exiſtimamus: ſi non nomine duntaxat, ſed re ipſa Chriſtiani ſumus, omnem gloriæ appetitum coercere debemus. Aut enim ſummi illius rectoris diſciplina repudianda eſt, aut gloriæ cupiditas ex animis extrahenda. Vtrumque enim fieri non poteſt, vt & CHRISTO obtemperemus, & gloriæ ſeruiamus. Attendite quęſo diligenter, vt melius videre poſſitis, quàm contraria ſit gloria Chriſtianæ pietati. Elatus iracundia maledictum in aliquem temerè contuliſti? Facinus eſt inexpiabile, ſanguine atque cæde luendum. Nec enim exiſtimat is, qui verbo violatus eſt, poſſe ſe in priſtinam dignitatem reſtitui, niſi prius illi, quem affecit contumelia, in

armorum certamine vitam eripiat. Potest iniuriam persequi iudicio. Non est, inquit, viri fortis, cum eo iure contendere, quem manu & ferro possit opprimere. Nullum est enim in legibus honestum virtuti præsidium: sed quoddam subsidium imbecillitati necessariò constitutum. Ideóne ego ætatem in decoris studio consumpsi, & tam multa facinora virtutis militaris edidi, vt post tantas res cum magna laude gestas, sit mihi instar cuiusdam viduæ iudicum auxilium implorandum? Tum certè longè maius dedecus in me concepissem, quàm illud ipsum, cuius macula mihi vel cum vitę periculo diluenda est. Certum est enim vitæ non parcere, dum dignitati consulam. Præcepit Christus, vt iniurias & errata omnia condemnemus. Quid Christus, vt inquit, in hac causa præcipiat, non valde ad me pertinet. Id autem quod pertinet, valde exploratum habeo, nempe nihil esse viro indignius, quàm pati contumeliam, & ab vlciscendi studio religioni aliqua dimoueri. Aut igitur sese mihi ad pedes abiiciat, erratique veniam petat, vt ipse subeat infamiam, ego dignitatem meam recuperem: aut si recuset hanc conditionem, ad pugnam se paret. Vitari enim summa contentio non potest. In qua si se prius non dederit, gladio meo confectus cadet, aut ipse fortiter & honestè de-

decumbam. Quid ſi cadas, & è corpore excedens in perpetuum cruciatum abripiare? Ridiculum eſt, inquit, iſtis tartareis monſtris viros incenſos gloriæ cupiditate perterrere velle: moueant iſta homines anilis & imbecilli animi, anxiisque ſuperſtitionibus implicatos. Me verò non obiecta religio, non mortis metus, non ſupplicia, quæ dicuntur eſſe apud inferos conſtituta, non monſtra denique vlla à laudis ſtudio deterrebunt. Quod ſi ad inferos adducendus ſum, non dedecore contaminatus, ſed honeſtus, atque viri fortis officio functus abducar. Videtis amentiam: Queruntur miſeri homines ſe dignitate ſpoliatos eſſe ab iis, quos ipſi impuros & nulla dignitate prædítos eſſe confitentur. Non pudet igitur homo amentiſſime, te tantum operæ atque ſtudij in ea re poſuiſſe, quæ non ſit vnquam in tua poteſtate, ſed in aliorum libidine futura? Nam ſi tantum iuris habet in dignitate tua cuiuſuis audacia, vt cum velit verbo tibi totam eripiat: quid te miſerius, quid magis anxium aut ſolicitum fingi poteſt? Vitam enim ages acerbam & calamitoſam: intemperantiſſimi cuiusque furorem extimeſces: infamiæ metu noctes & dies cruciaberis, atque perpetuo animi angore pœnas amentiæ perſolues. Sed videamus quantum malorum furor hic rebus humanis importet.

Primum legum vtilitatem, quę à diuìna mente ad humanæ vitæ cultum defluxit, è medio tollere contendunt, dum illis ſubmitti ignominioſum exiſtimant. His autem ſublatis, nihil eſt in vita, quod cohæreat atque permanere poſſit, nihil quod impediat, quò minus omnia ſcelere & audacia violentur, & cupiditatis incendio deflagrent. Deinde quod eſt longè grauius, Chriſti religionem & ſanctitatem deſpiciunt, atque populi cæcam & amentem opinionem ſplendori diuinæ lucis anteponũt. Quo quidem ſcelere nullum profectò dirius aut deteſtabilius excogitari poteſt. Túne, vt impertiſſimi populi plauſum aucuperis, cœleſtem Chriſti diſciplinã, ſummi atque præpotentis Dei mentem & numen illudibrio habeas? Tantum ne iſtam neſcio quàm gloriam admiraberis, vt maius apud te pondus inſanæ plebeculæ rumores habeant, quam leges ſanctiſſimæ ad ſalutem generis humani diuina beneficentia conſtitutæ: Tam diu igitur Chriſtiani nomen retinebis, quamdiu id tibi per populum licuerit. Vbi verò caſus aliquis inciderit, in quo populi leges iubeant à Chriſto deficere, repentè Chriſti leges infringes, & quantum in te erit, omnia illius ſacra conturbabis. Sed operæpretium eſt, exitum tam funeſti certaminis ſpectare. Ille igitur miſer, cuius honor & dignitas,

tas, in quam omnia ſtudia vitæ contulerat, vnius hominis improbiſſimi conuitio delecta eſt, nullam moram interponit, quin ad peſtiferum armorum certamen prouocet eum, à quo accepit iniuriam. Prouocat autem literis per omnia compita muris affixis, atque multorum teſtimonio conſignatis. Alter iiſdem tyrannicis legibus populi coactus, oblati certaminis conditionem minimè recuſat. Tempus ergo præſtituitur: locus deſignatur: omnia, quę ad pugna opportunam ſunt, ſummo ſtudio comparantur. Interim domus vtriuſque impuriſſimo comitatu, flagitioſiſſima turba referta perſtrepit vocibus gladiatorum & aleatorum, conuiuia quotidie celebrantur, in quibus nemo vir honeſtus accumbit, opes in libidine & nequitia conſumuntur. Animus autem vtriuſque confectus acerbiſſimo cruciatu, conſiſtere aut reſpirare non poteſt, cum diuturna cædis cogitatione diuis & hominibus infeſtus, ad perniciem contra fas inferendam ſe paret, & nocte viſis terrificis in ſomno obiectis turbulentè quatiatur. Poſtquam verò dies adeſt, qui inter eos conuenerat, & in loco deſtinato leuiſſimorum hominum turba circumfuſi conſiſtunt: conſtituitur ſpectaculum inhumanum, & atrox, omnibus rectis inſtitutis & legib⁹ pernicioſum. Homines duo eiuſdem plerunq; linguæ, na-

tionis & patriæ, atq; ſaltem iuris & ſacrorum ſocietate deuincti, cauſa leuiſſima contentionis oblata, in campum deducuntur, vt alter alteri exitium inferat, & vitam, quam religioni, & patriæ debet, cum ſummo religionis atque patriæ detrimento, in magnum periculum mortis, & ſempiterni cruciatus adducat. Locus vndique ſeptus, & armatorum præſidio communitus, diſceptatio armorū inter vtriuſque partis aduocatos, ipſiq; iudices ſeſe truculentius gerētes, & truci vultu barbaram immanitatem denunciantes, atque poſtremò illa tam triſtis exitus expectatio animos formidine perterret, & oculorum acies horrore perſtringit. Quin ipſi egregij bellatores antea ferociter inſultantes, eximiam animi conturbationem diſſimulare nequeunt: imperio tamen populi coguntur in inſtituta amentia perſiſtere. Poſtquam verò ſigno dato vterque eorum infeſtis animis, & ancipiti armorum agitatione contendit, vt alteri exitium comparet, & alteruter, vt ſit graui vulnere ſauciatus occumbit: tum demū apparet, quantum imperium habeat in homines laudis inanitati ſeruientes amētia popularis. Neceſſe enim eſt, vt tāta ferocia appareat in vultu illius, qui ceciderit, vt quamuis illi victor maximis vocibus inclamet, vt ſeſe dedat iugulum det potius, mortiferamque plagam accipiat, quàm deditio-

deditione ſuà, id quod erat omnibus notiſſimum, victum ſe eſſe fateatur, aliter enim extremum dedecus concepiſſet. Mauult igitur crudeliſſima morte mactari, ſibiqúe morienti ſacris omnibus interdici, quàm vitam ab hoſte accipiendo, ab omnium aditu, ſermone, congreſſu, propter infamiam nominis arceri. O conditionem ſeruitutis miſeram, acerbam, & luctuoſam, omnia mala, quæ cogitatione fingi poſſunt, continentem. Deſpicit populus animi ſimplicitatem, & ſtultitiam appellat. Eſt igitur tibi vtendum verſura falciqúe nocendi ratione, ſi vis ſapiens exiſtimari. Contemnit integritatem & innocentiam: danda ergo opera eſt, vt per vim & fraudes fortunas amplifices. Frugalitatem obſcuram & nobilitate alienam ducit: omne patrimonium eſt per luxuriam effundendum, ſi velis in clarorum hominum numero reponi. Modeſtiam & animi moderationem imbecillitatis eſſe putat. Sunt igitur danda plura furoris & amentiæ ſigna, ſi cupis vir ad res gerendas acer & animoſus exiſtimari. Leges poſtremò duriſſimas imponit, vt religionem negligas, vt diuina & humana iura violes, vt ſempiterni domini numen offendas, vt te manibus inferis inaudito ſcelere deuoueas. Eſt ergo tibi repudianda ſalus Chriſti ſanguine quæſita, & omnis ſanctitas irridenda, bellumq;

bellumque ſceleratum gigantum more cœlitibus inferendum, atque manus tetrè & impurè Chriſtiano ſanguine cruentandæ. Quid enim quæſo eſt ad opinionem vulgi præclarius, quàm multos in hoc impio atq; nefario pugnæ genere trucidare? Victor enim poſtquam aduerſarij cæde crudelitatem expleuerit, ita diſcedit è loco certaminis, atque ſi è patriæ finibus hoſtium impetum repuliſſet. Equo igitur inuectus, ingentique numero hominum ſtipatus deducitur ouans, & omnium oculos in ſe conuertit. Celebratur incredibili multorum gratulatione victoria, tympanorum atque tubarum cãtu omnia concrepant. Nec ſolum præconis voce, ſed prædicatione omnium magnitudo tanti facinoris ornatur, mirisque in cœlum laudibus, effertur. Si igitur, vt iam omnia concludamus, conſtat omnem gloriæ rationem, cùm in populari leuitate atque ſcelere ſita ſit, eſſe contrariam legibus, iudiciis, totique diſciplinæ ciuili: ſi compertum eſt, hoc inſanabili morbo domus, ciuitates, imperia, nationes exſcindi, omneſque virtutis opes euerti: Si poſtremò nihil eſt, quod tam pugnet cum Chriſti Opt. Max. diſciplina, religione, ſanctitate: quid cauſæ eſt, cur non à gloria, tanquam à re peſtilenti atq; pernicioſa fugiamus, illiusq; impetum ſumma animi contentione cõprimamus? Dicam

enim

enim quod ſentio, me iſta aliquando mente pertractantem vehementius conturbari. Sum enim, quod apud tales amicos fateri libet, gloriæ fortaſſe quàm par erat auidior. Sed cùm videam, quam multa mala morbus hic in res humanas inuexerit, omnia vota facienda puto, vt illum depellam. Nunc autem expecto, quid ad hæc reſponſurus ſis. Quanquam ſi te Chriſtianum memineris, & quid à te ſanctarum literarum ſtudia poſtulent, animo cogitaueris, eam defenſionem deſeres, gloriamque non modò contemnes, verùm vt magnam religionis & pietatis labem ſingulari diligentia propul-

ſabis.

HIERO-

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA.

LIBER TERTIVS.

HAEC ille cùm dixisset, finem dicendi fecit. Ego autem: vix, inquam, statuere apud me possum, maiorem ne mihi voluptatem, an admirationem attulerit oratio tua. Tantam enim rerum varietatem in omni genere disciplinæ, ingenio, copia, facultate complexus es, vt me penè magnificentia orationis obrueres. Sed quò maior fuit eloquentiæ tuæ vis, eò magis in pristino meo sensu permaneo; vel eo solo argumento persuasus, quòd nec ista tanta dicendi facultate potuerim ab hac sententia depelli. Quid enim censes? Esse ne me in disserendo pertinacem, & veritati, quod Sophistæ faciunt, impudentissimè repugnantem? Nihil est certè magis à mea natura atque moribus alienum. Cum enim in errore aliquo versor, tantum abest, vt in eo perseuerare velim, vt etiam immortale me beneficium accepisse confitear ab eo, qui me in viam reducit. Quod enim munus amplius homini veri cupidissimo dari potest, quàm veritatis ipsius abstrusæ atque reconditæ patefactio? Quod si vel amici prudentis auctoritas, vel deserti

hominis

hominis facultas errorem vnquam alicui detraxit, id tibi nunc facilimum & expeditißimum fuißet. Nec enim habeo amicum, quem pluris faciam, nec eſt è noſtris æqualibus, quem putem eſſe tecum orationis vbertate & elegantia conferendum. Sed ſic natura comparatum eſt, vt opiniones iudicio & voluntate ſuſceptæ facilè deponantur: innatæ verò nulla dicendi vi conuelli poſſint. Id igitur es aſſecutus, vt mihi difficilè admodum videatur, gloriam à calumnia tueri, non vt eam odio aliquo dignã putem. Adhuc enim is ſum, qui nihil arbitrer in natura, præter vnam virtutem, nominis claritate diuinius. Fieri quidem fortaſſe poteſt, vt propter ingenij mei imbecillitatem diſputationis tuæ firmamenta labefactare nequeam. Gloria tamen nihilominus ornamenta ſua retinebit, nempe quæ non in oratione mea, ſed in natura conſiſtant. Attamen quando ſemel illius defenſionem ſuſcepi, pugnabo ne officio meo deſim. Malo enim vt mihi è me defenſa ingenium meum vituperet, quàm deſerta perfidiam.

HIC AVGVSTINVS ridens: Hoc certè, inquit, veteratorium eſt, eloquentiam meam extollere, tuamque ipſius extenuare, vt ſi minus cauſam à te ſuſceptam tueri poteris, appareat, id non illius imbecillitate, ſed incredibili mea dicendi vi effectum eſſe. Expecto igitur an reliquus orationis tuæ curſus huic principio reſpõdeat. Me namq; oratorẽ, qualẽ tu me vis eſſe, non putabo, ſi me hoc artificio

abs

abs te vinci patiar. Certum enim mihi est, vbi peroraueris, meum ingenium & copiam, quam tantis laudib⁹ ornasti, in tuam laudem conferre.

QVASI, *inquam, mihi homini gloriæ auidissimo quicquam iucundius acciderit, quàm laudem vndequaque venari. Istius igitur quamuis artificiosæ laudis spe, contendam nunc multo vehementius. Atque primùm gloriæ ortum è fonte repetamus: deinde paulatim ad Christianam disciplinam veniemus, cuius testimonio probabimus, nihil esse magis cum Christiana sapientia copulatum, quàm laudis & gloriæ splendorem. Quare non me valde mouet illa oratio tua, qua me perorando admonebas, vt meminissem me Christianum esse, sacrisque literis deditum. Quasi minimè officio meo conueniret, gloriam, quam tu magnam religionis labem appellas, aliqua ratione defendere. Ego quidem illam quantum potero defendam: nec vllius oratione ab illius studio deducar. Continet enim totius honestatis elegantiam & claritatem. Fieri autem non potest, vt res tantis honestatis opibus exculta, diuinis institutis & legibus aduersetur. Id tamen suo loco reseruemus: exordium nunc aliunde capiamus.*

II. GLORIAE *igitur rationem non esse in errante opinione, sed in natura sitam id maximè declarat, quod omnibus innatum est mirum illius desiderium. Quæ enim gens est, aut tam humanitate culta, aut tam immanis aut barbara, quæ non naturali studio*

dio concitetur ad laudis ſtudium? Quantam verò illius cupiditatem natura nobis inſeuerit, ex eo facilè cernitur, quòd omnes pueri infantes, ſimul atque ſentire aliquid incipiunt, laude mirificè capiuntur. Mirum eſt enim, quanta certamina ineant, quanto vincendi ſtudio efferantur, quantus in victis pudor inſit. Vt autem quiſque præſtantiſsima indole natus eſt, ita maximè cupiditatis huius ſignificationem dat. Refert Xenophon, Cyrum illum Perſarum regem, cùm eſſet adhuc puer, adeò ad cupiditatem laudis exarſiſſe, vt illius cauſa iam in ea ætate pericula omnia ſubeunda duceret. Facilè fuiſſet igitur, ex illo motu animi futuram Cyri virtutem augurari. Nemo enim vnquam res magnas animo magno aggreſſus eſt, qui non in ipſius ætatis primordio dederit inſignia documenta, quāti gloriam æſtimaret. Non eſt hic neceſſe, Pyrrhos, Scipiones, Alexandros enumerare, cùm omnes ſummos Imperatores hoc tantum ſigno conſtet magnā ſpem futuræ virtutis ciuibus ſuis attuliſſe. Quid de inſigni ad præclaras diſciplinas indole? Num parum liquet optimam de illis ſpem concipiendam eſſe, qui omnem conatum animi ad laudem referunt? Mihi, inquit Fabius Quintilianus, ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit obiurgatio, hunc honor excitabit, in hoc deſidiam nunquam verebor. His verbis optimus ille magiſter indicia ingenij excellentis explicat. Quid, poſtquam pueri ætate progreſſi, quatenus quicquid ipſos attingat, deſpicere incipiunt:

tum alio genere orationis à languore desidiaque ci-tius auocantur, quàm summorum hominum commemoratione? Videte quibus verbis Pallas apud Homerum Telemachum incendat, ad pœnas de procorum petulantia repetendas. Sic enim ait:

Nec iam res tantas puerili mente retractes.
Nónne vides quantum nomen sit adeptus Orestes,
Cùm patrem vlciscens vita spoliauerit illum,
Qui scelere infando patrem demiserat orco?
Te decus eximium præstanti in corpore tandem
Excitet, vt magno laudum capiaris amore.

Illa igitur oratione sic videmus incensum Telemachum, vt nihil aliud quàm de virtute cogitaret. Cum enim sit hoc studium laudis in omnibus, tum illi, in quibus est maior animus, tanto laudis amore capiuntur, vt illius causa vitam despiciant. Quod de se testatur Euryalus apud Maronem, dicens:

Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.

Nec is ardor extinguitur ætate confirmata: sed tunc ratione & studio multò magis incitatur. Vnde Vlysses apud Euripidem ait, se necem haud recusaturum, dum modò sibi mortuo sepulchrum magnificum ædificetur ad sempiternum gloriæ monimentum. Multos etiam constat fuisse eo progressos, vt gloriæ cupiditate suis vitam eriperent. Vt Brutus ille, de quo idem Maro:

Infelix, vtcunque ferent ea fata minores.
Vicit amor patriæ, laudis que immensa cupido.

Sic

Sic etiam traditum memoriæ est, Alcitheam Pausaniæ matrem, cùm illum Spartiatæ in Tenaro monte domi intercluſum fame necare parauiſſent, primum lapidem ad obſtruendum ædium exitum poſuiſſe. Similis etiam cupiditas Timoleontem induxit, vt fratrem dominatu patriam opprimentem interimeret. Ne Torquatus quidem, cùm filij cæde ſanxit militarem diſciplinam, hac cupiditate caruiſſe putandus eſt. Non hic diſputo, an omnes hi rectè officio functi ſint: ſed illud oſtendere volo, neminem vnquam gloriæ cauſa ſuorum charitatem repudiaturum fuiſſe, niſi natura hæſiſſet eorum animis, gloriam eſſe omnibus rebus humanis longè præferendam. Quid Philoſophi? Nónne ſpe clari nominis inducti, ſeipſos ad ſapientiæ ſtudium contulêre? Vt enim antiquiores præteream, Plato certè, quantùm prædicationem atque nobilitatem amaret, apertè declarauit. Nam & laudem eſſe bonum quoddam cœleſte cenſet, & omnibus eam rectè factis quaſi præmium diuinum proponit, ipſeque maximarum artium inſtrumentum, & illud admirabile genus eloquentiæ in gloriam ſuam maxima ex parte tranſtulit. Ariſtoteles autem, cum eſſet philoſophiæ gloria præſtans, minimè contentus illo ſplendore, quem erat ſapientiæ ſtudijs aſſecutus, eloquentiæ laudem incredibili animi cõtentione quæſiuit. Infinitum eſſet, ſi vellem eos, qui ab his orti ſunt, enumerare, quos omnes conſtat fuiſſe gloriæ ſtimulis acriter incitatos. Quod ſi aliqui ſe gloriam deſpicere gloriãti ſunt, id fecerũt, vt ea nobilitatis contẽptione maximè nobili-

nobilitarentur. Quod declarat eorum ſtudium in ſuis nominibus inſcribendis, cogitationumque ſuarum memoria propaganda. Quid de Poëtis dicam? Non enim ſolùm ſibi ipſis, ſed omnibus, in quorum ſtudium propenſi ſunt, nominis immortalitatem pollicentur. Hoc enim ſibi diuinitus conceſſum exiſtimant, vt è tenebris quos velint eripiant, atque ſeculis innumerabilibus in hominum luce conſtituant. Cœleſte profectò munus, res ad laudem inſignes ab obliuionis iniuria vindicare, mortemque ipſam omnia delentem ingenio comprimere. Sed neſcio quomodo inuitus hoc dico, tum quia Poëtarum ingenia ſum ſemper admiratus, tum quia te, Solonem credo imitatus, cum illis coniunxiſti. Neſcio igitur quanam ratione plærique ſuæ dignitatis obliti, mercatum immortalitatis inſtituunt, gloriamq; venalem omnibus proponunt. Multi enim ſunt, qui cum nulla inſtrumenta virtutis habeant, eam facilè à Poëtis nundinantur, quibus ſi te muneribus inſinues, ſtatim te facient Iouis filium felici ſidere natum, atque multiplici virtute aurea ſæcula referentem. Quod vitium ad quoſdam hiſtoricos hac noſtra ætate contagione permanauit. Nam benè de ſe meritis ſpem ſempiterni nominis oſtendunt, ijs autem quibus infenſi ſunt, perpetuam nominis infamiam minitantur. Vtrumque enim ſe ingenio & eloquentia præſtare poſſe confidunt.

ILLIS igitur, inquit Auguſtinus ridens, inſeruias opus eſt, ſi te immortalem fieri cupis. Nihil enim proderit ſummum ipſius honeſtatis

neſtatis ſtudium illis, qui Poëtas aut Hiſtoricos iratos habent.

QVASI, inquam, poßint homines leuißimi, id quod contendunt, efficere. Multi enim ſunt, qui verè & incorruptè res geſtas memoriæ prodant, idque ſolùm eſt in omni ætate permanſurum, quod eſt veritate ſubnixum. Vanitas enim in lucem veritatis incurrens, quaſi quædam nebula, diſſipatur & euaneſcit. Attamen neque ſcriptores laude afficerent eos, quos maximo beneficio ſibi obligare cupiunt, neque auari homines ingenti pretio laudem emerent, niſi vtrique eorum laudis eximia dignitate caperētur. Sed quid Poëtas admiramur, cùm agricolas & opifices, cum barbaros etiam homines et ab omni cultu humanitatis abhorrentes laudis dulcedine moueri videamus? Nullus enim eſt agricola, nullus artifex, nullus operarius, qui non laudari valde cupiat & inter ſui ordinis homines princeps exiſtimari. Ergo cùm pueri, ſenes, adoleſcentes laudem ardenter expetant, cum omnes ſiue principes ſiue plebeij, ſiue intelligentes & docti, ſiue rudes & imperiti, ſiue maximis diſciplinis exculti, ſiue artibus infimis incumbentes ad eam enitantur: poſſumus ne dubitare, quin ea cupiditas humanam naturam maximè attingat? Nunquam enim eſſet tantus omnium gentium conſenſus, & conſpiratio in gloria conſectanda, ſi ea moribus & opinione deſiderata, & non potius vi & impetu naturæ expetita eſſet. Quæ enim moribus aut legibus & inſtitutis continentur, nec ſunt eadem apud omnes, nec vllam conſtanti-

ſtantiam habent: ſed varias pro temporum ratione mutationes ſubeunt. Ex eo igitur, quod omnes mortales ſemper laudari concupierint, facilè cernitur, hunc appetitum laudis eſſe natura & non opinione noſtris animis infixum. Si autem qui vel ingenio vel præclara ad virtutem indole præſtant, quo ſunt ad altiora nati, eò maiora dant indicia naturæ: conſtatque in ſtudium laudis iſtos ardentius incitari, qui maiore indole præditi ſunt: relinquitur planè, hunc animi impetum nullo modo infirma opinione, ſed natura præſtantia contineri. Quod ſi natura nos non ad flagitium, ſed ad honeſtatem genuit et conformauit, ob idq; omnes ſapientes eam tanquam optimam vitæ ducem ſequendam ſtatuunt; & perſpicuum eſt, nos impetu naturæ ad laudem contendere: efficitur, nos gloriæ cupiditate ad virtutem & honeſtatem dirigi.

III. POTERIT *quidem fieri, vt non tencant homines veræ gloriæ viã, et opinionis errore flagitia infinita concipiant. Quemadmodũ enim reliquas affectiones vtiliter à natura datas, ad noſtrum ſtatum conſeruandum temeritate & amentia ducti in perniciem noſtram conuertimus: ita etiam fit, vt gloriæ cupiditate ad noſtrum dedecus abutamur. Vt igitur in rebus alijs, cum impetum naturæ cernimus, quid ſit illud, quo nos impellat, ratione inueſtigamus: ita cùm tantum gloriæ deſiderium omnibus innatum eſſe videamus, in quibus rebus ea ſita ſit exquirere ratione debemus. Prouidendum enim eſt, ne quod pleriſque accidit, inanis laudis ſpecie deliniti, ſempiternam in-*

famiam

ſamiam ſubeamus. Vt id igitur præcaueri poßit, eſt gloriæ vis & ratio diligentius inquirenda.

IV. PRIMVM *itaque videndum eſt, eam in laudis genere verſari. Locus autem & regio laudis honeſtate & pulchritudine continetur. Id enim tantum laudamus, quod aptum & venuſtum eſt, & aliquo ſplendore dignitatis illuminatum. Contra verò quicquid turpe & ineptum eſt, vituperare ſolemus. Quòd ſi interdum accidit, vt rebus inhoneſtis aliquid laudis impertiamus, id fit propter aliquam decoris atque venuſtatis ſimilitudinem rebus turpibus adiunctam. Exiſtit enim in corporis motu, inceſſu, et in voce quidam modus & conuenientia in numeri rationem cadens, & venuſtatis ſpeciem præ ſe ferens, qua quidem fit, vt res etiam flagitioſæ genus quoddam laudis aucupentur. In quibus tamen rebus nullo modo flagitia laudari poſſunt, ſed illa pulchritudinis imago: qua ſæpe numerò inſignes turpitudines occuluntur. Quæ enim ita deformia ſunt, vt nulla ſpecie pulchritudinis illuſtrentur, nemo laudauerit vnquam, niſi ſit humano ſenſu penitus orbatus. Cùm id igitur tantum laudari cõtingat, quod decorũ atq; venuſtum eſt, videamus, ſit ne huius decori iudicium in errãte opinione ſitum, an ſemper ad naturã referatur. Cõtinet enim hæc quæſtio omnem diſputationem. Si enim eſt in natura poſitum, non tanta erit varietas et inconſtantia, quantã tu eſſe voluiſti: ſed erit profectò aliquid, quod in omni memoria ſit certa et conſtante laude celebratum. Hoc autem in corporis humani figura cerni facile*

poteſt. Vt enim ex omni genere animantium nullum eſt præter hominem, quod pulchritudinis elegantiam ſentiat, ita nullum aliud poteſt inſigni aliqua ſpecie delectari. Reliqua enim vt hiſtrionis motum ſentiunt, ipſius autem motus ordinem & venuſtatem non ſentiunt, vt cantorum ſonos auribus accipiunt, harmoniam autem ex varia compoſitione ſonorum haud aſſequuntur: ita & in formis magnitudinem atque colorem vident, ipſam verò partium conuenientiam & aptam corporis compoſitionem intueri non poſſunt. Ex quo ſequitur, deformia à pulchris humana tantùm natura atq; ratione diſtingui. Quæ cùm ſit eadem in omnibus, idem erit apud omnes te venuſtate iudicium. Nam vt omnium aures vox extra modum abſona & abſurda lædit, diſtincta verò et varijs interuallis numerum aptè conficiens delectat: ita oculos omnium, partes corporis non certa ratione inter ſe conuenientes offendunt, membrorum autem omnium concinnita incredibiliter allicit. Sumus enim natura elegantiæ & concinnitatis appetentes. Quæ quidem in motu & in voce numeris, in corpore autem certa & rata partium ratione conſtat. Quis enim eſt, quamuis, ſit ab omni flagitioſa cupiditate remotiſſimus, qui non excellentem formam libenter aſpiciat? Neque enim ſolum aſpectu alienæ pulchritudinis alliciuntur homines, ſed etiam omnibus inſidet cura quædam propriæ dignitatis. Nemo enim eſt qui non cupiat integras, & aptas corporis ſui partes habere, & non omnia circumſpiciat, quibus eius ſpecies ornatior eſſe poſſit. Quod ſi

corporis

corporis elegantia, quæ quidem non tam in coloris bonitate, quàm incerta dimensionis lege consistit, omnium oculos ad se rapit: efficitur planè, id non incerta opinione, sed constante naturæ iudicio cõtingere. Non enim nunc hoc, nunc illud semper omnes natura iudicant, fugiendam videlicet esse deformitatem, & pulchritudinem expetendam. Poterit quidem fieri, vt alios alia magis delectẽt, vt in picturis: nemo tamen, nisi prius omnem humanitatem exuerit, honestam & liberalem oris speciem non aspectui iucundam existimabit. Si igitur illa pulchritudinis imago, quæ sub oculos cadit, quamuis fluxa sit & instabilis, non tamen incerta opinione, sed certo ipsius naturæ sensu iudicatur: quid de pulchritudine animi dicendum est, quæ neque morbo corporis amittitur, neque ætate deflorescit, neque medicamento vllo corrumpitur, sed quotidie magis ornamentis diuinis illustratur. Illic enim non adumbrata venustas multis interdum maculis aspersa cernitur, vt in [illegible] *pressa pulchritudo quæ sola est sua natura & sponte laudabilis. Nam si laus omnis, vt dictum est superius, rebus tantùm decoris atque venustis tribui solet, & verum decus in animi tantum bonis eminet? quis dubitet omnem laudem esse ad dignitatem animi referendam? Quod vt facilius videamus, illam similitudinem honesti corporis ad pulchri animi speciem transferamus, vt in eo tantum excellentem illam formam intueri possumus. Atque vtinam sic eam oratione liceret, atque mente licet & cogitatione depinge-*

re: iam videretis ipsius honestatis fontem, vnde omnes laudes emanant. Sumamus igitur hominem ingenio & studio præstantem, optimis artibus imbutum, veriq; videndi cupiditate vehemẽter inflammatum. Is cum acrem mentis aciem in mundi motus, & conuersiones admirabilemque cœli ornatum, atque totius naturæ constantiam intenderit, omniaque cœlestis illius rectoris numine & consilio regi & administrari perspexerit: conuertat sese ad suijpsius contemplationem, vt mentem suam cœlesti satu editam, et cum diuina mente copulatam sentiat atque tandem videat, quid sit tanto natalium splendori consentaneum. Intelligit enim' profectò, summum illum dominum, à quo animum hausit, et tanta beneficia accepit, esse sibi non modo religione summa colendum, sed etiam ardentißimo studio sequendum. Ex hac igitur animi conformatione pietas & sanctitas existit: hinc admirabile iustitiæ & æquitatis decus orietur: hinc singularis amicitiæ fides, hinc liberalitatis et magnificẽtiæ splendor eluceſcet. Huic tam claro & illustri virtutum comitatui, adiungamus illam quasi custodem & propugnatricẽ iustitiæ fortitudinem, quæ hunc armis diuinis vndiq; tegat & muniat. Sit itaq; erecto animo & excelso, humanaque omnia despiciente, altaque nimis & ardua consectante, & in omni contentione semper inuicto. Hanc autem animi altitudinem moderetur temperantia, quæ quidem totius honestatis & elegantiæ decus & ornamentum in se continet. Sit igitur hic, quem animo & cogitatione fingimus

mus, insigni modestia præditus, omnem turpitudinem repellat, turbulentis cupiditatibus obsistat: in omnibus dictis & factis modum & ordinem conseruet, et quid maximè deceat semper inquirat. Ergo cum his tam illustribus & inter se concinentibus honestatis ornamentis atque præsidijs redundauerit, nullámne censes admirationem hominibus allaturum? Illum quidem admirabuntur vniuersi, & complures etiam amabunt. Nullo enim modo honestas, qua quidem nihil est in terris magnificentius aut amabilius, hominum admiratione & studio carere potest. Etenim quis tam agrestibus institutis viuit, qui non ipsius rationis præstantiam atque sapientiam cum ingenti admiratione suspiciat? Quis vnquam tam abiecto animo fuit, qui virtutis altitudinem minimè prædicandam existimaret? Quis tanta immanitate efferatus est, vt fidem & bonitatem non amandam iudicet? Si igitur singulæ virtutes per se, quanquam illæ re disiungi non possunt, sed cogitatione tantùm separantur, omnibus præ se ferendæ & amandæ videntur: quid tandem omnium conspiratio atque consensus efficiet? Præclarè Aristotiles: Si essent, inquit, qui veluti deorum signa pulchritudine corporis excellerent, reliqui omnes æquum esse ducerent, eos in omnium dominatu locari. Quod si corpus elegantia præstans hanc opinionem afferre potest, multò facilius id esset de animi præstantia iudicandum. Sed non ita facilè pulchritudinem animi cernimus, atque venustatem corporis aspectu sentimus. His verbis ostendit

Aristotiles, vehementius amores excitari posse animi dignitate perspecta, quam corporis insigni specie considerata: animi autem formam non ita facile cerni. Sed quid refert? Non enim diu celari poterit. Necesse est enim, vt aliquando tandem existat, lucemq; suam longè lateque diffundat. Tunc igitur omnes insolito splendore commouebit, & ad sui amorem inuitabit.

V. HABETIS *hic gloriæ principium, quod quidem nihil est aliud, quàm egregium illud altissimæ mentis lumen, omnium oculos in se conuertens, & ad sui amorem incredibiliter alliciens. Est enim gloria, publica virtutis excellentis admiratio, cum insigni beneuolentia coniuncta. Nec enim quoduis decus gloriam gignit, sed excellens & admirandum. Neq; rursus omnia, quæ sunt admiranda, glorioſa dicenda sunt: sed ea tantum, quæ ab animi decore et honestate ducuntur. Si enim quæcunque sunt admirabilia gloriam sibi parerent, cur non monstra atque prodigia, quæ magnam mortalibus admirationem incutiunt, glorioſa putaremus? Gloria igitur tum demum locum habet, cùm excellens & admiranda pulchritudo animi conspicitur, quam admirentur omnes et singulari omnium charitate dignam existiment. Sola enim dignitatis amplitudo vtrumque simul efficit, vt et stupore suspensos homines teneat, & sui amore inflammet. Neque enim tantùm propter vtilitatum magnitudinem, quam viri virtute florentes nobis afferunt, quantum ob insignem & illustrem virtutis speciem*

eos

eos amplectimur, vsque adeò, vt illos etiam, quos nunquam vidimus, eximiè diligamus. Sumus enim appetentissimi honestatis, eiusq; forma perspecta, in illius cupiditatem ardenter incumbimus. Vt enim eos, à quibus nunquam læsi sumus si virtutis expertes, & flagitijs inquinati fuerint, & contemnimus, & iustum in illos odium concipimus: ita homines virtute præcellentes veneratione quadam, & insigni benevolentia dignos iudicamus. Quis .n. est, qui desidem & ignauum hominem non despiciat? quis libidinem, auaritiam, perfidiam, crudelitatem non oderit? Nemo tam effrenatis cupiditatibus vnquam fuit, qui si vtrumuis licuisset, non multis partibus maluisset ad ea, quæ scelere consecutus est, siue scelere peruenisse, eos enim ipsos, qui se vitijs omnibus dediderunt, ita grauiter offendit suscepti flagitij turpitudo, vt sibi ipsis odio sint. Sit autem aliquis homo teter, & impurus, omniq; scelere & parricidio contaminatus: fieri ne posse credis, vt non in domesticorum odium irruat? vt non eum fratres etiam atque parentes, vt malum auspicium detestentur? vt non illum omnes è naturæ finibus exterminandum putent? Si igitur omnes à natura instituti, scelus odio et vituperatione prosequuntur: consequens est, vt honestatem iudicent esse diligendam, atq; mirificè celebrandam. Vnde planè colligitur, omnem laudis excellentiam esse in virtutis magnitudine constitutam. Quod igitur in orationis initio posuisti, nemo facilè tibi dabit, nempe gloriam è populi leuitate pendere. Illud enim iudicium multi-

rudinis, in alicuius hominis laude consentientis, non est libera voluntate, sed naturæ necessitate susceptũ. Necesse enim est, vt quem viderint omnes esse virtute præstantem, quod minimè obscurum esse diu potest, quamuis id in principio lateat, laudibus in cælum tollant. Gloriæ itaque fundamentum non in populi inconstantia ponendum est, cùm ea sibi stabilem sedem, & sempiternum domicilium in vna virtute collocarit. Hoc enim semper euenit, vt virtutis ipsius lumen celebris opinio consequatur.

VI. NEC *me conturbat nomen opinionis. Non enim verum est, omnes esse dubias & incertas: siquidem multæ sunt veræ, constantes & graues, quibus ad religionem, ad patriæ charitatem, ad omnem denique virtutem incitamur. Hæ igitur opniones (sic enim doctissimi viri appellant interdum communes sententias in animis nostris impressas) quamuis nec ratione concluſæ, neque vlla disciplina confirmatæ sint, nullam possunt habere varietatem. Sunt enim naturales & insitæ, nec ad eas confirmandas vllis exquisitis rationibus opus est, cum sint ipsa natura perspicuæ, nec vllo modo dubitandæ. Si igitur grauissimi philosophi non verentur has inchoatas intelligẽtias, vnde omnis sapientia defluxit, opiniones appellare; quid tibi venit in mentem, ex nomine opinionis inuidiam in gloriam concitare velle? Equidem, vt verum fatear, illo tuæ disputationis principio cohorrui. Putaui enim te velle Chrysippũ ab inferis excitare, qui nos non hydris, sed aculeatis argumentis vndiq; pungeret,*

geret, et maledictis insectaretur, quod aliquid præclarum in opinione positum existimaremus. Ij.n. sumus, qui nō modò innatas opiniones, sed alias quā plurimas honestas & laudabiles asseramus. Si itaq; illo genere necromātiæ uti voluisses, me certè metu exanimasses.

QVID ita tandem? inquit Augustinus arridens. Nec enim vnquam te Lusitanum hominem adeò timidum putaui, vt mortuorum imagines extimesceres.

QVASI, *inquam, Gorgonis ipsius aspectu conturbari possim, & non potius horrido illo disserendi genere, à naturæ tuæ clementia penitus abhorrente. Nec enim Chrysippus ipse mihi tantùm terroris incussisset, si carmen illud vsurpasset, Adsum, atq; aduenio Acheronte: quantum si me contortis sophismatis oppressum indigna etiam contumelia vexasset, leuem & futilem appellando, quòd in aliqua opinione dignitatem constituissem. Timui igitur initio, cum te de leuitate opinionum disputantem animaduerti, ne me nullas eiusmodi insidias suspicantem acumine Zenonis oppugnares. Sed postquam dixisti, non tibi placere omnia ad illam exactissimam sapientiæ normam dirigi: teque vidi ad hoc mitius disserendi genus oratione delapsum, illam ætatem auream luculenter explicantem: continuo respiraui. Non dubitas enim, quin si genus aureum extaret, tunc is, qui se multitudini probauisset, fuisset omnino splendorem virtutis assecutus. Si hoc inter nos cōueniat, non erit difficile demonstrare, eum etiam, quem hæc gens,*

quam vos Poëtæ ferream appellare ſoletis, laude perpetua dignum exiſtimarit, eſſe omni virtute cumulatum.

HOC quidem, inquit, ſcire ſanè vellem, qua ratione te id probare poſſe confidas.

VII. QVIA, *inquam, inſipientis multitudinis de rebus laudandis & vituperandis opinio, à ſapientium ſententia non diſcrepat. Si igitur in illius aures, hoc eſt, ſapientis gentis opinione de alicuius dignitate concepta, erat aliquis excellens, atque magnificum: non erit dubium, quin id etiam, quod imperitum vulgus mirificè laudandum putarit, ſit honeſtum & laudabile exiſtimandum.*

HOC igitur, inquit, effice, ſi potes, multitudinis opinionem à ſapientiæ decretis minimè diſſentire. Nec enim te impedire volo.

HOC, *inquam, planè effectum arbitror. Iam enim diſputatum eſt, fieri non poſſe, vt virtutis decus animaduerſum, non vniuerſis hominibus admirandum, atque ſummo ſtudio complectendum videatur. Tantas enim vires virtus habet, vt ab hoſtibus etiã egregiæ dignitatis confeßionem exprimat. Hoc autem voluit oſtendere Homerus, cùm Priamum induxit in ſenum conſenſu, Agamemnonem, & alios Græcos principes, à quibus ingentes clades acceperat, eximiè laudantem. Sed quid hoſtes admiramur, cùm illi etiam, qui non cum hominibus, ſed cum virtutibus bellum omni ſcelere imbutum gerunt, ipſarum virtutum ſplendore et elegantia obſtupeſcant? Illud enim, quod*

dicebas,

dicebas, talem nos opinionem de rebus laudandis & vituperandis accipere, quales ſint ij mores, quibus inſtituti ſimus, qui tibi concedet, qui modò in ipſius naturæ vim acutius intenderit? Omnes enim nati ſumus ad decus & honeſtatem, hisque virtutum ſeminibus incluſis ſit, vt quamuis prauis moribus imbuti, & perniciosis legibus inſtituti ſimus, vnam tamen virtutem ſummis laudibus efferendam iudicemus. Nec vllo modo tanta morum aut rerum pernicies incidere poteſt, vt rerum natura vertatur. Quis enim quæſo eſt adeò flagitijs omnibus coopertus, vt non cupiat ſe iuſtum & grauem exiſtimari? Si enim flagitia multitudini pulchra viderentur, cur ea impuri homines tanto ſtudio celarent? cur explendæ libidinis gratia tenebras & luſtra ſequerentur? cur eos poſt ſuſceptum ſcelus intemperantiæ ſuæ pœniteret? Nam cùm aliquis aut turpitudinis illecebra delinitus, aut alia quamuis animi perturbatione concitatus flagitium committit, vbi primum ille motus animi reſidet, qui rationis iudicium impediebat, multis ſignis oſtendit, acerbo animi cruciatu afficiatur ex illius maculæ conſcientia. Hinc illa Phædra quàm priuigni amore inſaniens, atq; à molliſſimo vitæ cultu ad venationis ſtudium traducta, ac Euripide lamentans inducitur. Cùm enim amore furens nihil aliud quàm tela, canes & montes inclamaret, vbi ſe colligit, ita ſuum dedecus lamentatur:

Miſeram, me quod facinus feci?
Quo me traxit furor inuitam?

Agit in præceps dira calamitas.
Heu heu infelix,
Iterum nutrix caput occulta
Noſtrum: nam me pudor oppreſſit.
Tege nam lachrymas oculi ſtillant,
Vultumq; rubor nimius tinxit.
Rediens ſenſus cruciat animum,
Amens trudor in exitium, ſed
Præſtaret tum funere mergi,
Cùm ſenſum furor eripit omnem.

Videtis in Phædra etiam ſcelere & amentiæ furente, non eſſe penitus extinctam indolem pudoris & honeſtatis? Sed quid Phædram admiramur, cùm Medea, mulier omnium ſceleſtiſſima, multipliciq; parricidio contaminata, apud eundem Poëtam Corinthijs mulieribus perſuadere nititur, ſeſe nullos officij numeros præteriiſſe? Sed fabulas omittamus. Non enim illis nobis opus eſt, cùm ipſa vita communis infinita exempla ſuppeditet. Quis enim vnquam fuit adeo impurus & flagitioſus, qui non ſuſpiceret fidem, continentiam, animiq; excellentis altitudinem? Sume ex omni memoria quem velis. Vis ne Dionyſium illum ſuperiorem, teterrimum hominem & impuriſſimum? Multa quidem ille contra generis humani ſocietatem impiè atq; nefariè commiſit, & patriam à ſe duriſſima ſeruitute oppreſſam multorum cæde funeſtauit. Num illius inueterata perfidia & immanitas efficere potuit, vt non fidem et animi conſtantiam laudabilem exiſtimaret? Non profectò. Quintùm enim amicitiæ

citiæ ſanctitatem ſuſpiceret, apertè declarauit, cùm exemplum ſingularis amicitiæ atque fidei in duobus Pythagoricis admiratus, exclamauit. Vtinam ego vobis tertius amicus adſcriberer. Idem cùm paraſſet inſidias Polyxeno viro ſpectatiſsimo, qui Ceſtam illius ſororem in matrimonio habebat, isq; Polyxenus metu perterritus in Italiam fugiſſet, Ceſtam acriter incuſauit, quòd non indicaſſet mariti conſilium. Tum Ceſta: Adeone me, inquit, dignitatis oblitam putas, vt ſi rcſciuiſſem, quæ vir meus animo agitabat, non me illi eiuſdem fugæ atque fortunæ comitem præbuiſſem? Multò enim erat mihi ad dignitatem aptius, vxorem exulis Polyxeni, quàm Dionyſij tyranni ſororem appellari. Quid deinde ſecutum est? Tyrannus ipſe, vir immanis & truculentus, illius virtutis admiratione perculſus, Ceſtam poſt illam diem multò officioſius obſeruauit. Iam filius eius, quamuis patris ſcelera immenſa luxuria cumulaſſet, ſatis oſtendit, quid de ſapientiæ atque virtutis amplitudine ſentiret, cùm Platonem honoribus diuinis affecit: quem tamen poſtea Syracuſis ablegauit, ne videlicet in illius conſpectu turpior appareret. Omitto præclaram Phalaridis indolem: nihil dicam de multis alijs tyrannis importuniſsimis, vt ad Neronem tandem perueniam, quo quidem nullum terrus aut immanius monſtrum tellus extulit. Parúmne multis ille ſignis oſtendit, quàm magnificè de virtute ſentiret? Quanto ſtudio quodam tempore viros excellenti ingenio complexus est? Quanta induſtria muſicen, & alias ingenuas

ingenuas artes excoluit? Cum autem omnes suas opes in singularem nequitiam contulisset, inauditaque scelera concepisset, cupiebat tamen sese continentem & grauem, summumque P. R. rectorem appellari. Numquam certè Nero virtutis egregiæ nomen concupisset, nisi in ea quam plurimum dignitatis inesse iudicasset. Quid, post quam matrem necauit? Num quid illæ ipsæ matris furiæ, quæ mentem ipsius assiduo cruciatu lacerabant, parum apertè docebant, nunquam in hominibus, quantumuis perditis & effrenatis, sensum honestatis extingui? Nunquam enim conscelerato homines tantum sceleris conscientia vexaret, nisi hæsisset eorum animis, nihil esse scelere fœdius nihil tetrius, nihil detestabilius. Quòd si Nero, homo omnium sceleratissimus, si homo ille appellandus est potius, quàm importunum quoddam monstrum atque prodigium, et scelus odio dignum, et virtutem laudibilem & amandam esse iudicabat: quis animo fingi potest adeo consuetudinis improbitate victus, vt virtutis magnificentiam non suspiciat? Dies me deficeret, si vellem exemplis hanc sententiam confirmare. In re tamen adeò perspicua vnico iantùm eoq; recenti atque domestico contentus ero Fernandus quidam fuit regius Lusitaniæ princeps, Ioannis regis hoc nomine primi filius. Is defuncto patre, cum ab Eduardo rege illius fratre exercitum cum imperio obtinuisset, in Africam traiecit, atque signis collatis, ita parua manu cum innumerabili hostium multitudine sæpe conflixit, vt semper ex illis victoriam reportaret. Sed tandem

dem effectum est, vt insidijs oppressus in hostium potestatem peruenire, & in mediterraneas Mauritaniæ regiones deportaretur. Occuparat illic tyrannidem Lazerachus quidam, homo auaritia immani, luxuria infinita, feritate incredibili præditus. Cum autem Fernandi redemptio fuisset in longinquum tempus dilata, (nihil enim inter nostros et Maurum conuenire poterat) accidit tandem, vt Fernandus ipse multis doloribus in ergastulo perfunctus vitam ederet. Eius autem morte tyranno nunciata, tradunt illum quasi stupore perculsum diu siluisse, atque tandem hæc verba protulisse. Profecto si vir hic non ita Mahometi institutis infensus & inimicus extitisset, fuisset in omni ætate diuina laude cumulandus. Fuit ille quidem in omni genere honestatis excellens: ego tamen tres illius virtutes præcipuè sum semper admiratus. Constat enim illum unquam sese Veneree vlla commaculasse, nec vnquam in vita mentitum fuisse: Deumque semper ardentissima pietate coluisse. O vim virtutis admirandam, quæ hominibus etiam dedecore, flagitio, turpitudine contaminatis eam adfert necessitatem, vt vel inuiti decoris et honestatis excellentiam laudibus in cœlum tollant. Num clarius naturæ indicium expectatis? Perfidiosus homo, atq; adeo ex fraude & mendacio compositus, singularem fidem admiratur, in omni libidine tetrè et impure volutatus, sanctissimi viri castitatem celebrat: hostis sanctitatis, purissimum & ardentissimum religionis studium laudibus efferendum putat. Ergo si

vir

virtus tantum valet, vt iisdem ipsis, quorum cupiditatibus infesta est, admirationem ingentem commoueat: quid conuenit asserere, nos laudem non natura & splendore suo sed studio & cupiditate nostra metiri. Si enim ita esset: qui turpi voluptate ducuntur, nullo modo continentiæ pulchritudine mouerentur. Neque qui alienum appetunt, innocentiam laudarent, neque scelesti & impuri castitatem religionis extollerent. Quod quam falsum sit, satis esse probatum arbitror. Quanquam in re minimè dubia confirmanda longior fui, quàm fortasse conueniebat. Nihil est enim magis perspicuum, quàm vniuersum genus humanum in virtutis laude mirificè consentire. Et hoc fit, vt dictum est, non lege, more aut instituto, sed insito naturæ iudicio. Vt enim Solem lucere, ignem calere sentiunt vniuersi: ita mortales omnes, quantumuis impuri, iudicant virtutis excellentiam esse admirandam & prædicandam, et omnium studio complectendam. Nam ad id quod dixisti, infames homines et impuras mulieres in ludicris aut flagitiosis artibus exercendis certo laudis præmio affici solere, iam responsum est, turpitudinem ipsam per se à nemine laudari posse: sed illud aptum atq; concinnum, quod in forma, in cultu, in motu, in gestu deniq; corporis enitescit. Quæ tamen honestatis similitudo non tantam vim habet, vt impuras artes vulgo laudabiles efficiat. Numquam enim vt probrum obijcerentur, si hominum vulgus existimaret, alicuius expetendi decoris laudem in illis esse sitam. Quod añt ad Sisyphum & Autolycum et Vlyssem

ſem attinet, intelligi oportet non in illis vanitatem, ſed ſapientiæ ſpeciem fuiſſe laudatam. Sapientis enim hominis officiũ exiſtimatur, multa diſſimulare, multa etiam interdum Reipub. cauſa ſimulare, et hoſtes inſidijs callidè circumuenire: quibus artibus apparet, tres illos priſcis temporibus nobilitatos extitiſſe. Nec tamen Homerus, quamuis multa præclarè dicat, eſt in omnibus audiendus. Multa enim mentiuntur Poëtæ, vt eſt in veteri prouerbio.

VIII. CVM *igitur, vt ad propoſitum redeamus, exploratum ſit, tantam eſſe admirationem virtutis, tantum ipſius honeſtatis ſplendorem, vt tyrannos etiam, homines feros et humano generi peſtilentes commoueat: quid de populo tandem vniuerſo exiſtimandum eſt? Conſtat enim ex ijs, qui nec inſigni ſcelere contaminati ſunt, nec rurſus egregiæ virtutis ſpecie commendati, virtute namq; excellentes multis annumerari non poſſunt: et qui inſigni aliquo ſcelere publicum otium perturbant, omnium conſenſu à vitæ communione repelluntur. Eſt igitur populus, multitudo collecta ex ijs, qui vel aliquam officij mediocritatem tueri poſſunt, vel in leuiore aliquo flagitio verſantur. Hic tu quantam orationem conſumpſiſti in accuſanda libidine populorum, in amentia multitudinis inſectanda, in cõmunibus vitæ flagitijs deſcribendis?*

IX. IN *illa verò explicatione ciuilium ſeditionum atque publicarum calamitatum exultauit oratio tua, omnem antiquitatis memoriam repetens, atque demonſtrans, omnia imperia populorum amentia &*

ſcelere

ſcelere concidiſſe. Sed mihi crede, habuit multum iniquitatis accuſatio tua. Prætermiſsis enim bonis populorum opera et induſtria conſtitutis, in eorum tantùm malis enumerandis, vitijsq; omnibus ſeligendis verſata eſt. Quid enim quæſo fuiſſet ad humanæ vitæ præſidium & cultum vtiliter iuuentum, ſi non multitudinis labor et manus acceßiſſet? vt enim hic omittam terræ culturam, ædium extructiones, vrbium munitiones, curationẽ valetudinis, nauigationem & artes innumerabiles, ad vitam ſine cura degendam populi ipſius ope, & diligentia conſtitutas: rectè profectò viuendo diſciplino, mores & inſtituta nulla fuiſſent, niſi hominum multitudo iure ſocietata vnum in locum conuenißet. Nam ſi homines in ſiluis diſſipati beſtiarum more vagarentur, quis humanitatis cultus, aut quod verecundiæ ſignum in rebus humanis exiſteret? Ciuitates igitur indolem adoleſcentem exitauerunt, atque paulatim hominum ingenia excolentes, ad honeſtatis ſplendorem inſtruxerunt. In illis religio & officium ortum eſt, ibi inſtitiæ lumen eluxit, ibi magnitudo animi, ibi modeſtia & reliquæ virtutes extitere. Quin etiam artium maximarũ ſtudium, occultarumque rerum inueſtigatio & inuentio nulla eſſe potuiſſet, niſi prius ſummorum hominum ingenia fuiſſent ciuilibus inſtitutis manſuefacta, & exculta ad rerum naturam acriori mentis acie perſpiciendam. Neque ſolum hoc præſtat ciuilis cultus, vt homines agreſti vita ad humanitatem traducti, facilius humanarum atque diuinarum rerum cognitionem capiant,

piant, verùm etiam vt ſecurè atque commodè vitam in naturæ perueſtigatione conſumant. Nullo enim modo ſummi viri ſapientiæ ſtudia colere potuiſſent, niſi multitudinis ope eorum vita muniretur, multorumq; hominum inuenta ingentem illis materiem ad naturæ explicationem ſuppeditarēt. Omnes igitur artes, quarum præſidio vitam ſuſtentamus, & vim beſtiarum, imbrium, hoſtium arcemus, & animum ſapientiæ diſciplinis excolimus, atque poſtremo homines ſumus, ipſius multitudinis ope inuentæ atque perfectæ ſunt. Hæ tam multæ vtilitates quam tandem ratione à populis manare potuiſſent, niſi fuiſſet innatus omnibus ingenuis quidam pudor, & publicæ incolumitatis appetitus? Quis enim quæſo eſt in populo legibus atq; moribus conſtituto, qui à charitate humani generis abhorreat? Nec enim ſolum liberos, parentes, propinquos, ſed ciues etiam atque adeò genus humanum ſibi naturali amoris fœdere ſociatum videret. Quàm dociles autem ſint ad omnem rectè viuēdi diſciplinam, ſi modò rectores habeant & prudentia graues, & publicæ incolumitatis amantes, eſt explicatu difficillimum. Mirum enim eſt, quàm omnes magiſtratus & principes vereantur, & viros omni virtute præpræſtantes obſeruent, vſque adeò, vt excellentis hominis conſpectu furor omnis conſidat, & incendium ſeditionis extinguatur. Quod Vergilius elegantiſſimè deſcribit.

Magno (inquit) in populo cùm ſæpe coorta eſt
Seditio, ſæuitque animis ignobile vulgus:

Iamq;

Iamq; faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat.
Non potuit magis ante oculos ponere turbulentæ diſcordiæ tempeſtatem. Sed videte illius ſedandæ facilem & expeditam rationem.
Tum pietate grauem, ac meritis ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectis q; auribus adſtant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Cernitis quanum habeat auctoritatis apud populum, furijs etiam ad tetrum et immane facinus excitatum, prudentiæ, conſtantiæ atq; probitatis opinio? Non eſt neceſſe id exemplis confirmare. Plenæ hiſtoriæ ſunt, neq; eſt quicquam magis peruulgatum, quam prudentium & grauium hominum auctoritate populi furores omnino comprimi, & turbidas ſeditiones extingui. Quid illud? nónne magnum argumentum eſt, nihil eſſe apud populum virtute illuſtrius, quod eos magnificiat, qui præſtantium hominum teſtimonio comprobantur? Non enim mediocrem laudem inueniunt ij, qui ſe ad claros & ſpectatos viros adiungunt, et ab illis diliguntur. Hos itaque multitudo ſtatim incipit admirari, quamuis nondum eorũ recta ſtudia perſpiciat. Satis enim ad magnum decus exiſtimat eſſe, datum illis à ſummis hominibus, virtutis, & induſtriæ teſtimonium. Hòc animaduertentes Poëtæ, fecerunt eos, quos ornare volebant, quorundam Deorum familiares vt Vlyſſem Mineruæ, Aeneam Veneris, Hippolytam Dianæ, vt multitudo in tanta gloria ponẽs approbationem hominũ virtute præſtantium, tanto magnificẽtius de illis iudicaret, quos audiret fuiſſe Deo-

rum

rum familiaritatibus implicatos, quantum diuina sententia hominum iudicijs antecellit. Ergo cùm omnes homines maximam quidem laudem arbitrentur esse, à diuina mente comprobari, proximam aũt à viris diuinis in pretio haberi: quid est magis perspicuũ, quàm omnes ad virtutis & sapientiæ laudem conspirare? X. NAM quod ais populum ingratum semper & improbum in ciues bene meritos extitisse: si rectè iudicare de omni causa velimus, eum certè huius inuidiæ crimine liberabimus. Eas enim calamitates, quas viri excellentes in liberis populis hauserunt, magna ex parte repericmus paucorum perfidia illatas multitudine reclamãte. Obijt in carcere Miltiades, in quem fuit non populo, sed Xantippo accusante deductus. Populum enim in iudicio valde propitiũ expertus est. Themenes triginta tyrannorum iussu venenum sumpsit inuito populo, necemq; illius ægerrimè ferente. Hausit in ea ciuitate venenum Phocion, calumnia paucorum Macedoniæ regibus gratificantium: at vniuersa ciuitas ob illius mortem in luctu versata est. Quid Socratis necem? Quid Xenophontis exilium? Quid Demetrij fugam? aliorumque hominum industria præstantium exitus miserabiles oratione complectar? Parum ne constat, eos omnes ferme inuita multitudine in clades illas incidisse? Quantum mœrorem, vt de Romanis loquar, exilium Cæcilij Metelli Numidici, gentilis, ô METELLE, tui, ciuibus vniuersis attulerit, quantam rursus voluptatem ex illius restitutione cuncti ciues exceperint, dici vix potest.

Fuit

Fuit Clodio ductis operis in exilium pulsus Cicero: at illius discessu omnis ciuitas incredibili dolore confecta fuit. Quid de illius restitutione dicam, tanta totius Italiæ gratulatione celebrata? Quanto amore populus vniuersus Catones, Paulos, Marcellos, Scipiones, et omnes egregios viros complexos est, vt eorum casus & incommoda dolenter tulit, quàm grata voluntate fuit semper summorum hominum memoriam perseuerantius, doctorum hominũ scripta declarant. Quare Africanum illum superiorem valde admiror, Liternum patriæ quæ illum ampliſsimis honoribus auxerat, prætulisse. Quin etiam tradunt morientem præcepisse, vt sepulchrum sibi in eo ipso loco, quem exilio voluntario delegerat, ædificaretur, ne ossa illius ingrata patria contineret. O vocem tanto viro indignam. Túne ingratam patriam appellans eam, quæ te tantis beneficijs ornauit? Illa te admodum iuuenem in summo imperio locauit, eadem summis viris gloriam & dignitatem tuam imminuere cogitantibus, incredibili studio restitit: quin etiam eo ipso die, quo erat tibi iudicium subeundum, suum erga te studium declarauit, cum deserto foro, neglectis tribunalibus et insignibus tumeliosa vexatis, te omnia templa salutantem prosequuta est. Si patriam appellas duos Petillios, qui tibi diem dixere, non refugio, quo minus eam, vt ingratam & immemorem, scelere condemnes. Si autem patria est vniuersa ciuium multitudo, cum hæc te semper ornarit, et auxerit, tuæq; dignitatis amplitudini nullo in loco defuerit, non in ea gratum animum

mum, ſed in te prudentiam requiro. Idem, quod de Scipione diximus, de omnibus fermè præſtantibus in Rep. gubernanda viris dicendum eſt. Vix enim fuit vnquam egregius homo, qui non populo egregiè charus extiterit.

XI. AIS *præterea, populorum amentia ciuitates & imperia corruiſſe. Verum id quidem eſt, ſed ea ipſa imperia populorum opera & induſtria fundata & amplificata ſunt. Non, inquies, ſed paucorum conſilio et ſapientia. Fateor equidem. Sed ſi ea iuſta cauſa eſt, cur populos ab ea laudis ſocietate repellas, quod non per ſe, ſed paucos ſecuti vrbium fundamenta iecerint, & ciuilem ſocietatē diutiſſimè coluerint: eadem ratione defendam non eſſe verum, cauſam publicæ calamitatis populis attribui. Non enim per ſe, ſed paucos ſecuti omnia perdiderunt. Quæ igitur inuidia eſt, id illis crimen inferre, quod præcipuè pertinet ad principes, eorum inſcitia ad ſuam dominationem intemperanter abutentes: & laudem illis cum principibus communē, ad principes vniuerſam tranſferre? Si verum itaque fateri, & rectis populorum ſtudijs vitia penſare velimus, multò plura bona, quàm mala reperiemus rebus humanis fuiſſe opera multitudinis importata. Quæ quamuis interdum turbetur, & in perniciem irruat, ducta tamen ſæpe ipſius honeſtatis ſplendore à flagitio reuocatur. Vt enim mare diutius ſedatum atque tranquillum, quàm tempeſtate cōcitatum animaduertimus, ita populum diutius quietum, quàm ſeditione commotum adſpicimus.*

Hanc tu populi causam si tueri voluisses, quantũ cam pum haberes, in quo oratio tua posset excurrere, & quomodocunque vellet liberè vagari? Facilè enim potuisses, quæ tua copia est, infinitis exemplis ostendere, quantus amor honestatis fuerit semper omnibus populis ingenitus. Atque primùm res ab Athenienſibus gestæ (nescio enim quomodo ciuitatis illius, omnium disciplinarum altricis exempla, libentius vsurpamus) ingentem tibi materiam afferrent. Commemorares enim, quàm sæpe omnis populus honestatis tuendæ gratia extremum discrimen adierit: quàm illustres contentiones pro iustitiæ defensione, & totius Græciæ libertate susceperit: quanto impetu, & ardore cum summo fortunarum omnium periculo supplicibus opem attulerit. Quod si Spartam orationis ipsius cursu & impetu delatus esses, quàm multis & quàm memorabilibus exemplis disputationem locupletare potuisses? Explicares enim puerorum institutionem, studia iuuentutis, ipsius senectutis grauitatem, vniuersique populi in virtutis studio consensionem. Tum ea, quæ Lacedæmoniorum multitudo pro Græciæ defensione fortiter atque laudabiliter gessit, quæ rectè, temperatè & constanter administrauit, luculenter exponeres. Iam Romanæ gentis mores & instituta, quàm amplam orationis segetem tibi suppeditarent? Quæ enim tanta fides, tanta iurisiurandi religio, tantum honestatis studium in vllis vnquam fuit? An tu credis fieri potuisse, vt populus ille tam longè lateque imperium augeret, idque tam multis annis conserua-

ret,

ret, ſi non artes præclaræ, quibus erat inſtructus, multis partibus eiuſdem vitia ſuperaſſent? Nullo modo, mihi crede, non dico imperium augere, ſed ne ciuitatis quidem vnius opes diu tueri potuiſſet, ſi plus apud eum libidinis & ignauiæ turpitudo, quàm laus induſtriæ & continentiæ valuiſſet. Nihil enim eſt, quod ſine virtutis & modeſtiæ præſidio poßit eſſe diuturnum. Vt autem hic Gallos & alios populos rerum geſtarum gloria florentes omittam, quomodo tu Hiſpanæ nationis facinora verbis extolleres? vt ſingulas res vniuerſæ Hiſpaniæ conſenſu contra Chriſtiani nominis hoſtes ſuſceptas exornares? Diceres enim, quãta virtute Hiſpani pro religione dimicarint: quanta contentione patriam defenderint: quanta fide reges et principes amplexi fuerint. An tibi homini eloquentiſſimo, in tam vera & expedita cauſa oratio defuiſſet?

XII. QVAM autem ſimilitudinem truculentæ beſtiæ inducis, alienam puto. Non enim vt inuitis beſtijs atque recuſantibus ſint iniecta vincula; ſic hominibus leges impoſitæ. Homines enim non vis, ſed ratio impulit ad leges accipiẽdas. Rationi autem inijcĩ vincula non poſſunt. Quæ vis enim quæſo multitudinẽ inferri potuit? Aut quo ſupplicij metu vniuerſum populum coges legibus obedire? At conſtat ſæpenumero multos, vt patrijs legibus obtemperarent, ad non dubiam mortẽ concurriſſe. Vnde in Spartiatas, qui apud Thermopylas duce Leonidi ceciderunt, extat illud Simonidis Epigramma à noſtro Cicerone verſum:

Dic hoſpes Spartæ, nos te hic vidiſſe iacentes,
Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Ergo qui, vt legibus parerent, mortem expetiuerunt, eos certè conſtat non metu coactos, ſed honeſtatis amore ductos, ad quam eos leges erudiebant, ſeipſos in vitæ diſcrimen intuliſſe. Nec enim ſi hoſti ceſsiſſent, erat illis aliqua pœna præter ignominiam ſubeunda, quam vt vitarẽt, ſanguinem ſuum patriæ largiri voluerunt. Hoc etiam de multis alijs nationibus affirmari poteſt, quæ vſque ad extremum ſpiritum pro inſtitutis patriæ decertarunt. Hoc ipſum autem eſt magnum argumentum docilitatis ad honeſtatem, quòd vniuerſi populi leges vereantur. Sunt enim magiſtræ morum, & officij diſciplinam continent. Sed eas, inquis non eſſe grauibus & honeſtis, ſed flagitioſis hominibus ſcriptas. Equidem vt fatear eas non eſſe perfectis hominibus impoſitas, ita nec ijs, qui omnem moderationem repudiant, ſcriptas eſſe defendam. Hoc enim eſt illis propoſitum, vt humanum animum ad omnia virtutis officia natum, ſed domeſticis interdum vitijs à natura diſcedentem, ad naturam ſuam reuerti cogant. Nam duplex eſt animorum cultus. Vnus poſitus eſt in Philoſophia, qua ſplendidæ ingenia ſapientiæ opibus excoluntur: alter in legibus & inſtitutis, quibus imperfecti & mediocres homines ad officium erudiuntur. Quod enim præſtat altiſsimis animis altißimarum rerum cognitio, hoc, licet non eodem modo, præſtat multitudini diſciplinæ ciuilis inſtitutio. Vtraque enim facultas id efficit, vt ratio coerceat

erceat temeritatem. Vt igitur, qui apti sunt ad sapientiæ disciplinam, Philosophiam colunt, vt sapientes euadant: ita qui nondum moribus rectè constituti sunt, natura tamẽ propensi sunt ad honestatem, legibus viuentes in dies honestiores fiunt. Sunt enim leges, præscripta rationis ad officium impellentia, & à flagitia multis modis auocantia. Partim enim sceleratos homines de medio tollendo, partim mediocres homines ad honestatem præmio laudis incitando, multitudinẽ bonam & obsequentem efficiunt. Vt enim medicina resecat interdum partes insanabiles, ne earum contagio totum corpus inficiat: ita leges extremo supplicio inexpiabile scelus comprimunt, ne ex illo quasi quædam lues ad vniuersam Rempublicam permanet. Et quemadmodum, vt in eodem simili verser, vbi salus omnino desperata est, ibi nullius medicinæ vsus esse potest: ita si mores publici fuissent omnino corrupti, nunquam fuisset in scelera vindicatum. Nam neque curatio desperatis adhibenda est, neque corruptæ partes exscindendæ, si totum corpus est similiter affectum. Hic tu populum ipsum, quasi bellua immanem, inuitam atque repugnantem, legum claustris inclusam esse vis. Quasi non ab ipsis populis expetitæ leges, atque comprobatæ sint. Aliter enim, cur tanti honores Lycurgo apud Lacedæmonios publico omnium cõsensu decreti fuissent? Cur apud Athenienses Solonis nomen in tanta laude floruisset? Cur Romani ciuitatis principes in Græciam misissent, qui leges à sapientissimis hominibus latas describerent? Cur omnibus,

qui leges dedere, ſumma rerum omnium poteſtas permiſſa fuiſſet? Omnes enim conſtat in ſuis ciuitatibus principatum tenuiſſe. Omitto illa antiquiora de diuinitate credita, Mercurij apud Aegyptios: de Minoe, et Rhadamantho, qui filij Iouis habiti ſunt: de multis alijs legumlatoribus, qui fuerunt populorum opinione in deorum numero repoſiti. Velim igitur mihi dicas quæ nam bellua immanis vincula expetiuit vnquam aut diuinos honores habuit illis, à quibus alligata eſt?

XIII. QVID *illud? Multa enim in publico more poſita pro lege habenda cenſent illi, quos auctores habetis. Sic enim, vt alios omittã, ueſter Iulianus ait. Cum ipſæ leges nulla alia ex cauſa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ ſint, meritò & eæ, quæ ſine vllo ſcripto populus probauit, tenebunt omnes. Ex hac Iuliani ſententia, quam reliqui omnes ſequuntur, apparet, quantũ ſit publico iudicio tribuendum. Nunquam enim viri grauiſſimi atq; prudentia præſtantiſſimi, tanti feciſſent vniuerſæ multitudinis approbationem, niſi acutè vidiſſent, illius voluntatem eſſe plerunque cum honeſtatis ſtudio, legumque prudentia mirificè congruentem. Quod ſi lex eſt vt placet Demoſtheni, Deorum inuentum atque munus, aut, vt inquit Ariſtoteles, mens omni perturbatione vacua, eaque de cauſa diuina: conſtatque populi morem & legem ratam efficere, & pro lege reputari: efficitur planè, populi plerunque iudicium cum diuina mente conſentire. Quod igitur tu pro argumẽto ſumis amen-*

tio

tiæ popularis, id maximè populi pudorem et verecundiam confirmat. Continent enim leges, quibus populi deuincti ſunt, totius honeſtatis diſciplinam, vniuerſumq; Reipub. ſtatum præſidio ſuo communiunt. In quo autem inuidiam ex tyrannorum immanitate populo concitare voluiſti, parùm mihi viſus es attendere quantum iudicium honeſtæ indolis in populis extiterit, tunc etiam, cùm tyrannos publico præſidio armabant.

XIV. QVANTVM *enim ſit multitudo ad honeſtatem propenſa, ex eo perſpicitur, quòd nemo vnquam ad eam aſtu capiendam acceſſit ſine virtutis egregiæ ſimulatione. Quis enim vnquam tyrannidem affectauit, qui non prius omnem contentionem in eo adhibuerit, vt vir virtute excellens, et publicæ incolumitatis amans haberetur? Quemadmodum enim aucupes aut eſca, aut fiſtula aues alliciunt, atque tandem improuidas illaqueant: ita qui populum inſidijs opprimere ſtatuunt, hoc primùm aucupio ſimulatæ virtutis ſibi vtendum putant. Nunquã profectò malitioſi homines hac arte ſibi populum capiendum exiſtimarent, niſi intellexiſſent illum virtutis ſpecie delectari. Ergo ſi populi voluntatẽ reſpicias, videbis eum nunc etiã, cum ad homines improbiſſimos omnes opes Reipublicæ deferebat, plurimum virtuti tribuiſſe. Non enim illos, ſed virtutem, quam eſſe in illius exiſtimabat, ornandam eſſe ducebat. Idque vbi primùm dolum ſentire potuit, apertè oſtendit. Quantum enim odium in tyrannos, & quàm immanè concipiat,*

quàm inimicus & infestus sit omnibus, qui simulatæ virtute populis illuserunt: explicari non potest. Multa dici alia possunt, ex quibus liquidò constet, quàm sit vt plurimum omnis multitudo honestatis appetens & infensa turpitudini. Sed minimè necesse est. Hoc enim dico, cùm populi mores immutati perniciē Reipublicæ minitantur: cum ciues perditi effrenataq; libidine furentes sese flagitijs omnibus inquinant: cùm, vt rerum humanarum conditio postulat, Reip. fatalis exitus appropinquat: tunc etiam omnium testimonio virtutis excellentiam comprobari. Te autem teste potissimum vtar. Sic enim ais, nomina rebus immutari, malitiam appellari vulgo sapientiam, audaciæ virtutis nomen imponi. Si igitur tantum studium existit in omnibus improbis occultandi flagitij, virtutumque nomina captandi, nónne satis apparet eos omnes egregiè de virtute iudicare? Addis præterea, in periculis constituti optimorum auxilium implorant, metu autem liberati, eosdem è patriæ finibus expellunt. Non cernis igitur, quantum in omni fortuna testimonium à corrupta multitudine viris optimis impertiri soleat? Nam qui in communi rerum omnium perturbatione, in rebus desperatis, cùm ad delubra omnia confugiant, vt iram diuinam religione placent, à viris etiam bonis, quasi à quodam numine cælesti auxilium implorant, iudicant certè in illis diuinam virtutem elucere. Qui verò secundis in rebus ciues bene meritos eijciunt, aut in eos improbi sunt, quòd intelligant eorum virtutem & continentiam pecuniarum

niarum cupiditati, voluptatumque libidini repugnare, aut inuidia ducti virtutis præstantiam æquo animo aspicere nequeunt: si, vt licentiam suarum cupiditatum obtineant, quid illustrius, quàm declarari ab hominibus libidini deditis, sese præsentia hominis viuus, tanquam luce solis offendi? Nec enim perditi homines de illo præclaram opinionem habent, quem flagitij testem habere non reformidant: si æstuantes inuidia egregios viros exterminant, eos planè iudicant esse diuinis copijs affluentes. Iis enim, quæ quisque contemnit, nemo inuidet, sed ijs quæ pulchra & eximia putat. Quid est igitur clarius, quàm in omni fortuna semper excellentem virtutem furiosi etiam populi consensu in laude versari?

XV. IN *vniuersum autem tria sunt, quæ aliquo tempore expressam laudem virtutis impediant. Nam aut flagitiosa cupiditas incitat homines ad laudem honestatis obterendam, aut inuidia ad extinguendam, aut inscitia ad obscurandam. Cùm enim, vt primùm de cupiditate loquar, animus æger, quasi graui morbo oppressus, ad studium virtutis excitari nequit, seque nefariæ voluptati constringendum dat, indignè patitur, proprium scelus aliorum splendore coargui. Hoc igitur instigat homines amentes ad aliud facinus longè detestabilius obeundum. Intendunt enim insidias optimo cuiq;, machinas omnes adhibent, vt eum aut interimant, aut exterminēt, vt ita tandem possint per omnia genera libidinum vagari. Vt igitur lucem oderunt, non quia parum iucundam aspectu, aut parum*

rebus humanis vtilem existiment, sed quia suis interdum flagitijs eam aduersari conspiciunt: ita virtutem interdum nefariè persequuntur, non quia lumen illius parùm cœleste atque diuinum arbitrentur, sed quia vident illud esse sceleri contrarium & inimicum. Ergo vt ad suscipienda flagitia opportunitate noctis vtuntur: ita luce virtutis amota, credunt se multò liberius peccaturos. Vident enim illius discessu, noctem atque tenebras quasi occidente sole futuras. Hæc itaque flagitiosæ cupiditatis immanitas est interdum impedimento, quò minus virtus pleno ore laudetur. Inuidia deinde, quãtum potest, eam refringere conatur. Est enim malum tetrum, detestabile, execrandum, omnibus bonis infestum, rebus humanis pestilens atque mortiferum. Hæc vbi animis hominum quasi furias quasdam immittit, ita eos amentia præcipites exturbat, vt in amicorum etiam perniciẽ instiget. Dum enim plerique dignitate principes esse cupiunt, idque non tam industria excellenti, aut acri virtutis studio, quàm alienæ laudis imminutione se assequi posse confidunt: omni impetu feruntur in eos, quos vident insigni dignitate præditos, vsque adeò, vt neque familiaritate, neque propinquitate, nec vlla denique coniunctione à tanta sceleris immanitate deducantur. Nihil est enim tam sanctum, nihil tam omni religione munitum, quod non inuidia violare soleat. Intimos enim sensus lacerat atque consumit, tantumq; dolorem efficit, vt menti lucem eripiat, & ab omni alia cogitatione ad virtutis exitium traducat. Hinc igitur doli,

fraudes

fraudes, insidiæ, hinc telæ comparata in bonorum pestem atq; perniciem, hinc turbulentissimæ tempestates excitatæ. Attamen quò maiorem dolorem capiunt homines perditissimi ex aliena dignitate, eo clarius iudicium iudicij sui dant. Nunquam enim tanta inuidia æstuarent: nisi planè cernerent eas opes, quibus homines singulari virtute in omni genere redundant, esse laude immortali dignas. Ergo neque flagitiosi homines, cùm impunè libidini atque dedecori seruire cupiunt, nec inuidi, cùm alienæ dignitatis aspectu contabescunt, aliter de virtute iudicant, atque viri boni, quamuis id omni ratione dissimulent. Considerandum tamen est, quàm breuis & quàm imbecilla sit illa fraus hominum aliena dignitate dolentium. Quamuis enim primos impetus habeat vehementes, interposito tamen spacio consenescit, atque tandem vires omnes amittit. Illi enim ipsi, qui omnia effrenata libidine metiuntur, qui virtutem intueri nequeunt, eandem paulò pòst vi naturæ victi in omni ætate celebrandam, atque religione consecrandam existimant. Obscurum nc est, vbi primum virtus ab omnium conspectu remouetur, omnem inuidiæ tumorem residere, & spectatos homines ab ipsis inuidis requiri? Tunc enim omnes virtutem amissam lugent, tunc se bonorum præsidio orbatos esse queruntur, tunc cupiunt eos etiam, quos occiderunt, in vitam reuocare, tunc eos laudibus in cœlum extollunt. Sic igitur fit, vt omnes excellentes viri in multo maiore gloria floreant post mortem, quàm in vita florebant.

Tunc enim inuidiæ impetu videbatur nonnunquam curſus veræ laudis impediri. Poſt mortem verò inuidia prorſus extincta, & caligine ab omnium oculis diſpulſa, mirum eſt quantus ſplendor virtutis omnium oculis obuerſetur, & quanto conſenſu multitudinis efferatur. Reſtat vt de multitudinis inſcitia diſſeramus, quam tertiam cauſam eſſe dixi, cur interdum virtus in obſcuritate lateat. Fateor equidem imperitum vulgus in magnis erroribus verſari ſolitum. Multos enim videmus falſa virtutis opinione commendatos, multos contrà virtute excellente præditos, eodem errore hominum, in ignominia verſari. Nam licet ſapientes cum inſipientibus in virtutis approbatione conſentiant, hoc tamẽ intereſt inter vtroſque, quòd ſapientes ſtatim verè & incorruptè iudicant, & vitia nomine virtutis inuoluta perſpiciunt: inſipientes verò id tardius aſſequuntur, & prius aliquam inſcitiæ pœnam luunt. Vnde perſpicitur, illis qui ad veram gloriam nituntur, non modò perditorum hominum furore & inuidia multos labores eſſe perferendos, & ingentia vitæ diſcrimina ſubeunda, ſed etiam infamiam concipiendam. Quæ tamen intra breue admodum tempus euaneſcit. Tanta enim eſt veritatis vis, tantum veræ virtutis lumen, vt omnem infamiam aut ſcelere hominum, aut errore conflatam deleat & extinguat. Ita tandem fiet, vt homines etiam ſceleſti & imperiti bonos egregiè laudent. Non ita eſt, inquis: nam cùm in omni genere rerum illi tantùm iudicare de ijs rebus poſſint, qui ſunt

earum

earum rerum ſcientiſsimi: fieri non poteſt vt populus, cùm ſit virtutis ignarus, rectè de virtute iudicet. Hoc quidem rectè dictum fuiſſet, ſi ſenſus ille, quo honeſtatem laudandam et amandam ſentimus, ratione & diſciplina, & non potius natura, & quadam penitus inſita notione conſtaret.

XVI. OMNES *enim à natura informati, ſapientiam, æquitatem & animi altitudinem cum admiratione ſuſcipiunt. Quod inficiari non potes. Sed inſidias inquis fieri multitudini, & ita euenire, vt homines flagitioſi ſimulatione virtutis opes, honores, imperia conſequantur. Fateor equidem. Sed quæro, num poſsit aliquis dolis et fraudib⁹ in diuturna laudis poſſeſsione permanere? Minimè certè. Cur ita tandem? Quia multa ſigna ſunt, quæ facilè arcana mentis indicent. Nam cùm oculi, frons, ſtatus, inceſſus, occulta mentis aperiant, tũ multò magis oratio, omniaq; vitæ conſilia, quæ ſemper natura cogente cum mentis habitu conſentiunt. Eſt enim animus quaſi fons perennis, vnde omnis oratio & omnes actiones emanant.*

XVII. VBI *igitur vitijs redundauerit, multa neceſſariò profluent, quæ illius incluſas libidines oſtẽtent. Quantum ſtudiũ adhibuit Alcibiades, quàm diu Spartæ vixit, vt ſeueri & conſtantis hominis perſonam ſuſtineret? Num eam tueri diu potuit? Non profectò. Inſita namq; libidine concitatus, infinita flagitia concepit cum ſumma impuritate & impudentia. Quid Phalaris? Quid Dionyſius? Quid alij immaniſsimi tyranni? Num, cùm populos ſpecie lenitatis & cle-*

mentiæ delinire cuperent, insitam immanitatem dissimulare potuerunt? Quàm multi perfidiosi, eum intelligerent nihil esse fide plausibilius, frustra se bonos viros esse simularunt? Quam multi natura & ingenio truculenti, frustra clementiæ famam aucupare conati sunt? Veluti ille Demea Terentianus, qui cum videret facilitate nihil homini esse melius, neque clementia, eaq; de causa blandè atq; benignè facere meditaretur, nullo modo potuit id, quod inuita Minerua conabatur, ad extremum vsq; tenere. Ad naturam itaque suam subinde redit, & cum maximè se cohibere vult, verba plena stomachi fundit: quale est illud: Effundite, emite, facite quod vobis lubet. Nulla deniq; virtus, nullum studium diu simulari potest. Aduersatur enim atque repugnat ipsa natura. Quamuis igitur nullum esset ingenium in populo, scelus tamen tam multis signis seipsum indicans, negotium nullum esset inspicere. Quid, quod non est omnino hebes ad id, quod est melius, intelligendum? Vt enim fatear, in rebus quæ artificio constant, multa ab earum rerum intelligentibus animaduerti posse, quæ imperitos effugiant, id tamen in rebus, quæ sunt communibus insitæ sensibus, accidere non posse defendo: quanquam in artibus etiam videmus eadem sæpenumero doctis & indoctis probari. Quis enim est in populo, quem Franciſci Mediolanensis eximij cytharœdi cantus non incredibili suauitate demulsit? quem Michaëlis Angeli Florentini tabula non admiratione suspensum teneat? Legi nuper perbella Epigrammata summorum homi-

num

num in tabulam quandam, in qua erat Mendoza tuus, vir omnibus rebus ornatissimus, Cæsaris apud Venetos legatus, opera Titiani cuiusdam luculenter expressus. Existimásne fieri posse, vt illa pictura, quæ viros doctissimos & amplissimos commouit, non multitudinem etiam commoueret? Idem etiam in omnibus alijs artibus accidere videmus, vt qui excellentes artifices ab optimo quoq; artifice iudicantur, iudicio etiam multitudinis excellant. Contra verò si pictor aliquid imitando à natura discedit, si musicus vocem absonam, & paulò à numerorum ratione discrepantem emittit, omnes quantumuis harum artium rudes offendit. Quòd si homines idiotæ de artibus illis sæpenumero rectè statuunt, quarum intelligentiam sine disciplina assequi non possunt: quid de honestate dicendum est, ad cuius intelligentiam et cupiditatem non disciplina, sed natura instituti sumus? Si Aristidis ætate quæsisset aliquis Athenis, quis esset omni laude florentissimus, num aliter graues homines, aliter plebem fuisse responsuram opinari conuenit? Minimè quidem. Omnes enim vnū Aristidem propter virtutis excellētiam admirabantur. Tempore Phocionis, quis bonorum opinione fuit illo virtutis & continentiæ fama præstantior? Quis item fuit illi iudicio multitudinis antelatus? Quid hic Camillum, quid Regulum, quid Africanum, & alios excellentes populi Romani principes commemorem? Quis enim erat Romæ, qui non eorum virtute Romanum imperium nitiiudicaret? Sed minimè necesse est in re perspicua confir-

confirmanda multis exemplis vti. Constat enim semper vulgus hominum constantiam, grauitatem, & animi magnitudinem suspexisse. Quòd si aliquando aut vera virtus latet, aut vitia simulatione virtutis occuluntur: considerandum est, nec virtutis lumen diu obscurum esse posse, nec quicquam fictum aut simulatum in diuturna laude versari.

XVIII. PRAECLARE igitur Socrates, vt est apud Xenophontem, eam tantum esse certam ad gloriã viam asserebat, quæ veritate muniretur. Hoc autem ita confirmabat. Fingamus, inquiebat, velle aliquem aulædum præclarum existimari, non tamen sit. Is, cum illud musicum artificium imitari nequeat, reliqua omnia, quæ viderit fieri ab aulædis, summa animi contentione persequeretur. Primùm igitur operam dabit, vt ad eorum similitudinẽ ornatu pulcherrimo instructus, & sequentium agmine circumfusus, in publicum prodeat. Deinde cum eos videat omnium sermone laudari, multos etiam laudatores allegabit. Sed tandem aut nullum sui specimen dabit, aut si dare voluerit, sese ridiculum ostendet. Nec solum malus aulœdus, sed impudenter arrogans esse conuincetur, ingentesque opes sine vllo fructu consumere. Hoc igitur tanto dedecore sine vllo emolumento, & cum omnium derisione concepto, quonam modo poterit reliquam vitam sine angore traducere? Idem eueniet illi, qui se summum Imperatorẽ, aut optimum gubernatorem haberi velit, harumq; artium sit ignarus. Si enim, cum valde cupiat singularem de se opinionem

multis

multis afferre, fidem non fecerit, erit certè miſer. Si autem fidem fecerit, multo miſerior. Nec enim poterit aut clauum ſibi traditum tenere, aut exercitum ſibi commiſſum moderari: & ità eos quos minimè vellet, funditus euertet, & ipſe cum inſigni dedecore & ignominia peribit. His quidem verbis Xenophon ait ſolitum fuiſſe Socratem nobiles homines ab inani gloria deterrere.

XIX. ALIBI *verò ſermonem à Cambyſe cum Cyro filio habitum exponens, ita eos loquentes inducit. Sic ſtatuit pater, inquit, Cyrus, nihil eſſe vtilius opinione ſapientiæ, ad milites imperio continendos. Ego verò, inquit Cambyſes. Quanã igitur ratione perficiam, vt me omnes ſapientem opinentur? Vna eſt, inquit, via ô fili, ad illuſtre ſapientiæ nomen in quouis genere conſequendum, ſapientiam ipſam complecti. Quo quidem in res ſingulas inquirens, verum eſſe deprehendes. Si velles enim te bonum agricolam aut equitem, aut aulœdum exiſtimari, non tamen eſſes, aut aliam quamuis artem profiteri inſtituiſſes, cuius eſſes omnino rudis, vide quàm multa tibi fuiſſent excogitanda, vt eam quam velles opinionem populo commoueres. Atqui ſi cum multis egiſſes, vt te laudarent, vt videlicet ea via falſa illa confirmaretur opinio, & magnifico cuiuſlibet artis apparatu expectationẽ multitudinis excitaſſes: vbi primum tui periculum fieret, inſcitia tua conſcientia omnium conuicta teneretur, & apertiſsimum inſolentiæ crimen ſuſtineres. Hactenus quidem Xenophon. Cuius ſententia videmus*

quàm

quàm ſit inanis eorum conatus, qui dolo atque fallacijs ad gloriam adſpirant. Erunt quidem illi aliquo tempore in oculis populi, & opibus atque gratia florebunt. Sed vbi primùm inſidiæ detectæ fuerint (neque enim animo conceptum ſcelus diſſimulari diu poteſt, neque latere) ſumma infamia deformabuntur.

XX. SOLA *igitur vera virtus firmam & ſtabilem gloriam efficiet. Magna enim eſt vis in virtute, magnum robur & inuictum, nempe quæ nec perditorum hominum iniurijs infringi, neque inuidiæ telis obrui, neq; inſcitia multitudinis obſcurari poſſit: ſed ita ſemper cum ſcelere & amentia congreditur, vt clariſſimum triumphum agat, lumenq; ſuum tandem omnium oculis conſpiciendum exhibeat. Ergo cum neque flagitiorum omnium inuiſa fœditas, neq; inuidiæ deteſtabilis immanitas, neque imperitæ multitudinis amentia poſſint vllo modo laudem honeſtatis diutius impedire, nihilq; ſit aliud, quod laudi virtutis officiat: eueniat tandem neceſſe eſt, vt virtus omnium improbiſſimorum etiam confeſſione ſummis laudibus efferatur. Hæc eſt illa gloria, quam expetendam iudico. Nihil eſt enim à virtute profectum, quod non ſit omni ſtudio complectendum. Illa verò fallax & inanis, quæ ſe huius imitatricem eſſe cupit, quamuis illi nemo reſiſtat, per ſe tamen intra breue tempus euaneſcet. Nullas enim vires falſum habere poteſt ad permanendum. Hæc eſt illa, quæ miſeros homines afflictat, quæ populo ſupplices eſſe facit, quæ ſcelera*

infinita

infinita ſuſcipit, quæ ciuitates & imperia conuellit, inanis, furioſa, turbulenta, dignitatis appetens, & nunquam in vlla dignitatis parte verſata. Huius tu quidem vitia grauiter inſectatus es, ſed oratio immeritò inanis gloriæ flagitia ad ipſam gloriam tranſtulit. Quod quidem perinde eſt, atque ſi quis humanæ figuræ è luto fictæ vitia colligens, eaque in hominem conferens, probare vellet, hominem eſſe luteum & fragilem, mente & ratione penitus carentem. Iſta enim gloria, cuius ſcelera complexus es, non magis in gloriæ rationem cadit, quàm homo è luto & argilla fictus in hominis rationem. Tuis autem definitionibus vti libet: Vis enim gloriã eſſe conſentientem vniuerſi populi laudem, opinione excellẽtis decoris excitatam. Vtri igitur tibi tandem gloria affluere videntur? Illi ne, qui eblanditis ſuffragijs in opinionem ſuorum ciuium irrepunt, an illi potius, qui laudẽ non ambitiosè flagitantes, ab omnibus tamen & ciuibus, et peregrinis miris laudibus efferuntur? Illi, qui aura leuiſſimi & conſtantiſſimi rumoris exultant? An ij, quorum laudem nulla conſequens ætas obruet? Illi poſtremò quos imperiti tantùm ad breue admodum tempus inaniſſimo plauſu proſequuntur? an illi potius, quos paullo poſt omnes ciues & peregrini, prudentes et imprudentes, boni & improbi ſunt eximijs laudibus ornaturi? Eſt enim virtus grata multitudini, iucunda bonis, & improbis admiranda, et contra omnia inuidiæ tela vndiq; munita. Eam itaq; ſolã gloria ſtabilis & firma conſequitur. Contrà vero, qui virtutis experteſ

ſunt,

ſunt, fruſtra ad gloriam nituntur. Meritò igitur eos ita pudet iſtius leuitatis, vt interdum gloriæ ſtudium in concione profiteri non audeant. Eſt enim fœdum et flagitioſum, gloriam ſine virtute conſectari. Illa igitur oratio, qua ambitionis indignitatem, inſidias, ægritudines, humiles et fractas exanimationes elegantiſſimè deſcripſiſti, nullo modo gloriam labefactat, nempe quæ non in ambitione, ſed in eximia virtute conſiſtat. In quo vero ais, ſapientiæ ſtudia contemni, ſapientiam tuam requiro. Si enim quid primo impetu vulgus exquirat, attendimus: fateor eorum ſtudia deſpici, qui neglectis diuitijs, ſpretis voluptatibus, omnem operam in naturæ perueſtigatione ponunt. Si verò, quid tandem natura cogente laudare ſoleat: intelligemus omne ſtudium eſſe gloriæ cupidis in ſapientia collocandum. Illi enim ipſi, qui primò præclara ſtudia ſpernunt, paulò pòſt animo reputantes ipſius ſapientiæ dignitatem, ſapientes homines, vt aliquod cœleſte numen intuentur. Si autem antiquitatis memoriam repetere velimus, videbimus omnes, qui ſunt habiti ſapientia præſtantes, ampliſſimis honoribus vſos, eorumq; conſiliores magnas adminiſtratas. Vt enim à poëtis ordiamur, quis ignorat in quanto honore fuerit apud Thebanos Tireſias: Calchas verò apud vniuerſos Græcos, qui Troianis bellum intulêre? Ex principibus autem Amphiaraus, Neſtor, Palamedes, & Vlyſſes ſapientiſſimi ſunt exiſtimati. Quis igitur illis temporibus fuit auctoritate præſtantior? Achilles autem fertur fuiſſe traditus in diſciplinam Chironi Centauro,

tauro, qui fuit inter illius memoriæ ſapientes numeratus. Ex quo intelligitur, quantum fuerit olim ſapientiæ tributum. Nunquàm enim Poëtæ finxiſſent, Achillem, quem diuinis laudibus ornare volebant, fuiſſe ſummis artibus eruditum, niſi animaduertiſſent, omnes mortales præclaras diſciplinas admirari. Sed abeamus à fabulis. Quid Lycurgus? nonne ſapientiæ admiratione tantum eſt auctoritatis aſſecutus, vt ciuitatem luxuria diffluentem legum ſeueritate deuinciret? Quid ſeptem ſapientes? Nonne in ſuis ciuitatibus principatū obtinuerunt, & Græciam vniuerſam, bonamq; Aſiæ partem ſapientiæ nomine cōmouerunt? Athenis vero, poſtquam doctrinæ ſtudia à paruis initijs ad ſummam amplitudinem peruenere, quis populi ſuffragio vel exercitui, vel Reipublicæ præfectus vnquam fuit, qui non eſſet idem omni doctrina perpolitus? quid hic referam ampliſſima laudis ornamenta, quibus Gorgias, Plato, Ariſtoteles, Xenocrates, Theophraſtus, & omnes deniq; in Philoſophia excellentes affecti ſunt? Apud Perſas autem Magi in tanta admiratione fuerunt, vt nemini regnare liceret, qui non fuiſſet prius eorum diſciplinis inſtitutus. Quantus honos item fuerit habitus apud Aegyptios ſacerdotibus, penes quos erat diuinarum et humanarum rerum ſcientia, explicari non poteſt. Romani lōgo tempore politiore doctrina caruerunt. Attamen quantum rerum cognitioni tribuerint, ex eo intelligi poteſt, quod vaniſſimam illam ex Etruria diſciplinā, quæ in augurijs & monſtris interpretandis, & extis inſpiciendis poſita

ſtia erat, in ſummo honore haberent. Quare minimè mirandum eſt, poſtquam Philoſophia Romam immigrauit, multitudinem maximarum artium diſciplinas admiratam eſſe, nobilitatemq; ad earum cupiditatem vehementer exarſiſſe. Quid commemorem Africanum illum, qui Carthaginem & Numantiam delenit? Quid Lælium ſapientem cognominatum? Quid Scæuolam & Brutum, atq; poſtremò, vt alios innumerabiles omittam, Ciceronem noſtrum, eloquentiæ parentem, qui gloriam Romani imperij doctrinæ præſtantiſſimis enumeribus illuſtrauit? An eſt obſcurum, eruditos homines apud Romanos egregiam laudem & eximios honores fuiſſe diſciplinarum omniam laude conſecutos? Nec Romani ſolùm, ſed etiam externi doctrinæ commendatione fuerunt in eam ciuitatem accepti, atq; ſummis honoribus ornati: qualis fuit Plutarchus Cheronæus & L. Seneca, alijq; permulti, quos eſſet infinitum recenſere. Druides autem apud Gallos, Brachmanes apud Indos quantum multitudini admirationis attulerint, eſt ſatis exploratũ. Exponam vobis rem admirabilem, & auditu fortaſſe non iniucundam. Sinæ, vt ſcitis, regionem incolunt latiſſimã, in extremis orientis oris ad ſeptentrionem ſitam, atq; Scythiæ continentem, ita vt multis in locis niue pruinaq; rigeant. Noſtri autem cum maria omnia tranſmiſerint, inuictis armis omnia littora peruagantes, auream Cherſoneſum extremasq; oras Indiæ præteruecti, flectunt ad ſeptentrionem, ad regiones maritimas Sinarum manes appellentes. Ibi itaq; tandem

dem consistunt, atq; finem vlterius nauigandi faciunt. Qui igitur ex nostris aliquod commercium cum illis habuerint, aiunt vix esse vllam nationem, siue vrbium magnitudine, siue ædificiorum pulchritudine, siue victu cultuque ciuili, siue flagranti artium studio, cum Sinarum natione comparandam. In libris autem scribendis æneis formis, quæ non ita pridem apud nos in vsu sunt, illi infinitis propè seculis vtuntur. Tantumq; ferunt apud illos tribui disciplinis, vt non sit vllo modo fas summum imperium committi, nisi illi, qui se probauerit esse omni disciplina cumulatum. Nec enim in mandandis honoribus, aut generis, aut fortunæ rationem habent, sed tantum disciplinæ. Omnes igitur, qui principatum expetunt, in artium studia incumbunt. Vbi autem credunt se non pœnitendam progressionem fecisse, ad certos iudices huic muneri destinatos accedunt. Horum suffragio, aut vt indocti repelluntur, aut vt docti certis honoris insignibus ornantur. Ex ijs deliguntur, qui minores iurisdictiones administrent. Qui autem diutius in studio permanere, & in maioribus disciplinis versari cupiunt, vbi certum cursum absoluerint, aliud iudicium longè grauius subeunt. Iudicantur enim à viris multo doctioribus: ijs si satisfecerint, ad altiorem honoris gradum ascendunt. Sic etiam licet ijs, qui ampliorem honoris spem sibi proponunt, plures annos in studio consumere, & ordinatim alia atq; alia doctorum hominum iudicia subire. Sunt enim plures ordines hominum, de ingenio atq; doctrina indicantium. Pauci

autem sunt, qui per omnes doctrinæ gradus ad amplissimum locum ascendant: cum multos præstans vis naturæ, non paucos fortunæ deficiant. Hi tamen pauci summum imperium administrant, in summo rerum fastigio collocati.

HIC *Metellus: Si verum est, inquit, quod asserit* Plato, *nempe eam* Rempub. *beatam fore, quæ se Philosophis regendam tradiderit: Sine, beati putandi sunt.*

ESSENT *quidem, inquam, si fuisset Philosophia apud eos rectè constituta. Sed, vt fama est, genus doctrinæ colunt multis erroribus atq; magicis superstitionibus implicatum. In hoc tamen admirandi sunt, quod eos imperio summo præficiant, quos esse iudicant doctrinæ laude præcellentes. Nam si tantùm apud eos valet opinio sapientiæ, vt eius etiam inanem speciem summis honoribus afficiant: quid fecissent si vidissent aliquem veræ sapientiæ muneribus ornatum & instructum? Illum profectò, vt diuinum hominem atq; è cœlo delapsum, cum ingenti admiratione suspicerent. Si igitur, vt eo redeamus vnde sumus digressi, omnes sapientiæ opinione præstantes in summa laude atq; dignitate vixerunt: si doctrinæ studium non solùm apud Græcos & Romanos, sed etiam in omnibus barbaris nationibus semper floruit; atq; dominatum est: satis constat, non disciplinæ studio gloriam imminui, sed potius amplificari.*

XXI. IN *eo autem, quod ais, graues & sapientes homines*

homines minime esse de fama atque existimatione solicitos, valde tibi assentior. Sed id non accidit, quia gloriam despiciant, sed quod sapienter intelligunt fieri non posse, vt gloria virtutem deserat. Nec enim Aristides, cum plausum vulgi contemnebat, gloriam contemnebat, sed temerarium illum populi motum, breui interiecto spatio considentem. Neque Fabius Maximus, qui nō ponebat rumores ante salutē, gloriam aspernabatur, sed leuem et inanem famam negligebat, vt paulò pòst constanti omnium laude frueretur. Hoc est autem, quod dici solet, gloriam fugientem sequi. Necesse est enim, vt qui alta mente fontem gloriæ videt, & ita vulgi leuitatem contemnens ipsam virtutem, vnde laus omnis emanat, consectatur, in vera & constanti gloria vigeat: & ita fit, vt laudem spernendo laude circumfluat. Qui sunt igitur anxij? Qui solicitii? Qui cum exanimatione humili atque fracta omnes auras extimescunt? Illi, qui errore hominum obrepunt ad dignitates. Nec enim ita sunt amentes, vt non intelligant, quàm infirma sint omnia, quæ fraude atque fallacijs innituntur. Vt enim qui in magna rerum omnium inopia se copiosum & lautum existimari vult, magna solicitudine conturbatur, anxie reformidans, ne domesticarum sordium fama in vulgus emanet, cum ea cura diuitem hominem ne attingat quidem: ita necesse est virtutis, & sapientiæ expertes magna molestia torqueri, si cupiant gloriam adipisci, cum ij, qui virtutis opibus abundant, sine vlla huiusmodi cura ætatem degant. Vident enim

se se veræ gloriæ compotes aliquando futuros, ex quo efficitur, nimiam in studio gloriæ solicitudinem turpitudine vacare non posse. Satis enim apparet, non adesse virtutem, quæ homines quietos atque confidentes efficit.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA.

LIBER QVARTVS.

QVAE cùm dixissem, paulum cõquieui, & rursum ita exorsus sum: Satis opinor esse demonstratum, gloriam non ab errore vulgi pendere, sed à lumine virtutis oriri: nec in populi delirantis insscitia, sed inexculta mentis acie sitam esse, nec sequi multitudinis inconstantiam, sed esse stabili, atq; firma in sede collocatam. Naturæ enim vt fieri ostendimus, vt omnes mortales virtutem & sapientiam in cœlum fama atque sermone tollant: contra verò flagitia & scelera detestentur. Probauimus errorem vulgi, quo sæpenumero laudem tribuit indignis, esse non posse diuturnum: & ita fieri, vt qui maximè videntur glo-

tur gloriæ ſtudere, eam minimè conſequantur: & qui primo interdum aſpectu gloriæ expertes apparent, inſigni laude cumulentur.

II. NVNC *igitur conſequens eſt, vt breuiter explicemus, quantum fructum rebus humanis afferat illius ſtudium. Vt autem hinc initium ſumamus, cum multa diuinitus in humanis animis innata ſint, nihil tamen habent vtilius, quàm ingenitum pudorem & verecundiam. Eſt enim pudor, vehemens quidam dedecoris & ignominiæ timor. Hunc autem timorem appellat Plato diuinum: eſt enim cuſtos omnium virtutum. Primum enim huius verecundiæ lumen elucet in pueris, in ijs præſertim, qui clariore indole nati ſunt, quos videmus non tam doloris metu, quàm timore infamiæ & turpitudinis offenſione commoueri. Hic igitur infamiæ metus illos acuit, & in ſtudio vigilantes efficit. Dum enim ab æqualibus vinci turpe & ignominioſum putant, omnem laborem perferunt, & ſummam adhibent diligentiam, vt inter omnes excellãt. Et ita fit, vt dum dedecus ſummo ſtudio vitant, honeſtatẽ omni ratione conſectentur. Poſtquam verò ætate progreſſi magis vim ipſius naturæ deſpiciunt, quid eſt quod eos vehementius incitet in virtutis ſtudium? Hoc enim timore impulſi, quidam artium maximarum ſtudia ſequuntur: alij militarẽ diſciplinam ſtrenuè colunt: alij ciuilia munera diligenter adminiſtrant: alij denique alijs eiuſmodi curis intenti ſunt, vt omnem dedecoris ſuſpicionem à ſe remoueant. Cum enim videant nihil eſſe turpius*

inſcitia, nihil effœminati animi languore fœdius: nullum laborẽ aut periculum dedecoris vitandi gratia recuſant. Vides igitur quàm vtile ſit hoc inſitum odium turpitudinis! Qui enim ita affecti ſunt, vt dedecus exhorreant, non vmbra & otio langueſcent, non luxuria et mollitia diffluent, non auaritiæ ſordibus inquinabuntur, non hoſtis aſpectu perculſi & abiecti fugient: ſed omnibus ſe periculis exponent, & omnem etatem honeſtis in actionibus conſumẽt. Quòd ſi illis ea detur optio, quæ, vt eſt in fabulis, data fuit Achilli, velintne potius pro patria dimicantes cum gloria mori, an vitam cum rerum omnium affluentia, et ſine vlla dignitate ad extremam ſenectutem perducere! non eſt dubium, quin obſcuræ vitæ mortem claram anteponant. Hic etiam pudor ſenes à leuitate, libidine, & inconſtantia deterret, animo reputantes, nihil eſſe temeraria libidinoſaque ſenectute flagitioſius. Vt igitur nihil eſt in vita tetrius impudentia, ex ea enim omnes effrenatæ libidines exiſtunt: ita nihil poterit ad virtutem colendam pudore vtilius inueniri. Pudor autem quid aliud eſt, quàm vehemens motus animi dedecus repellentis, ad laudem & gloriam aſpirantis? Ex quo efficitur, omne ſtudium honeſtatis cupiditate gloriæ contineri. Illud deinde quantum eſt? Nemo enim vel laborem excipere, vel voluptatem reſpuere, vel vitam negligere poteſt, ſi non ſit laudis & gloriæ ſuauitate delinitus. Cum enim à natura ſic inſtituti ſimus, vt dolorem vitemus & voluptatem aſciſcamus, euenit neceſſariò, vt magna pars hominũ

omne

omne officium voluptate metiatur. Nec enim ſapientes ſumus, vt ſtatim ipſius honeſtatis pulchritudinem cernere valeamus. Præclarè Plato beatum fore prædicat, cui vel in ſenectute contigerit ſapientiam adipiſci. Vnicam igitur præclaræ inſtitutionis rationem eſſe cenſet eam, quæ in recto dolore, et in honeſta voluptate conſiſtit. Dolorem autem rectum eum eſſe ſtatuit, qui è turpitudinis infamia capi ſolet: honeſtam autem voluptatem, quam magnitudo laudis efficit. Præcipit igitur ſic inſtitui pueros & adoleſcentes, vt ignominia quàm maximè doleant, & laude quàm maximè delectentur. Hæc Platonis ſententia ſequenda eſt omnibus, qui ſuos in officio continere cupiunt. Aliter enim fruſtrà operam ſuam conſumunt. Nemini enim perſuaſeris, vt voluptatem ſpernat: vt autem voluptati fluxæ atque nefariæ, ſtabilem & honeſtam anteponat, perſuaſeris. Nemo inducet animum, vt dolorem appetendum iudicet: vt autem breui & exiguo dolore ingentem effugiat, inducet. Poſſunt enim bene informati animi facilè videre, quàm inanis & fluxa ſit corpore percepta voluptas: & intelligere, laudem honeſtis laboribus emptam, firmam & conſtantem voluptatem efficere. Turpi itaq; voluptate libentiſſimè carent, ea compenſatione, vt veræ laudis dulcedine perfruantur. Sic etiam illius doloris vitandi gratia, quem admiſſum dedecus inurit, omnem dolorem libenter excipiunt. Quas enim vigilias, quos labores non perferunt ij, quos laudis ſuauitas ad diſciplinarum ſtudium inflammat? Quære ab ijs, qui

ſummam eruditionem in omni literarum genere conſecuti ſunt, an potuiſſent vnquam ad eum gradum aſpirare, niſi fuiſſent à principio dulcedine laudis inuitati? Negabit apertè Iacobus Sadoletus, vir omnibus literarum laudibus abundans, et inſigni eloquentia præditus: negabit Petrus Bembus, qui res Italas, vt audio, clariſsimis ingenij monimentis illuſtrat: negabit Contarenus, vir omni doctrinæ generi atque Philoſophiæ laude cumulatus: negabunt denique reliqui eiuſdem ordinis principes, qui ſapientiæ ſtudia colunt. Hoc autem fatebuntur multi viri eruditione præſtantiſsimi, quos eſſet infinitum recenſere, ſeſe hac laudis iucunditate delinitos omnes labores ſuſtinuiſſe. Hoc idem tute ipſe fateberis, & omnes denique, in quibus idem ardor exiſtit. Magnum eſt enim voluptatem aſpernari, blandimenta naturæ reſpuere, vitæ curſum in corporis labore, & in animi contentione conficere. Laudis igitur illecebris opus fuit, quibus animi à flagitioſa voluptate ad honeſtam traducti, neque laborem neque dolorem vllum ſentirent. Tanta enim eſt gloriæ dulcedo, vt illa ſemel capti, quamuis ſapientes non ſint, nullis inuidiæ telis infringi, nullis fortunæ tormentis debilitari poſsint. Licet igitur omnes malorum tempeſtates ſibi ſubeundas animaduertant, non tamen eorum metu deterrentur, quò minus omnem operam, curam et cogitationem in vnam virtutem conferant. Crede mihi, ferre tantam contentionem animi non poſſent, niſi voluptate eximia laudis allecti fuiſſent. Multa ſunt à noſtris (dicam enim an-

dacius

dacius) tanto animo ſuſcepta atque perfecta, vt omnem penè antiquitatem obſcurent. Vt enim alias præclaras contentiones omittam, illud certè facinus ſtupendum eſt, homines neque multitudine, neq; opibus abundantes, omnia maria tranſmiſiſſe, Indiam et ſuis, & maximorum Regum præſidijs opibuſque vallatam aperuiſſe, & in ſuam poteſtatem ſumma belli contentione redegiſſe. Quid enim ego referam ingentes claſſes hoſtium depreſſas, innumerabiles exercitus exigua manu fuſos, Perſas et Arabas multis in locis ſuperatos: & vt nihil aliud dicam regionem immenſo ſpatio à Luſitania diſtantem, è Solimani hoſtis potentiſſimi faucibus ereptã, & contra ingentem Turcarum & Thracum multitudinem defenſam atque conſeruatam? Hæc quidem tanta ſunt, vt impium facinus ſit ea humanæ virtuti, & non potius auxilio CHRISTI, qui noſtris ſæpe præſentiam ſuam declarat, adſcribere. Sed ſi eſt aliquid humanæ fortitudini tribuendum, quæ tamen ipſa in diuinis beneficijs numeranda eſt, nihil in noſtris hominibus video, in quo tam multis gentibus excellant, præter eximiam laudis cupiditatem. Si enim ad numerum reſpicias, ſunt pauciſſimi: ſi ad belli apparatum, aut rei militaris ſcientiam, nullo modo cum Turcarum opibus & vſu comparandi: ſi ad aliorum auxilia, Turcis omnia in illis terris pacata, noſtris autem propter religionis diſſenſionem vehementer infeſta ſunt. Sed illud eſt: noſtros veræ gloriæ cupiditate incenſos, neq; vulnera, neq; dolorẽ ſentire, in gladios

& flammas irruere, omniaque vitæ pericula dignitatis gratia negligere. Hæc enim voluptas, quæ ex laude percipitur, illos adigit, vt ad mortem ante oculos positam alacri sane atque fidenti animo gradiantur. Ex quo facilè constat, laudis suauitatem, non modo, vt ait Cambyses apud Xenophontem, summorum hominum laborem leuiorem efficere, sed etiam optabilem atq; iucundum. Si igitur præstantium hominum ingenia multis laboribus & vigilijs lucem aliquam rebus humanis attulere: si viri fortes & magnanimi, vt patriæ consulerent, vitæ non pepercerunt: si postremo aliqui ætatem in clarissimis studijs consumentes, sapientiam assecuti sunt: id certè est studio & cupiditati veræ laudis assignandum. Ea enim primam ætatem allicit, & in virtutis studium incendit, donec paulatim animos ad ipsam virtutem per se colendam et amandã perducat. Neq; solum primus animi cursus & impetus ad laudem, eos fructus affert, quos diximus, sed multò etiam maiores & vberiores effundit ipsa laus amplificata: Ex ea enim emulatio existit, quæ stimulis languentem animum excitat & ad certamen virtutis accendit. Vt autem nihil est inuidia pestilentius, in eo enim pugnat, vt non virtute propria, sed alienæ virtutis exstinctione principem locum obtineat: ita nihil æmulatione salutarius, nempe quæ non alienum decus obscurando, sed ad parem, aut maiorem laudem nitendo, ad summam dignitatem adspirat. Quod enim ferunt de Themistole, quem gloria Miltiadis instigauit, vt omnem ætatem in virtute consu-

consumeret: quod etiam antiquior fama de Theseo prodit, qui Herculē imitatus, bellum contra monstra omnia suscipit: patet latissimè. Incredibile enim est, quantam vim habeat excellens virtus constanti omnium fama celebrata, ad animos amore virtutis incitandos, & inflammandos. Quis enim est, quem non clarorum hominum gloria vehementer afficiat? quem à somno non suscitet? cui stimulos non admoueat? Multos libidini deditos accepimus, qui summorum hominum claritate incitati, repentè ad studium honestatis exarserint. Quod minime mirandum est. Quamuis enim pars illa animi nostri, quæ cœlestis habenda est, sit plerumque vitijs in terram depressa, & quasi demersa: tamen vbi primum aliquam honestatis speciem intuetur, ad memoriam suæ naturæ reuocata, amore honestatis accenditur. Quantum igitur potest, enititur, vt à vitijs emergat, & quasi renatis pennis, quas nefariæ cupiditates inciderant, in altum euolet. Inde autem oritur illa præclara contentio inter virtutes amatores excitata, dum nemo alijs æquo animo cedit, sed singuli potius dant obnixè operam, vt inter omnes excellant. Hoc autem certamine iniecto, quis non videt quanta sit futura bonorum affluentia? Illa enim ciuitas planè beata est, in qua non figulus figulo inuidet, vt ait Hesiodus, sed sapiens cum sapiente certat: iustus iustum æmulatur, fortis cum forti virtutis præstantia contendit: modestus & continens in eo laborat, vt omnes magnitudine continentiæ vincat. Sic enim fit, vt dum singuli sese ad virtutis certa-

men acuunt, vniuersi tandem sint in virtutum omnium studio florentes. Ergo cum hæc illustris & honesta contentio, tantum vtilitatis afferens, amplitudine laudis excitetur, quid tandem illa vtilius in rebus humanis inueniri potest? Animũ enim iacentem excitat, instruit, inflammat, omnium dolorum obliuiſci facit, & ab omni alia cogitatione ad magnorum hominum imitationem, atque singulare virtutis studium traducit. Gloriam tu igitur, quæ tam vtilis et fructuosa est, vituperare audeas? et eam sapientissimo cuique spretam, et inuisam esse contendes? Quomodo tandem, aut qualis erit iste sapiens, cuius omne studium in virtute colenda positũ esse debet, si virtutis ipsius partum negligat atq; pro nihilo putet? Poterit ne fieri, vt quod ab ipsius honestatis fonte ducitur, non sit ipsum honestum, eaque de causa sapientibus expetendum? aut parum demonstrauimus, nullo modo gloriam aliunde, quàm ab honestate nasci? Nihil inquis, esse magnum potest ijs, qui cœli spatia immensa mente definiunt. Quasi sit quidquam intra cœli complexum virtute magnificentius, aut maius decus in syderibus ipsis, quàm in pulchritudine mentis eluceat.

III. NAM quod ais, eam prudentiæ repugnare, iam facilè cerni potest, quàm id sit ab illius ornamentis alienum. Omnes enim virtutes gloriam parientes prudẽtia gubernat, et ipsa per se munera ampliſsima, dignitatisq; plenissima tuetur & sustinet. Quemadmodum enim errare, labi, decipi, temere quidquam imprudenter administrare, turpe & flagitiosum

Videtur

videtur omnibus: ita qui nullis erroribus cæcatam mentem habent, sed obscura cognoscunt, et futura præcipiunt, & quemadmodum incidentibus rebus vti conueniat, sapienter explicant, amplitudine laudis antecellũt. Hæc est enim omnium mortalium opinio, vt homines prudentia præstantes summo imperio dignos existiment. Inde fit, vt sæpenumero multitudo, quàm præcipitem esse dicis, imperiumq; nefariè detractantem, prudenti homini libenter obtemperet. Intelligit enim, omnium salutem illius auctoritate & iudicio contineri, qui optimè potest, quid omnibus vtile futurũ sit, ratione prouidere. Quod quidem in rebus singulis licet inspicere. Aegroti enim, quãtumuis morosi, bonorum medicorum iussis parent: vectores etiam præstantium gubernatorũ nutus omnes obseruant. Sic etiã milites incredibili alacritate ijs imperatorib⁹ obediunt, quos esse vidēt rei militaris scientia præcellentes. Hoc item in reliquis artibus (neq; enim omnes percurrere necesse est) euenire constat, tantum quemq; auctoritatis ad imperãdum habere, quantum intelligentia suæ artis excellit. Quod in Repub. regendæ scientia maximè cernitur. Nemo enim adeò mente captus est, vt non intelligat eos saluos esse non posse, qui spectati hominis consiliũ aspernãtur. Ergo ea virtus, quam omnes mortales planè regiã existimãt, quo tandem modo fieri potest, vt gloriæ aduersetur? Sequenda est, inquis, vulgi temeritas ijs, qui publicè laudari cupiunt. Sequenda quidem, si breuem & inanem laudem appetũt, quam summum statim dedecus

& infamia consequatur. Hoc autem vel ex eo exemplo, quod ab Homero sumpsisti, de salutari consilio Polydamantis improbato, intelligi potest. Nisi forte suspicaris, cùm Hector ipse se damnaret amentiæ, quod Polydamanti non auscultasset, et temeritatis infamiam morte delere statueret, clementiorem in illum exercitum ab Achille cæsum fuisse, quam ille in se fuerit. Inanissimo igitur plausu vnius noctis elatus, in eam ignominiam incidit, quæ erat morte tristissima, & acerbissimo patriæ funere luenda. Sed inquis, Hectoris nomen esse multò, quàm Polydamantis illustrius. Quid ad rem? Quasi Hector illum splendorem nominis assecutus sit temeritate & amentia, & non potius singulari magnitudine animi, qua pro patria dimicabat. Cum illum itaque multitudo Polydamanti præferebat, non temeritatem prudentiæ, sed virtutem eximiam mediocri consilio præferebat. Idem de illa comparatione Hannonis & Hannibalis dicerem, nisi viderem alterum grauitate & constantia omnium approbationem mouere: alterum perfidia & immanitate offensionem incurrere. Gloria autem, vt dictum est, non admiratione tantùm, sed quadam etiam animorum conciliatione comparatur. Cùm igitur Hannon semper honestus & grauis, Hannibal sæpe turpissimus nobis occurrat, et in alterum quodammodo propensi simus, alterius autem sæuitiam detestemur: non est probatu difficile, Hannonem plus gloriæ, quàm Hannibalem, fuisse consecutum.

IV. ILLAM *autem partem orationis tuæ, qua*

probare

probare conatus es, gloriam esse contrariam iustitiæ, sum valde admiratus. Quid enim quæso est aptius iustitia, ad immortalitatē nominis comparandam? Nam si virtutis amplitudo commouet homines, nihil est illa magnificentius: si decus honestatis amorem conciliat, nihil illa pulchrius: si vtilitatis magnitudo mortales in alicuius studium incendit, nihil est iustitia salutarius. Quod enim est officium, siue ciuile, siue bellicum, siue priuatum siue publicum, siue ad honestatis cultum, siue ad vitæ commoda pertineat, quod illius tutela vacet? nullum est studium, quod ab illo seiunctum homines ad se allicere, & aliquā gloriæ partem consequi possit. Ingenium enim perspicax et acutum, si absit iustitia, quo maius extiterit, eò magis erit omnibus suspectum & inuisum. Magnus autem animus iustitia vacans, quò fuerit erectior, eò maiorē ex illo perniciem formidamus. At iustitiæ vel soli cōfidimus, omniaq; vitæ præsidia in bonorum fide constituenda putamus. Gloria autē sine hominum fide & beneuolentia intelligi nequit. Ex quo efficitur, sine iustitia gloriam constare non posse. Non enim, quod non semel diximus, omnia quæcunq; animos insolita magnitudine conturbant, in gloria ponenda sunt: sed ea tantùm, quæ excellentis animi pulchritudine & honestate continentur. Tamberlanus quidam Scytha fuit multis opibus abundans, & bellorum gerendorum periti ßimus. Is è Scythiæ finibus egressus, multas Asiæ nationes populatus est: & omnia, quocunque impetum armorum tulit, ferro flammaq; vasta-

uit. Tandem cum Turcarum Imperatore congreſſus, eum in prælio cepit, & in aurea cauea vinculis aureis conſtrictum incluſit. Hunc ferunt adeò truci immaniq́ue natura fuiſſe, vt nullius vnquam lachrymis ad miſericordiam adduci potuerit. Morem autem hunc in obſidione ciuitatum ſolitum ſeruare conſtat. Primo die candidis tentorijs caſtra tegebat, ſignificans eo tantùm die ſpem clementiæ obſeſſis oſtendi. Sequenti vero de purpurea ſigi præcipiebat, vt intelligerent omnem aditum ad clementiam illius eſſe iam puberibus intercluſum. Quod ſi deditionis conſilium in tertium diem differrent, tunc atris tentorijs collocatis, omni ſexui & omni ætati internecionem denunciabat. Cum autem aliquando vrbem, quæ ſeſe dedere intra illud bidui ſpacium recuſarat, multis tormentis & machinis oppugnaret, obſeſſi ſalutem deſperantes, omnes pueros habitu lugubri deformatos inſtruunt, vt ad Tamberlanum ſupplices accedant, et flebili clamore ſublato miſericordiam implorent. Hos ille pueros conſpicatus turmam equitum obuiam mittit, quæ eos omnes proterat atq; dilaniet, vrbemq; ſtatim capit, & in omnem ſexum ita crudelitatem ſuam expromit, vt neminem ſuperſtitem patriæ relinquat. Hic quidem quamuis ingentes opes habuerit; omniumq́ue bellorum victor extiterit, nullam gloriam aſſequi potuit. Eſt enim gloria, vt ſæpe iam diximus, fama celebris honeſtatis, excellentibus in humanum genus meritis excitata, beneuolentiam multorum cõcilians. Illum autem non magis quiſquam aut lauda-

re aus

re aut amare poterat, quàm procellam atque tempestatem turpido impetu omnia peruertentem. Sed quorsum Tamberlani fecimus mentionem? Vt, cùm intellexerimus, nullam naturam immanem & importunam, quamuis sit reliquis in rebus admiranda, posse laudem adipisci, facilius intelligamus, nihil sine iustitia, & eius partibus, nempe fide, benignitate, clementia, glorioſum & laudandum reperiri. Præterea minimè obſcurum eſt, omnem nominis claritatem & ſplendorem in diuini numinis imitatione conſiſtere. Huc enim naturæ impetu trahimur omnes, qui laudem appetimus, vt Dei ſimiles efficiamur. At nulla virtus in Deo nobis clarior & illuſtrior occurrit, ea qua generi hominum ope & gratia conſulit, omniaq; iuſtiſſimo imperio moderator. Ea namque omne piæ venerationis ſtudium, & caſtiſſimæ religionis ſanctitatem excitauit. Ea efficit, vt nonmodò ſancti ſcriptores, ſed etiam Poëtæ Græci, atq; Latini præpotentem Deum Deorum & hominum parentem appellarent. Ergo cum hac vna virtute, quæ poſita eſt in humano genere tuendo, maximè poſſimus diſtare ab immanitate beluarum, & diuinæ naturæ ſimilitudinem attingere: quid tandem ad claritatem nominis illa fieri poteſt illuſtrius? Quantum verò viniuerſum genus hominum iuſtitiam amaret, apertè declarauit, cùm ſeſe illis regendum tradidit, qui iuſtitia excellentes eſſe videbantur. Omnia ſiquidem regna & imperia, ſingulari iuſtitiæ & æquitatis opinione conſtituta ſunt. Principiò enim cùm nondum

eſſ[illegible]

essent homines certo iure deuincti, omnis q; vita mu-tuis esset iniurijs, & cædibus infesta: ij qui à potentioribus indignè premebantur, confugiebant ad aliquem iustitia & fide præstantem, qui ab eis iniuriam propulsaret. Hic autem aliorum quidem vim, & impetum reprimendo, aliorum verò miseriam subleuando, saluti omnium consulebat. Cum igitur animadverteret vniuersus populus, quàm salutaris esset omnibus illa iuris æquabilitas, eum, cuius iustitiam expertus fuerat, in summo rerum imperio locabat. Ex egregia itaq; iustitiæ fama regum maiestas orta est, inde summa imperia nata sunt, inde postremò gloria immortalis illuxit. Nam vsq; eo prouecta fuit amore iustitiæ multitudo, vt eorum principum memoriam, qui cum fide & æquitate vixerant, summa religione consecraret. Vnde colligitur, hanc vnam esse viam munitissimam, ad regiæ dignitatis amplitudinem & magnificentiam, quæ iustitia, probitate & beneficentia continetur.

RECTE *tu quidem, inquit Metellus. Contrà tamen disputant aliqui, conuenire principi, qui magna quædam spectat, in loco fidem fallere. Aliter enim negant eum suæ dignitati & amplitudini seruire posse.*

SCIO, *inquam, multos esse in hac sententia, quæ quidem nihil fingi potest amentius. Si enim principi hanc virtutem detraxeris, non modo perfugia bonorum, præsidia innocentium, firmamenta Reipub. con-*

uelles,

uelles, ſed eum turpitudine inſigni notatum reddes. Quid enim turpius principe & aſtuto & fallaci, & vitæ conſilia non ad humanæ ſocietatis fidem, ſed ad vtilitatem ſuam callidè referente? Quaſi, inquiunt, putes, nos eum magnum hominem appellare, qui ſocietatem humanam & nimiam in colenda fide religionem emolumentis ſuis anteponit, & non eum potius, qui omnia ad ſuam amplitudinem dirigit. Creditu bile quidem eſt, auctores tam ſceleratæ ſententiæ nulla præcepta honeſtatis in magno principe fingendo complecti. Sed iſtud amplum & magnum videamus, quale tandem ſit. Eſt ne aliquid in rerum natura, quod ſine propria virtute magnum eſſe poſſit? in vniuerſum enim vniuſcuiuſque rei virtus appellatur id, quod eam perficit & abſoluit. Ad hunc modum canis virtutem eſſe dicimus celeritatem & ſagacitatem: equi, velocitatem ad curſum & in periculis adeundis alacritatem: hominis verò, ingenium excellens & egregiam ad omne genus honeſtatis indolem. Similiter etiam in rebus, quæ non natura, ſed arte & ſtudio conſtant, eas virtutes appellamus, quibus earum rerum perfectio continetur. Alia enim eſt virtus pictoris, alia poëtæ, alia citharœdi. Nullum autem eſt artificium, ſiue ingenuum, ſiue ſordidum, quod ſine propria virtute eſſe poſſit in ſuo genere cumulatè perfectum. Artis autem regiæ virtus, aut iuſtitia eſt, aut nulla prorſus eſt. A principio enim hæc reges creauit & auxit, & ad ſummum faſtigium dignitatis euexit. Nullam autem huius omnium præſtantiſſimæ di-

mæ diſciplinæ virtutem dicere, cùm artes etiam infimas proprijs virtutibus excoli videamus, hominis eſt dementis, & maximis in rebus turpiſſimè delirantis. Ergo cùm nihil propria virtute vacans magnitudinem ſuæ naturæ conuenientem aſſequi poſsit: conſtetque iuſtitiam eſſe virtutem maximè regiam: quo tandem modo fieri poterit, vt princeps iniuria atque perfidia regiam magnitudinem conſequatur? Poterit ne vir altus & magnus eſſe, qui clarus & honeſtus non ſit, aut honeſtus eſſe, qui decus & honeſtatem, pro qua viris magnanimis vita deſerenda eſt, vtilitate poſteriorem habet? Quæ enim dignitas in eo poterit ineſſe, quem inquinauit auaritiæ turpitudo? quem deformauit perfidiæ ſcelus? quem effrenata dominandi libido à recta ratione detorſit? Eum certè nō principem modò, ſed ne hominē quidem appellari fas eſt: ſed monſtrum potius importunum, non ex equo et homine mixtū, quales Poëtæ Centauros fuiſſe fingunt, ſed totum è Leonis immanitate, & vulpeculæ fraude compoſitum. Non hic diſputo quanto angore, ſolicitudine, tabe, cruciatu afficiantur ij, qui neminem poſſunt habere fideli beneuolentia coniunctum, quales ſunt omnes, qui fidem ſanctā non habent. Non dico, in quàm fluxa & incerta ſede ſint eorum opes locatæ, qui ad eas augendas malitia vtuntur: quàm breui concidant omnia imperia malis artibus comparata. Hoc dico, quod ad noſtrum inſtitutum pertinet, nihil eſſe ad hominum exiſtimationem turpius, nihil magis cunctis mortalibus inuiſum. Omnes enim iuſtum imperium liben-

libentiſsimè ſequuntur, iniuſtum verò extinctum atque deletum cupiunt. Quod quidem vnius tantùm ciuitatis exempla apertum facient. Fuit in Romanis olim præclara quædam indoles ad iuſtitiam. Ex ea enim ciuitate prodijt Camillus, qui magiſtrum, inaudito ſcelere ciuitatem hoſtium prodentem, noua pœna affecit: & Faliſcos, quos belli magnitudine non poterat, iuſtitiæ admiratione ſub Romanũ imperium ſubiunxit. Ex illius Reipub. inſtitutis extitit Fabricius, qui regem potentiſsimum, terrorem maximum Romanorum mœnibus inferentem monuit, vt à veneno caueret. Eiuſdem ciuitatis diſciplina inſtructus Regulus, ne fidem hoſti datam falleret, ad exquiſitiſsima ſupplicia ſubeunda Carthaginem profectus eſt. Quid hic memorem Coruncani, Catonis, & Aemylij Pauli continentiam? Quid Africani, quid Quinctij, quid aliorum principum manſuetudinem, & in ſeruandis victis moderationem? Bella verò nunquam fermè, niſi laceſsiti iniuria, ſumebant, nec arma illis ipſis, à quibus violati fuerant, inferebant, niſi rebus fruſtra repetitis bellum ante denuntiarent, atque ſolemni ritu indicerent. Imperatores autem earum ipſarum nationum, quas armis ſubegerant, patroni fiebant more maiorum, & eorum commodis egregiè conſulebant, vſque adeò, vt eſſet eorum victoria ſanis hoſtibus interdum expetenda. Quàm multis enim populis, inteſtinis ſeditionibus agitatis, malorum finem attulere? Quanta fide ſocios & omnes denique, quos ſemel in fidem receperant, tutati ſunt? Quamdiu igitur illa

ciuitas

ciuitas floruit æquitate, fuitque omnium gentium commune perfugium, ita propagauit imperium, vt id propemodum vltimis terræ finibus terminaret. At postquam auaritia infinita in illius mores inuasit, postquam Romani è sociorum bonis prædari, subditas gentes vexare, prouincias exinanire cœperunt: statim ciuitatis illius magnitudo dissipari cœpit, & magis magisq; labi, donec omnino corrueret. Minimè igitur probanda est illa Carneadis oratio, qua contra iustitiam in populi Romani concione disseruit. Noluit enim ea vir copiosus & disertus sententiam suam exponere, sed ingenium ostentare & demonstrare, nihil esse tam absurdum, quod non posset probabile dicendo fieri. Si enim verum fateri velimus, asserimus Romanum imperium fide auctum, atq; diutissimè conseruatum fuisse. Quod quidem Romanos impulit, vt fidem in Capitolio prope Iouem summa religione consecrarent. Sapienter enim videbant, nihil quod fide & beneuolentia fultum non esset, diu permanere posse. Id autem, cùm à fide discedebant, multo facilius apparebat. Claudicabat enim imperium, quoties euenicbat, vt illi in officio claudicarent. Quòd si nullus honor, nullum imperium, nulla potentia, si non sit fidei constantia stabilita, aliquid stabilitatis habere potest: tamen erit quisquam tanto furore præditus, qui perfidiam summis viris vtilem esse dicat? Non aliquando tandem animo reputabit, quàm multi reges & imperiosi populi propter iniurias illatas omnibus bonis euersi fuerint? quam cito magnas illas

opes

opes amiserint? quam tum semper odium doli atque fraudes excitarint? Sed esto: sit aliquis improbus, qui in magna amicorum inopia, multorum animis grauiter offensis possit opibus per iniuriam partis diu atque sine cura frui: tamen erit quisquam animo magno præditus, qui velit propter vllum vitæ commodum omni laude spoliari? qui diuitias vllas virtutis ornamentis anteponat? qui non dedecus vel tum summo vitæ periculo declinet? Quod autem dedecus tantum est, quod sit cum perfidiæ infamia conferendum? Qui excellenti animo sunt, neque paupertatem, neque exitium, neque mortem, neque dolorem metuunt: omnia quæ mortales intoleranda iudicant, contemnunt atq; despiciunt, vnum tantum dedecus extimescunt, & libenter vitam abijciunt, ne splendorem honestatis amittant. Cum igitur in iniquitate turpitudo tanta sit, qui laudis amore flagrauerit, opus est vt omni impetu in iustitiæ studium incumbat. Hanc tu tamen vulgo sperni dicis. Ita enim ais euenire, vt serui dominos, liberi parentes, vxores maritos pro nihilo putent, si videant eos innocentiam seruare, fidemque proprijs emolumentis anteferre. Ita credo fieri posse, vt qui tam alto animo sit, vt eum pecunia non moueat, & constanter huic inani cupiditati, qua pleriq; inflammati in perniciem rapiuntur, obsistit, contemnatur. Eum quidem quamuis in principio multi vt negligentem hominem, & parum rebus augendis attentum despiciant, vniuersi tamen paulò post admirabuntur. Sed paupertatem obscuram & ignobilem

esse

esse dicis. Est quidem si nullæ sint animi diuitiæ, quibus fortunæ iniuria compensari possit. Nam si virtus adsit, tantum abest, vt paupertas splendori nominis officiat, vt id etiam longè clarius & illustrius reddat. Quid Epaminondæ gloriæ nocuit rei familiaris angustia? Nihil sanè: imò multò illam magnificentius illustrauit. Non enim ignauia, sed pecuniæ contemptione pauper erat. Nihil autem videtur esse tam excelsi animi, quàm pecuniam contemnere. Idem etiam de Aristide, de Phocione, de multis alijs dici potest: quorum gloriam paupertas non imminuit, sed amplificauit. Si enim gloria posita esset in inanissimo ludorum apparatu, in sumptibus profusis & immodicis, è quibus nullus fructus ad publicam vtilitatem redundat, si denique in muneribus illis, quæ ad breue admodum tempus multitudinem imperitam delinirent: fatearer equidem, eam sine magnis diuitijs parari non posse. Cum autem sita sit in virtutis altitudine et magnificentia, quæ non inanì plausu statim morituro, sed laude perpetua colebratur: quid tibi venit in mentem dicere, pecuniæ cupiditatem esse cum gloriæ cupiditate coniunctam? quasi quicquam sit, quod in maius odium multitudinis incurrat, quàm auaritia: aut non facilè possint animi maximi gloriam vllam consequi, sine pecuniæ magnitudine. Fuisset hoc in loco facilimum coarguere eorum hominum amentiam, quos disputantes induxisti, neminem splendoris & gloriæ cupidum posse colere iustitiam & æquitatem. Sed cùm sint ita vehementes atque violenti, vt nullo modo pa-

do patiantur, ſe vlla iuris diſceptatione vinci, iusque ſuum armis, et non oratione perſequendum ſtatuant: metuo ne diſputatione irritati, impetum ſuum in me conuertant. Vides enim quàm periculoſum ſit, homines opibus elatos oratione lacesſere. Verba namq; rebus vlciſcuntur.

QVID igitur? inquit Auguſtinus ridens: timore aliquo ductus tam illuſtrem cauſam, tantoque impetu à te ſuſceptam deſeres? Minimè profectò conuenit homini gloriæ cupido in ipſius gloriæ defenſione tam inſigne dedecus admittere.

NVLLO, *inquam, modo, neque meæ dignitatis obliuiſcar, neq; cauſam deſeram, quam etiam ſi opus ita fuiſſet, vel cum periculo vitæ defenderem. Ratio tamen ineunda eſt, ſi commodè fieri poſsit, vt in odium hominum potentium minimè veniamus, & illis valde proſimus. Alio igitur ſermonis genere minus contentioſo & magis nitido mihi vtendum cenſeo, vt facilius in eorum animos influat oratio.*

EXORDIRE igitur, inquit Auguſtinus: Nos enim valde ad audiendum animis erecti ſumus.

FACIAM, *inquam. Sed eſt neceſſe, vt ſi mihi exciderint argumenta, quibus illos vti feciſti, me in eorum memoriam reducas. Hoc enim tantum memini, illos poſt quam ſe omnia ad gloriam dirigere profeſsi ſunt, diſputaſſe fieri non poſſe, vt ſine magnis opibus ad principatum peruenirēt. Deinde exemplis clarorum*

rorum hominum, & inſtitutis omnium Rerumpub. & Hiſpaniæ etiã monimentis oſtendere conati ſunt, ommem vitæ ſplendorem in pecunia conſiſtere. Tum fieri poſſe negauerunt, vt ſibi quiſquam vel magnas opes pararet, vel ingentem pecuniam coaceruaret, niſi prius omnia iura perfringeret. Atq; ita tandem concluſerunt eſſe indignum ſummorum hominum præſtantia, legibus vllis ſubmitti.

OMNIA, inquit Auguſtinus, argumenta potiſſima complexus es. Nec aliud mihi in mentem venit, quod quidem ad rem facere putem.

PRINCIPIO *igitur, inquam, videamus, an hoc pacto me illis inſinuare valeam. Sic igitur exiſtimate me cum illis loqui. Non poſſum equidem viri clariſſimi, non admirari præclaram iſtam indolem animi veſtri, ad omnem decoris atque dignitatis excellentiam. Quantum enim ex oratione veſtra iudicare potui, ſic laudis amor, flagratis, vt opes & facultates, atque poſtremo vitam ipſam gloriæ cauſa profundere minimè dubitetis. Eſt igitur iam hic veſter impetus ad laudem non vulgari laude decorandus. Quid enim quæſo eſt in vita laude diuinius? Ea namque Deum veneramur, nec vllam victimam numini diuino gratiorem aut magnificentiorem offerre poſſumus. Ea diuinos homines, & in omni genere virtutis excellentes afficimus, nec vllum maius præmium, quod rectè factis proponi poſsit, habemus. Eius poſtremò immortalitate breuitatem vitæ conſolamur.*

mur. Cœleſtis igitur natura animorum veſtrorum, atque cognatio, quæ vobis eſt cum mente diuina, facit vt rebus alijs neglectis, quæ vulgus hominum ſitienter appetit, immortalem gloriam atque diuinam ardenter expetatis. Sed interdum vereor, (multæ nanque inſidiæ tendi ſolent hominibus ampliſſimis, quales vos eſtis) ne ſermonibus improborum pateant aures veſtræ, quibus in errorem inducti, non veram, ſed inanem gloriam conſectemini, cuius ſpecie capti in ſempiternum dedecus incidatis. Ne igitur id vobis accidat, vt perditorum hominum rumoribus tanquam ventis aduerſis iactati, laudis & gloriæ naufragium faciatis: ſingularem cautionem atque diligentiam adhibendam cenſeo, & perinde atque gubernatores optimi, in maximis tempeſtatibus vectorum conſilia non aſpernãtur: ita nullo modo conuenit vobis in profundo tantis procellis agitato nauigantibus, repudiare conſilia hominum dignitati veſtræ ſtudentium. Audite igitur viri nobiliſſimi ea, quæ fortaſſe vos quamuis ſitis ingenio excellenti, propter curas rerum maximarum, quibus eſtis impliciti, haud ita clarè poteſtis intueri. Nec enim dubito fore, modò recta conſilia perditorum hominum ſermonibus anteponatis, vt eam gloriam conſequamini, quam nulla vnquam vetuſtas poſſit obruere. Præclarè tu quidem, inquit Metellus, exordium è rhetorum officina ſumpſiſti multis dicendi luminibus illuſtratum, & ad animos nobilitatis vniuerſæ præparandos ſatis appoſitum. Si igitur reliquum orationis curſum eadem qua cœpiſti felici-

tate peregris, homines insanos in sanitatem fortasse restitues. Omnia quidem, inquam tentabo, nec vllum artificiū mihi notum prætermittam. Tu tamen si quid me hominem in dicendo pene rudem effugerit, velim mihi præsto sis. Omnes namque persuadendi rationes tibi notas esse oportet, nempe qui non Ciceronem modo, sed artem etiam vniuersam diligentissimè cognoueris. Magnum inquit, ille ridens, tibi aduocas tum adhibes. Faciam igitur, si te opera mea indigere videro, vt te consilij tui in me ad hoc munus deligendo minimè pœniteat. Audi igitur inquam. Sic enim institutam orationem, fortasse non incommodè contexere licebit. Mihi quidem amplissimi viri, hoc in primis spectandum videtur omnibus, qui gloriam amant, quam sedem atque domicilium habeat ipsa laudis elegantia. Nec enim conuenit rem adeò illustrem, nullum certum locum, in quo consistat habere, sed sine vlla constantiæ vagari. Credibile autem non est, vos cum tanta magnitudine animi præditi sitis, aliquam leuem & inanem laudis vmbram intueri, quæ statim euanescat, & non potius eam nominis claritatem quam omnes animi consequentes excipiant. Cum igitur immortalitatis amore flagretis, reliquum est, vt laudis ipsius domicilium in ea parte constituatis, quæ in vobis immortalis atque diuinæ ducenda est. E corpore autem, cum sit è terra concretum, eaque de causa mortale et caducum, quid tandem existet quod fixum et stabile permanere possit? Si claritatem igitur eximiam, si laudem insignem, si gloriam sempiter-

ſempiternam adipiſci cupitis : animus ipſe naturæ diuinus & immortalis eſt vobis egregiè colendus, omnibuſque diuinis copijs locupletandus : nihilque omnino prætermittendum, quod ad illius excellentem ſpeciem & pulchritudinem pertinere videatur . Non enim è gemmis & auro , quo flagitioſos homines , & impuras mulieres ſæpenumero fulgere conſpicimus, ſed è diuino cultu animi laudes omnes exiſtunt : inde omnis ſummæ gloriæ ſplendor et dignitatis eluceſcit. Animi autem ornamenta, ſunt virtutes eximiæ, quibus humanæ mentes ornatæ ſimilitudinẽ diuinæ mentis attingunt, & immortalitatem nominis aſſequuntur. Contrà verò vitia flagitioſa fœditate, pulchritudinem animi corrumpunt, & mentis habitum ita deprauant, vt nihil turpius fingi poſſit . Primum igitur cauendum eſt omnibus , qui dignitatem ſuam tueri volunt , ne voluptatum blandicijs illecti, cæleſte illud animi decus inquinent . Nefariæ namque voluptates, præterquam quod ſunt futiles & inanes, cum ſemel effluxerint, ingentem dolorem animis & diuturnum dedecus impreſſum relinquunt . Contrà verò labores honeſti breui contentione perficiunt , vt animus eximia voluptate compleatur, & inſigni gloria cumuletur. Vt igitur illuſtris laborum atque dolorum patientia animum illuſtrat : ita laborum fuga omnibus illum ornamentis ſpoliat. Inde fit , vt ne mortem quidem, quæ pleriſque mortalibus horribilis eſt, et maximè pertimeſcẽda, ſummis viris et cupiditate laudis incenſis liceat extimeſcere. Timoris enim

turpitudo mentis altitudinem deprimit, & illius speciem obscurat. Videtis enim quàm fœdum & turpe sit, abiectis armis ex acie fugere, metu trepidare, nihilque vt forti & constanti homine dignum est, sed omnia cum humili & fracta animi demissione suscipere? Hoc certè vobis accidere posse non arbitror, vt mortem magis tetram & horribilem existimetis, quàm tanti dedecoris offensionem. Sic enim estis nati, sic educati, sic exemplis domesticis instituti, vt dum ignominiam & turpitudinem vitetis, mortem facilè contemnatis. Si igitur tuendæ dignitatis gratia sunt omnes voluptates nefariæ repellendæ, labores eximij suscipiendi, dolores magni subeundi, atque postremo mors etiam oppetenda: tantaq; est ipsius honestatis vis, vt omnes labores leues atque tolerabiles efficiat, & occidentem vitam veræ laudis dulcedine consoletur; quid erit indignius, quam dignitatem ipsam sordibus auaritiæ maculari? quid amentius, quàm excellentis animi statum, pro quo viris magnanimis vita ponenda est, & acerbiss. etiam cruciatus perferendi, pecuniæ causa prodere, & amore diuitiarum terrestrium, & caducarum opes cœlestes, quæ magna ex parte in iustitia consistunt, amittere? Nihil est enim vel ad elegãtiam pulchrius, vel ad studium multitudinis amabilius, vel ad claritatem nominis illustrius, quam humanã societatem tueri, propriæque vtilitatis immemorem, omnium incolumitati prospicere. Hæc enim sunt illa diuina opera, quæ admirationem factis afferunt, studia hominum excitant, immorta-

mortaliq́ue laude vrgent. Vt autem nihil eſt iuſtitiæ præſtabilius, ita nihil iniuria tetrius, nihil fœdius, nihil omnibus magis execrandum. Ergo qui pecuniam equitati iuris anteponit, illuſtrem animi figuram, habitumq́; corrumpit: & dum legibus, quas recta ratio atque diuina ſanxit, ſubdi ignominioſum putat: ipſe ſeſe dedecori & ignominiæ viliſſimo pretio addicit. Animi itaq; ſplendore deleto, impuritateq́; ſuſcepta, quæ tandem ſpes relinqui poteſt vllius laudis et gloriæ comparandæ, cùm ex ornamentis animi laudes omnes oriantur? Non adducar igitur vt credam, vos aliquid ad famam ſordidum et veſtris rationibus & inſtitutis alienum, pecuniæ cauſa ſuſcipere. Quamuis deinde valde fortunas amplificetis, multi tamē erunt mercatores, qui vos diuitijs longè ſuperent. Veſtrum autem eſt non eas opes appetere, quibus obſcuri etiam homines affluunt, ſed quæ vos in altiſſimo gradu conſtituant: neq; in illis diuitijs dignitatem ponere, quibus abundantem licet eſſe turpiſſimum, ſed per quas omnia veræ dignitatis ornamenta conſequamini. Si verò pecuniam vt gloriæ inſtrumentum amandā exiſtimatis, reputate quàm ſit abſurdum pecuniæ cauſa dignitate omni orbari, atque gloriam prorſus abijcere. Nec vos illorum hominum exemplis vti decet, qui flagitijs indigniſſimis facta egregia contaminauere. Quis enim eſt tam ſine mente, qui vel Marium, vel Syllam, vel Cæſarem, vel alios ſimili amentia furentes eo nomine laudet, quòd vt magnas opes haberent, detrimēta quàm plurima communibus rebus inuexe-

rint? Contra verò, si quid ab illis sapienter et fortiter administratum est, si quid operæ & studij in Remp. contulere, id omnes laudibus efferendum atq; prædicandum iudicant. Non sunt igitur quidam homines imperiti vestri dissimiles vllo modo ferendi, qui cùm summorum hominũ virtutes assequi nequeant, eorum vitia consectantur. Hoc enim perinde est, atq; si quis excellentem formam illuuie et squallore fœdatam effingere volens, cum pulchritudinem illam exprimere non possit, illuuiem tantùm atq; sordes imitetur. Nec vos moueat illa descriptio facultatum, in Rebusp. ab earum moderatoribus instituta. Non enim fuit mens eorum, vt summos honores ad eos qui essent opulentissimi, deferrent. Sed cum intelligerent illos qui summa rerum impia premũtur, haud ita facile posse Reipub. studium nauare, et eas artes colere, quibus patriæ maximis in rebus vsui esse possent: homines propter necessarij victus indigentiam infimis artibus incumbentes, nec immodicis onerib. fatigandos, nec summis honoribus honestandos esse decreuerunt. Illum autem maximum censum statuerũt, qui satis esset ad vitam honestè & moderatè degendam. Quòd si quis infimæ classis homo virtutem egregiè coleret, & excellenti industria è tenebris emergeret, illi certe noluerunt esse aditum ad summos honores intercluſum. Tum enim optimè Reipub. consuli putabant, cum virtus & frugalitas inerti nobilitati esset antelata. Nam quod ad Hispaniæ principes attinet, quos olim dicitis diuites homines appellatos, haud facile dixerim, magisne,

propter

propter abundantiam pecuniæ, an ob illustres animi opes, hoc sibi cognomen peperisse. Illud affirmare possum, eorum nomen, qui virtutis opibus minimè instructi fuerunt, aut obliuione sepultum esse, aut quod est longè grauius, sempiterna infamia notatum. Soli igitur omnium prædicatione celebrantur, qui pro religione & patriæ defensione opes & facultates neglexere, caputque suum in vitæ discrimen intulere, hostiumque impetum inuicta virtute repressere. Horum enim laudes ad citharam patrio morecani, horum res gestas ornari, his mirificum ab vniuersis studium tribui videmus. Si vos autem lauta & pretiosa suppellex, si magna familia, & magnifici apparatus ita delectent, vt in illis decus vitæ constituatis; veniat vobis in mentem, quàm sit indignum, aliunde quàm à vobis ipsis dignitatem exquirere. Etenim si vos aliqui propter alium vestrum æqualem honorarent: idq; apertè ostenderẽt sese nullo numero vos habituros fuisse, nisi vidissent eum illo sociatos, quem obseruantia dignum censerent: id certè splendore vestro indignum putaretis, honoremq; aliorũ causa vobis oblatum aspernaremini. At quantò est indignius, propter infimã seruorum conditionẽ, aut propter opes fluxas & caducas obseruari? Perficite igitur viri nabilissimi, vt non facultatibus, non familiæ, non generis claritati, sed vobis ipsis, hoc est, animis vestris omni laude cumulatis honores eximij deferantur. Ea enim tantùm vestra ducite, & earum facultatum copia gloriamini, quæ nec casus eripit, nec inuidia

labefactat, nec ætas vlla consumit. Quæ enim adimperitæ multitudinis plausum aucupandum referuntur, ita sunt fluxa et inania, vt intra breue tempus & exiguum ea omnia leuissimus etiam quisque contemnat, & pro nihilo habenda putet. Nec eos imitemini, qui corruptis hominum studijs se stabilem gloriam assequi posse confidunt, eaque de causa alijs eripiunt, quod alijs statim largiantur. Multo enim plures erunt iniustitia læsi, quàm beneficio deuincti. Deinde multitudinis odium iustissimis de causis excitatum, est multò vehementius, quàm sit illa gratia paucorum, impurissima largitione collecta: & ita fit vt qui malefici sunt in multos, vt esse possint in paucos benefici, fructum laudis exiguum, & inanem habeant, sceleris autem offensionem sempiternam. Repellite igitur omnia, quæ maculam afferre possunt vestræ dignitati, illaq; studia colite, quæ sola glorioſa sunt existimanda. Non enim diuitijs abundare, nec tenuiores affligere, neque in Republica dominari, sed animi bonis affluere, vniuersis charum esse, Reipublicæ salutarem existimari, est laudabile, glorioſum, & summis honoribus illustrandum. Est enim honor diuinum quoddam præmium, virtuti & honestati constitutum, omne turpitudinis consortium repellens, & ita fit, vt qui animum flagitio & turpitudine contaminatum gerunt, nullo pacto honorem, sed inane fortasse nomen honoris adepti in summa ignominia versentur. Ergo cùm tanta dignitas sit in animo virtutis ornamentis exculto: cùm tantum laudis ornamentum in fide, iustitia,

ſtitia, bonitate conſiſtatis tamen erit quiſquam, qui ſuadere audeat, vobis hominibus ad decus et laudem natis, vt tantum decus abijciatis? vt præclaram iſtã indolem ioſigni ſcelere polluatis? vt animi præſtantiam eximio dedecore maculetis? Non iſtud genus hominum à veſtra familiaritate repelletis? Non tantam gloriæ labem atque perniciem in terras vltimas exterminabitis? Arcete viri ampliſſimi peſtem, fœda conſilia deteſtamini, ſceleratos homines à contubernio veſtro reijcite, ne veſtro nomini grauẽ maculam ſermonibus impuriſſimis inurant. Non enim illa domus gloria floret, in quam innumerabilis pecunia congeſta eſt: ſed quæ multis abſtinẽtiæ exẽplis abundat. Nec qui opibus et potentia præſtant ſed qui ſunt virtute & dignitate principes ſplendidè ſolent atq; magnificè laudari. Nec illi qui propriæ vitæ conſulunt, ſed qui eam pro patria ſalute ponunt, in gloria ſunt. Non vos autem conturbet inopiæ nomen. Si enim fortunas Reip. cauſa neglexeritis, pro fluxis & interituris opibus, æternis atque diuinis affluetis. Nec mortis ipſius aſpectu terreamini. Si enim, cùm id à vobis patria flagitauerit, hanc breuem & miſeram vitam in ſummũ diſcrimen adduxeritis: immortalitatem conſequemini. Si igitur exarſiſtis ad gloriæ cupiditatem: ſi vos à primis annis pulchritudo dignitatis allexit: ſi immortalitatis ſtudio flagratis: excellentem iſtã induſtriam in virtutis ſtudio conſumite, iuſtitiam atq; pietatem colite, vniuerſum genus hominũ beneficijs veſtris obligate. Sic enim eã honeſtatis amplitudinẽ

conſequemini, quam præſentes admirẽtur poſteri memoria gratiſsima proſequantur: de cuius laude mortales omnes vna mente & voce conſentiant. Hactenus quidem me cum illis diſſeruiſſe exiſtimate. Libenter autem hoc dicendi genere vſus ſum, vt hac quaſi declamatione meditatus atq; paratus, aliquando ad huiuſmodi homines ab iniuria dehortandos accedam. Cupio enim eos quouis artificio ab opinione leuitatis ad vèræ gloriæ rationem traducere.

NIHIL *quidem, inquit Metellus, erit, quod non iſto tam eleganti orationis inſtrumento effici valeat. Sed vnde quaſo tibi tanta dicendi ornamenta ſuppetunt? Hanc enim ante hac habui de te opinionem, vt exiſtimarem te facilè poſſe tractare materiam, in cuius commentatione multum, vt ſoles, operæ & ſtudij conſumeres. Vt autem ex tempore iſto modo dicere, ſuſpicari non poteram. Quod item in Auguſtino noſtro mirabar. Quamuis enim nihil ſit illo politius, tamen tam ſplendidum orationis ornatur ab illo ſine diligentiore meditatione non expectabam.*

FORTASSE, *inquam ridens, habet hic locus aliquam vim diuinam, quæ differentium animos incitet: & nos ea quæ dicimus, non ingenio noſtro, ſed Muſarum ſpiritu concitati dicimus. Vt autem Poëtis*

multò

multo felicius fluunt carmina, quæ nom ſtudio et meditatione, ſed furore diuino proferuntur: ita mirum non eſt, noſtra non multum multis in locis à Poëtis diſſidentia, vberius Muſarum quodam afflatu fundi, quam diuturna commentatione contexi potuiſſent.

SI hæc, inquit Auguſtinus loci natura eſt, huc nobis ſæpius veniendum cenſeo, vt tam iucunda Muſarum conſuetudine fruamur, illarumq; numine completi, in his ſaltem ſedibus floridis & amœnis, inter has vlmos tam ſuis frondibus, q̃ adiunctis vitibus totũ hunc locũ opacantes, diſerti eſſe poſſimus. Tibi igitur auctor ſum, vt hac tãta loci opportunitate admonitus, ea quæ reſtãt alacrius perſequare.

Faciam, inquam: atque de Iuſtitia quidem non eſt quod amplius in præſentia diſſerã. Cùm enim verum decus ſit in maxima virtute poſitum, quæ quidem illuſtratur magnis in Reipub. meritis: conſtetque nihil eſſe Iuſtitia magnificentius, aut hominum vitæ ſalutarius: quid eſt magis perſpicuum, quam ſummum & excellens decus iuſtitiæ munere contineri? maximè, cum nulla animi & ingenij indoles egregia à iuſtitia ſeiuncta, poßit aliquam habere dignitatem? Quæ enim iniuſta ſunt, quamuis ſint admirabilia, ſunt odioſa & inuiſa, perpetuaque ſtagrant infamia.

V. QVOD *quidem in animi magnitudine facilè cernitur. Rectè tu quidem virtutem à temeritate & audacia diſtinxiſti, cum dixeres, non omnẽ animum alacritatem in fortitudinis ratione cadere: ſed eam tan-*

tum, quæ rationis imperium ſequitur, & pro Iuſtitia atq; communi vtilitate pugnat. Qui enim impetu cæco & inconſiderato concitatus, manu cum hoſte conſligit, eum nullo modo fortem, ſed temerarium & immanem appellari conuenit. Ille igitur tantum, vt dixi, fortis enim, qui rationi parens, nullum periculum pro ſalute communi recuſat. Qui autem hoc animo eſt, egregia laude carere non poterit. Omnes enim mortales admirantur inuictum robur animi, nemini cedentis, nulli labori ſuccumbentis, nullis periculis officia relinquentis. Nec verum eſt, inhumanam & impudentem audaciam conſtanti multitudinis opinione laudari. Quis enim homines cæde nefaria imbutos, ſanguinemque perpetuò ſitientes, eo nemine laudandos putat, quòd aliquod immane facinus intrepidè ſuſcipiant? Contrà verò quo maior eſt in illis ad ſcelus audacia, eo magis illos omnes mortales oderunt & execrantur malaque peſte dignos exiſtimant: In eo autem, quod ais, ſummos principes iniuſtiſſima bella ſuſcipiendo ſumma quadam gloria floruiſſe, parum mihi videris attendere, quæ ſit huius verbi ſententia. Gloria enim, vt ſæpe dictum eſt, ſine ſingulari hominum ſtudio & beneuolentia ne intelligi quidem poteſt. Nemo enim peſtilentiam & vaſtitatem, nemo terræ motum, eluuionem, incendium, & reliqua, quæ vi incredibili animos hominum perterrent, glorioſa vnquam putauit. Ea igitur tantùm laudari, ea memoriæ mandari, ea immortali religione conſecrari cernimus, quæ alta quadam mente atque ſingulari iuſtitiæ

& pie-

& pietatis ſtudio gerùntur. Vt igitur nec naturæ prodigijs nec truculentis belluis gloria tribui poteſt: ita nec hominibus nihil omnino à belluarum immanitate diſtantibus. Quis enim eſt tam ſine mente, qui nomen eorũ non oderit, quos accepit fuiſſe generi humano peſtilentes? Ergo cũ gloria magna ex parte in hominum caritate ſita ſit, eos quos omnes exiſtimant luce indignos extitiſſe, quibus etiã ad inferos perpetuum cruciatũ extant, dices eſſe gloriã conſecutos? Fuerint illi potẽtes et admirandi, horrificũ bellũ multis intulerint innumerabiles nationes Martis vi perculerint atq; ſubegerint: gloria certè ne tũ quidẽ, tum ſe fiorentes, atque beatos exiſtimabant, affici potuerunt: et nunc mortui, omnibus impuri, deteſtabiles et execrandi videntur. Quod ſi leuiſſimus quiſq; eos admiratione perculſus extollat, non diu in ea opinione permanebit. Illam enim breui tẽpore ratio atq; mediocris anima aduerſio penitus euellet. Hic locus poſtulat, vt ordine tuo omiſſo, nunc potiſſimũ orationẽ illã refutemus, qua aſſeuerabas, eos qui in ſingulari certã me furenter intio parẽ ſuũ obtruncãt, inſigni gloria cumulari. Eos enim ne minimã quidem gloriæ partẽ attingere contẽdam. Non enim fortes, ſed furioſi: non honeſti, ſed impuri: non illuſtres et ampli, ſed humiles et obſcuri ſunt exiſtimandi. Grauiter tu quidem, et merito genus illud certaminis vt omnibus inſtitutis diuinis & humanis infeſtũ, inſectatus es. Quid enim habet turbulentũ illud diſſidiũ, inſana in laceſſeudo contumelia funeſtus ille teterrimæ contentionis exitus, quod non ſit & omni

ſcelere imbutum, & turpitudine inſigni cumulatum? Eos tamẽ ais, in ſumma gloria verſari. Quomodo tandem? Aut qualis eſt iſta gloria? Concurſus vidique fit leuiſſimorum hominum, vt viros illos Martios inter ſe acriter & animosè ſine vlla graui cauſa certantes ſpectens. Tribuitur magna laus illis, qui vel hominem ſanctiſſimo ſibi religionis fœdere ſociatum iugulant: vel mortiferam plagam, vt amentiſſimæ multitudini ſatisfaciant, interrito vultu excipiunt. Sed velim mihi dicas, cum olim gladiatores inſpectante populo Romano depugnabant, num exiſtimes eos, qui ſimili audacia paribus ſuis vitam eripiebant, ſimili laudis genere caruiſſe? Imò quò plures & clariores ſpectatores habebant, eo maiorem plauſum excitabant. Quid autem mirum eſt, hominum genus abiectiſſimum, propter imaginem virtutis imaginem, eam laudem obtinuiſſe, quæ beſtijs etiam dari ſolebat? Laudabantur enim feræ truces & immanes, quæ multos homines in circo laniabant. Hac etiam ætate, in Hiſpania præſertim, cum in ludis publicis vndique ſpicula in tauros intorquentur, illi qui magnam hominum ſtragem edunt, egregij tauri atque non vulgari pretio digni reputentur. Sic igitur homines iſti nobiles, qui amentia præcipites in exitium ruunt, ab imperita multitudine laudem aſſequuntur: ſed eam laudem, quæ ſit illis cum impuriſſimis gladiatoribus, cum leonibus, cum pantheris, atque poſtremò cum tauris etiam communis. Num quiſpiam aſſeruit, aut feras illas, aut homines efferatos, quorum ludus erat humanum

humanum ſanguinem fundere, in gloria fuiſſe? Minimè quidem. Cur ita tandem? Quia gloria nullo modo conſiſtit in leui atq; repentina multitudinis approbatione, quæ momento temporis euaneſcit. Vt igitur apud Romanos non Mirmillones, non Retiarij, non Thraces, non Heplomachi, non deniq; totum hoc operarum genus è diſciplina laniſtarum impuriſsimum & inquinatiſsimum, quamuis audax eſſet, in gloria vixit: ſed Imperatores & optimates, virtute, grauitate & conſilio patriam conſeruantes: ita nunc non inhumanum, ferum, barbarum facinus obeuntes in gloria vigent, ſed viri conſtantes & graues, ampliſſimæ virtutis opibus Chriſtianam Rempub. fulcientes. Nemo enim non videt iſtorum turpitudinem, qui vitam venalem habent: qui ſui aut aduerſarij cæde amentiſsimæ multitudini ſpectaculum præbent: qui ſunt furoris ipſius mancipia, qui leuiſsimis de cauſis gladiatorio generi mortis addicuntur. Vnde igitur, quod genus laudis vita emendum putent homines amentiſsimi. Id nempe, quod impuris gladiatoribus et beſtijs immanibus concedi poteſt. Deinde quàm citò memoria facinoris illius extinguatur. Poſtremò quãta ſceleris infamia deformatum ſit. Qui enim in certamine ſpiritum effundunt, ſtatim veniunt in oblîuionem, et ita excedunt è vita, vt ne pompæ quidem aut funeris & ſepulturæ honorem, quẽ vulgus hominum plurimi facit, obtineant. Victores autẽ quis poſt triduum ſapiens in magnis viris habẽdos putat? Quemadmodũ igitur olim gladiatores, quãuis victores è circo diſcede-

diſcederent, & picti veherentur in Rheda, eximio quodam plauſu celebrati, nemo non infames & deteſtabiles exiſtimabat: ita iſti, quos ſimilis in conditione diſſimili morum feritas atque barbaria delectat, quamuis illo tempore exiguo, in quo maior eſt leuitati & amentiæ, quàm rationi & iudicio locus, à leuiſſima illa turba aliquod genus laudis aſſequantur: breui tamen omnium opinione in turpiſſimorum hominum numero reponuntur. Nec enim eſſe poteſt in ſcelere diuturna ſceleris approbatio. Ergo cùm gloria poſita ſit in conſtanti prædicatione hominum, ingentia facta mirantium, & eximium ornamentum dignitatis inſigni amore complectentium: illam tam inanem laudem, tam temerariam, tam repentinam, tam ſubitò ex omni memoria diſcedentem, atque poſtremò tanta ſceleris immaniſſimi cogitatione maculatam gloriam appellabis? Nullo modo mihi crede, poteſt gloria in tam tetro et impio, tam omnibus deteſtato, tã cunctis hominibus inuiſo facinore conſiſtendi locum habere. Qui ſunt igitur illi, quorum virtutem omnes ſummi, infimi, mediocres admirantur: quorum magnificam ſpeciem intuentes ſtudio iucenduntur, qui non viui modo, ſed multò etiam magis poſt mortem in ore omnium ſunt? Illi nempe qui inſignem patriæ charitatem incredibili robore atque virtute communiunt: qui humana omnia, quantumuis horribilia, veri decoris tuendi cauſa deſpiciunt: qui vitam, cùm opus ita fuerit, patriæ reddere minimè recuſant. Mirum enim eſt, vt afficiantur omnes, quities audiunt, aliquod

facinus

facinus clarum & memorabile, pro ſalute omnium cum magno vitæ periculo ſuſceptum. Tanta eſt enim huius virtutis admiratio vt eos etiam, qui multis ante ſæculis patriæ ſuum ſanguinem largiti ſunt, amare compellamur. Codrus itaq; hominũ commemoratione viget, qui ſeſe in medios hoſtes immiſit, vt morte ſua patriam conſeruaret. Clariſſimam Leonidæ mortem pro ſalutæ Græciæ oppetitã miris laudibus exornant. Decij ſeſe pro patria deuouentes, animos noſtros ſibi virtutis admiratione deuinciũt. Huius generis exempla innumerabilia proferri poſſunt, quibus intelligamus, non audaciæ, ſed virtuti laudem immortalem tribui, nec patriam importuna cupiditate vexantes, ſed eam cum vitæ etiam periculo conſeruantes omnium ſermone celebrari: nec illis, qui omnia dominandi libidine peruertere, ſtd qui è ſuorum ceruicibus hoſtium impetum inſigni virtute depulere, diuinos honores haberi. Sed minimè neceſſe eſt nobis hoc in loco diutius immorari, ad alia præſertim feſtinantibus.

VI. RESTAT *vt aliquid etiam de Temperantiæ laude dicamus. Eſt enim in hac virtute totius honeſtatis decus & lumen conſtitutum. Regit enim & continet omnes affectiones, vnde appellatur Temperantia, quòd inſit in illa animorum temperatio quædam & admirabilis ex vario & repugnante affectionum genere concentus. Græci appellant* σωφροσύνην, *quaſi* σῴζουσαν φρόνησιν. *Conſeruat enim maximè prudentiam: & conſiderata iudicia rationis ſalutari præſidio confirmat. Parum enim iuuat rectè ſentire, ſi*

ſtatim

ſtatim non libidinis immanitas à recta ſententia depellat. Hoc igitur efficit Temperantia, vt ratio imperium facillimè teneat, atq; pro dignitate regium munus adminiſtret. Refrenat enim libidinem, voluptatem nefariam repellit, infinitis cupiditatibus obſiſtit: & omnes denique motus animi temerarios atq; turbulentos coerceret & comprimit. Ex quo efficitur, prudentiam atque iuſtitiam modeſtiæ munere contineri. Tunc enim demum vel vera cernere, vel recta atque ſimplicia conſectari poſſumus, cùm omnis libido comprimitur. Iam verò illa magni animi indoles ad res altas & arduas adſpirans, ſi modeſtia vacat, virtutis nomen habere non poteſt, ſed extremi furoris & amentiæ. Qui enim ita elato animo ſunt, vt modum non teneant, à rationis imperio deficiunt, & impetu cæco ruunt, omnia quocunq; ſe conferunt euertentes. Cùm autem præcipuum munus huius virtutis ſit, in omni officio modum & ordinem conſeruare, et id quod in qualibet re maximè deceat amplecti, neceſſariò complexa eſt omnem pulchritudinis excellentiam. Vt enim qui temeritate & amentia ducuntur, aut alicui proteruè nocent, aut molliter & effœminatè ſe gerunt, dedecus inſigne concipiunt: ita qui animo rectè conſtituti ſapientiam & æquitatem colunt, & humana cuncta deſpiciunt, omnia honeſtatis lege metientes, omnibus ſimul dignitatis opibus excellunt. Ergo cum hæc virtus omne dignitatis ornamentum in ſe cõtineat, & virtus ex ſe neceſſariò gloriam generet: relinquitur, omnem gloriam in temperantia

rantia consistere. In ordine enim vitæ & constantia sita est honestas omnis, & in confusione turpitudo. Quid enim queso Achillis iracundia, aut Aiacis furore turpius? Quorum alter luctu atq; lachrymis, quantum sibi ipsi displiceret ostendit, alter dedecus impotentia animi conceptum morte delere constituit. Quod si homines laudis auidi, propter intemperantiæ recordationem se ipsi oderunt: quod tandem de illis populi vniuersi iudicium fore suspicamur? Fieri ne potest, vt multitudo sit in quenquam natura clementior, quàm est quisquam in se ipsum? aut vt cernat aliquis acutius suæ flagitia, quàm vulgus, ad alienum dedecus animo notandum semper intentum? Quod autem ad Hannibalem attinet, si talis eius natura fuit, qualis à Silio describitur, ec quem existimat, qui tantam illius immanitatem non exhorruerit, atque detestatus sit? Cùm igitur odio hominum flagrarit, ad gloriam peruenire non potuit. Non est ita, inquis. Imò præcipiti & effrenata mente eam gloriam est adeptus, quam animi moderatione atque temperantia nunquam assequi potuisset. Pergis ne tu gloriam in hominum metu atque consternatione ponere, quæ tota est in animi dignitate, atque beneficētia collocanda? Fuit ille quidem stupendus, fateor: sed ita, vt horrida & infesta pestis, non vt vir egregiæ dignitatis laudibus abundans. Quod etiam in Alcibiade perspici potest, qui cùm egregiam indolem intemperantia contaminarit, ignominiæ sempiternæ maculis est aspersus. Idem ad Pausania,

cuius

cuius etiam memoriam intnliſti, & reliquis eodem morbo oppreſsis aſſerendum eſt. Nam quod ad Alexandrum attinet: quantum illius dignitati intemperantiæ dedecus offecerit, explicari non poteſt. Quanuis enim magnum nomen animi præſtantis altitudine, & multis continentiæ exemplis adeptus fuerit, poſt quam ſeſe immenſa luxuria, impiaque multorum cæde commaculauit, extremam ignominiam ſubiuit. Factum enim eſt, vt illius nomen paulò ante hoſtibus etiam carum, eſſet repentè amicis prope omnibus inuiſum. In vniuerſum autem, quos dixiſti gloriæ magnitudine inſolentes & furioſos extitiſſe, ij nunquam vllum veræ laudis guſtum habuere, nec ſolidæ gloria, ſed iactatione & leuitate à mentis ſtatu deiecti ſunt. Non enim erant virtute vera, è qua gloriæ omnis emanat, ſtabiliti, & ideo nec ventoſam populi celebritatem, nec honores eximios ferre atque ſuſtinere vllo modo potuerunt. Perinde enim atque parua cymba nauis onerariæ velis et armamentis inſtructa, ventũ ſuſtinere non poteſt, ſed leuiſsimo flatu iactata deprimitur: ita iſti cum virtutis amplitudine et grauitate careant, honoribus eximijs tanquam ventis vehementius obruuntur. Vide autem quàm grauiter Plato omnem vitæ dignitatem in animi moderatione ponat. Sic enim ait in 4. libro de legibus: Deus quidem, ò viri, vt ex antiquorum ſcriptis accepimus, omnium rèrum initium, extremum & medium numine ſuo complectens, ita recta per omnia pertinet, vt orbem natura conficiat. Illum autem ſequitur iuſtitia,

in eos,

in eos, qui à diuina lege deficiunt, ſeuerè vindicans. Porrò autem, qui vitæ beatæ compos futurus eſt, iuſtitiam amplexus humili ornatu ſubſequitur, qui verò ductus inſolentia, vel opibus vel honoribus, vel forma corporis elatus, tum iuuenta & amentia præceps, ardentiſque impetu animi concitatus, cum tanta contumelia, vt ſtatuat nullius ſe principis aut moderatoris ope indigere, ſed eſſe potius ad alios regendos inſtructū: is à Deo deſeritur. Deſertus aūt, & alios iiſdem opinionibus inflatos ſibi ſocios adiungens, exultat omnia perturbans. Et primum quidem apud multitudinem in viris magnis habetur, ſed breui dignas pœnas iniuſtitiæ pendens, ſeipſum, domum, vniuerſamque patriam funditùs euertit. Verba Platonis expreſſi, quibus vir ille ſummus omnem gloriæ rationem in iuſtitiæ cultu, & in humanitate collocandam putat. Illius enim tantum firmas & ſtabiles opes eſſe dicit, qui Deum omnia prouidentem atque moderantem intuetur, ſibique nihil aſſumens, omnia beatæ vitæ præſidia in ope cœleſti, diuinæque virtutis imitatione conſtituit. Superbi verò & inſolentes, ſuisque opibus nimium præfidentes, cum in Deum non reſpiciant, & ita diuinæ mentis lumine careant, in tenebris ruunt, omnia temerè commiſcentes atque perturbantes. Breui itaque flatu inaniſſimi rumoris elati, cum inſigni patriæ calamitate in ſempiternum dedecus incurrunt. Vnde colligit idem Plato, eſſe Deum ſupplici animo venerandum, & omni ſtudio ſequendum omnibus, qui laudem et dignitatem caram habent, neque

aliam

aliam esse censet ad vitæ splendorem viam, quàm quæ diuinæ virtutis similitudine & animi moderatione continetur. Sic enim ait eodē in loco: Quòd nam erit igitur officium Deo gratum, & cum illius natura congruens? Vnum certè vna priscorum hominum sententia contentum. Aiunt enim, simili simile, quod quidem est ratione dimensum, gaudere. Quæ enim modum non habent, neque secum inter se, neque cum ijs, quæ certa ratione & modo definita sunt, vllo pacto conuenient. Deus autem nobis modus atque mensura est, multò quidem certior pecunia, & multò exactior quàm mens humana. Is igitur qui in Dei amicitiam venturus est, oportet, vt quàm maximè possit, ad illius similitudinē accedat. Hac autem ratione efficitur, modestum esse Deo carum. Est enim illi similis. Intemperans vero dissimilis, & ab illo dissidens & iniustus. Hæc Plato. Quibus nihil potuit dici præclarius Primùm enim similitudine sumpta è magnitudinibus communi dimensione carentibus, asserit incontinentes, protervos, atq; petulantes, neq; bonis, neq; sui similibus vlla ratione coniungi posse. Cum enim eorū infinita cupiditas nequeat vllo modo terminari, & idem omnes ardentissimè cupiant: multo maior exsistit inter illos contentio, quàm inter bonos & improbos excitari plerunque solet. Tum illud quàm sapienter dictum? Non pecuniam, quam multi communem rerum omnium mensuram esse statuunt: non mentem humanam, qua quidam omnia moderanda putant; sed Deum ipsum esse modum, rationem & regulam, qua

qua ſint omnia vitæ officia dirigenda. Ita autem ſit, vt illi moderati ſint, qui ſeſe ad Dei voluntatem, tanquam ad exactißimam vitæ legem & normam accommodant. Qui cum Dei ſimiles ſint, (neceſſe enim eſt, vt ſit illis eximia cum Deo ſimilitudo, qui ſua omnia diuina lege & ratione metiuntur) Dei ſibi amorem conciliant, & illius opibus illuſtrantur. Vt igitur omnes impuri & intemperantes, cùm Deum, à quo valde diſſident, infenſum habeant, & honeſtis hominibus odioſi ſint, & flagitioſis etiam vehementer inuiſi, luce omni dignitatis orbati concidunt: ita mites, atque manſueti tranquillè omnia atque moderatè gerentes, cum in Deum reſpiciant, diuino quodam lumine collucent, & bonis cari ſunt, & improbis admirandi: atque ita tandem diuino & humano iudicio immortalem claritatem aſſequuntur. Ex quo efficitur, omne gloriæ lumen eſſe in temperantia poſitum. Non igitur impotentes & iracundi, non ſuperbi & inſolentes, omniáque furore & inaudita libidine perturbantes gloria florent, ſed qui iracundiam cohibent, libidinem refrenant, animum temperant, & quanto magis excellunt opibus, tanto ſe ſubmiſſius gerunt, & ordinem atque modum in omni officio conſeruant. Hi conſtantes & graues homines, hi viri magni, atque planè Dei ſimiles habentur, & omnium tandem conſentiente laude celebrantur. Ergo, vt iam huic parti finem imponamus, ſi illi tantùm, quos neque amentia vexat, neque nefaria habendi cupiditas inquinat, neque formido concutit, neque vis libidinis

libidinis inflammat, in gloria sunt: sed qui sapientia florent, & omnem curam & cogitationem in publica salute defigunt, animoq; magno sunt et inuicto, quem quidem lege diuina moderantur: relinquitur plane, omnia egregiæ cuiusdam laudis ornamenta esse necessario cum virtutum maximarum studio coniuncta.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA.

LIBER QVINTVS.

NVNC *tandem, inquit Metellus, reliquum est, vt ostendas quam vim habeant argumenta illa, quibus contendebat Augustinus, gloriæ studium Christianis institutis aduersari.*

TVM *ego: Ea vero quæ hactenus adducta sunt, satis superq; puto ad illa diluenda. Si enim, inquam, constat; nullam esse in temeritate et amentia ad gloriam munitam viam, si laus omnis in eximiæ virtutis elegantia consistit, & omne studium Christiani hominis*

hominis excellenti virtuti dicandum est: quid clarius esse potest, quàm gloriæ cupiditatẽ esse cum Christiana disciplina copulatam? Qui fieri enim potest, vt quisquam singulari studio virtutem colat, virtutis autem ipsius decus & ornamentum despiciat? Quod quidem si diuini homines indignũ virtuti præstantiæ putauissent, nunquam splendore illius inuitarent eos, quos omni virtute instructos et ornatos volebãt. Audi enim quibus verbis magnus ille Moses populum in amorem pietatis allectet et inuitet. Sic enim ait: Hæc est vestra sapientia et intelligentia in gentium luce, & celebritate constituta, vt audientes vniuersi huius diuinæ legis instituta, dicant. En populus sapiens & intelligens, gens magna. Vides ne quali ratione vir ille summus ostendat, gloriam esse diligendam? Non mediocrem enim vim in eo argumento sitam putat, ad populum amore pietatis inflammandum, quòd ipsa pietas sit apud omnes miris laudibus efferenda. Idemque statim subiungit. Non est vlla natio tam illustris & ampla, vt Deos præsentes habeat, sicut nos habemus Dominum Deum nostrum præsentem, & nobis in votis & præcibus occurrentem. His verbis Moses non modò gloriam exornat, sed illius fontem aperit. Deo enim carum esse, illius mente gubernari, cœlesti præsidio communiri, est maximè laudabile & glorioſum, & omnium sermone celebrandum. Multa ex huius sanctißimi viri scriptis proferre possem, quibus videretis, quantum semper omnes veræ gloriæ stimulus ad studium virtutis incenderit. Sed ad di-

uini vatis atque clariſsimi Regis carmina feſtinat oratio. Dauid igitur, vt alios inter illius & Moſis tempora interiectos omittã quanto ſtudio gloriã tuetur? Quanta animi contentione dedecus repellit? Quã indignè patitur eorum inuidiam & immanitatem, qui laudes ipſius obſcurrare nituntur? Quouſque tandem, inquit, ô viri, gloriam meam deformatis? et alibi, Domine, inquit, ſi feci iſtud (intelligebat autem falſum ſibi crimen illatũ) ſi manus meas ſcelere maculaui: ſi domeſticis meis aliquid mali machinatus ſum, & non potius ita me geſſi, vt inimicos & iam meos à debita peſte ſeducerẽ: hoſtis me perſequatur, atque petat animam meam: comprehendat atque proterat vitam meam. Grauis ſanè imprecatio. Nihil enim videbatur fieri poſſe calamitoſius, quàm in hoſtium manus incidere, et ſanguine ſuo crudelitatẽ illorum ſatiare, niſi id vltimo loco addidiſſet, quod omni diritate tetrius exiſtimabat. Adiungit enim: Gloriam meam infringat & abijciat. Hæc oratio videtur ne tibi hominis laudem contemmentis; an eam potius omnibus vitæ commodis longè præferentis? Iam verò cum excitatur ad diuinæ maieſtatis amplitudinem auguſtè atque ſanctè venerandam, cùm illius erga ſe beneficia infinita commemorat: quid illo tam grandi carmine celebrat magnificentius, quàm gloriã ſibi à Deo tributam? Pugnas itaq; ſuas, victorias atque triumphos extollit, omnia ſummæ laudis ornamẽta, quæ fuit diuina benignitate conſequutus, oratione complectitur: neque tantùm potentia aut imperij finibus,

nibus, quantum claritate nominis incenditur, ad Dei laudes, cœlesti quadam harmonia concinendas. Illius autem vltima verba, quæ dixit, cùm iam mors appropinquaret, nome apertè declarant, quantum illi nominis ampliſsimi ſtudium extiterit? Nam neque nomen ſuum neque parentis reticuit: & cum maieſtatem ſuum eſſet oratione complexus, muſicum illud artificium, quo tantum diuinæ mentis viribus excitatus excelluit, nullo modo ſilentio præteriuit. Huius ſapientiſsimi viri ſapientiſsimus filius Solomon, quæ præmia proponit iuuentuti? quibus muneribus adoleſcentes ad ſapientiæ ſtudium in principio operis inuitat? Non alijs certe, quàm regiæ dignitatis inſignibus quibus excoluntur omnes animi, qui diuinæ legi parent. Ait enim in eodem libro: Iuſtitiæ memoriam eſſe iucundam, atque ſempiternam: impiorum autem nomen quaſi tabe exceſſum atque confectum euaneſcere claramque famam eſſe omnibus opibus & facultatibus anteponendam. Alibi verò, cum rerum humanarum imbecilitatem, huiusque miſere vitæ ſolicitudines, & angores eſſet elegantiſsimè perſecutus, omniaque tandem humana, vt leuia & inania contemneret, vnam gloriam excipit, & quaſi mentæ incitatus exclamat, illius ſuauitatem vnguentis ſuauiſsimis & odoribus eſſe præferendam. Multa poſſum ex huius ſummi regis ſcriptis memoriter pronuntiare, quibus ea confirmetur opinio, gloriam nempe eſſe pijs hominibus expetendam. Sed par eſt, vt rationibus etiam pugnemus.

Atque primùm illud afferamus, obſcuritatem, ignobilitatem, ignominiam, & dedecus, eſſe diuinæ vindictæ ſupplicium conſceleratis hominibus irrogatum. Legimus enim eorum nomen, qui diuinam religionem impiè atque nefariè violauerunt, fuiſſe ex hominum memoria penitus euulſum. Apud Moſen vero Deus ipſe prædicit impijs, fore, niſi reſipiſcant, vt eorum nomen oblitione ſempiterna conteratur. Alibi autem, idque multis in locis, minitatur infamiam omnibus, qui legem neglexerint, atque ſacra polluerint. Ieremias autem ita ſub Dei perſona in Iudæos inuehitur: Euellam, inquit, vos, & ciuitatem iſtam exſcindam, tradamque vos gratiſſimis ignominiæ maculis inuſtos hominum memoriæ ſempiternæ. Ex ijs & alijs locis infinitis, quos breuitate diei admonitus omitto, apertum atque perſpicuum eſt, ignominiam eſſe ſupplicium hominum impietati & ſceleri à diuino numine cõſtitutum. Quare minimè mirandum eſt, viros interdum ſanctiſſimos infamia quodammodo frangi atque debilitari: et qui contra omnia fortunæ tormenta egregiè muniti ſunt, ignominiæ tempeſtate ſæpe conuelli. Quod in Iobo, Dauide, Neemia, et alijs viris ſanctiſſimis & fortiſſimis cerni poteſt: qui cùm reliqua omnia inuicta virtute ſuſtinerent, indignè ferebant ignominiam. Quod ſi tantum malum eſt, in ſepulti nominis oblitione in dedecore & infamia, vt in ea ſæpenumero videatur vltio diuina conſiſtere, conſequens eſt, vt laus & gloria ſit in diuinis muneribus habenda. Et ſi viri pietate præſtantes non ſine cauſa vitupe-

vituperatione & conuitio perturbantur: par eſt, vt laude & prædicatione delectentur. Quod autem gloria ſit diuinum beneficium, Moſes in primis oſtendit. Hoc enim Iſraëli denunciat: futurum nempe, ſi diuinis inſtitutis obedierit, vt ſit à Deo locatus in ſumma gloria & cunctis gentibus honore antelatus. De Ieſu verò illius ſucceſſore ſcriptum eſt, Dei munere fuiſſe nomen illius per omnes terras cum ſumma omnium admiratione peruagatum. Apud Samuelem aiebat Deus: Eum, qui me coluerit, honeſtabo: qui autem me contemnunt, erunt contempti. Non igitur immerito Dauid id multis in locis aſſerit, illam omnem gloriam, qua mirificè redundabat, eſſe diuinæ beneficentiæ referendam. Illum itaque perennem gloriæ fontem carmine perpetuò celebrat: illum ſummum authorem decoris & dignitatis intuetur: in illius cultu claritatem omnem poſitam eſſe docet. Ex quo apparet, gloriam eſſe cæleſte quoddam munus apud animos pios collocatum. Ergo cùm nominis atque famæ celebritas ſit in diuinis bonis numeranda, ſapientem appellabis eum, qui illam aſpernatur? qui lucem ipſam fugit? qui beneficium diuinum repudiat? Chriſtus, inquis, præcipit, vt à gloria tanquam à re peſtilente atque perniciosa fugiamus: quaſi verò Moſes, Dauid, & reliqui, quorum teſtimonijs vſus ſum, non ea, quæ protulere, ſpiritus ille afflatu protulerint. Erat enim iam illis temporibus Chriſti numen illorum animis incluſum. Sed de illius inſtitutis poſtea videbimus. Nunc verò ex te libenter audierim, num Chriſtus à cælo in ter-

ras delapſus eſt, vt rerum naturam, quas ipſe finxit, euerteret: imò verò vt eam iacentem erigeret, atque cœleſti præſidio confirmaret? Gloriæ autem appeditum eſſe in animi natura inſitum, abundè demonſtratum eſt. Neceſſe eſt igitur vt animus tunc ardentius laudem appetat, cum fuerit morbis, qui illum impediunt, omnino liberatus. Tunc enim incorruptus, atque ſui ſimilis permanens, vim atque naturam ſuam clarius oſtendat. Ergo cum Chriſtus omnes morbos, quibus erat oppreſſum genus hominum, à ſuis omnino depulerit: conſequens eſt, vt illi Chriſti opera ex illis malis, quæ naturam humanam deprimebant, emerſere, ad gloriam aſpirent, atque tanto ardentius gloriam expedant, quanto maior ardor honeſtatis in illis exiſtit. Deinde, quid impudentia tetrius? quid hominum vitæ pernitioſius? quid Chriſtianæ religionis caſtitati magis infeſtum? Nequam enim hominem & improbum, poteris aliquando fortaſſe ignominiæ metu à flagitio reuocare: at qui pudorem omnem amiſit, nihil ſibi reliquum fecit ad effrenatam libidinem aliqua ex parte cohibendam. Quocirca non immerito viri ſanctiſſimi hoc impudentiæ nomine, omnem morum immanitatem complectuntur. Quale eſt illud Iſaiæ. Scelus inſtar Sodomæ præ ſe tulerant, nec occultauerunt. Item illud Ieremiæ: Frontem perfricuiſti, meretricis impudentiam ſuſcepiſti. Quod ſi nihil exiſtimatur apud nos impurius inuerecũdæ frõtis audacia, nihil erit morib. et inſtitutis Chriſtianis aptius quàm pudor & verecũdia. Pudor autẽ nihil aliud eſt

quàm

quàm vehemens motus animi dedecus fugientis, laudemq; maximè consequentis. Ex quo efficitur, Christiani hominis esse, decus & laudem intueri. Præterea cum hominibus Christianis omnis opera in eximio virtutis cultu ponenda sit: qui possunt id negligere, cuius ope vident omnem contentionem in virtutis studio susceptam facillimè sustineri? Quantam enim vim habeat laudis suauitas, ad pericula negligenda, voluptates nefarias repellendas, labores ingentes subeundos, satis fuit antea demonstratum. Id autem impulit Paulum diuinum hominem, vt tam sæpe eos, quos ad virtutis altitudinem instruit, laudis suauitate deliniret. Romanorum enim pietati atque religioni gratulans dicit, eorum famam iam fines orbis terrarum peragrasse. Ad Philippenses verò scribens, eos ait, instar Syderũ, lumen suum longe lateque diffundere. Corinthios aũt sanctißima templa atque delubra diuini spiritus appellat. Omnes denique, ad quos scribit, laudibus inuitat, ad pietatis certamen alacrius ineundum. Petrus item quàm magnificè exornat eos, quos ad summũ gradum virtutis adhortatur! Vos inquit, estis genus electũ, regium, sacrosanctum, & ab omni terræ contagione secretum & liberum. Sed quid horum cœlestium hominũ testimonijs vtimur cum ipsum cœli dominũ auctorem habeamus? Discipulos enim suos corã laudans, eos mundi lucẽ appellat, et vt ciuitas in edito loco, et excelso sita occultari nequit: ita illorum excellentem virtutem celari et occultari non posse confirmat. His igitur

laudibus eos vehementius allicit, ad omnes tempestates atque procellas inuicto animo subeundas. Ergo si tantum virtutis instrumentum est in laudis suauitate positum, vt ea sibi viri cœlesti quadam atque diuina virtute præditi, vtendum esse dixerint, ad animos hominum amore pietatis vehementius incitandos: si Christus ipse suorum mentes ad summum virtutis studium magnificentia laudis inflammat: possumus ne dubitare, quin laus egregia sit diuinum quoddam imbecillitatis humanæ subsidium, ad omnes labores animo maximo perferendos valde necessarium? Iam illud quantum est? Omne videlicet Christianorum studium, omnem operam, industriam, curam, cogitationem, omnem denique mentem esse ad communem salutis generis humani conferendam? Quid autem magis homines iuuet, quàm egregiæ famæ celebritas & amplitudo, haud quaquam reperietis. Est quidem liberalitas & beneficentia satis vtilis, sed ea vtilitas ad multos permanare non potest. Vnius viri iustitia, vnius ciuitatis opes cõtineri fortasse aliquando possunt, quæ tamen illo extincto corruent. Sic etiam fortitudo ciuis vnius, ciuibus tantùm suis erit aliquo tempore salutaris, non tamen alijs, nec suis quidem semper. Hoc etiam modo sapientiæ, continentiæ, aliarumque virtutum omnium fructus est angustis finibus & exiguo vitæ spatio circumscriptus. At fama iustitiæ, fortitudinis, liberalitatis, continentiæ, & omnium denique virtutum, non paucis, sed omnibus, non modò suis, sed etiã exteris, non vna tantùm æta-

te, sed

te, ſed in multa ſecula, atq; propè infinita cõſulit. Nec enim tantùm valet ad præſentes ampla dignitatis ſpecie commouendos: ſed ad omnem poſteritatem exemplo virtutis inflammandam. An tu credis fieri potuiſſe in tanta ſcelerum omnium colluuione, creſcente ſubinde luxuria, vitiorumque multitudine mentes humanas obruente, vt aliquod virtutis & induſtriæ veſtigium in hominum vita reſideret, niſi quorundam animi virtutis egregiæ monimentis excitati, ſeſe ad virtutis ſtudium applicuiſſent? Laus laus, inquam, & gloria hominum dignitate florentium, omnium prædicatione celebrata, & monimentis annalium conſecrata, languentes animos exſuſcitat, et amore dignitatis incendit, atque facit tandem, vt omnia humana quantumuis aſpera et difficilia contemnant, & honeſtatem in maximis laboribus, & periculis acri ſtudio coſectentur. Ea autem de cauſa ſancti ſcriptores, non modò nobis ſanctorum hominum expreſſas imagines reliquerunt, ſed etiam nos ad eos intuendos et imitandos omnibus modis adhortati ſunt. Illos itaque, qui pietatem vnicè coluere diuinis titulis & ornamentis illuſtrant: nos autem acerrimis interdum verbis inſectantur, quòd vitæ noſtræ conſilia excelliũ hominum cogitatione minimè confirmemus. Quod certè non feciſſent, niſi planè iudicaſſent, nihil ad vitia ex animis extirpanda, virtutesq; ſerendas, hominumq; vitam honeſtatis opibus excolendam vtilius inueniri poſſe, quàm clarorũ hominum maxime clarã & nobilitatem virtutem. Etenim & nulla maior pe-

ſtis atque pernicies rebus humanis inferri poteſt, ea quæ naſcitur ex aliquo inauditi ſceleris exemplo: ita nihil eſt ad homines in officio continendos vtilius, nihil ad cõmunis vitæ cultum ſalutarius, quàm virtutis eximiæ monumentum. Quod ſi præſtantium hominum memoria iiſdem regionibus, quibus vitæ ſpatium circumſcriptũ eſt, terminata fuiſſet, eorumq; res geſtas idem tumulus, qui eorum corpora contegit, obruiſſet: quem tandem fructum ab illis caperemus? Nunc verò dici non poteſt, quàm nos iuuet illorum gloria æternis monimentis celebrata. Cum igitur conſtet, tantũ fructum afferre hominibus nominis claritatẽ, vt ſine illa parum ſit vtilitatis in virtute, Chriſtianiq; hominis officium ſit, vitã etiam, ſi opus fuerit, pro omnium ſalute profundere: quid minus Chriſtiano cõuenit, quàm gloriam repudiare? Equidem eum, qui gloriã omnibus modis aſpernatur atq; reſpuit, non impudentem modò atq; naturæ communis ignarum, vt quidam homines ſapientes, nec anguſti atq; parui animi, vt pleriq;: ſed etiam in humanum atq; ferum appellabo. Tu cum officium tuum ſit omnium vtilitati conſulere, ijsq; legib. adſtrictus ſis, vt quantum poſſis, vniuerſum genus humanum tueri debeas: id negligas atq; deſpicias, quo nihil poteſt hominum vitæ ſalutarius inueniri? Si te non pulchritudo laudis allicit, vtilitas certè communis te ad eam amandam incitare debuiſſet. Nunc verò cum nobilitatem deſpicis, aut non intelligis, quantum fructum rebus humanis afferat hominũ præſtantium fama, aut intelligis quidem, ſed id ad te perti-

nere

nere non putas. Si non intelligis, fatuus & amens, si, cum intelligas, id minimè curandum putas, inhumanus & ferus es existimandus. Quantum enim in te est, non modò dignitatis tuæ lumen, sed hominum salutem repudias. Illud postremò tantum est, vt nemo possit sine graui crimine laudem abijcere. Summum enim & extremum omnium bonorum, quo sunt omnia studia, officia, consilia vitæ referenda: ad quod omnes curæ, cogitationes, & omnes denique rationes honoris, laudis & dignitatis dirigendæ sunt: est ille summus omnium rerum sator atque moderator, à quo animum hausimus, & tantis tamque diuinis beneficijs affecti sumus. Si igitur ingrati animi crimen & scelus exhorremus, si beatæ vitæ compotes fieri ardenter optamus, nihil tanta cura & studio moliri debemus, quàm vt Dei nomen amplè magnificeq; apud omnes nationes illustretur. Quid autem magis Dei gloriam illustret, quàm Christiani hominis dignitas, non facilè reperies. Talem enim gentes à nostris institutis abhorrentes opinionem de Christi numine cõcipiunt, quales sunt ij mores, quibus Christianam, numinique diuino consecratam nationem præditam esse conspiciunt. Inde fit, vt nihil magis dedecoret apud homines summi Dei nomen, quàm turpitudinis infamia à Christianis impiè concepta. Vt igitur Christianorum flagitia quodammodo in Dei contumeliam redundant: ita nihil clarius illius bonitatem in omnium conspectu constituit, quàm Christiani hominis decus excellens. Multò enim clarius Dei numen

in animis pietate atque virtute florentibus elucet, quàm in vniuersæ naturæ fabrica, quam oculis intuemur. In naturæ enim operibus, opificium summi conditoris, ornatum atque pulchritudinem mundi, quasi regiarum ædium elegantiam & magnificentiam aspicimus: in animis autem omnium virtutum ornamentis, quasi gemmis & aura fulgentibus, effigiem diuinæ mentis admirantes, obstupescimus. Ea autem causa Petrus Christianos literis adhortatur, vt sic inter gentes vitam instituant, vt omnibus admirationem commoueant. Sic enim, inquit, fiet, vt qui modò vos quasi maleficos insectantur, opera vestra bona respicientes, Deo gloriam tribuant. Paulus verò quàm multis in locis admonet, ne vllum impijs sermonem demus: vt omnem maledicendi materiam amputemus: vt decoris & honestatis coram omnibus hominibus studiosi simus? Sc enim ait futurum, vt illustri dignitatis exemplo multi virtutis studio incendantur, & diuina virtus debitis laudibus efferatur, eamque sibi causam asserit, quòd tanto studio muneris sui functionem clarissimæ virtutis operibus illustret, vt gentem suam æmulatione incendat: atque ita tandem aliquos ex Hebræis ad verum Dei cultum traducat. Porrò autem cùm docet Timotheum qualem sacerdotem de gi conueniat, adijcit in fine, oportere vt non solum a pijs, sed ab ipsis etiam impijs & alienis detur ill honestatis & innocentiæ testimonium, qui Pontifex creandus est. Idem ad Corinthios scribit, se mortem facilius passurum, quàm vllam gloriæ suæ immin-

imminutionem. O diuinum hominē, atque veræ gloriæ cupiditate flagrantem: nempe qui illius tuendæ gratia, neque mortem, neque cruciatum vllum recusset. Videbat enim nihil esse in rebus humanis neque ad salutem generis humani fructuosius, neque ad Dei virtutem prædicandam illustrius, quam piorum hominum claritatem. Ergo cùm nihil clarius in omni natura Dei laudem & gloriam ostendat hominibus, quàm illustris piorum hominum laus: & omnis animorum contentio ad diuinam gloriam referenda sit: qui possumus gloriam sine graui, tetro & impio crimine repudiare?

Christi tamen inquis, præcepta gloriam tollere. Inanem quidē gloriam, quæ vel ex inani plausu populi caduca & fragilia laudantis, vel è simulatione virtutis existit: non illam, quæ ex vera virtute nascitur. Nec eorum studium damnat, qui gloriæ seruiunt, sed qui errore hominum ad eam se peruenturos esse confidunt & ita quod erat diuino beneficio tribuendum, in amentia populari collocandum putant: qua quidem nulla capitalior pestis esse potest. Mentē enim omni luce spoliat, & à rebus diuinis abstractam in terras ita deprimit, vt nullo modo possint verum animi decus inuenri: hoc est autem, quod Christus ipse perditissimis hominibus dicebat, quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis? Nihil est enim quod mentē magis impediat, quò minus cœlestis disciplinæ lucē accipiat, quàm illius gloriæ cupiditas,

piditas, quæ errore hominum comparatur. Ita igitur fit, vt qui terrenis rebus addictus, inanē laudē ardenter appetit, cùm vera virtute careat, nunquam ad veram gloriam adspiret, quam solus Deus solum pietatis & honestatis cultoribus elargitur. Verum enim decus, quod non est in falsa opinione, sed in vera virtute positum, vt anteà disputauimus, Dei munus atq; beneficium est. Diuina autem beneficia non repudianda, sed gratissimis animis accipienda sunt.

IMO, *inquis, laus etiam vera fugienda est. Id enim Christus præcipit, vt præclara munera obeuntes oculos hominum vitemus. Quando id? aut quomodo? Nec enim præclarum id dici debet, quod in inani specie virtutis inest. Qui autem extremum vitæ finem in humana laude constituunt, non virtutem colunt, sed virtutem simulando, scelus immane concipiunt. Dirum enim est, impium est, execrandum est, non dico in humanas opes, sed ne in gloriam quidem, aut virtutem ipsam, è qua gloria omnis existit, vt in summum bonum respicere. Deus enim, Deus solus est illud vltimum omnium bonorum, quo sunt omnia vitæ consilia dirigenda. Qui igitur gloriam vt vltimum bonum respicit, fructum omnem virtutis amittit. Nulla enim virtus esse potest, nisi ad Deum virtutis ipsius auctorem referatur. Extincta autem virtute, extingui gloriam necesse est: & ita fit vt nulla veræ gloriæ ratio constare possit, nisi illis, qui semper in Deum respiciunt, & omnem celebritatem ad diuini nominis amplitudinem dirigendam existimant. Qui*

igitur

igitur opus aliquod ſpecie honeſtum ita molitur, vt in humanam laudem, quaſi in vltimum actionis finem reſpiciat, nihil amplum aut præclarum ſuſcipit, ſed potius in ſe impium atq; nefarium ſcelus admittit. Ab hoc autem ſcelere grauiſſima Chriſti oratione deterremur. Hoc enim ſancit, ne cùm Deũ precamur, cùm inedia libidinem refrenamus, cùm egentibus opitulamur, nobis auram popularem vt ſummum præmium proponamus. His igitur præceptis nullo modo nos à gloriæ ſtudio reuocare contendit, ſed ab illa inanitate, quæ pulchritudinem gloriæ corrumpit. Quod eo diligentius erat faciendum, quò gloria magis omnibus humanis opibus antecellit. Qui enim ad voluptatem, vel ad pecuniam, vel ad alias res fluxas omnia referunt, facilè poſſunt intelligere, in quanto errore verſentur. At gloriæ ſplendor tantus eſt, vt illius etiã ſpecies homines honeſtatis amore flagrantes commoueat, illisque ſæpe ruinæ periculũ intendat. Fit enim interdum, vt laudis ſpecie capti, eam non ad aliud præſtantius bonum referendam ſed per ſe ſequendam & amandam iudicent. Ne igitur inſita laudis cupiditate prolapſi corruamus, illa cautio adhibenda eſt interdum, ne opes noſtras oſtentemus, donec eum ſtatum aſſequamur, in quo tuto poſſumus eas explicare, fructum nobis laudis, non laudem ipſam, ſed hominum ſalutem atq; Dei gloriã proponentes. Vtrumque autem Chriſtus ipſe præſcripſit, vt enim eos qui in tam lubrico loco ſine graui caſu inſiſtere nequeunt, à periculoſa oſtentatione deterruit: ita illos qui

ſunt

ſunt aduerſus inanis laudis inſidias ſalutari conſilio præmuniti, ad omnes ſuas opes proferendas impellit. Eos igitur tantùm agitat & inſectatur, qui vel leuitati ſeruiunt, vel gloriam vt ſummū bonum intuentur. Tantum enim abeſt, vt nos ab illa dehortetur, vt etiam ad illius ſtudium inſtruat. Veluti cum admonet, vt inuitati poſtremū in conuiuio locum petamus, vt nos ipſos ſubmiſſè geramus. Sic enim ait futurum, vt nobis laudis & gloriæ dignitatem ampliorem inter homines etiam comparemus. Qui trādit veræ gloriæ diſciplinam: qui nobis certam & directam viam dignitatis oſtēdit: qui docet, qua ratione poſſimus ad laudem peuenire: is nullo modo nos à gloria deducit, ſed potius in illius ſtudium incendit & incitat. Quid illud, cum clarè et apertè ſuis præcipit, vt omnes præclaras actiones in luce collocent, & id omnium hominum conſpectui proponant, vt illo præclaro virtutis aſpectu commoti homines, Deum agnoſcant, atq; debita laude proſequantur? Minimè igitur neceſſe eſt, priſcorum vatum reſponſis, diuinorum hominum ſcriptis atque monimentis, innumeris piorum hominum exemplis vti, cum ipſum Chriſtum gloriæ ducem & auctorem habeamus. Illius enim hæc ſunt monita, inſtituta, præcepta, à quibus deflectere ſine ſcelere nefario non poſſumus. Cum igitur gloria ſit diuinum beneficium: cum in ea tantum inſtrumentum virtutis inſit: cum nihil ſit ad emendandos hominum mores, & vitam rectè conſtituendam ſalutarius: cum tantùm valeat ad virtutis diuinæ gloriam magnificentius illuſtran-

luſtrandam: cùm poſtremò ad eam amandam diuinis oraculis & Chriſti præceptis & monitis incitemur: qui tandem conuenit aſſerere, eam eſſe Chriſtianæ diſciplinæ contrariam? Non eſt igitur vllo modo negligenda, ſed optandum potius, ſi fieri poſsit, hoc fine quem diximus cõſtituto, vt in omnes orbis terrarum regiones virtutis noſtræ fama penetret, nec vnquam nomen noſtrum deleatur. Nullus enim modus earum rerum cupiditati conſtituendus eſt, quæ ad hominum ſalutem, & Dei gloriam referuntur. Eſt itaque votum hoc non modò amplũ, & illuſtre, ſed etiam ſanctiſsimum, pietatis que pleniſsimum. Contrà verò gloriam negligere, non modò eſt animi turpis & abiecti, verùm etiam ab omnibus naturæ legibus atque diuinis inſtitutis nefariè diſsidentis. Quid enim aliud eſt gloriam à virtute repellere, quàm Solem luce ſua orbare? Aut quid minus decet hominem pietati deditum, quàm diuinum munus aſpernari? hominum ſalutem negligere? de gloria diuini numinis minimè ſolicitum eſſe? Chriſtíque imperium detrectare? Hæc enim omnia ſunt committenda ijs, qui laudem & claritatem non amant. Quare vos hortor, vt magno & elato animo in gloriam incumbatis, eamq; putetis eſſe cœleſte quoddam munus, animos noſtros ſpe quadam amplioris decoris & dignitatis inflammans. Vt autem melius cerneretis, nihil eſſe diuinæ legi magis conſentaneum, quàm veræ laudis ſtudium, erat mihi in huius diſputationis fine laudis ipſius ratio ab hominis ortu repetenda. Sed partim, quòd

arbitrer

arbitrer aures veſtras iam audiendo defeſſas eſſe: partim quod ſolem præcipitantem adſpicio, hac extrema parte nunc ſuperſedere conſtitui. Si placet igitur, per orationem in alium diem reſeruemus.

II. AN TV, inquit Auguſtinus, cùm opus iam penè ad extremum perduxeris, imperfectum è manibus dimittes? Nos autem non audiendo defeſſi, vt inquis, ſed valde oblectati ſumus, & ſermonem noſtrum, ſi dies non ſuffecerit, poſſumus in multam etiam noctem producere. Quare tibi auctor ſum, vt præſenti dicendi felicitate, quę tibi hodie oblata eſt diuinitùs, vtaris. Minimè enim conuenit, cum orationis tuæ curſum adeò ſecundè tenueris, antequam portum optatum capias vela contrahere.

EQVIDEM, *inquit Metellus, tum demum integram voluptatem ex iſta diſputatione percipiam, cùm illam abſolueris. Quare te etiam hortor, vt hodie tuæ orationi finem imponas. Eadem enim opera te labore in poſterum leuabis, & hominibus tui amantiſſimis obſequere.*

EQVIDEM, *inquam, inuitus hanc orationis partem in alium diem differebam, verebar tamen ne loquacitate mea ſatietatem vobis afferem. Nunc igitur quando vos, quæ veſtra eſt benignitas, ad audi-*

endum

endum erectos esse video, persequar libentissime quod restat. Atque vtinam non, quod antea ioco dicebamus, Musarum numen, sed ipse diuinus spiritus mentem nostram afflaret, vt illius cœlesti vi & impetu concitati, possemus veræ gloriæ splendorem oratione consequi. Nec enim fieri potest, vt ingenij nostri tenuitate rem tantam pro dignitate explicemus. Sed quando me huc sermonis cursus prouexit, oneri potius ipse succumbam, quàm aliquid intentatum omittam.

VT autem hinc potissimum aliud dicendi initium summam, quantis opibus ornatus fuerit ille princeps generis humani, à quo omnes procreati sumus, explicari non potest. Quod enim est tantum ingenium, tamque diuina orationis facultas & copia, quæ possit illum excellentem humanæ mentis habitum, illam multiplicis virtutis elegantiam, illas tantas opes memoriæ, rationis, intelligentiæ, non dico ornare dicendo, sed enumerando percensere? Si enim qui terræ situm, & circumscriptionem, qui maris immensitatem, qui aëris circumfusi naturam, totiusque æthe-ris ardorem, qui cœlum vndique sideribus distinctum & ornatum: qui postremo totius mundi concinnitatem, & admirabilem rerum omnium conuenientiam contemplari volunt neque satiari tantæ pulchritudinis aspectu queunt, neque illam naturæ vim in singulis rebus insitam ingenio & ratione consequi: quid de illo præcellenti summi conditoris opere, cuius causa omnia, quæ cernimus oculis, effecta

effecta sunt, cogitare debemus? Constat enim, non ea solùm, quæ in terris & aquis gignuntur, ad vsum hominum creata esse, sed cœlum etiam fuisse humani generis alendi atque conseruandi causa generatum. Nostris vsibus seruiunt illi rati, & immutabiles syderum omnium cursus, cœlestis naturæ admirabilis & incitata conuersio, dierum atque noctium vicissitudines, temporum omnium varietates. Quantum verò hominis natura & conditio inter omnia, quæ subsensum cadunt, excellat, ex eo perspicitur, quod nec in astris clarissimis, nec in Sole aliorum luminum principe, nec in cœlo ipso tantis syderibus illuminato, sed in homine solùm accepimus fuisse imaginem diuinæ mentis impressam. Hæc autem imago cernitur in mente & ratione, incredibili celeritate & solertia multa simul agitante, & summo studio verum semper inquirente, cum admirabili cupiditate virtutis imitandæ. Hanc verò cœlestem animi indolem lux diuinæ mentis illustrabat, & ad clariorem Dei similitudinem omnium virtutum muneribus instruebat. Si igitur homo in illo florentissimo statu permansisset, fuisset profectò admiranda quadam atque sempiterna gloria cumulatus. Cùm enim esset diuinis ornamentis excultus, & ad spem amplioris etiam dignitatis excitatus, necesse erat, illum non modo in singulari dignitate versari, sed etiam indies magis diuina similitudine, quam natura ardenter expetebat, animum conformare. Nec enim verum est, primum parentem diuinæ gloriæ cupiditate omnibus

corporis

corporis & animi bonis euersum fuisse. Qui potuisset enim gloriam illam non appetere, ad quam fruendam editus in lucem fuerat? Tam enim est in natura hominis insitum, diuinæ virtutis & sapientiæ similitudinem optare, quàm cælo in orbem verti, quàm igni superam regionem appetere, quàm terræ in medium mundi locum vndique conglobari.

III. QVID igitur illum præcipitem beatis sedibus exturbauit? Inconsiderata illa temeritas, qua legem diuinam violando, sese à Deo nefariè disiunxit, atque id quod sine Dei præsidio assequi non poterat, per se consequi posse confidit. Non igitur, quia vitam florentem & beatam, atque diuinæ similem appetiuit sed quia impiè & insolenter appetiuit, immortalitatem atq; cælestes opes amisit. Sic autem effectum est, vt cælesti lumine priuatus, in tenebris & caligine versaretur, innumeris malis vndique circumuentus. Perinde enim atque leue corpus Solis luce collustratum, occidente Sole tenebricosum repentè fit: ita necesse est, animum diuina luce destitutum, summa caligine circumfundi. Et quemadmodum ij, qui per loca multis latrocinijs infesta noctu iter faciunt, nullo modo vitare possunt infortunia: ita qui diuinæ mentis lumine caret, nulla ratione potest, quàm diu est à Deo seiunctus, hostiles insidias, malorumque omnium tempestatem declinare. Quod primus homo statim sensit, vbi primùm non à Deo pendere, sed ingenio suo niti, pulchrum existimauit. Fuit enim repentè orbatus omni lumine cælesti, spoliatus Dei beneficijs ampliſsi-

ampliſsimis: præcipitatus ex altiſsimo gradu dignitatis, omnibusq; florentiſsimi illius ſtatus ruinis oppreſſus, atq; immaniſsimorum hoſtium cupiditati prædæ relictus: qui quidem illum primo impetu perculerunt, atq; grauiſsimis vulneribus inflictis deformauerunt. Poſtquam enim ſe ipſe à ſummo illo vitæ cuſtode & conſeruatore diſtraxit, atq; tetræ mortis imperio addictus eſt, protinus anxij metus, inanes ſpes, immenſæ libidines, moleſtiſsimæ ægritudines, et reliquæ vitæ peſtes incitatæ vndiq; irruunt; illum inermem, & imparatū adoriuntur, & quaſi turbine et tempeſtate iactatum à mentis ſtatu deijciunt. Vt autem in lumine mentis & rationis, in ordine vitæ & conſtantiæ erat ſita illius honeſtas, & ampliſsimi cuiuſdam decorisatque laudis ornamentum: ita fuit neceſſe, mentis cæcitatem & fædam illam animi confuſionem omnibus turpitudinis & ignominiæ maculis inquinari. Offuſis itaque tenebris, malorum omnium procella concitata, perturbata ratione, fuit oppreſſa dignitas, obtrita laus, decus extinctum. Quid enim ego commemorem illas tam funeſtas generis humani labes, tam turpia, atque deteſtanda flagitia, tantam ſcelerum omnium colluuionem, quibus ſe homines ab illo corrupto principio propagati progreſſu temporis quotidie magis contaminarunt? Tantum dicam, animal illud regium & excelſum, ad imperium atq; laudem natū, in tantam miſeriam incidiſſe, vt fieret tandem turpitudinis ipſius vile mancipium. Non tamen homines tantis malis oppreſsi illam indolem amiſerunt: imò

quantum

quantum natura decus & laudem appeterent, animi dolore, quem ſæpenumerò capiebant ex dedecoris admiſſi conſcientia, ſatis indicabant. Mentis enim angore & cruciatu confecti tam ſibijpſi diſplicebant, vt de vita etiam deſerenda ſæpiſſimè cogitarent. Quòd ſi turpitudinis infamia è voluptatum libidine ſolùm exiſteret, abundè magnum flagitiorum incendium libidinis impuriſſimæ faces excitarent.

IV. SED *illud eſt maximè dolendum, homines natura incenſos laudis cupiditate, non modò cũ libidine aut iracundia, aut alia quauis animi perturbatione cæcati ab honeſtatis ſtudio detorquentur, infamiam ſubire: ſed tum etiam, cùm ad decus enituntur, & illam fractam atq; debilitatam animi vim ad laudem conferunt, omnibus ſordibus ignominiæ maculari. Eſt enim hic teter animi morbus inſanibilis: nempe qui nec humana ope leuari poſſit, nec ad eum depellendũ homines erroribus inflati, diuinum auxilium implorandum putent. Stupra enim, furta latrocinia, & ſimiles impuritates adeo terræ & deformes ad aſpectũ ſunt, vt eos ipſos, in quibus inhærent, vehementer exterreant. At cum inaniſſima laudis imagine deliniti, dedecus inſigne ſuſcipiamus: neq; facilè conceptã maculam videmus, neq; ad eam abſtergendam opem vllam requirimus: & ita fit, vt falſæ dignitatis forma capti, in perpetuo dedecore et flagitio volutemur. Sic enim ille perẽnis hoſtis hominũ quẽ Sacræ literæ Satã Hebræo nomine appellãt, ſeſe ad ommẽ fraudem & malitiam verſat, vt nos ipſos illis naturæ principijs,*

quæ

pijs, quæ nobis ad bene beateq; viuendum attributa sunt, ad nostram ipsorum perniciem & interitum abuti faciat. Perinde igitur atque sensum illum religionis hominum mentibus insculptum, ad impuram superstitionem traduxit: ita laudis appetitum dignitatis illecebris incitatum, in omniũ flagitiorum gurgitem abripuit. Quod quidẽ illi facilimum fuit. Cùm enim homines laudem expeterent, eamque in tantis tenebris nec vbi, nec qualis esset intelligerent: quicquid primùm illorum animos inani specie pulchritudinis alliciebat, statim arripiebant: neq; vitia occulta perspicientes, neque quid esset ex illa temeritate prouenturum, animo suspicantes. Hinc igitur animi tumor & fastidium extitit. Hinc superbia & insolentia nata est, quæ maximis incommodis omnem vitæ rationem perturbauit, & infinitis calamitatibus affluxit. At quibus rebus leuissimi homines efferuntur? Alijs inanis & fluxa corporis forma, quæ temporis momento corrumpitur, tollit animos, cum interim mens ipsa, in qua est gloriæ sedes atque domicilium, sit omni turpitudine deformata. Alij valetudinis vanæ & lubricæ firmitate confidentes, humanæ fragilitatis obliuiscuntur. Alij viribus corporis elati tanta flagrant amentia, vt nullis se legibus adstrictos esse putent. Quo quid esse potest indignius? hominem reliquorum animantium principem, atque dignitate proximè ad cœlites accedentem id amplum existimare, in quo sit tam multis belluis inferior? Nemo enim poterit robore leones, aut velocitate tigres superare.

rare. Illam igitur ſui partem negligũt homines amentiſsimi, qua principatum in natura tenere facillimè potuiſſent: & ea roboris præſtantia tument, qua neq; cum brutis animantibus conferendi ſunt, quam morbi vis conficit, quam extrema ſenectus interimit. Quòd ſi corporis ingens proceritas, ſi vires eximiæ certam gloriandi ſegetem ſuppeditarent: quid fuiſſet illuſtrius illis Gigantibus, qui bellum tetrum & impium cunctis cœlitibus indixiſſe perhibentur? Nihil enim viſum eſt in terris aut corporis firmitate robuſtius, aut virium immanitate truculentius, quibus inſolenter elati, omnem religionem atque ſanctitatem neglexerunt, inauditoque ſcelere violauerunt. Vnde Poëtæ finxerunt, illos bellum contra cœlum mouiſſe, atq; tandem fulminum incendio conflagraſſe. Sed quæſo num viribus illis immenſis, illa corporum vaſtitate, illis animis ingentibus potuerunt clarum & illuſtre nomen adipiſci? Non profectò. Nulla enim ſunt relicta tantorum facinorum veſtigia, illorum internecione ſublata funditùs atque deleta ſunt: nec aliud ex eorum rebus geſtis accepimus, niſi fuiſſe genus hominum ſuperbum, arrogans, elatum, ſæuum, immane, truculentum, diuinis legibus & inſtitutis inimicum, quod tandem DEI telis confixum euanuerit. Ergo cùm genus illud tam vaſtum, & tanto corporis robore munitum nullam ſui memoriam reliquerit, niſi tenuem & obſcuram, & quæ magis valeat ad inſignem maculam nullis ætatibus eluendam, quàm ad egregium nominis ſplendorem: quid iſtis

amentius fingi poteſt, qui in tanta vita breuitate, & imbecillitate naturæ, eaque tam multis et infeſtis caſibus obiecta, tenuißimis elati viribus inſoleſcunt? Alij deinde pecunijs & fortunæ muneribus efferuntur, cùm interim immanis illa cupiditatis ſitis, qua ſemper æſtuant, extingui nulla ratione poſsit. Et ita ſit, vt non modò auaritiæ ſordibus inquinentur, ſed etiam ſemper in mendicitate viuant. Iam verò qui leui & inani nobilitatis nomine gloriantur, quàm amentes ſint, eſt explicatu difficillimũ. Ita enim gaudent imaginibus, & fucato illo generis ſplendore, atque ſi poſſent eo nomine ſeſe incolumes ab omni turpitudine & infamia conſeruare, & ad immortalitatem peruenire. Quid de illorum inſania dicã, qui ſplendidis titulis, & honoris inſignibus erecti ſe in cælo eſſe putant? Glorioſum enim atq; beatũ exiſtimãt, in oculis ciuiũ eſſe, magnis hominũ gregib. ſtipari, à multis ambitiosè ſalutari, moleſtiſsimis negotijs intereſſe minimè videntes interim, quàm inane ſit illud honoris nomen, quàm plenum curæ ſolicitudinis, angoris, quantis inuidiæ telis expoſitum, quantis ſæpe cladibus oppreſſum & extinctum. O extremam dementiam hominum, exiſtimantium in iſtis tam infirmæ naturæ muneribus, aut temeritatis et fortunæ ludibrijs, aliquod veræ dignitatis ornamentum, aut firmamentum gloriæ eſſe conſtitutum. Quid enim his rebus inanius? Quid leuius? quid commutabilius? Vt enim in turbato mari fluctus alios atque alios, magnitudine & fremitu diſpares & diſsimiles ſubinde timidos attolli,

attolli, atque repentè frangi cernimus: sic in his tantis vndis & quasi quodam æstu rerum humanaram, alios extolli, atque repentino motn deprimi videmus: alios vicißim ad eum locum aſcendere, vnde ſint etiam ſtatim deijciendi ruinæque magnitudine conterendi. Nihil eſt enim in vita tam firmum et ſtabile, quod non vno momento temporis extinguatur. Et quo facile cernitur, omne quod videtur hominibus imperitis pulchrū et expetendum, nihil haberi ſolidi, nihil expreßi, nihil eminētis: ſed eſſe tantum inanem quandam ſpeciem ſtultorum oculis obuerſantem: quæ cum procul apparet, ampla & inſignis videtur: ſi vero propius accedens eam attrectare & in manus ſumere ſtudeas, effugit.

Par leuibus ventis, volicriq; ſimillima ſomno.

Præclarè igitur ſanctißimus ille Poëta Dauid, fluxam & inſtabilē rerum humanarum conditionem exponens, ait futurum, ſi in altera liberæ lance vanitas ipſa, in altera autem hominis ſtudium fuerit impoſitum, vt ipſa vanitas longè multumque præponderet. Non potuit magis hominum amentiam explicare, qui præclara cupientes, & eam cupiditatem in res fluxas & inanes conferentes, turpiter irriſi, et æternis maculis aſperſi relinquuntur. Non leuioribus autem flagitijs infecti, et iniquinati fuere, qui venditabant ingeniū, et maximarum rerum ſcientiā in illis tenebris oſtētabāt. Nā cum omnis inſcitia turpis eſt, tum nihil fœdius illorū temeritate, qui ſe tenere altiſſimarum rerum cognitionem profitentes, in minimis

etiam labuntur. Quæ autem tanta dementia est, vt sit cum illorum leuitate & insania comparanda? Alij enim res humanas mente diuina regi, & administrari negabant, Deumque impia oratione tollebant. Alij innumerabilem vim Deorum inducebant, quos certis tantùm officijs atque muneribus pro suo arbitratu præficerent. De animorum autem natura incredibili etiam dissensione certabatur. Quid dicam de naturæ principijs? Alij enim aquæ alij aëri, alij igni, alij alijs corporibus, causam & originem rerum omnium tribuebant. Quin etiam multi vt facilius probarent, ad mundum efficiendum non diuina ratione & consilio opus fuisse, immmerabiles mundos fingebant ex indiuiduorum corporum concursione fortuita. Argumentis itaque nundum efficiebant, argumentis euertebant: eandemque rursus instaurabant atque renouabant. Multo acutius perspexisse videntur naturæ vim illi, qui omnem dignitatem in honestate collocantes, omnia studia vitæ ad comparandas opes animi contulere. Sed in tanta caligine, tantoque naturæ vulnere, quamuis esset eorum conatus egregius, & caput attollere, atque se ipsos erigere valde cuperent, frustra tamen nitebantur. Fracta enim vis animi, imagines faciebat impetus et vis libidinis incitata miseros mortales ab instituto honestatis studio deducebat. Non igitur verã virtutem, sed simulachrum virtutis multis flagitijs tanquã luto oblitum, studiosè consectati sunt. Vt igitur fingunt poëtæ Ixionem Iunonis amore incensum, cum nube Iunonis speciem refe-

referente fuiſſe congreſſum, atque ex ea nube Centauros procreaſſe: ita quidam naturæ ſtimulis incitati, ad honeſtatis ſtudium inanem illius imaginem complexi ſobolem inanem & mixtam, atque monſtri ſimilem genuere. Non eſt enim magis monſtrum animal ex hominis & equi figura conglutinatum, quàm habitus mentis ex honeſtatis ſpecie et turpitudine inſigni compoſitus. Alius itaque magnitudine animi præſtans, eam elationem ad ſuperbiam conferebat. Alius frugalitati quodammodo ſeruiebat: ſed eam frugalitatis laudem auaritiæ fœditas inquinabat, & ita in reliquis officijs (nec enim omnia perſequi libet) omne virtutum decus & elegantiam, vitiorum dedecore corrumpebant. Quid igitur? Non poteſt virtus cum vitijs ſimul habitare? nullo modo. Nec enim patitur honeſtas vllam turpitudinis & ignominiæ coniunctionem. Conſtat itaque, non fuiſſe illam veram honeſtatem, quæ tantis in omni genere vitijs infecta & contaminata fuerit: ſed inanis honeſtatis imago, multiplicis naturæ fœtum atque, tanquam portentum efferens. Quam me pudet igitur illorum hominum exemplis orationē referſiſſe, qui nunquā vllam partem ſolidæ dignitatis attigerunt: ſed in illius tantùm vmbra conſectanda fuerunt occupati. Nam Phociones, Metelli, Pauli, Scipiones, & reliqui ſimili laude florentes, cùm multis vitijs imbuti fuerint, facilè apparet, quàm fuerint remoti ab illa vera virtute, omnem contagionem turpitudinis repellente. Erant enim mentes cum illa communi plaga perculſæ & ab-

iect.æ, tum ſuis quæque morbis, iſque grauiſſimis, atque moleſtiſſimis oppreſſæ & impeditæ. Illi quidem diutius in laude vigebant, eis qui virtutem e-mentiendo erant artificio quodam ſimulationis eruditi: quorum laus ſtatim interibat. Non enim ſimulatè vt illi, ſed verè et ex animo effigiem illam virtutis, quam vulgus maximè pulchram & elegantem iudicabat (nec enim aliquid honeſtius imperitorum animis occurrebat) incredibili ſtudio ſequebantur. Cum tamen laus illa non eſſet orta à vera virtute, conſequens erat, eam poſt aliquod tempus immiuui & extingui. Nam vt homines ignari pingendi, primum quidem floridis & illuſtratis tabulis parum artificioſè pictis allecti, picturæ vitia non ſentiunt: vbi tamen propius acceſſerint, vel ab intelligentibus admoniti, vel ipſi per ſe paulo diligentius intuentes ea cernunt: ita multitudo, quam inſignis & ampla ſpecies honeſtatis detinet, ne ſtatim videat oculis vitia ſub illuſtri illa ſpecie latentia, omnia tandem aliquando clarè perſpiciet. Ita enim fiet vt quæ videbantur antea ad aſpectum venuſta, interiecto ſpatio, infamiæ ſordibus obſoleſcant. Videtis igitur quomodo, poſt illud mortiferum vulnus humano generi impoſitum, omne decus euerſum fuerit? quantum naufragium laudis et gloriæ factum ſit? Nec enim ſolùm ij, qui dignitatis ſtudia diſerentes ſeſe libidini conſtringendos dedidere, neque illi modo, qui dignitatem quidem amant, eam tamen è rebus leuiſſimis petendam exiſtimant: ſed illi etiam, qui ſapientiam admirantur, & virtute

omnia præſidia dignitatis ſita eſſe conſtituunt, omnibus gloriæ ornamentis ſpoliati iacent, & in ſummo dedecore verſantur. Quod quidem illis accidit: quia veræ virtutis viam penitus ignorant. Non enim opem diuinam implorando: ſed in ipſis omnia ponendo, ſe compotes virtutum omnium fore credunt. Inanis igitur & fluxa laudis imago illudit hominibus amentiſſimis, qui quaſi ſomnio beati, cùm maximè ſibi gloria frui videntur, tum maximè omnibus infamiæ notis inuruntur. Quid .n. turpius amentia? Quid autem amentius, quàm rerum imaginibus illudi? An, qui graui & periculoſa febri iactantur, inſanire putandi ſunt, quoties quibuſdam viſis inanibus excitati, ſe valentes & integros eſſe putant? qui vero malis omnibus oppreſſi, decepti tamen vmbris & imaginibus efferuntur, inclamant, ſeſeque florentes atq; beatos eſſe prædicant, ſanos appellabimus? Hi quidem non inſani modò, ſed etiam furentes ſunt, exiſtimandi. Si igitur illi etiam, qui omnes conatus ad honeſtatem comparabãt, tantis flagitijs cooperti fuerunt; fieri non poterat, quin omnes mortales in ſempiternam ignominiam naſcerentur.

V. SED VENIT ILLE *ſummus humani generis conditor, & conſeruator, vt nos è tetris tenebris in lucem et claritatem vindicaret, atque viam aperiret ad veræ laudis & gloriæ claritatem. Aduentu igitur ſuo caliginem omnem repentè diſpulit genus humanum à contractis ſceleribus expiauit: omnimq; virtutum muneribus illuſtrauit: & in*

amissam dignitatem multis ornamentis amplificatam restituit. Nam cum gloria sit à vera virtute nata: qui veræ virtutis lumen rebus humanis attulit, is planè gloriam generis humani constituit. Et quemadmodum, vt veram religionem instauraret, nefariam superstitionem & errores impios extirpauit: ita cùm in veram nos gloriam deducere vellet: prius non disciplina tantùm, sed vitæ etiam documentis popularis laudis inanitatem compressit. Omnia igitur caduca et mobilia è quibus iactatio in populo atque leuitas existit, aspernatus est, illaque tantùm ornamenta retinuit, & in hominum aspectum lucemque protulit, à quibus immortalis laus atque dignitas efflorescit. Ita igitur elationem, fastidium et arrogantiam confixit, vt interim ornamenta diuina, quorum immensa copia redundabat, hominibus explicaret, atque propalàm collocaret. Et primùm quidem, vt homines à diuturnis tenebris emergentes, cùm repentè in Solem oculorum aciem intendunt, aspectum amittunt: vbi verò paulatim assuescunt lucem intueri: illius munere cum eximia iucunditate fruuntur: ita cùm tam insolida lux hominum mentibus oblata esset, partim in cæcitatem conuersæ sunt, tantùm splendorem minimè sustinentes: partim primùm quidem ad illius aspectum hebescentes, vbi magis atq; magis illam aspicere potuerunt, Christo singulari studio & amore copulatæ sunt. Nam quid ego referam innumerabilem hominũ multitudinẽ, illius videndi et audiendi gratia vndiq; confluẽtem? Quid persequar illas laudes amplissimas,

quas

quas cœleſtis Chriſti virtus atq; benignitas excitabat? maximè cum cernerent omnes illum diuina potentia munitum, morbos inſanabiles curantem? mortuos in vitam reuocantem? dæmones expellentem, atque funditùs euertentem? Quamuis igitur fuerit illius virtus perditis hominibus inuiſa: quamuis omnia inuidiæ tela in illud ſanctiſſimum corpus miſſa ſint: omnes tamen, quantauis immanitate ſceleris efferati, de illo præclarè atq; magnificè ſentiebant. Dæmones etiam infeſtiſſimi diuinæ virtutis atq; ſanctitatis teſtimonium, inuiti atq; recuſantes, illi dare cogebantur. Quo magis autem conſcelerati homines, quaſi furiarum tedis ardentibus agitati, Chriſti gloriam deformare, inquinare, peruertere cogitabant: eò magis illius claritas & amplitudo cernebatur. Fit enim vt virtus exercita multo clarius eluceſcat. Omnibus igitur modis Chriſtus exemplo ſuo nobis veræ laudis & gloriæ viam monſtrauit, humanas opes, & popularem leuitatem contemnendo, virtutis admirandæ lucem miſeris & afflictis porrigendo: magna vi improborum petulantiam confutando: tempeſtates hominum perditorum furoribus excitatas ſubeundo: atque poſtremo ignominiam extremam accipiendo. Docuit enim in huius vitæ iactura vitã beatam & immortalem conſiſtere, veramq; gloriam inanis gloriæ contemptione comparari. Quid verò, poſtquam ſe pro generis humani ſalute ſalutarem hoſtiam deuouit atque conſtituit? Nihil eſt enim honeſtius, nihil ad laudem illuſtrius, quàm principem & tutorem Reip. pro

ciuibus vitam abijcere: vsq; adeò, vt cum in mentionem incidimus eorũ, qui pro suis caput in vitæ discrimẽ intulere, miro studio incendamur, et illi qui voluntariã mortem, vt patriæ consulerent, obiere, qui quidem sunt paucissimi, non rebus suis integris, sed in extremum discrimen adductis, eam calamitatem, quæ sibi et vniuersæ Reipublicæ impedebat, interitu suo à Reip. depulerunt. Deinde patriæ, cuius beneficijs obstricti erant, merita reddiderunt. Prstremò vnam tantùm ciuitatem cum aliarum pernicie obitu suo tutati sunt. At ille summus rector, cuius numine & imperio omnia supera, infera, media continentur: cuius nec vita malis tentari, nec decus imminui potest, cum sit ipse immortalitatis atque gloriæ largitor, vt ab hominibus impijs pestem debitam auerteret, in humana forma dilituit: omnes malorum impetus suo corpore excepit, indignissimas calamitates hausit, atque tandem morte sua genus humanum à faucibus mortis ipsius eripuit. Quod igitur erit tam diuinum ingenium, vt possit cogitando consequi tantæ gloriæ magnitudinem? Nam si vera dignitas è veræ virtutis opibus emanat, nullumque virtutis genus aut specie pulchrius, aut fructu salutarius, aut amplitudine magnificentius esse potest: quod tandem in omni natura decus animo concipiemus, quod sit cum decore Christi regis in crucem pro salute omnium sublati, aliqua ex parte conferendum? Nec solum in cruce immensæ bonitatis opes explicauit: sed etiam vi[illegible]dinam nobis conspiciendam exhibuit. Humanum nam-

que

que ſcelus ſacris ſanctiſſimis [illegible]uit : inueteratam maculam ſanguine ſuo deleuit : tyrannidem illius perennis hoſtis extinxit, atque tandem effecit, vt in ipſa cruce, quæ ad extremum ſupplicium & ignominiam defigi ſolebat, ſint modò clariſſima trophæa ad ſempiternam cœleſtis numinis gloriam conſtituta. Cum ergo crucem illam inſignem & illuſtrem intuemur, clariſſimæ victoriæ monimentum, ampliſſimum laudis ornamẽtum, cœleſtem atq; diuinum ſplendorem, firmiſſima ſalutis & dignitatis humanæ præſidia conſpicimus. Tantum vero & tam excellens decus tanta dignitatis præſtantia illi tantum conueniebat. Quod Paulus ad Hebræos ſcribens, quem Deus, inquit, ſummus, noſtræ dignitatis & gloriæ principem, auctorem & ducem conſtituit. Idem Paulus alibi, cum diceret Chriſtum vſque eo patri obedientem fuiſſe, vt mortem etiam in cruce iuſsis illius parens exciperet, ſubiunxit. Propter quod Deus illum extulit, & ita nomen illius amplificauit, vt ſupra omne nomen & gloriam collocaret, vt omnes tandem cœleſtes, terreſtres, inferi vim illius & maieſtatem diuinam ſentiant, & fateantur vniuerſi, Ieſum in omnium rerum dominatu, ſummiq; patris gloria conſtitutum. Hac Pauli ſententia perſpicitur, quantum in illa cruce fuerit gloriæ immortalis inſtrumentum. Illa enim Chriſtus id nomen adeptus eſt, quod cælites admirentur, nationes vltimæ vereantur, ſedes inferæ perimeſcant. Quod ſi gloria tunc apparet, vt in principio diſputatum eſt, cũ virtutis elegantiam,

vtilitatem, et amplissimum insignis amor, grata voluntas, & ingens admiratio consequetur: nihilq; potuit esse aut illustrius, aut fructuosius, aut magnificentius: satis perspicitur, crucis gloriam, omnes res quantumuis ampla dignitatis specie fulgentes obscurauisse. Nulla enim orationis facultate explicari potest, admirabilis ille orbis terrarum motus. Vbi enim primum Christi fama, quæ quidem incredibili celeritate omnes terræ fines peragrauit, ad exteras nationes peruenit: incredibilis hominum multitudo ingenti admiratione perculsa, et amore tam diuinæ virtutis incensa, relictis inueteratis atque penitus insitis opinionibus, pristinis institutis omnino repudiatis, omnibusque vitæ commodis neglectis, ita Christū per omnes flammas secuta est, vt nullis minis, nullis terroribus, nullis exquisitis supplicijs ab illius coniunctione diuelli potuerit. Factum est igitur, vt homines, quos neque ratio, neq; leges, neq; disciplinæ, nec postremò vllum remedium humanæ rationis opibus excogitatum & inuentum, à flagitijs auocare poterat: diuina Christi gloria incensi, illius q; numine cōcitati, mox ad veram virtutem inflammato studio raperentur. Ex quo facilè perspicitur, gloriā antea demersam, Christi ope è flagitiorum fluctibus emersisse, dignitatis que lumen extinctum reuixisse, hominumq; genus dignitate spoliatum, dignitatem amissam recuperasse. Neque enim modo hominibus gloriæ viam ostēdit, sed etiā in illos omnia diuinæ claritatis ornamenta congessit, & vniuersas nationes in suæ gloriæ societatē conuocauit. Ab

illo

illo igitur, tanquam à ſanctiſſimo quodam atq; perenni fonte decoris, laudis & dignitatis, hauriant opus eſt, qui lucem, qui nominis celebritatem, qui gloriam nullis ſeculis interitura ardenter expetunt. Nam cum verum decus in illis tantū inſit, qui veræ virtutis ornamentis exculti ſunt: vera autem virtus ſine Chriſti præſentis ope obtineri non poſſit: nemo certè aliquam veræ gloriæ rationem ſine Chriſti præſidio atq; numine conſequetur. Ille namq; ſolus nobis lucem obtulit, maculas omnes abſterſit, virtutis veræ diſciplinā tradidit, vires etiam confirmauit, quibus illum ſequi, ſanctitatem colere, diuinis opibus inſtrui & ornari valeamus. Illi igitur tantùm omni laude erunt in perpetuum cumulati, qui ſe Chriſto conſecrauere: qui primum quidem cum ſint inaniſſimis ornamētis nudati, plerumque vulgo contemnuntur. At verò paulò poſt explicata illa virtutum omnium ſupellectile, ornatuque diuino in oculis omnium cōſtituto: Chriſte ſancte, qui clamores hominum, quæ ſtudia conſequuntur? Illic enim non fucatus nitor, non mentitus cultus, non fama medicamētis vllis infecta: ſed inſignis pulchritudo, cœleſtis claritas, diuina lux hominum mentibus obuerſatur. Qui enim Chriſtū intuentur, quotidie magis illius lumine collucent. Vt enim ſpeculum, Solis ſplendore percuſſum tantam lucem accipit, vt in eo Solem ipſum te intueri putes: ita mentes Chriſti radijs illuſtratæ tanta luce cōpletæ ſunt, vt in illis Chriſti formam atque claritatem agnoſcas. Minimè igitur mirandum eſt, homines tantis opibus atque præſidijs

mirificè redundantes, bellum contra omnium gentium mores & instituta suscepisse, & orbem vniuersum Christi imperio subiugasse. Si enim natura honestatis imagine commouemur, & ardenti studio vel obscuram similitudinem dignitatis arripimus: quid tandem euenire putandum est, cum honestatem ipsam mentis oculis vsurpamus? Ergo postquam hæc diuina lux in terris effulsit, & veram honestatem aspeximus: vmbris minimè delectamur, inanes effigies non admiramur, antiquitatis facinora contemnimus: eosq; solum mirificè laudamus & extollimus, qui pro vera religione, pro iustitiæ sanctitate extremum spiritum ediderunt, aut in tam præclaro certamine ingentia pericula subierunt, aut omnibus curis liberi & soluti, totos se rerum diuinarum cognitioni dicauerunt, atque postremò fuerunt in terris cœlestium vitam altitudine mentis & ardore pietatis imitati. Hæc igitur demum est illa stabilis & firma laus, hæc gloria constans & æterna, quæ veræ virtutis splendore, sanctissimo Christi numine, expressa diuinæ claritatis effigie continetur. Hanc intueri, hanc expetere, hanc omni impetu consectari debent omnes, qui ad laudē & dignitatem adspirant. Ex quibus facilè concludi potest, gloriam esse maximè cum Christiana pietate atque cœlestis virtutis studio coniunctam.

HIC Augustinus: equidem, inquit, ita sum affectus gloriæ dulcedine, vt non libeat vlterius orationi tuæ repugnare. Nam cum ab ineunte ætate multa illius causa fecerim, ægrè ferebam,

ferebam, cum ſuſpicarer eam tantis flagitiis infectam eſſe, vt timerem, ne me ad ſe rapiendo, tanquam aliquo Charybdis æſtu, temeritate inſanæ cupiditatis abſorberet. Nunc libenter audio illam non modò carere omni crimine, verum etiam ad cœlum ducem eſſe. Quamuis igitur aliqua mihi in mentem veniant, quæ adhuc contradici fortaſſe poſſent, animo tamen libenti conniueo maloque tibi cedendo gloriam amplecti, quàm diutius refragando ab illius ſtudio retardari.

M E quidem, inquit Metellus, gloriæ amor, quo quidem ſum nimis incenſus, nunquam impediet, quo minus tibi ſcrupulum, qui mihi adhuc reſtat, objiciam. Sic enim accepimus, fundamentum Chriſtiana pietatis eſſe humilitatem. Humilitas autem ſignificat animi infractionem atque demiſſionem. Ergo, cùm gloriæ ſtudium non conueniat niſi animis maximis, rerúmque maximarum cupiditate flagrantibus: & omne Chriſtianæ pietatis officium in humilitate cernatur: relinquitur „ nihil tam pugnare cum Chriſtianis inſtitutis, quàm gloriæ appetitum.

IMO, *inquam, nihil eſt copulatum magis: eaque*

ſola

ſola eſt ad gloriam via, quæ in humilitate hac ſanctiſſimis literis exornata conſiſtit. Eſt enim gloria cœleſte decus animi atque diuinum beneficium, apud homines propriam imbecillitatem agnoſcentes, atque diuinam opem requirentes, diuina benignitate collocatum. Hi tantum igitur dignitate & gloria florent: cum interim illi, quos vel gentis nobilitas, vel abundantia pecuniæ, vel corporis robur, vel formæ pulchritudo inſolentes & ſuperbos efficit, ope diuina deſtituti corruant, tanto maiorem infamiam in ruina ſubeuntes, quanto ſibi maius decus opinionis errore proponebant. Tanta eſt autem huius ampliſſimæ virtutis, quam humilitatem appellamus, altitudo, vt in cœlum etiam penetret. Nam continet omnium virtutum decus & excellentiam. Primum enim ſingulari ſapientiæ munere continetur. Cum enim fragilem hominum naturam, fluxam & caducam vitæ conditionem, humanarumque rerum varietatem, & inconſtantiam animo reputantes, & hominum inſigni fortuna florentium miſerabiles exitus in memoriam reducentes, omnibus corporis & fortunæ bonis omnino diffidimus, ita vt nunquam ſecundis rebus, & ad voluntatem noſtram fluentibus extollamur: tum maximè prudentiæ munere fruimur. Nunquam enim ſapiens efferetur, nempe qui ſe natum hominem meminerit, atque communi lege naturæ multis cladibus expoſitum. Deinde cum ſeipſum agnouerit, nunquam alienum decus appetet, aut honorem parum ſibi conuenientem vſurpabit: quod ad iuſtitiæ officium pertinet.

Hinc

Hinc etiam temperantiæ, atque moderationis ornatus orietur. Qui enim imbecillitatem naturæ consideraue-rit, quamuis omnes opibus & potentia vincat, nunquam insolescet, nec aliquid cum temeritate et amentia geret, nec se cuiquam anteponet. Nunc vero, quo modo humilitati cum animi etiam magnitudine conueniat, videamus.

HOC est, inquit Metellus, quod intelligere cupio: difficile namque videtur, res inter se nomine discrepantes, sententia conglutinare.

NIHIL, inquam, facilius. Cùm enim virtutes ita copulatæ sint, vt qui vnam habuerit, opus sit reliquas omnes habere: & constet, humilitatem tr: illas virtutes esse complexam: consequens est, vt etiã cum alti et inuicti animi magnitudine coniuncta sit. Quod vt clarius videamus, ipsius nominis sententiam explicemus. Est igitur humilitas affectio animi, parua & exigua de se ipso sentientis. Magnum autem & paruum sine comparatione intelligi non potest. Si enim collem editum & excelsum cum humiliore conferas, ritè magnum appellaueris: si cùm Apennini cacumine, fortasse paruum. Sic etiam magnam lacertam appellamus, quæ in genere suo magnitudine excellit: & elephantum pusillum, qui ad alios collatus breuis est, quamuis sit aliorum animantium longè maximus. Hæc tu ex Aristotele, si κατηγορίας cognouisti, intelligere potuisti facilinè. Cùm igitur omnis

ratio

ratio breuitatis aut magnitudinis, è comparatione ducatur: & humilẽ eum appellemus, qui ſua omnia parui pendit: relinquitur, id ex eo euenire, quòd ſe cum rebus multò maioribus & altioribus conferat: ex quo ſequitur, omnes humiles eſſe magnanimos. Nam quaſo, quis tibi maioris animi eſſe videtur? is ne, qui nimis alta ſuſpicit, & ſibi in omni genere exempla maxima proponit? an qui neſcit oculos ex infimis rebus attollere?

IS, inquit, qui altiora ſemper aſpectat.

ERGO, inquam, cùm humilis ideo ſe non magnifaciat, quia maiora quædam intuetur: reſtat vt intelligamus, illum eſſe magno animo præditum: ſuperbum autem & inſolentem, minuto & anguſto. Satis enim conſtat, nunquam à rebus exiguis ad amplas & magnificas animi aſpectum retuliſſe. Nam ſi id feciſſet, nunquam tanti ſeipſum æſtimaret. Veluti ſi quis in pago, aut in paruo municipio principem locum tenens inſoleſcat: is vbi primum Romam, aut in aliam ciuitatem ſimili ſplendore florentem venerit, & in tantam hominum celebritatem aſpexerit, atq; ibi viderit, ſeſe nec cum mediocri dignitate præditis eſſe conferendum: ingentes illos ſpiritus, quos arrogantia non ferenda ſumpſerat, ſtatim deponet. Quod quidem in omni genere cerni poteſt. Etenim quis eſt poeta paulò ſanior, qui non ſe, cùm in Homerum aut Maronem reſpexerit, protinus abijciat? Quem oratorem Demoſthenis aut Ciceronis vbertas et amplitudo non

modeſtum

modeſtum reddat? Cuius imperatoris inſolentiam res ab Alexandro aut à Cæſare geſtæ non frangant? Cum igitur hæc natura rerum ſit, vt ſemper nos noſtri pœniteat, quoties mentis aciem ad altiora conuertimus: quod tandem Chriſtianis hominibus euenturum ſuſpicamur? Eſt enim hominis Chriſtiani munus, non modo mundi ornatum & magnificentiam intueri, ſed longè altius extolli, naturæq; totius architectum aſſiduè contemplari. Sic igitur fit, cùm animus in corpore manens, è corpore tamen ſtudio & agitatione mentis excedit, & quoad fas eſt diuinæ virtutis lucem videt: vt ſe repentè, ſuaque omnia, & quicquid antea amplum & illuſtre cenſebat, humile et obſcurum iudicet: nihilque in vita pulchrum & honeſtum exiſtimet, quòd non ſenſerit eſſe claritate illa diuini luminis illuſtratum. Omnes igitur humanas opes, ſiue illæ ad corporis cultum, ſiue ad ornatum animi pertineant, paruifaciens, ita exardeſcit ad illius diuinæ formæ cupiditatem, vt nihil aliud cogitet, nihil amet, nihil cupiat: ſed potius omnibus corporis et animi viribus ad ſummum illud bonum fruendum incitetur. Hoc autem tam illuſtri ſpectaculo multò clarior indies atq; altior fit. Cùm enim amore Dei flagret, mentem ad illius aſpectū ardenter excitat. Quò aũt magis illo aſpectu, quantũ poteſt, in hac vita fruitur, eò vehementius inflammatur. Sic autẽ euenit, vt progreſſio in diuinæ naturæ cognitione amorem augeat: amor autem auctus clariorem indies cognitionem efficiat: atque ita tandem homines alta quadam mente præditos,

ditos, ad ſui contemptionem quotidie magis iudicat. Auget etiam interim vehementer vtilitatem, quod in illa cæleſti luce multa noſtra vitia, quæ antea latebant, clarè cernimus, ita vt, quò magis immenſam ſummi illius rectoris bonitatem agnoſcimus, eò facilius noſtræ naturæ imbecillitatem atque corruptelam agnoſcamus. Inde autem fit, vt eadem opera & Deum ardenter amemus, et in noſtri odium quodammodo veniamus. Accedit deinde quod intelligimus, non poſſe nos viribus noſtris ad virtutem colere, aut dignitatem vllam tueri: ſed immanem libidinem & inſignem turpitudinem, vbi primùm à Deo ſcelere noſtro ſeiungimur, in animis noſtris dominari. Tum illud quantum valet etiam ad infringendam hominum inſolentiam, ingentes illas cœlitum copias diuino ſplendore lucentes animo contueri? Qui enim illorum ſiue præſtantem naturam, ſiue pietatem excellentem, ſiue dignitatis amplitudinem conſideraueris, ſeipſum abijciet, animaduertens nihil in rebus humanis eſſe cum illa tanta claritate comparandum. Poſtremò, videmus etiam innumerabilem hominum multitudinem diuina quadam virtute atque gloria florentem, & in terris quodam modo cœlitum dignitatem moribus & inſtitutis vitæ conſecutam: ad quam reſpicientes, neceſſe eſt, vt nos ipſos pro nihilo reputemus. Quod ſi illa angelorum agmina diuino ſplendore fulgentia, Dei comparatione pro nihilo ſunt: & ſi vniuerſum genus humanum ad angelos collatum, abiectum natura & humile iudicamus: quid

quid tandem faciet is, qui viderit ſeſe ne cum hominibus quidem ſummis eſſe conferendum? Quomodo enim is, qui DEVM ſibi ſequendum & imitandum eſſe ſentit, inſolenter efferri poterit, cum intellexerit, ſeſe à multis etiam hominibus in hac vita manentibus, dignitate victum atque ſuperatum? Homo cum his excubans atq; pernoctans curis, nullo modo turgebit vnquam, inani iactatione furenter elatus & inflatus, vt ij faciunt, qui nihil amplum cogitant: ſed potius omnes ſuas opes valde deſpiciet. Contemnet enim ſeſe, contemnet homo excellenti ingenio, animoque maximo præditus: qui ſi mentis oculos humi defixos haberet, idque tantum magnum exiſtimaret, quod eſſet fragile & caducum, & iſtis bonis, quæ hominum vulgus inaniter admiratur, abundaret: quam ſibi ipſi placeret? quàm faſtidiosè tenuiores deſpiceret? quam intoleranda ſuperbia etamentia duceretur? Ergo vt ſuperbia naſcitur ex animo abiecto, & in terram demerſo: ita humilitas ortū habet ab animo magno, nihil, quod quidē non ſit diuinis et æternis opibus exaggeratum, magnum & excelſum iudicante. Conſiderate igitur, quàm excellēti animo ſint ij, quos noſtra loquendi conſuetudine humiles appellamus. Nihil eſt enim in rebus humanis, quantumuis inſigni ſpecie dignitatis excultum, quod non facile contemnant, et infra ſe poſitū eſſe ducant: nullis facultatibus, nullis ornamentis humana induſtria & ſtudio paratis contenti eſſe poſſunt: ipſam denique gloriam à virtute vera profectam, quæ hominum commemo-

ratione

ratione viget non aſpernantur illi quidem, cum ſe ad virtutem natos, & gloriam eſſe comitem virtutis intelligant, ſed eam neſcio quomodo, multo maiora ſibi proponentes quotidie magis deſpiciunt. Nam omnia quantumuis magna, & excelſa exigua putanda ſunt, cum eſt aliquid amplius & magnificentius. Licet igitur ad omnes homines qui vbique ſunt, quacunque in ora atque parte terrarum, eorum fama permanere poßit: nihil tamen quod quidem ſit terræ ſpacijs incluſum illis magnum eſſe poteſt, qui cœli etiam complexum anguſtißimum putant. Neque poſſunt vllo modo omnibus huius vitæ bonis ſatiari, qui ſemper immenſas opes & infinitas deſiderent. Nihil enim optant ardentius quam humanis opibus ſpoliari, vt diuinis compleantur. Hæc illos cura ſollicitat: hic ardor illorum mentes inflammat: hoc illos deſiderium in lachrymis & fletu verſari facit. Qui quidem fletus, non eſt imbecillitatis, ſed diuinæ virtutis argumentum. Cùm enim diuinæ conditionis participes fieri concupiſcant, moleſtißimè ferunt, ſeſe corpore diutius quaſi quodam ergaſtulo detineri, & non protinus ex ijs terrarum anguſtijs in illam cœleſtem regionem euolare. Illius autem gloriæ cupiditate inceſſi rapiuntur, quæ non peruulgato virtutis ſplendore, aut prædicatione hominum continetur: ſed quam diuinæ lucis claritas efferet, quam cœleſtis dignitas excitabit, quæ vigebit memoria ſeculorum omnium: de cuius amplitudine nunquam æternitas ipſa conticeſcet. Hanc igitur expetentes angelorum

theatrum ſibi proponunt, omnesq; cœleſtes, quos ſanctæ literæ principes & poteſtates, et diuinæ maieſtatis ſedes, alijsque nominibus ardorem & ſapientiam ſignificantibus appellant, ante mentis oculos ſtatuunt, his iudicibus ſeruiunt, his ſpectatoribus placere, horum teſtimonio comprobari cupiunt. Atq; poſtremò, quòd eſt longè maximum, in illius ſummi domini teſtimonio & ſententia omnem gloriæ magnitudinem ſitam eſſe conſpiciunt: & ad illam incredibili animi curſu ſtudioq; contendunt. Spe igitur illius claritatis erecti gaudia maxima percipiunt, intelligentes in illius demum gloriæ ſtudium eſſe omnibus viribus incumbendum, quæ Chriſti beneficio, numine & laudatione continetur. Nam ſi laudatoris amplitudo ad dignitatis amplificationem pertinet: quid eſſe poteſt Chriſti maieſtate magnificētius? Si verum iudicium in certa gloriæ ratione requirimus: Deus ſolus intimos hominum ſenſus perſpectos habet. Si laudantis conſtantiam attendimus, diuina mens nullam in omni æternitate poteſt habere mutationem. Si lucem & celebritatem conſideres: tunc clarorum hominum laudes coram omnibus angelis, & hominibus illuſtrabuntur. Si ad diuturnitatem animaduertas: nullum finem ſunt vllis vnquam ſæculis habituræ. Quid igitur illa gloria diuinius, quam mentes caſtæ in illa cœleſti regione conſequentur? Eſt enim dignitate laudatoris immenſa, ſpectatorum celebritate clariſſima, diuturnitate temporis infinita.

VII. *Hæc eſt cœleſtis illius ciuitatis conditio, in quã*

tandem

tandem omnes, qui veræ laudi seruiunt accipiendi sunt, diuini laudibus abundare, splendore diuinæ lucis illustrari, diuina gloria florere. O sedes illas beatissimas, diuinaque domicilia, in quibus homines præstantes locati nec vitijs infici, nec deformitate maculari, nec tormentis inuidiæ conuelli poterunt: sed expertes omnium malorum, æternisque præsidijs & ornamentis magnificentissimè redundantes, gloria immortali circumfluent. Saluete ciues cœlestes, qui ab hac ærumnosa vita in illam æternam domum excessistis, in qua diuinis opibus exculti, summisq; bonis affluentes, æternis gaudijs triumphatis. Vos soli demùm estis beatissimi iudicandi, quorum vita est omni bonorum copia cumulata, quorum laus emori non potest, quorum nomen nulla vnquam obscurabit obliuio. Vestrum decus omnes cœlites inuentur: nomen vestrum summus ipse Deus, qui vos sibi adoptauit, amplectitur, à quo lucem accipientes, & in illius naturam quodammodo cõuersi, diuinæ formæ pulchritudinẽ estis illius beneficentia consecuti. Quis hanc gloriam animo prospiciens, non optet quàm primùm ab hac turba et colluuione discedere, et in cœlũ continuò migrare? Quanta enim tandem voluptas erit inter angelos numerari, piorum animorum cœtibus interesse, laudibus diuinis extolli, atque postremò, quod caput est, summo illi cœli dominatori, nutu omnia regenti, purasq; mentes immensa luce collustranti, & summis æternisq; laudibus cumulanti perpetuò copulari? Sed de gloria illa atque diuinis præmijs, pijs

hominibus

hominibus à Deo conſtitutis, ineptum erit fortaſſe plura diſſerere. Nec enim oculis cerni, nec auribus accipi, nec mente & cogitatione comprehendi in hac vita poſſunt. Superat enim, atque longiſſimo quidem interuallo ſuperat eorum magnitudo omnem humanarum cogitationum intelligentiam & facultatem. Hæc igitur verbis exprimere non poſſumus, at eorum cupiditate incendi & incitari poſſumus. Quare ſi nos excellens decus allicit: ſi pulchritudo laudis inflammat: ſi ſtimuli gloriæ concitant: veram virtutem, è qua ſola verum & æternum decus emanat, ardenti ſtudio colamus: & Chriſtum Optimum Maximum, totius honeſtatis & gloriæ cœleſtis architectum, caſtiſſimè veneremur: & ab illo ſupplicibus verbis contendamus, vt nos ad immortalem gloriam extollat, neque ſolùm cœleſtibus bonis afficiat, ſed etiam Deos faciat. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ de gloria diſputarem, quæ quidem, vt videtis, ab initijs naturæ profecta, piorum hominum mentes in cœlum tandem deducit. Tu igitur Auguſtine, ſi perſtas in ſententia, vt gloriam vituperandam exiſtimes, non quod te dignum eſt, facies. Animi enim tui indoles poſtulat, vt eam, quantum poßis, ornes & augeas, & interim ad ſummum immortaleq; decus adſpires.

TV quidem, inquit Auguſtinus, cum orationis longitudine, tum concluſionis elegantia, & grauitate perfeciſti, vt nec iam liceat, nec libeat ſententiã tuam refutare. Nox enim nos, vt videtis, nec opinantes oppreſſit: & epi-

logus iſte tantam mihi voluptatem attulit, vt omnem cogitationem contrà differendi ſuſtulerit. Reliquum igitur eſt, vt ad gloriam illam, quam in fine orationis attigiſti, omnibus velis & remis contendamus.

QVAM vellem, inquit Metellus, vt Calpenus noſter atque Lupus adeſſent, vt aliquem etiam fructum ex hoc ſermone perciperent.

HIERO-

10187298

HIERONY-
MI OSORII LVSITANI
DE NOBILITATE CIVILI.

LIBER PRIMVS.

POSTEAQVAM beneficio tuo, Ludouice Princeps clarissime, consecutus sum, vt mea d pristina studia reuocarem, in literarum meditatione multò ardentius quàm antea versari cœpi. Principiò enim natura tantùm impulsus, ad earum artium studium me applicabam, quibus instructus, patriæ meæ fructum aliquem meæ eruditionis afferrem. Nunc autem cum humanitate beneficentiaque tua incensus, omnes meas cogitationes ad tuam dignitatem & gloriam conferendas esse statuerem, maiore animi impetu mihi enitendum existimaui, vt ad aliquem doctrinæ gradum peruenirem. Nec enim id elaboro, vt ingenij aliqua laude fruar, sed vt incredibilem meam erga te beneuolentiam, singularemque grati animi voluntatem, si non referenda, at saltem prædicanda

gratia declarē. Non igitur mihi deero, quandiu aliud præstare non possum, quin hoc saltem scribendi genere meum in te animum pleniſſimum pietatis ostendam, perficiamque, vt me in omni loco memorem gratumque esse cognoscas. Non me fallit, quàm id pro meo singulari erga te studio, quo quidem sum mirabiliter inflammatus, exiguum sit. Sed non debent, qui magna præstare nequeunt, parua negligere: & qui in reb⁹ maioribus vsui esse non possunt, ob id in leuioribus muneribus apud eos, quos p̄cipuè obseruant collocādis, diligentiā remittere: præsertim cùm in omni genere officij pluris animi voluntas, quàm muneris magnitudo facienda sit. Cùm igitur, vt commodius tuæ dignitatis amplitudini seruire possem, stili exercendi gratia multas quæstiones Aristotelico more disputandas suscepissem: tum in primis de Nobilitate mihi differendum esse putaui. Et propterea quòd ea materies mihi tanto principe digna visa est, & hi nostri de Nobilitate commentarij, erant paulò diligentius elaborati: eos tibi dicare constitui. Ac eo libentius feci, quò maior quædam ac illustrior in te nobilitas elucet. Nam si genus ad dignitatem pertinet, nihil in rebus humanis est regio nomine sublimius: & eorum præcipuè regum, qui ex Christi Opt. Max. voluntate res humanas admi-

adminiſtrant: quales ij certè fuerunt, ex quorum es ſtirpe generatus. Si virtute tantum nominis gloria comparatur, nihil eſt animi tui magnitudine nobilius, nihil laude tuæ liberalitatis illuſtrius, nihil ingenij tui flore præſtantius. Vt interim omnia pietatem in patrem tuum, Regem omnium iuſtiſſimum, & optimum patriæ parentem: humanitatem deinde in omnes: & poſtremò, quod caput eſt, ardens quoddam & ſingulare Chriſtianæ religionis ſtudium. Sed reprimam me, nec enim huius temporis eſſe ſtatuo, animi tui dotes egregias debitis laudibus celebrare. A te verò contendere non deſiſtam, princeps amplissime, vt hos noſtros conatus poni & æquifacias, ſcriptaque noſtra, qualiacunq; ſint, pro tua ſingulari humanitate libenter legas. Equidem ſi ea tibi non ingrata fore intellexero, ad alia maiora gradum faciam: nec vllo vnquam labore defatigabor, modò habeam exploratū fore, vt hæc noſtra ſtudia tibi non iniucunda contingant.

CVM itaque variæ diſſentiones inter eos, qui iiſdem legibus inſtituti, eademque iuris ſocietate deuincti ſunt, frequenter oriantur, nulla certè frequentius vniuerſæ reipub. otiū perturbat, ea quæ inter nobilitatem & multitudinem concitari ſolet. Hęc autem contentio ſic quamplurimas ciuitates imperio atque

gloria florentes afflixit, vt fæpenumerò totius Reip. ſtatum immutare cogeret: re nulla pernicioſior communi ſaluti excogitari poteſt. Si enim ea, quæ ſunt mandata literis, memoria repetamus, vix vllam ciuitatem tam benè fundatam reperiemus, quæ non fuerit hac diſcordia ciuili, inter primores atque plebem orta, nimis fæpe conuulſa, & indiuerſas partes diſſipata: ita vt modò præeſſent ciuibus vniuerſis: rurſus verò paucorum imperio ſublato, rerum ſummam multitudinis furor occuparet. Quæ quidem mutationes, neque ſine ferro & cæde multorum fieri poterant, neque ſine ſummorũ pernicie. Nemo enim, qui modò eſſet paulò audacior, dubitabat, dum ſibi eam Reip. conuerſionem fructuoſam putaret fore, imminuere legum grauitatem, inſtituta maiorum violare, omniaque tandem perturbare atque commiſcere. Non perſequar hic quantas ruinas ediderit hoc diſcordiæ genus inter principes atque plebeios excitatum: cùm illud conſtet, quàm plurimas ciuitates propter hãc partium contentionem funditus corruiſſe. Dum enim populus nobilitatis imperium, tanquam violentum & ſuperbum exſcindere conatur: rurſus nobiles, vim populi, fæuitram atque vehementiam armis reprimendam, & ſumma imperi ſeueritate cohercendam putant, nullum ef

adc

adeò peſtiferum facinus inhumanum, quod non ab vtriſque in Rep. ſuſcipiatur: animiſque ſemel hoſtili odio imbutis, ita dimicant, vt etiam publicam ſalutem & propriam libertatem hoſtibus ſuis interdum prodere minimè recuſent. Idque eſt eo mirabilius, quod & ciuitatis communione coniuncti ſunt & ſtudio vitæ diſſimiles: ita vt nihil relinqui videatur, quod animorum certamen accendat. Id enim quod in ciuitate plurimum valet ad beneuolentiam coniũgendam, nempe communis periculi atque publicæ incolumitatis ſocietas, ab vtriſque retinetur: quod autem non parum offenſionis habet in repub. & acerbiſſimum ciuium inter ciues odium creare ſolet, eo quidem carent. Simultates enim atque inimicitiæ ex inuidia & æmulatione conceptæ, in eos tantùm exercentur, qui cum genus idem vitæ ſecuti ſunt, eadem omnino concupiſcunt. Optimatibus verò cum obſcuris hominib⁹ nullum ciuſmodi certamen eſſe poſſe videtur, in tanta vitæ diſſimilitudine, & tam diſpari ſtudiorum ratione atque voluntate. Illi enim imperium & gloriam expetunt: hi dum vitæ commodis abundent, non ita magnum fructum in decore & dignitate ponendum arbitrantur. Cùm igitur tam diuerſa præmia reſpiciant, nulla cauſa certaminis atq; odij ſubeſſe videtur: maximè cum

neutra pars poſſit ad ea, quæ omnibus modis intuetur, peruenire, niſi cum alterius auxilio. Neque enim vulgus vitam ſecurè traduxerit, ſi non fuerit in tutela bonorum: neque boni poterunt vllis ornamentis gloriæ illuſtrari & amplificari, niſi ſit vulgus & multitudo, cuius patrocinium ſuſcipiant. Ita vt præſidium multitudinis in clarorum hominum virtute conſtitutum eſſe videatur: & ipſi rurſus homines clari, non ſolùm ad opes ſuas munien-das, verumetiam ad gloriam atq; dignitatem comparandam auxilio multitudinis indigeant. Hæc cum ita & natura & legibus ad concordiam conglutinandam inſtituta ſint: nullum tamen maius odium ex hiſtoriis accepimus extitiſſe, neq; quod maiores ſtrages ederet rerumpublicarum; quàm id, quod à plebe contra nobilitatem, & à nobilitate contra plebem ſæpenumero ſuſceptum eſt. Quę omnia cum animo mecum agitarem, in ea cogitatione verſari cœpi, diſcordias ferè omnes eorum flagitio & improbitate, qui ſe principes in Rep. dici cupiunt, eſſe concitatas. Quamuis enim nihil ſit amentius, neque magis furioſum atque turbulentum, quàm corruptæ multitudinis ſtudium: illa tamen ipſa vitia, quæ multitudo concipit, ſummis viris adſcribenda ſunt. Nam cum omnes nobilium imitatores exiſtant, nunquam plebs tantis flagitiis

gitiis ſeipſam inquinaſſet, niſi fuiſſet ad immenſam luxuriam & infinitam cupiditatem exemplo nobilitatis incitata. Ita fit vt ciuium libidines, quas ampliſſimi viri vel ſolo exemplo continentiæ frangere debuiſſent, vitę turpitudine augeant atque vehementer incendant. Vbi verò plebis animi flagitiis atq; nefariis cupiditatibus infecti fuerint, nullis legibus nullius authoritate, nullo ſupplicij metu, à furore & audacia continebuntur: nec vlla ratione prohiberi poterunt, ne erumpant aliquando in totius reip. perniciem. Omne itaque malū videtur à ſummis viris tanqaum à fonte defluere: in quorum poteſtate ſitum erat, naſcentem populi cupiditatem, & virtutis exemplo, & legum ſeueritate refrenare. Venit interim in mētem mihi admirari quibus rebus adducti pleriq; mortales, tantū generis ſplendori tribuāt, vt eum ſummis honoribus decorandum, & omnibus ornamētis afficiendum, eſſe putēt. Nam aut nobilitas natura nihil habet amplū aut magnificū: aut maxima pars iſtorū, qui vulgo nobiles appellātur, quorum animi tā multis morbis impediti ſunt, longe multumque diſtant à vera illa germanæ nobilitatis ratione. Nec enim dubium eſt, quin ſi nobilitatis ſtudium exſtaret in vera gloria comparanda, multi virtutem illius amarent, omnes auctoritatē non inuiti ſequerentur.

rentur. Nam nemo est, qui non virtutis admiratione commoueatur: & omnes existimant, communem salutem clarissimorum hominum virtute atq; prudentia contineri. Quapropter, non alienum arbitratus sum, ipsius nobilitatis vim, rationem, originem & reliqua ornamenta, quę verę nobilitati affixa esse videntur, indagare: vt iis explicatis, quantum instrumenti habeat ad dignitatem, & quantum inter illam, atque simulationem nobilitatis intersit, statuere possimus. Cum autem hoc nomẽ multo latius pateat: hic tantũ vsurpabitur à nobis, vt generis claritatẽ significat.

III. PRIMVM omnium illud in dubium vocari potest, sit ne nobilitas in bonis numeranda. Multa namque adduci possunt, quibus fiat verisimile, hanc generis celebritatem, nec vllam dignitatem habere, nec vllo modo posse ad aliquod bonorum genus reuocari. Quantum enim ad naturam attinet, & humanæ vitæ conditionem, vix intelligere possumus, quem fructũ ferat hæc nobilitatis admiratio. Simul enim vt in hanc vitã fragilẽ & calamitosam ingredimur, ita legibus iisdem tenemur vniuersi, vt nemini detur libertas recusandi mala quamplurima, quibus hæc mortalis conditio afflicta est. Omnes viuendi principium à lachrymis & acerbitate facimus, omnis infinitis miseris & anxietatibus impli-

implicati, in metu atque dolore verſamur, atque tandem variis caſibus ad mortem imus. Tantum verò abeſt, vt ab iis peſtibus tuta ſit nobilitas, vt multò grauior ſit eius conditio, & exitus multò acerbior. Siquidem vt fumus ſemper ſumma petit: ſic morbi, cædes, inſidię, & reliqua vitæ mala eos potiſſimum perſequuntur, qui ſunt in altiſſimo gradu collocati. Sin autem animū ad corporis naturam cōuertas, ne in illo quidem quicquam ineſſe comperies, quamobrem nobilitas ſit plebeiis familiis anteponenda. Nec enim viribus eſt valentior, neque celeritate pedum velocior, neque valetudinis firmitate robuſtior. Imò quò delicatius viuit, eò corpus reddit infirmius, & maiora morborum cruciamenta pati cogitur. Quòd ſi nec in fortuna, nec in corporis præſtantia eſt id, quod hominum inter homines diſcrimen facitp & tanquam in claſſes diſtribuit: certè in bonis animi eſt id, quod à principio ordines hominum variè diſtinxit, aut nuſquam eſt. Nec enim aliud genus bonorum præter hęc tria inuenitur, ad quod hic nobilitatis ſplendor reuocari poſſit. Cum autem videamus aditum ad virtutem patere omnibus, & ſæpenumero qui claris natalibus orti ſunt, ad turpiſſima flagitia delabi, & ignotos homines interdum ad virtutis laudem vehementius excitari: reliquum

eſt vt ſuſpicemur, hanc quam vulgò nobilitatem appellant, prorſus inanem eſſe, & à ſola multitudinis opinione ineptiſſimè conſtitutam. Hæc ſunt, quæ poſſunt contra generis claritatem diſputari.

Attamen cùm videamus vniuerſum genus hominum, quàm diu eſt ab animi perturbatione liberum, mirificè conſentiens ad honores ampliſſimos certis gentibus deferendos: id non temerè euenire arbitramur. Siquidem omnium gentium in re aliqua conſenſio, lex naturæ putanda eſt. Quod quidem vt melius perſpici poſſit, ab ipſa natura exordium capiemus. Principio igitur in naturæ vim, & vniuerſi conditionem intuenti nihil ſanè occurret, quod non vel cætera vincat dignitate, vel ab alio rerum genere ſuperetur. Hoc enim in rebus omnibus incredibiliter natura fabricata eſt, vt cùm omnes rerum formæ ſint inter ſe diſpares atque diſſimiles, tum in nullis inſit eadem omnino vis & potentia: ſed alia aliorum impetu & vi moueantur: alia impellant & moueant. Primùm enim ſi rem ipſam altius contemplari velis, cœlumque diligentiſſimè ſuſpicias, nihil in eo videbis, quod vel in eodem loco reponi, vel eadem venuſtatis laude cenſeri debeat. Sydera namque cernimus non tantùm ordine, atque ſpecie, verùm etiam virtute & potentia inter ſe longè diſſimilia:

milia : ita vt alia quidem quaſi imperium exerceant, & reliquis afferant ſplendorem & dignitatem : alia verò lucem à præſtantioribus accipiant. Deinde videmus etiam ignem, omnium elementorum facilè principem, in ſummo loco collocatum, cuius vi ſubiecta corpora concitantur: quorum rurſus eiuſmodi ratio eſt, vt ſit inter illa maxima virtutis & potentiæ diſſimilitudo. Quid autem (vt ad hæc inferiora deſcendamus) de plantis aut animantium genere dicam ? An in omnibus eadem facultas ineſt atque naturæ bonitas ? Et hoc diſcrimen non in iis duntaxat cernere licet, quæ ſunt diſſimili ſpecie & ratione: ſed in iis etiam, quæ eadem natura continentur & forma. Nec enim omnes eiuſdem generis arbores, vel eandem in ſpecie venuſtatem habent, vel eundem vtilitatis fructum: nec omnes equi pari pernicitate præditi ſunt: nec omnes leones eodem virium robore muniti. Denique nullum genus animantium, atque adeò rerum eſt, in quo non exſtare & eminere quandam nobilitatis effigiem perſpiciamus. Hæc autem naturalis excellentia in rebus ſempiternis ſemper manet : in iis autem, quæ oriuntur & occidunt, virtute quadam ſeminis in ſobolem ipſam infunditur. Quod ſummus ille poeta dicebat.

Fortes creantur fortibus & bonis.
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus.

Ergo cùm hæc tanta vis naturæ ſit, tantumq; iuris habeat, vt res mutas, belluas rationis expertes, reliqua denique omnia complectatur: quid tandem conuenit, eam in homine animantium reliquorum principe fingendo minus efficacem arbitrari? Quid? è quali arbore ſurculus defringatur, è quali genere ſit canis ſuſceptus, aut equus generatus, magni intereſſe putamus? Qualibus autem parentibus homo procreatis ſit, nihil ad rem pertinere exiſtimabimus? Certè ſi id contentionis ſtudio negare vellemus, res tamen ipſa nos aperte conuinceret. Perſpicuum eſt enim, vniuerſas fermè gentes iiſdem ſtudiis ſemper oblectatas, & iiſdem moribus præditas fuiſſe. Quòd ſanè facit iudicium, hanc naturæ vim ſic in ſingulis nationib⁹ eſſe defixam, vt nulla conditione auelli queas, hominumq; mores ad poſteritatem traduci. Cernis Gallorum nationem, vt amens iracundia & furore in aciem feratur: eandemque contra placabilem & ad lenitatem in communi vita propenſam? At ſemper hæc natura gentis fuit, vt facilè ſuſciperet inimicitias, & facilè deponeret. Germani verò truculenti ſemper habiti ſunt, & qui intrepidè mortem oppeterent.

Hiſpa-

Hiſpanis vt olim, ita etiam nunc induſtriam ad res ſtrenuè gerendas omnes adſcribunt, & ad certamen ineundum alacritatem. Italis ſummum ingenium & ſummam facundiam. Nulla denique natio eſt, quam natura non finxerit aliquibus vel vitiis vel virtutibus inſignem, quæ virtute ſeminis poſteritati ingenerantur. Hoc autem multò clarius in certis familiis ſemper eluxit. Id enim fermè videmus euenire, vt ij qui illuſtri loco nati ſunt, eas virtutes ſtudiosè perſequantur, in quibus ſui maiores aliquam laudem conſecuti ſunt. Ita vt qui hac ſunt ſtirpe generati, ſint manu prompti, & inſignibus pugnis clari: qui alia, liberales atque munifici: alij verò rerum ciuilium prudentia cumulati. Ex qua quidem re id efficitur, virtutem non tantùm moribus, ſtudio & conſuetudine, ſed etiam natura, genere & ingenio contineri. Id autem nobilitatem eſſe dicimus, quòd quidem nihil aliud eſt nobilitas, quàm virtutis præſtantia in aliqua gente conſtituta. Nobilitatem igitur non opinione, ſed natura contineri expoſitum arbitror. Quod ſic eſt accipiendum, vt perinde ac agri vberes & frugiferi non per ſe, ſed frugum expectatione in ſummo pretio ſunt: ſic gentem aliquam præcipuè amplectimur, quod vberem virtutis frugem ſæpius effundat. Sed iam facilimum

cri-

erit, ipſam rei vim & naturam intueri. Eſt autẽ nobilitas ſplendor generis, in quo frequenter magnæ virtutes enituerunt. Sed quoniam non omnem virtutis ſpeciem amplitudinis atque dignitatis gloria conſequitur, hæc definitio videtur amputanda. Nec enim ij, qui ſapientiæ ſtudio dediti, cœtus hominum relinquunt, & ocium perſequuntur, poſſunt ea ſapientia ſplendorẽ nobilitatie obtinere, quantumuis egregiis virtutibus cumulati, & maximarum ſcientia rerum admirabiles exiſtãt: quòd ſcilicet eas artes, quibus probè ornati ſunt, non facilè conferre queant in communis ſalutis ſtudium. Nec enim vlla vnquam familia generis ampliſſimi nomẽ adepta eſt, quòd extiterint in ea permulti ingenio ſingulari, qui cum hominum celebritatẽ ſtudioſè vitarent, omnem opetam in geometris, vel in phyſicis, vel in muſicis contulerunt. Quę tandem igitur ea virtus, quæ gentem claram reddit, & ſplendidis titulis inſignem? Ea nempe, quæ ad communem vtilitatem refertur: quæ deſidiæ inimica, totam ſe dat ad hominum cœtus colendos & conſeruandos, vt in rebus bellicis fortitudo: in domeſticis iuſtitiæ & æquitatis ſtudium: adde etiam eloquentiæ magnitudinem, & iuris ciuilis ſcientiam, & reliqua eiuſmodi quæ ad ciuilem diſciplinam pertinent: & in republica dominantur. Eſt

igitur

igitur nobilitas dignitas generis, in quo maximæ virtutes extiterunt, vitæ communi salutares & commodæ. Huius autem duæ species traduntur. Alia est enim ciuitatis vniuersæ, alia familiarum singularum. Sic nobiles Athenas dicimus, propterea quod viros permultos aluerit, qui consilio & sapientia rempublicam regere & conseruare possent: qui singulari virtute animi hostes arcerent, imperiique fines propagarent, & in numeris denique beneficiis patriam obstringerent. Hoc modo Spartam nobilem dicimus, hoc etiam Carthaginem, hoc postremò Romam, omnium ciuitatum, quę vnquam fuerunt, nobilissimam. Ea propemodum ratio in singulis etiam familiis considerari solet: vt ea egregiè nobilis habeatur, quæ frequentia clarissimorum hominum maximè illustrata est. Ita fit, vt eadem vis in vtroque genere insit, re tamen subiecta distinguatur. Ad istum enim modum Fabiorum, Claudiorum, Corneliorum gentem, illustrem & clarã fuisse accepimus. Harum autem partium duarum eiusmodi ratio est, vt qui non fuerit nactus vtramque, vix sit nobilium in numerum adscribendus. Nec enim fieri potest, vt in obscura ciuitate familiæ illustres existant. Qui potuissent enim ea ciuitas in tenebris delitescere, si lumẽ aliquod diuinæ cuiusdam virtutis habuisset?

Iam

Iam enim non obſcura, ſed illuſtris haberetur, neque ſi aliquis in ea extiterit præſtanti virtute ciuis, poterit facilè ſeſe ab illa caligine, qua patria vniuerſa demerſa eſt, in lucem atque dignitatem vindicare. Primum igitur naturę beneficium eſt, vt in clara patria natus & educatus ſis: deinde vt claris parentibus ortus. Scitum eſt enim illud Themiſtoclis dictum, Tymodemo Aphidnæo in iurgio obiicienti, quòd non propria virtute, ſed propter ſplendorem patrię fuiſſe à Lacedæmoniis ſingularibus ornatus honoribus: rectè ſanè inquit Themiſtocles. Nec enim ego, ſi Aphidnæus eſſem, tanta virtutis inſignia fuiſſem conſecutus, neque tu, ſi eſſes Athenienſis, clarus eſſe vnquam potuiſſes. Quod etiã ad hanc rationem transferri poteſt. Nec enim nobilis eſſe quiſquam poteſt in ciuitate clara, ignotis parentibus ortus: nec in ignota clarus, quamuis genere ſit, vt in illa ciuitate, præſtantiſſimus. Idcirco ij nobiles in ſuis tantùm ſedibus, & à ſuis nuncupantur. Abſoluta autem nobilitas nunquam loco dimouetur: & vbiuis gentium fuerit, ſemper altis defixa radicibus animis hæret: & eandem apud omnes nationes dignitatem habet. Quis enim vnquam Romanorum, cum Roma imperio rerumque geſtarum gloria floreret, Ciliciæ vel Bithyniæ principes magnopere admiratus eſt? Cõtra Bar-

tra Barbari Romanos quaſi quædam numina ſæpe venerati ſunt. Poterit igitur nobilitas ad hūc etiam modum diduci: vt alia ſit omni ex parte abſoluta: alia verò domi tantum locum habeat. Hæc itaq: in ſolo tantum patrio, & inter ſuos eminebit, magis opinione vulgi, quã veris dignitatis luminib' illuſtrata: illa verò, quæ & patrię claritate & virtute gentis exculta eſt, apud oēs homines ſplendorē retinebit. Hinc illa Theodectæ Helena, cùm inter alieniſſimos verſaretur, loqui tamen magnificè ſibi conceſſum arbitrabatur: ſic enim inquit:

Vtraque ſtirpe maximis ortam deis
Quiſquam putet vilem, atque ſeruam nuncupet!

Eſt hoc ſanè inſitum perfectę nobilitati, ve nunquam in rebus turbulentis animo frangatur: nec vllo vitæ periculo dignitatis obliuiſcatur: vſque adeò vt nulla res magis indicet generis claritatem, quàm animi magnitudo, quæ cernitur in laboribus & periculis. Quod ſapienter à Virgilio exiſtimatum eſt, apud quem Dido ſic Aeneam ſingulari laude celebrat.

Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe deorum.

Operæpretium eſt videre, quid illi venit in mentem, Aeneam ſanguine, & affinitate dijs coniunctum exiſtimare. Vide quam rationem aſſignat:

Degeneres, inquit, animos timor arguit.

Nihil

Nihil potuit verius ab illa confirmari. Vt enim generis celebritas in aduerſis rebus conſtantiæ atq; virtutis laude perſpicitur: ſic gentis humilitas, timiditate & turpitudine ſeipſam prodit. Tum demum hac oratione laudes Aeneæ concludit:

Heu quibus ille
Iactatus fatis: quæ bella exhauſta canebat?

Incredibile videbatur, vt qui tantas bellorum tempeſtates inuicto animo pertuliſſet, humili generi affinis eſſet, quod quidem antea oſtenderat, formidine & animi imbecillitate demõſtrari. Dum igitur (vt vnde ſumus digreſſi, redeamus) duplex ſit nobilitas, altera quidem perfecta & abſoluta, quæ tum patriæ tum generis claritate commendata eſt, & vbique retinet eandem dignitatem, nec ab animi magnitudine vnquam deſeritur: altera verò, quæ domi tantum ſuſcipitur, qualis eſt earum gentium, apud quas iacent maximarum virtutum ſtudia: nos illius prioris ornamẽta perſequemur. Atque vt illius ortum à fonte repetamus, de illius origine alio ſumpto principio diſſeremus.

IV. NATVRA in animis hominum fingendis, ſummam coniunctionis rationem habuiſſe videtur. Non in eo ſolùm, quod homines ijſdem muneribus mentis & cogitationis ornatos, & generis ſimilitudine cognatione-

tioneq; inter ſe deuinctos, ſic adinſtruxit eandem vitæ rationem, vt nullum animal magis ſociabile reperiri poſsit : ſed in hoc etiam, quod dum eorum ingenia variè diſtinxit, id effecit, vt homines ad ſocietatem natos, incredibili etiam neceſsitate colligaret. Cum enim artes innumerabiles exiſtant, ad cõmunis vitæ cultum & incolumitatem maximè neceſſariæ, neq; poſsit vnus homo omnibus illis inſeruire: id fuit à natura diuinitus excogitatum, vt alios alijs artibus inſtrueret, alijsque muneribus præficeret : ita vt dum quiſq; præſtitiſſet operam ſuam, & in cõmune contuliſſet: ipſe viciſſem propriam indigentiam, quam ſuis non potuiſſet, alienis opibus ſuſtentaret. Nec enim omnes Hippiæ Elei ſimiles eſſe poſſunt, quem gloriari ſolitum accepimus, nihil eſſe vlla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret: neq; ſolùm eas artes tenere quibus ingenuæ doctrinæ & ſapientiæ ſtudia continentur, ſed eas etiam, quæ in ſordida & illiberali ratione verſantur, ita vt annulum quem habebat, pallium quo amictus incedebat, ſoccos quibus indutus erat, ſe ſua manu cõfeciſſe diceret. Non eſt, inquam, facile cuiuis, tantum ingenio præſtare, vt tam multa munera ſolus ſuſtinere poſsit : ipſumq; Hippiam opinor haud ſatis commodè tam diſsimilia inter ſe ſtudia exercere potuiſſe, qui

præter

præter quàm quòd indecenter liberales & ingenuas diſciplinas, cum ſordidis & humilibus coniunxit: non omnes artes enumerauit, quarum præſidio vita confirmatur. Nec enim (vt alia omittam) fecit vllam mentionem diſciplinæ militaris, in cuius tutela reliquę omnes acquieſcunt. Rei autem militaris ſtudium nulla ratione poterit ab vno Hippia, præſertim tam multis negotiis implicato, ſtrenuè nauari. Eſt igitur neceſſe, vt alij quidem principes ſint & rectores, qui ſapientia & æquitate omnium ſaluti proſpiciant: alij autem vel arma tractent, vel eas artes perſequantur, quibus in rebus magnis reipublicæ vſui eſſe poſſint: alij poſtremò ſedulò terram colant, aut fabrili artificio aliquid conficiant, eorum quæ ad communem vitam cultúmue pertinent. Cum igitur in humana ſocietate ſint omnino oporteat homines & ordine & vitæ ſtudio diſpares atque diſſimiles: id prouidente egit natura, vt ingenia eſſent etiam omnino diſſimilia. Sic factum eſt, vt quibuſdam diuinam mentis aciem, & excelſum animum ſingulari ſapientia & induſtria præditũ elargita ſit: quo, quid vniuerſitati expediret, & videre prudenter, & perficere conſtanter poſſent. Hanc autem ingenij atq; ſedulitatis præſtantiam, aurum diuinum appellat Socrates in Phædro. Cuius auri cópia circumfluen-

fluentes animos, deorum quasi agnatione teneri, & ad regnandum maxime natos esse putat. Hos itaque collocauit in summo gradu dignitatis ipsa rerum parens natura. Alios autem non tanta virtute excellentes effecit: alacritate tamen, & inuicto animi robore firmauit, vt possent imperata strenuè perficere; in maximisq; rebus legibus obtemperando, patriam iuuare. Quosdam postremo humilitate animi depressos ad sordidas & infimas artes abiecit quales sunt ij, quos opifices & operarios appellamus. Sic enim diuino consilio effectum est, vt quisq; cæteris auxilium ferat, & vicissim aliorum artibus atq; facultatibus seipsum tuetur, ius illud humanę societatis sanctum permaneat. Hoc autem ingeniorum discrimen, iam inde ab eo tempore perspectum est, quo genus humanum erat adhuc in montibus atq; syluis dissipatum, cùm nullis esset ciuilibus institutis aut domesticis moribus excultum. Excelluit enim maximè tùc vnus, aut alter eorum, quos natura finxerat ingenio & prudentia præstantes, qui dispersam illam multitudinem vnum in locum congregauit, & ex immani agrestiq́ue vita, ad humanitatem & honestos mores excoluit. Id quod homines doctissimi fictis fabulis memoriæ prodiderunt: Orphei cantu syluas ferasq; omnes vnum in locum confluxisse, voluptate illa eximia

eximia commotas. Sic etiam traditur, Amphion cantus ſuauitate lapides impuliſſe quò vellet, vnde vellet deduxiſſe : quo ſignificatur homines illos agreſtes atque feros, qui vel ingenij ſtupore, vel immanitate morum, lapidum atq; ferarum inſtar haberent, paucorum ingenio fuiſſe moribus humanis & ciuilibus inſtitutos. Hoc opere Theſeus, qui primus Athenienſes per pagos diſperſos in vnum locum compulit, & legibus ac inſtitutis deuinxit, eſt immortalem gloriam conſecutus. Vt nihil interim dicam de illis, qui Theſeo longè vetuſtiores extiterunt, à quibus ciuitates fuerunt initio conditæ & conſtitutæ. Inde igitur cœperunt homines intelligere, quantum generoſus animus & excelſus, humilibus anteiret. Tantaque extitit virtutis admiratio, vt quàmdiu in vita manebant ij, à quibus beneficium illud acceperant, omnem illis ſui regendi poteſtatem traderent: mortuos verò diuinis honoribus afficerent: eorumque liberos omni caritate amplectẽdos ſtatuerẽt. Primùm mouebat homines recens memoria principum, à quibus tam multis fuerant obſtricti beneficiis, eorumque poſteritati gratiam referendam eſſe putabant. Deinde vbi experientia didicerunt, ineſſe in liberis paternam effigiem, non tantùm corporis lineamentis, quantum animi indole euidenter expreſſam:

preſſam: iam non ſolùm parentum memoria, ſed etiam indolis admiratione prouocati, gentem illam præcipuè coluerunt, eiq́ue reipublicę gubernacula libentiſſimè tradiderũt. Si igitur tempus quæris, à quo primùm tempore nobilitas eſſe in honore cœperit, ſcito, cùm primùm hominum cœtus iure ſocietati extiterunt, nobilitatem ſuſpici cœpiſſe, idq́ue duplici ratione fuiſſe conſecutos homines ſummo loco natos. Primò parentum meritis: deinde magna virtutis expectatione. Fuit enim priſcis illis hominibus maximè perſuaſum, virtutem paternam in poſteritatem infundi morumque præſtantiam eſſe clarę gentis indicem: quod eſt ab Euripide ſapientiſſimè dictum.

Egregia dignitatis indoles, nota
Inſignis eſt nobis generis ampliſſimi.

V. HAEC autem opinio tantum valuit apud antiquos, vt qui maximo loco natus eſſet, eundem continuò ſperarent maximis fore virtutibus exornatum. Quod ſi cuiuſquam virtus adeò eſſet admirabilis, vt extra communem hominum ſortem poſita & collocata videretur: is humana cuncta deſpiciens, ſeq́ue longè inferiora reputans, originem ſuam ad deos auctores referebat. Hoc autem vt poſſit multitudini perſuaderi, non tantùm imperitia atque ſuperſtitio, quibus illa rudis

antiquitas obligata erat, quantum virtutis admiratio faciebat. Fiebat enim illis veriſimile, diuino ſemine ſuſceptum eſſe, quem cernerent diuinis virtutibus eſſe cumulatum. Hinc illi priſci Heroes extiterunt, quibus Homeri Ilias referta eſt: inter quos nemo erat, qui non Deorum aliquem in ſuis gentilibus numeraret. Vt Hector ille, quo vno dum viueret res Troianę nitebātur, de quo Neptunus ita Græcos alloquitur:

Hac timeo peſtem ne Graijs inferat hoſtis.
Namq; furens animis, flāmæq; ſimillimus Hector,
Qui Ioue ſe natum fert, hac nunc agmina ducit.

Ipſeque Priamus eximiis confectus angoribus, cum in tenebris & luctu ob Hectoris mortem verſaretur, eius virtutem incredibilem laudibus in cœlum efferens: illum, inquit, eam opinionem cunctis ciuibus Troianis attuliſſe, vt virum tam ſingulari virtute præditum, non humano ſanguine ortum, ſed diuino ſemine procreatū exiſtimarent. Quid autem hic referam illas heroum contentiones, quibus & ſui generis celebritatem oſtentabant, & eo nomine ſe cunctis aliis præponebant? Quale eſt illud Achillis in Aſteropæum Axij fluminis nepotem:

Sic morere Aſteropæe, graue eſt & flumine natis
Progeniem Iouis in bello contendere contra.
Sis licet ipſe ſatus tam lato flumine, nobis

Ced

Cede tamẽ, quando eſt noſtrũ genus à Ioue ſummo
Me genuit Pelæus: illi eſt pater Aeacus ingens:
Quem genuit quondam ſummi regnator Olympi.

Quid illud? quod in medio armorum diſcrimine Tlepolemus Lycium Sarpedonem conuitiis inſectatur, quod falsò Iouem patrem nominaret. Quam vanitatis maculam Sarpedon ille non tantum dictis, quantum factis deleuit: Tlepolemo viro fortiſſimo & Herculis filio vitam eripuit. Nec enim vlla re magis potuiſſet egregij generis celebritatem tueri, quàm illo virtutis egregiæ documento. Sed dicet aliquis, quorſum attinet, tam multiplices deorum partes enumerare, & reliqua poëtarum deliramenta ſermoni admiſcere, qui fuit veritatis inquirẽdæ gratia ſuſceptus? An eſt quidquam apud Homerum, vt alios omittamus, quin riſus ingẽtes moueat? Apud quem & gemitus Deorum exaudiuntur, & turbæ in cœlis nefarię commouentur, & vulnera, ſi diis placet, vel potius vt reor, inuitis ipſis diis ſæpe infliguntur. Quid igitur conuenit, eam orationem, quæ ad philoſophorum morem inſtituta eſt, his poëtarum mendaciis inquinari? Hæc, inquam, mihi aliquis obiiciet. Cui ſermoni imperito vt reſpondeam, velim dari mihi veniã, ſi tantiſper à propoſito digrediar, dum de ſtudiis humanitatis breuiſſimè diſputem. Hoc aũt cò facio libentius,

quòd Homeri teſtimonio mihi ſæpius vtendum puto. Equidem is ſuum, qui poëtas omnes vera ſcripſiſſe credam. Homerum autem arbiter omnium poëtarum fuiſſe veritatis amantiſſimum. Hoc certè viri Græcorum grauiſſimi ſtatuerunt, cùm duos Homeri verſiculos ſecuti, litem ſecundum Athenienſes dederunt, cum fuiſſet de Salaminis poſſeſſione inter Athenienſes & Megarenſes ingens controuerſia conſtituta. Id arbitrati ſunt doctiſſimi viri, qui tam crebro auctoritatis Homericę preſidio ſcripta ſua munierunt, viri in omni genere laudis preſtantiſſimi. Nec enim, quod iſtos homines minime malos fefeilit, eadem veritas exigitur & à poëta, & ab hiſtorico. In hiſtoria namque res tantum geſtæ deſcribuntur, vt hominum memoriæ commendentur. A poëtis autem, quibus eſt aliud propoſitum, multa etiam ad honeſtam aurium voluptatẽ referuntur. Idcirco in hiſtoria præcipua virtus eſt, vera ſimplexque rerum geſtarum expoſitio, locis, perſonis, temporibusque diſtincta. Poëtarum autem oratio, vt numeris eſt aſtrictior, ita in rerum expoſitione liberior. Alia tamen in illis eſt veritas requirenda: in qua ſi quid eſt offenſum, non ſolùm omnes eruditi, ſed theatra tota reclamant. Eſt autem poëtarum munus, hominum mores, fortunę ludibria, & communis vitę conditionem,

nem,quaſi quodam penicillo,verſibus verè & elegãter imitari: quid in vita ſit illuſtre, quid obſcurum,quid honeſtum,& graue,quid turpe & flagitioſum, quid expetendum, quidue fugiendum, ſententiarum lineis,& orationis coloribus depingere,& illuſtrare.Qui munus iſtud ſuſceperit, & ſuſceptum ita præſtiterit, vt ad naturę ſimilitudinem proximè accedat, hunc non mendacio condemnari, ſed verum dici & haberi eſt valde conſentaneum. Quis autem eſt tam ſine mente,vt cum legat Vlyſſis errores, varios caſus & ancipites,naufragia ſexcenta, adde charybdis immenſam illam voraginem,& rabiem Scylleam,Antiphatem præterea, & Polyphemum, quis, inquam, eſt adeo excors,vt cùm iſta legat, arbitretur,ea ſic ab Homero in ſcriptis relicta,quaſi id fieri potuiſſe defenderet?Illud tamen diuinũ ingenium docti omnes admirantur, à quo tam veræ virtutis vis & ratio expreſſa eſt,quę nullis vnquam fluctibus obrui, nullis blandimentis potuerit ab inſtituto curſu reuocari, nullis periculis animo frangi, aut debilitari potuerit. Sic in Achille virtutis militaris effigiem intuentur: in Neſtore autem viuum ſapientiæ ſimulachrum. Hæc autem non ſubtili & ſpinoſa oratione perſecutus eſt, quæ legentibus ſatietatem attuliſſet, quod eſt à philoſophis factitatum: ſed incredibili potius atq; diuina

dicendi venuſtate, quo facilius homines ad ſtudium virtutis alliceret. Quis igitur Homerum mendacij inſimulare poterit, cùm tam verè cumulateque præſtiterit eam fidem, quæ erat ab *illo* requirēda? Cùm igitur illius teſtimonio vtimur, id facere videmur, vt hominis diuina mentis acie cuncta perſpicientis auctoritatem ſequamur. Non quidē vt res omnino ſic geſtas eſſe, perinde ac ab illo ſcriptæ ſunt, arbitremur: ſed eos propemodum fuiſſe hominum mores, ea gentium inſtituta, eam rerum vim & naturam, & reliqua denique omnia, quemadmodum ſunt illius monumentis illuſtrata. Sic igitur (vt me iam ad nobilitatis rationem referam) cum Achillem Thetide procreatum, Aurora Memononem. Ioue Sarpedona ſcribit, id illum ſic arbitratum fuiſſe, & eadem opinione vniuerſos illius ætatis homines imbutos eſſe credimus, vt viros maximos non niſi diuino conſilio ortos atq; adeò ſemine diuino ſuſceptos exiſtimarent. Hæc autem opinio effecit, vt Theſeus Neptuni filius haberetur: Romulus item Martis, Alexander autem Magnus ſe multis pòſt ætatibus Iouis filium dici concupiuit: quod etiam de Scipione Africano exiſtimatum eſt. Fuit enim de illo viro rumore quodam vaniſſimo diſſipatum, quod prius in Alexandro Magno vulgatum fuerat: nempe anguem immanem perſæpe

perſæpe viſum in matris cubiculo, eumque hominum interuentu repente ex omnium oculis elapſum, neque poſtea vſquam comparuiſſe. Inde conſecuta eſt opinio eiuſmodi, anguis illius concubitu, Scipionis matrem grauidam eſſe factã. Impudens, inquies, mendacium. Quis quæſo eſt tam ignarus omniũ diſciplinarum, aut Chriſtianę pietatis expers, vt iſta vera eſſe animum inducat? Verũ iſtud mendacium ab ea opinione minimè falſa natum eſt, quæ magnam virtutem & excelſam magnis & claris natalibus aſſignat.

VI. HINC iã facile poteſt perſpici, quanto in honore fuerit apud priſcos illos homines inclitum genus & excellens. Et merito quidem. Nam ſi quid in illa ætate extitit præclarè geſtũ dignumq; memoria ſempiterna, plurimum ab hoc ordine geſtum eſt: quod ſatis eſt manifeſtum vetera ſcripta memoria repetenti. Quis neſcit Heraclidarum gentem ita magnitudine animi præſtitiſſe, vt Pelopidarum potentiam copiis exiguis fregerit, & rebus Atticis in vltimum diſcrimẽ adductis ſæpe lucem attulerit? Tantumque valuit opinio nobilitatis, vt qui ſe viderent ab illis adiutos, non humanis opibus ſed deorum numine ſe conſeruatos exiſtimarent. Quid hic Perſeidas referam? Quid Aeacidarum res immortalitate digniſſimas? Iam te ſi Athenas

animo conuerteris, vt res memorabiles videas, quæ ab illa ciuitate geſtæ ſunt: omnes maxima ex parte videbis, à viris maximo genere ortis, & maiorū gloria concitatis editas eſſe. Vt enim reges præteream, quos ſingulari virtute fuiſſe conſtat, certè Cliſthenes, qui tyrannidis delendæ princeps extitit, Miltiades, Cimon, Ariſtides, Pericles, & multi præterea, quos infinitum eſſet recenſere, à quibus tam multa ſunt ſuſcepta facinora, tum contra Barbaros, tum etiam aduerſum Græcos, omnes iſti fermè in ampliſſima familia nati ſunt. Idem etiam apud Thebanos, Spartiatas & innumerabiles alias nationes accidiſſe cōperies. Sed linquamus hæc aliena, & ad noſtra veniamus. Si animum ad ſacras literas adieceris, quantum ibi nobilitatis teſtimonium, & diſcrimē generis inſpicies? Vt enim reliquos omittamus, conſtat eos, qui à Iuda procreati erant, inter omnes Hebræi generis homines, ſplendore virtutis, atque nobilitatis excelluiſſe. Qui quidem, iam inde ab eo tempore, quo fuerunt ab Aegyptiorum impotenti dominatu in libertatē vindicati, magnam multis in locis virtutis egregiæ ſignificationē dederunt. E quibus admodum pauca referam. Cùm rex Aegypti multis iniuriis Hebræos laceraret, nec illos vlla conditione miſſos facere vellet, vt erat à Deo iuſſus: imò cotidie magis

magis gentem affligeret, tandem meritas impietatis pœnas perſoluit, apparuitq́; Dei optimi maximi numen. Primum igitur agri deuaſtati, omnesque fruges teterrima clade conſumptæ: deinde per diuinæ ſeueritatis miniſtros cædes fieri cœptę ſunt, & innumerę ſtrages editę. Poſtremò Rex tantis malis edoctus, vt videbatur, gentem vt iret ſacrificatum dimiſit. Hebræi igitur inde digreſſi, cùm caſtra ad Rubrum mare poſuiſſent, inopinatum malum ſibi intendi animaduertunt. Nam cùm primum illi Aegypti finibus exceſſere: pœnituit regem conſilij, quo fecerat illis abeundi poteſtatem. Cumque inſita animo ſuperbia, in inſtituta animi impietate permaneret: eos, quos tam multis prodigiis cœleſti præſidio ſeptos eſſe cognouerat, bello perſequendos eſſe ſtatuit. Furore namque ſceleris agitatus, haud potuit videre malam ſibi peſtem eſſe comparatam. Magnum igitur equitatum, magnum peditatum parat: quantas maximas poteſt copias educit: incredibilis celeritate Hebræorum agmina conſequitur. Ibi Moſes cùm Dei pacẽ expoſceret, & opem tantis malis imploraret: virga illa, quæ diuinæ virtutis ſignificationem habebat, & quam ſemper in manu geſtabat, fretum verberat, & in medio mari viam aperit. Aqua enim imperio numinis obediens, ſic ex vtraque parte inſtar muri

conſtitit, vt medio interiecto ſpatio, ſecurũ, & facilem tranſitum præberet. Tantus autem terror (vt quibuſdam Iudæorum ſcriptis memorię traditum eſt) in ſacris enim literis nulla ſit de hac re mentio: † tradunt igitur tantum terrorem Hebræos oppreſſiſſe, vt neque tam præſenti ope numinis oſtenſa, ſe committere aquis auderent. Aſſerunt autem, tunc eorum, qui à Iuda orti erant, valde virtutem enituiſſe: nec vllam moram interpoſuiſſe, quin Móſis veſtigiis animo magno ingreſſi, reliquos omnes ad ſequendum excitarent. Quid autem poſt illam inſignem cladem, qua rex impius, dum acerbiſſimo imbutus odio, nefarioq; ſcelere occæcatus, in medium mare præceps ruit, cum vniuerſo exercitu deletus eſt: num quid non in omni genere laudis hęc gens egregiè præter cæteras verſata eſt? Inde conſtitutum fuit, vt inter duodecim principes (ſinguli enim à ſingulis tribubus rectores deligebantur) primus haberetur, qui eſſet ex Iudæ ſtirpe generatus: hic primus agmen ducebat: primus vota faciebat: primus immolabat: huius imperium & auctoritatem reliqui ſequebantur. Vnde planè colligitur, Moſem verę nobilitatis rationem duxiſſe, cùm ſic ſtatuit, vt certæ genti honores ampliſſimi mandarentur. Ab hac familia ortus eſt Calebus, qui ſibi primò gloriã ingentem peperit, cùm

orationi turpissimę aduersatus est eorum, qui de reditu in Aegyptum cogitabant, satiusque esse dicebant Aegyptiorum contumelias atq; superbum dominatum pati, quàm vitam in armorum discrimen adducere. Hic Calebus suæ virtutis, atq; constantiæ lumen ostendit: magnis clamorib⁹ id agens, vt hominū spem eo genere orationis fractā & debilitatam excitaret, eosq; ad prælium incenderet. Vbi parū abfuit, quin ab impia & formidolosa concione fuisset indignissimo cruciatu laceratus. Hic etiam sub Iosue, cùm esset natus annos octuaginta quinq;, ita se gessit, vt nemo fuerit illo vel manu promptior, vel imperatoriis artibus instructior. Qui ne filiam quidem forma excellētem nuptui dare voluit, nisi ei qui facinus aliquod egregium suscepisset. Negauit enim se filiam vlla conditione desponsurum, nisi illi, qui ciuitatē quandam hostium munitissimā pugnando cepisset: & cepit eam filius fratris ipsius Calebi. Vnde perspicuum est, virtutem cum vera nobilitate plerumque consociatam esse. Generum vir ille maximus non genere, sed virtute præstantem sibi deligendum prudenter existimauit. Nam gentis nomen & dignitas nō aliunde, quàm à virtutis laude profecta est. Id tamen euenit, vt virtutis splendor à gentis claritate non discederet; nec alius propius accederet ad virtutem

Calebi, quàm is qui communione ſanguinis erat illi coniunctiſſimus. Quid poſt mortem Ioſuæ? Non fuit Dei optimi maximi iuſſu omnis cura belli & gentis imperium Iudaicę tribui delegatum? ætas me deficeret, ſi vellem omnes huius ſtirpis viros egregios recenſere. Quòd ſi vera eſt ea deſcriptio nobilitatis à nobis explicata, minimè dubium eſt, quin fuerit ea gens perfectam rationem nobilitatis aſſecuta. Inde enim belli duces innumerabiles extiterunt: inde viri ſingulari ſapientia & æquitatis laude prædiți exorti ſunt: inde permulti reges regio nomine longè digniſſimi: atque, vt de reliquis ſileam, ſanctiſſimus & fortiſſimus Dauid rex inde natus fuit, vnicũ pietatis atque virtutis exemplum. Denique propter virtutis excellentiam, manſit in iſta familia regnum, quàm diu res Iudæorum ſteterunt. Vt autem iſta priſca mittamus, certè cõſtat, in ſanctiſſimis illis monumentis, quibus Chriſti optimi maximi geſta conſignita ſunt, aliquam duci etiam nobilitatis rationẽ: cùm in congreſſu alicuius fit iſtius celebritatis mentio, quaſi ad ornamentum eius, cum quo ſermo ſuſcipitur, pertinere videatur. Veluti cùm cœleſtis ille nuncius inquit, Ioſeph fili Dauidis, noli timere: & rurſus illud, Ieſu fili Dauidis, miſerere noſtri: item Paulus ad Romanos, cùm vtriuſq; naturæ ſplendorem & di-

& dignitatem in Chriſto celebraret : eum ſecundum conditionem humani generis atque ſeminis, à Dauide Rege procreatum eſſe commemorat. Pauciſſima ex infinitis decerpſi, dum breuitati ſtudeo. Ex iis tamen paucis liquidò perſpici poteſt, hanc generis claritatẽ, & hoc gentis diſcrimẽ, diuinis etiam ſcriptis comprobari.

VII. IAM quantum fuit in nobis, vim & originem nobilitatis explicauimus, eius ortum ab illa naturali indole repetentes maximis animis innata : quæ quidem ſi excitetur, & temporis etiam vetuſtate confirmetur, perficit illum vniuerſi generis ſplendorem & claritatem. Mirum eſt enim, vt de hoc etiam aliquid dicamus, quantum dignitatis adiungat etiam nobilitati, temporis antiquitas: nempe, quæ rebus omnibus hominũ memoriæ commendatis, maieſtatem conſtituat incredibilem. Fiunt enim quodammodò, ea quę à preſenti memoria ſemota ſunt, ipſa vetuſtate ſanctiora : ita vt maius quiddam de illis ſuſpicemur, quàm quantum noſtræ ætatis homines, omni ſtudio poſſint imitari. Hinc extitit illa ſcriptorum monumentis celebrata contentio, inter varias gentes, atque notationes concitata: dum alię ſe ante omnes mortales in lucem editas eſſe contenderent aliæ rurſus eam antiquitatis gloriam ad ſe traducere niteren-

tur, Aegyptij ſolis Phrygibus antiquitatis laudem ingenuè concedebant : aliorum autem hominum ſe longè vetuſtiſſimos eſſe iactabant. Arcades autem ad fabulas vſque progreſſi ſunt, ſe ante Lunam natos eſſe confirmantes. Quid de Athenienſibus dicam ? Qui quidem tantum ſibi hac vetuſtatis laude tribuebant, vt vel eo ſolùm nomine ſe in Græcia principatum obtinere putarent. Nam cùm aliorum Græcorum primordia, vel literarum beneficio, vel monumentis aliquot fuiſſent memoriæ mandata : ſolùm Athenienſe nomen extitit, cuius principium & origo, nullis veſtigiis indagari potuiſſet. Inde cùm ſeipſos omni memoria antiquiores eſſe cernerent: in eam opinionem deſcenderunt, vt ſe non aliunde dilapſos, ſed ex Attica terra principiò genitos : nec ex varia hominum colluuione, vnum in locum confluxiſſe: ſed eandem ſemper regione coluiſſe putarent. Ob idque reticulo quodam aureis cicadis diſtincto caput ornabant: vt oſtenderent, ſe inſtar cicadarum, è terra quem incolerent, fuiſſe generatos. Vnde etiam αὐτόχθονες dicti ſunt. Duplici itaque nomine ſibi placebāt: tum quod nihil in maioribus ſuis vel barbarum, vel peregrinum agnoſcerent : tum etiam quod antiquitate reliquis Græciæ gentibus anteirent. Hoc in familiis etiam magnam vim habere cernimus,

vt in

vt in contentione nobilitatis magni intereſſe videatur, vtra ſit antiquior. Videtur enim rationi conſentaneum, vt illæ maximè illuſtres habeantur, quæ plurimis annis ita ſe geſſerũt, vt decoris atque dignitatis poſſeſſionem virtute perpetua tuerentur. Inde fit vt generis nouitatem contemni plerumque videamus. Fit hoc quidem à multis inſolenti quodam faſtidio, atque ſuperbia non ferenda: non tamen omnino ſine ratione fit. Nouitas enim, quantumuis ſit omnibus rebus ornata, non habet tamen illam ætatis caniciem, cui præcipuum honorem tribuendum putant. Perinde enim ac in ſingulis hominibus habet auctoritatem ſenectus: ſic in nobilitate, claræ gentis antiquitas. In qua tamen opinione ſunt aliqui fines & termini conſtituendi. Quemadmodum enim ſumma ſenectus mentis vim atque conſilium debilitat, & affert interitum dignitatis: ſic etiam nobilitatis ſplendor augetur mediocri vetuſtate: extrema verò ſenecta conficitur. Quod quidem vt accidere ſoleat, inferius explanabimus: nunc verò quod inſtat perſequamur.

VIII. CVM iam multa & præclara nobilitatis ornamenta complexi oratione ſimus, illud nunc conſideratione dignum videtur, ſit ne plebi commodum, nobilitatis imperio gubernari. Iniquũ enim multis eſſe videtur,

cui

cum omnes homines ad libertatem nati ſint, hanc ita abiicere, vt non ſuo arbitrio viuant, ſed aliorum auctoritatem & nutum ſequantur: præſertim cum permultos eorum, quos vulgo nobiles appellant, nimis inſolenter honoribus vſos & dominandi cupiditate præcipites ad omne facinus vehementer incitatos eſſe videamus. Vt autem id melius explicari valeat: videndum eſt, non tam quid ſingulis hominibus præſentem afferat vtilitatē, quàm quid ad vniuerſitatem conſeruandam, & in longum tempus propagandam ſit accommodatius. Id enim quod ciuitatis vniuerſæ ſalutem conſtituet: & plebis etiam fortunas & commoda tuebitur. Nec enim, vbi vniuerſus reipublicę ſtatus corruat, poteſt ſanitas in aliqua reipublicæ parte permanere. Sin autem aliquis incolumi repub. fuerit vehementer oppreſſus: poterit certe multò facilius, quam in communi omnium rerum pernicie, in priſtinas fortunas reſtitui. Vt autem id apertius inſpiciamus, par eſt in exempla earum ciuitatum intueri, quæ omnium ferme opinione præſtantiſſimæ ſunt exiſtimatæ. Athenæ poſt Codri Regis mortem fuerunt optimis legibus atque moribus à Solone conſtitutæ: quitamen in hoc à multis excellentibus ingenio atque doctrina viris repræhenditur, quòd popularem reipub. ſtatum inſtituerit, & libertatem

tatem plus nimio parem effecerit. Itaque ſtatus ille propriam imbecillitatem indicauit: cùm intra finem anni quadrageſimi, plebis temeritate conuulſus, Piſiſtrati tyrannidem perpeſſus eſt. Poſtquam verò ſublatis tyrannis, ciuitas in priſtinam libertatem rediit, aliquot annos in Græcia, & magna Aſiæ parte, rerum potita eſt. Quod tamē imperium non ita diu tueri potuit, ambitione quorundam, qui ſe populares eſſe & haberi cupiebant: inter quos enumeratur Pericles. Qui quidem licet fuerit in dicendo admirabilis, & imperatoriis artibus inſtructiſſimus: non vidit tamen, quantum mali patriæ moliretur, cum plebem principibus æquaret: & hoc modo miſcendo infima ſummis, auctoritatem Areopagi imminuerit. Nec enim eſt aliud, vulgus & multitudinem principib⁹ libertate pares efficere, quam affrenatæ cupiditati ad perniciem arma largiri. Vide autem qui caſus ſint illam ciuitatem conſecuti, poſteaquam ad arbitrium libidinemque plebis omnia adminiſtrari cœpere. Primo quidem omnibus ſpectatis hominibus, qui rempublicam conſeruarant & auxerant, peſtis & exitium per obſcuros & flagitioſos homines affer ebatur. Nec enim fuit vnquam Athenis, poſt illam reipub. formā, vir aliquis ad laudem inſignis, qui non inuidia tandem ingratæ patriæ con-

flagra-

flagraret. Multi bonis omnibus euerſi ſunt, multi in exilium eiecti, multi etiam morte multati, quorum virtute fuerat Athenienſi populo, ſalus & gloria quæſita. Hoc iam certè non mediocre malum eſt exiſtimandum, nudare videlicet vrbem optimorum præſidiis, & nobilium induſtriam, qui ſuorum exemplo ad patriam iuuandam inflammati fortaſſe erant, infringere. Ergo cùm bonorum auctoritas concidiſſet: & populi vis nunquam conſilio & ratione, ſed impetu ſemper, & dementiſſima temeritate duceretur: nullum tantum malum excogitari potuit, quod non fuerit in illius reipub. calamitate. Nam cùm Athenæ maximo periculoſiſſimoq; bello fuiſſent implicatę, omnisq; Græcia in ciuitatis illius perniciem conſpiraſſet: populi cupiditate atque furore factũ eſt, vt eodem tempore aliud bellum non minus graue contra Siciliam ſuſciperent, Nicia contradicente, & omnibus bonis reclamantibus. Merito igitur in illa luctuoſiſſima Syracuſarum oppugnatione, non modò imperij, ſed etiam fortunarum omnium naufragium fecerunt, & in grauiſſimos atq; acerbiſſimos luctus inciderunt: atq; tandem domeſticis ſeditionibus agitatæ, & innumeris cladibus afflictæ, libertatem miſerè perdiderunt. Poſtquam verò triginta tyranni reipub. dominatione ſemoti ſunt: quid aliud

collectas

collectas reipub. reliquias dissipauit, nisi plebis cupiditas, & licentia? quæ nullis iam legibus poterat ad communium rerum curam & studium impelli. Imo cùm vnicuiq; ciuium licuisset de publico sumere, quod in ptiuatos vsus conuerteret: omnes ab industria ad desidiam vocati, & ad theatra atque fabulas conuersi, & reliquas voluptates, quæ virtutis neruos incidunt, omnem Attici decoris & antiquæ dignitatis memoriam deposuerunt. Itaque non multis pòst annis, gens illa, quæ innumerabiles Persarum exercitus fuderat, quæ tantas res gesserat; quæ Græciæ imperio potita fuerat: armis Macedonum, quorum nomen sanè obscurum ad id tempus extiterat, oppressa est, omnesque imperij opes de manibus elapsæ sunt. Huius autem calamitatis principium non aliunde natum est, quàm ab illa plebis petulantia & improbitate. Apud Spartiatas autem, vt de his etiam aliquid dicamus, Reges & Principes multa memorabilia, tum domesticis in rebus, tum vel maximè in bellicis effecerunt, & reipub. salutaria, & immortalitate dignissima. Ephori autem, qui quidem magistratus erat è plebe, contrà dum omnia priuata vtilitate mentiuntur, mala quam plurima ciuibus suis inuexerunt: & teterrimam patriæ perniciem machinati sunt. Nec est enim aliud leges, quibus publica

certè ſalus continetur, labefactare, & infringere, quàm vniuerſam rempublicam iugulare. Cùm autem Lycurgus vniuerſos ciues ad induſtriam, virtutem, & morum ſeueritatem ſanctiſſimis legibus inſtruxiſſet: Ephori multis poſt annis quæſt⁹ & voluptatis gratia, quæ duæ ſunt maximæ omnium rerum publicarum peſtes, inclitas illas leges ſuſtulerũt. Quo facto, Spartana illa virtus ſubito extincta eſt. Cum vero reges aliqui voluiſſent Lycurgi leges conſtituere, ciuiumq; mores in antiquam diſciplinam reuocare, fuerunt ab Ephoris indigniſſimè trucidati. Ita factum eſt, vt ciuitas illa, quæ Heraclidarum ductu & auſpicio, optimatiumque ſapientia, tam multos annos imperium habuerat, & incredibili virtute atque fide Græciæ libertatem defenderat; inſanæ plebis opera crudeli tyrannorum dominatu premeretur.

Quid autem hic Romanos commemorem? cùm illud inter omnes conſtet, non ob aliud fuiſſe Romanam rempublicam funditùs euerſam, quam propter temeritatem multitudinis in nobilitatem concitæ? itaque imperium illud, quod per Reges primò, deinde per optimates & princeps partum & amplificatum erat: breui fuit vulgi furore & amentia diſſipatum. Cum enim plebis cupiditas ita creuiſſet, vt nulla ratione, aut metu coerceri poſſet,

posset, & turbulentis hominum popularium orationibus, ad spem ingentis prædæ fuisset vehementer excitata: non dubitabat, dum auaritiam expleret suam, omnia iura diuina humanaque violare. Inde illæ tribunitiæ seditiones, & Agrariæ legis actiones, non sine magno reipublicæ malo à Tribunis agitatæ, donec ad Gracchos ventum est, à quibus est natum principium omnium calamitatũ, quæ postea rempublicam consecutę sunt. Eiusmodi enim seditiones consequentia quadam exceperunt Mariana tempora: quæ cùm per se satis grauia & luctuosa reipub. fuissent: tum etiam ad ærumnas sexcentas, atq; tandem ad Cæsaris dominationem viam munierũt. Vides igitur Athenas, Spartam, Romam à principibus conditas, constitutas & conseruatas fuisse: à multitudine verò vexatas, direptas & funditùs excisas. Nec id in iis duntaxat ciuitatibus accidisse comperias, sed in omnibus fermè aliis. Vt enim quisque status maximè à plebis arbitrio seiunctus est, ita videbis eum maximè stabilem atque diuturnum. Inde fit vt popularis status facillimè conuellatur, & vix hominis ætatem duret: optimatium verò potestas diutissimè permaneat: regnum autem immutabile propemodum atq; perenne sit. Hic aliquis fortasse mihi Alcibiadem & Critiam obiiciet, qui exitium & vastitatem

patriæ

patriæ intulerunt: aut Pauſaniam, qui nefaria conſilia prodendæ totius Græciæ ſuſcepit: aut Syllam, & Cæſarem, & alios præterea innumerabiles, genere quidem illos & induſtria excellentes, ita tamen cupiditate principatus incenſos, vt ſuorum ciuium libertatem armis opprimere minimè dubitarent. Fateor quidem, mala quam plurima fuiſſe per viros egregios rebus publicis importata. Nec enim ſemper illa animi elatio, quæ in claritate generis elucet, eſt cum virtutibus æquitatis & continentiæ conſociata. Id tamen defendo, nullam vnquam ciuitatem fuiſſe ab humili plebe ritè conſtitutam. Animus enim generoſus & excelſus habet arma, quibus poſſit & violare rempublicam, nempe ingenium, induſtriam & fortitudinem. Contrà plebs, vt plurimum eſt temeraria & improuida, animiq́ue nimis abiecti atque demiſſi. Poteſt igitur temeritate & furore patriam labefactare, non tamen vnquam incolumem conſeruare, neque collapſam in priſtinam dignitatem reſtituere poteſt. Vnde perſpicuum eſt, quàm malè ſit iis ciuitatibus conſultum, in quibus claris hominibus infimi præferuntur. Cùm verò id acciderit, vt nobilitas omnibus veræ nobilitatis ornamentis redundet, neque ſolùm altitudine animi impellatur ad res gerendas: ſed multò etiam magis in iuſtitiæ atque temperantiæ

perantiæ ſtudio verſetur, & omnem operam, curam & diligentiã ponat in ſuorum ciuium ſalutate atque libertate tuenda, & vt vno verbo dicam, omnibus germanæ nobilitatis officiis ſumma ope perfungatur: quis erit tunc ita profligatus atque perditus, qui eius imperium, repudiet? quis non potius illud vniuerſis ciuibus omnibus modis expetendum exiſtimet? Nam ſi quiſquam eſt, qui nullo modo putet vtile, vitam ad alicuius quantumuis moderati atque prudentis arbitrium inſtituere & conformare: is non libertatem obtinere, ſed omnium flagitiorum licentiam conſequi cupit, omnemque viuendi rationem ſcelere ſuo perturbare. Nec enim eſt quicquam in vniuerſo genere rerum, quod ſit ad naturæ ordinem accommodatius, quàm leges & imperium, ſine quibus neque domus, neque ciuitas, neque natio vlla ſtare diutius poteſt. Attamen grauiſſimum, inquit, eſt ſeruire. Equidem is ſum, qui ſeruitutem extremum omnium malorum eſſe arbitrer: ſed aliud eſt ſeruire, aliud parere. Quemadmodum enim inter dominum & rectorem plurimum intereſt: Rector enim in ſalutem eorum quos regit intuetur: dominus autem omnia ad ſuam vtilitatem refert: ſic etiam liberi hominis obedientia & obſequium plurimum à ſeruitute diſtat. Seruitus

enim

enim ea eſt, qua mancipia, ſuo arbitrio prorſus carentia, heri nutum ſequuntur: neque ſuam, ſed vnius domini voluntatem inuiti reſpiciunt. Liberi autem hominis officium eſt iis velle parere, qui valent ingenio & induſtria, & quibus intelligit eſſe curam ſalutis communis antiquiſſimam. Vt igitur ægrotus medico minimè ſeruit, ſed ſua ſponte obtemperat, quia id ſibi ſalutare iudicat: vt vector gubernatori: vt miles imperatori: ſic etiã munus incorruptæ multitudinis eſſe debet, ad veræ nobilitatis imperium voluntatem ſuã applicare. Plebs enim neque quid in commune ſtatuat, neque quid ſibi conueniat, ingenij tarditate poteſt explicare: contra verò excelſus animus non tantum præſentia comprehendit, ſed etiã impendentia multò ante proſpicit, & ad omnia mala præcauẽda ſummam adhibet diligentiam. Deinde cùm plebs non ſentiat vllam gloriæ ſuauitatem, niſi legibus & imperio refrenetur, omni ſtudio lucri ſordes atque flagitia conſectatur, & ad pericula pro patria ſubeunda mollis & languida eſt. Contrà nobilitas ſola cupiditate gloriæ, & laudis incenſa, turpitudinem ipſam omnibus malis peius odit, & libentiſſimè pro republica res magnas ſuſcipit. Quod ſapienter Homerus (cuius auctoritate ſæpe & libenter vtor) multis in locis oſtendit. Sic enim inducit

Regem

Regem vario ſermone Græcos adhortantem, vt heroas & principes, laudis & dignitatis commemoratione, ad certamen acuat: multitudini verò, ſi metu mortis abſcedat à pugna, vitæ cruciatum atque necem denunciet. Vt igitur equi virtus tum maximè elucet, cùm prudentis equitis arbitrio gubernatur: vt animum tum rectiſſimè conſtitutū arbitramur, cùm voluntas rationis dicto obediens eſt: vt familiam tum demum ſaluā & incolumem fore putamus, cùm diligentis patris familiæ imperium ſequitur: ſic plebis ſalutem tum conſtitui atque confirmari exiſtimandum eſt, cùm ſui regendi arbitrium, atq; tanquam habenas, veræ nobilitati tradiderit.

O HIERO-

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CIVILI.

LIBER SECVNDVS.

QVAE ſit vis & ratio nobilitatis, Lodouice Princeps, & quemadmodum ab ingenij diuinitate virtutisq; præſtantia nata & alta ſummos honores cõſecuta eſt, & opinionem attulit antiquitati, genus clarũ eſſe cum diis ſanguine & affinitate deuinctum, quantis deniq; gloriæ ornamentis atq; præſidiis in omnibus bene conſtitutis nationibus redundauerit: non modò fabulis & exemplis ex omni memoria repetitis, ſed etiam ſacrarum literarum teſtimonio confirmauimus. Deinde cùm eſſemus oratione perſecuti, quantum etiam conferat ad dignitatem generis vetuſtas demonſtrauimus poſtremò, homines verè nobiles ad imperandum non ſolùm natos eſſe ſed etiam plebem ipſam tum demum pace firmiſſimoque præſidio muniri poſſe, cùm omnia ſunt in clarorum hominum poteſtate.

SED

SED quoniam nihil eſt in hac vita firmum, ſtabile & diuturnum: ſed omnia ſunt fluxa, caduca, & fragilia: fieri non poteſt, vt hoc generis ornamentum in perpetuum permaneat. Eſt itaque nobilitas mortalis, vt ſunt pleraque bona mortalium. Perinde igitur vt aliarum rerum, ſic etiam nobilitatis eſt quidam flos, & inuenta, quam deinde maturior ætas excipit, & ſenium deinde conſequitur: mors poſtremò ſic occupat, vt ne veſtigium quidem vllum appareat priſcę nobilitatis. Alias itaque familias videmus ad laudem excitari & incendi, quæ prius ignotæ fuerant: alias maiorum gloriam vix tueri, alias magis magisque labi: deinde præcipites ad ima deuolui, poſtremò ſempiterna obliuione deleri. Quod Glaucus Homericus Diomedi his verſibus ſignificat:

Quid genus inquiris Danaum fortißime noſtrum?
Nam genus humanum eſt folijs par, tempore verno
Hæc nunc fundit humi auræ lenis ſibilus: illa
Sylua virens nutrit, renouat dum frondis honorem:
Sic genus humanum viget hoc nunc: excidit illud.

Ecquod modò veſtigiū intueri poſſumus antiquarum familiarum? Omnes Iulij, Fabij, Metelli, Scipiones, vnà cum fortuna populi Romani ita ſepulti ſunt, vt ſi aliquis exiſtat, qui ſe ab illis ortum aſſeueret, perinde irridetur, atque ſi Pythagoræ ſomnium defendat.

Poſt illa verò gentiū nomina, quæ ſupra memoraui, alia multa floruerunt & interierunt; quæ nunc omnino deleta & extincta iacent. Id autem duplici de cauſa ſolet accidere. Prima eſt naturæ conditio, qua ſic comparatum eſt, vt nihil inſit in rebus humanis conſtans & perpetuum: ſed omnia, vt paulo ſuperius expoſui, infirmitatis & imbecillitatis pleniſſima: ita vt vel fortunę telis in medio curſu obruantur: vel certe ſenio confecta, tandem interitu conſumātur. Deinde vitia ſunt in cauſa perſępe, vt illud gentis lumen longe citius quam poſtulet ipſius naturæ curſus, extinguatur: vt illis accidere videmus, qui vino & luſtris obruunt corporis valetudinem, & immodica luxuria, quaſi quodam exitiali venen mortem ſibi ipſis conſciſcunt.

II. QVOCIRCA, non alienum erit percurrere, quibus artibus nobilitas ipſa compa retur: ſic enim erit facillimum intueri, qu bus vitiis amittatur. Sed iam vereor, ne ſit h noſtra diſputatio plurimum reprehenſion habitura, quòd prima ſpecie ſibi non conſe tiat: propterea quod ſtatuere principio vid bamur, neminem eſſe nobilem, niſi qui fu ſet iluſtri genere ſuſceptus. Quod ſi verū e nec is qui eſt infimo loco natus, ad nobili tis ſplendorem aſpirare poterit, nec qui ar pliſſimo, nobilitatem ſibi comparabit, ſe

maio

maioribus traditam omni cura tuebitur. Hæc ſunt, quibus adductus aliquis fortaſſe orationem noſtram inconſtantiæ nomine vituperabit. Ego verò is nullo modo ſum, qui eos tantum ad virtutem natos eſſe credam, quos vulgo nobiles appellant: cum ſit omnibus ad laudem curſus apertus, qui res magnas, & magnopere expetendas concupierunt. Id tamen diſſerui, plurimum inſtrumenti nobilitatem habere ad dignitatem: cuius tamen omnis ratio eſt à virtute petenda. Quemadmodum enim in ſemine cauſam eſſe ſcimus ſtirpium atque arborum: ſic etiam maiorum ſatu, ingenerari plerumque poſteris egregiæ cuiuſdam virtutis indolē ſuſpicamur: quæ tamen tunc demum apparet, cum optimis ſtudiis & exercitationibus exculta eſt. Cum autem generis ſplendorem ob ib dicimus amplectendū eſſe, quod in eo frequenter virtus emineat: ipſam certe virtutem, vnicam nobilitatis effectricē, ſingulari ſtudio colendam arbitramur: quam tamen interdum à nobilitate deſeri, ab hominibus nulla maiorum commēdatione notis, magna contentione ſuſcipi videmus. Nec enim ſemper verum eſt, innaſci nobilitati illam animi elatiouem, qua qui præditi ſunt, in laudis ſtudium ardenter incitari ſolēt: neque id nos confirmare voluimus: ſed id quod frequentius euenit, in diſputatione noſtra

ponendum esse duximus. Virtus tamen à nobilitate, splendore virtutis illustrata, hac ratione differet: Quod virtutis laus in singulis cernitur hominibus: nobilitas autem vniuersam gentē amplectitur. Poterit igitur aliquis homo nouus existere omni virtute cumulatus, qui ita versetur in studio dignitatis, vt inter omnes excellat; quia tanen in ea gente primus numeratur, non erit in numero nobiliū. Postquam verò in ea familia, multi exemplis illius incitati, in gloriæ cupiditatē incubuerint, tum demū elucere incipiet illud nobilitatis eximiæ lumen. Primus igitur generosus, & magnificus, non tamen nobilis appellari solet: vt sit ea omnino differentia, cuæ est apud Græcos inter εὐγενῆ, & γενναῖον. Hoc enim ad animi præstantiam refertur: illud ad familiæ celebritatem. Vt igitur vnum, non numerum, sed numeri principium dicimus: sic illum primum, omnibus summis honoribus digniſſimum, non nobilem, sed auctorem & principem nobilitatis existimamus: quod nomen haud equidem scio, an sit longe multoque præstantius. Quare perspicuum est, neq; id falsum esse, quòd antea fuit à nobis constitutum, & quod modo explicare ingredimur, esse veriſſimum. Nam ille vir magnus, qui primus ingenium suum ad gloriæ studium adiunxit: quamuis non appelletur vulgo nobilis,

nobilis, cum tamen ingentem laudem ſit adeptus, & virtutis inſignia poſteritati relinquat: videtur ſane præclarè iecciſſe fundamenta nobilitatis, atque virtute ſua omnem poſteritatem illuſtraſſe. Reſtat igitur vt videamus, quibus artibus hoc generis ornamentum, ab illo principe generis comparetur. Iis certe, vt breuiſſimè dicam, quibus conſeruatur. Eſt autem dictum, nobilitatem eſſe genus maximis virtutibus excultum. Eas autem virtutes, auctore viro doctiſſimo Ariſtotele, maximas appello, quæ ſe ad ciuilem ſtatum, & hominum ſalutem accommodant, & quibus ſocietas hominum, & vitę quaſi communitas continetur. Qui autem inſtitutis domeſticis & optimis moribus inſtitutus eſt, is bonus vir ritè haberi ſolet: nondum tamen ſibi, iis artibus, egregiæ dignitatis laudem pariet, ſi eas non contulerit in communis vitæ ſocietatem. Si enim tantum noſtra ipſorum cauſa nati eſſemus, ſatis eſſet ad ſummam dignitatem, noſtros animos recte componere, & familiæ noſtræ proſpicere. Cùm autem natura nos ad reliquos homines iuuandos impellat, & exſuſcitet: is videtur munus ſibi delegatum omni ex parte præſtitiſſe, cuius ſtudium erga rempub. magnis in rebus perſpectum fuerit. Non quidem, vt illa boni viri virtus ſit vllo modo contemnenda:

nam ſi non tota, aliqua certè reip. pars, nempe illius domus, & familia eius conſilio conſeruatur. Sed cum intra domeſticos parietes continetur, neque ſeſe vlterius effundit, haud videtur illis ampliſſimis honorib⁹ valde digna, qui tribuuntur illis, quorum virtus latiſſimè patet & rempublicam vniuerſam amplectitur. Nec enim vnquam tanta fuiſſet hominum conſenſio, ad paucorum virtutem diuinis laudibus ornandam, niſi cernerent vniuerſi, ſe illius opera fuiſſe magnis in rebus adiutos. Ergo ciuili tantùm diſciplina, ad iſtã nominis claritatem perueniri poterit.

III. HVIVS autem diſciplinæ præcipua quidem pars eſt iuſtitia, in qua virtutis maximus ſplendor ineſt. Eius enim admiratione commoti initiò mortales, omnes opes certis hominibus detulerunt. Sic enim, cùm de iuſtitia quæritur, diſputari ſolet fuiſſe quoddã tempus, cùm genus humanum a vitam in ſyluis, & agris nullo certo more traducebat, nullam colebat religionem nullum humanitatis officium tuebatur: nihil denique ratio, vel diſciplina, ſed pleraque vis, & furens animi impetus adminiſtraabt. Cum igitur latrocinia, atque cædes infinitæ fierent: & ij, qui viribus plus valebant, affligerent imbeciliores: eſſetq; omnis vita malis innumeris circumuenta: omnes ij, qui iniuriam acceperant grauiorem,

uiorem, confugiebant ad pręſidium alicuius præſtantis ingenio viri, in quo lumen æquitatis elucere perſpexerant. Is cùm miſeros & ſupplices in ſuam fidem recepiſſet: ſtudiumque ſuum extinguendi latrocinij, reprimendæque cædis, & iniuriæ vindicandæ declaraſſet, & potentes cum tenuioribus pari iure retinuiſſet: eueniebat, vt omnes, qui otiũ & ſecuritatem amabant, omnia vitæ præſidia in eius virtute, & imperio conſtituta putarent, quem animaduertebant, eſſe iuſtitiæ laude florentiſſimum. A iuſtitiæ igitur fonte regia poteſtas orta eſt: hinc optimates & principes extiterunt: hinc prima nobilitatis principia nata ſunt: nec vllũ omnino genus claritatis, aut antiquius, aut pręſtantius hac Regum natione reperitur, qui primi virtute ſua humanam vitam excoluerunt. Horum diuinitatem admiratus Heſiodus, reges à Ioue procreatos eſſe, in Theogonia ſcriptum reliquit. Quæ opinio fuit etiam ita multis vſurpata, vt eum gentilem deorum exiſtimarent, qui virtutis huius præſtantia clarus eſſet. Aeacus enim, Minos, & Rhadamanthus, iuſtitiæ magnitudine, filij Iouis habiti ſunt. Qui etiam, vt eſt in fabulis, vmbris dare iura dicuntur. Adeò ne apud inferos quidem putauit antiquitas, vllam multitudinem ſine grauitate legum, & ſeueritate iudiciorũ, permanere vlla ratione

poſſè Pittacus ille Mytilenæus, iis æquitatis artibus, ad imperij faſtigium peruenit. Quod etiam Numæ Pompilio Romæ accidit. Hoc enim iuſtitiæ & æquitatis ſtudio dignus eſt omnium ſuffragio iudicatus, qui ſecundus à Romulo clauum teneret. Quid referam hic Lycurgum, Draconem, & Solonem? vt interim illos vetuſtiores omittam: Mercurium, & Phoroneum, & reliquos, qui cùm leges & iura deſcribendo, ſaltē ſuis ciuibus attuliſſent, ampliſſimos honores ſibi queſierunt, & nobilem ſtirpem in multos annos propagarunt. Quòd autem nullius virtutis laus illuſtrior eſſe poſſit, vel hoc iudicium facit, quòd reliquæ omnes, ſi non ſint cum iuſtititia coniunctæ, nullam poſſunt habere commendationem: hæc autem, etiam à reliquis ſeiuncta, ſuam ſemper retinet dignitatē. Hoc autē innumeris exēplis intelligi poteſt ego tamē breuitatis cauſa, duobus ero contētus. Aratus enim Sicyonius, cùm nullus imperator eſſet, eam tamē eſt gloriam iuſtitiæ pulchritudine conſecutus, vt cum omnibus ſummis imperatoribus ſit omnium iudicio conferendus. Qui, dum vixit, bellum ſibi cum omnibus tyrannis, & improbis ciuibus ſuſcipiendum putauit: nec vllum pro legum defenſione recuſauit vitę periculum. Ariſtides autem, qui hunc multis annis pręceſſit, iuſtitię integritate tantum

tum laudis ęſt aſſecutus, vt neque Themiſtocles, tantis rebus geſtis, apud Athenienſes clarior habetur. Ex quo intelligi poteſt, nullam eſſe viam ad amplificationem honoris & gloriæ certiorem neque quæ maioribus ornamentis gentem aliquam afficiat.

POST iuſtitiam ea magnitudo animi, quę cernitur in periculis, ad ſummum laudis faſtigium, & merito quidem, euecta eſt. Magnum eſt enim mortem contemnere, & pro dignitate, atq; ſalute omnium, vitam libenti animo profundere, nec vllum patriæ vitæ periculum denegare. Idcircò omnes fermè, qui ad gloriam incenſi ſunt, in rei bellicæ ſtudium pręcipuè incumbit. Priſcis etiam legibus apud omnes bene conſtitutas nationes, plurimum honoris huic virtuti ſemper attributũ fuit: vt ſcilicet ea gloriæ cupiditate, omnes alacrius arma caperent. Contrà verò, ignauiæ atq; formidini permulta probra fuerunt legibus prudentiſſimè conſtituta. Apud Macedones erat olim lege ſancitũ, vt qui nullum hoſtem in acie cecidiſſet, capiſtro publicè cingeretur. Apud Scythas, nemini licebat in ſacris epulis circumlatũ poculũ accipere, q̃ nullum in re militari virtutis ſignũ dediſſet. Amazonibus non erat conceſſum vlla cõditione nubere, niſi prius hoſtẽ pugnãdo interemiſſent. Solon autem ſtatuit, vt eorum liberi, qui pro

patria dimicando mortem occubuiſſent, de publico alerentur. Quod eriam fuit in multis alijs ciuitatibus prudenter vſurpatum. Sapienter enim ab ipſo Solone Græciæ ſapientiſſimo exiſtimatum eſt, reſp. ſalutem præmio & pœna contineri. Hac enim improbi & facinoroſi coercentur: illo autem ſplendida ingenia, ad percipiēdæ virtutis ſtudium maiore quodam animi impetu concitantur. Diuinitus igitur à priſcis legiſlatoribus inſtitutum eſt, vt in quocunq; hominum genere iſta virtus eluxiſſet, multis inſignibus atque titulis ornaretur: contrà verò turpitudo & ignauia, omni dedecore, & publica contumelia afficeretur. Hoc autem cùm legibus inſtituebant, nihil aliud efficere videbantur, quàm ad nobilitatis ſplendorem viam omnibus aperire, qui eſſent egregiis virtutibus exculti: turpes autem, & nimium formidoloſos homines, etiam ſi in ampliſſima familia nati fuiſſent, nobilitatis ordine mouere. Quid autem de Romanis loquar: Ecquis enim tot equeſtres imagines, tot coronas murales, caſtrenſes, ciuicas, triumphales, enumerare valeat? Ecquis tam multa virtutis inſignia, atq; laudis ornamenta poterit explicare, quàm multa Romanorū legibus fuerunt olim virtuti militari propo-

Ergo minime mirum eſt, ſi ciuitas illa, ad
n imperij magnitudinē peruenerit, in

qua

qua virtus tam multis honoribus,& præmiis afficiebatur: ad quorũ cupiditatem, non modo nobiles,verum etiam multi è plebe,ita vehementer exarſerunt, vt nullum pro reipub. vitæ periculum recuſarent. Atq; (vt ex innumeris paucos admodũ recenſeam) duo Decij plebeij quidem fuerunt : propter tamẽ ſingularem animi virtutem, ampliſſimum honoris gradum in rep.conſecuti ſunt:qui tandem pro ſalute patriæ, victoriæ ſeſe libentiſſimè deuouerunt. L.Marcius,ille qui rempub.Romanam in Hiſpania collapſam reſtituit, humili genere ſuſceptus erat : virtute tamen eſt aſſecutus,vt ad ſummos honores,atque gloriam perueniret.Quid hic referam M.Portium Catonem,virum inſigni virtute,atque ſingulari ſapientia clarum: Quod M.illum Marcellum, qui primus Hannibalis impetũ repreſſit:omnaiq; tandẽ virtute vinci docuit? Quid fortiſſimum illum Marium,& ſex centos alios, humili loco natos, qui tamen propter virtutem militarem & imperatoriam, aſcenderunt ad honores ampliſſimos, poſterisq; ſuis nobilitatis gloriam pepererunt . Hinc etiam hæc nobilitatis inſignia, quæ noſtris etiam temporibus circumferri videmus,ortum habuere.Nam cum aliquis operam egregiam in bello præſtitiſſet, erat illi ab imperatore conceſſum,vt nobilis haberetur:& inſigne virtu-

tis geſtaret aliquod, per quod nobilitaret genus, & poſteritatem ad ſimilis facti memoriam excitaret. Alij igitur tot caſtella depicta geſtant, quot illi generis principes pugnando ceperunt: alij circulos, aut quiduis aliud, pro numero hoſtiū, quos in prælio aliquo duriſſimo interfecerūt: :alij vt fortaſſe oſtenderēt, ſe lucem rebus patriæ afflictis attuliſſe, ſtellis ſcuta diſtinxerunt: alij denique alia aſſumpſe runt, quibus virtutis ſuæ memoriam proderent. Hæc omnia eò pertinent, vt facilius intelligamus, ſemper huic virtuti fuiſſe aditum apertum ad ſummā totius generis claritatem.

MVLTI etiam liberalitate, & magnificentia, illuſtria ſanè claritatis fundamenta iecere, dando, largiendo, ampliſſimisque beneficiis complures ciues obligando. Sic enim Priſcus ille Tarquinius, exul & ignotus, Romæ clarum nomen eſt adeptus, & ad regni faſtigium peruenit. Hac etiam magnificentiæ ratiōe, iſto multo antiquior Pelops, barbarus & aduena, in eà Græciæ parte, quam à nomine ſuo Peloponneſum appellauit, rerum ſummam tenuit. Atq; vt etiam recentiſſima commemorem, Coſimus Medices, huiuſq; nepos Laurentius, tantum hac liberalitatis laude præſtiterunt, vt & Florentiæ principatum, & apud omnes nationes, ampliſſimum dignitatis nomen obtinerent. Nec eſt enim vlla virtus

tus ad nobilitatis conditionem accommodatior : neque quæ maiores amicitias & ſtudia maiora pariat atq; conſeruet: ſine quibus neq; ſuas opes firmare, neque gloriam vllam conſequi quiſquam poteſt. Hoc autem mihi ſecuti videntur ij, qui nobilitatem tradiderunt, eſſe virtutem generis cum abundantia pecuniæ. Nam cùm hæc vna laus beneficientiç videatur eſſe propria nobilium (ſunt enim eorũm plerique propenſiores ad benignè faciendam) & eam laudem nemo poſſit adipiſci, qui non ſit auxilio pecuniæ inſtructus: exiſtimarunt viri doctiſſimi pecuniam ipſam, tanquam liberalitatis materiam, in definitione nobilitatis ponendam eſſe. An recte ea definitione vis & natura rei fuerit explicata, minime laboro : dum modo ex ea etiam intelligatur, eſſe hanc virtutem ad gloriam comparandam, & totius generis ornamentum conſequendam apprime neceſſariam.

MVLTI etiam & noſtra, & priſcorum memoria, tum eloquẽtiæ magnitudine, tum etiam iuris ciuilis prudentia, ſunt ingentem gloriã adepti. Eiuſmodi enim artes inter eas numerãtur, quę meritò ſemper in repub. plurimũ dominatæ ſunt: & ſine quib⁹ ciuilis ſtatus non poteſt diu permanere. Fruſtra namq; ſunt foris arma, niſi res ſint domi conſilio & pacis artibus conſtitutę. Sunt præterea multi,

qui

qui vel principum gratia, vel liberæ ciuitatis consensu, in nobilitatis ordinem ascisçantur. Hoc autem prima specie, minime videtur veritati, atq; rei naturæ consentaneum. Nobilitas enim aut nititur opinione: aut virtute, & moribus constat: aut natura simul & industria continetur. Opinionis leuitatem semper graues homines pro nihilo habendam putarunt: virtutis laus nobis ipsis pariẽda est, non aliunde sumenda: generis autem & naturæ vis ea est, vt minimè principium imperio flecti possit. Neque enim est facilius principum beneficio ex ignobili nobilem quemquam effici: quàm ex stulto sapientem, ex elingui disertum, ex ignauo impigrum & audacem. Quod etiam in dandis ciuitatibus considerari potest. Nam si ciuis est natura (vt multi suspicati sunt) nulla ratio est, cur in ciuitatem reci piatur hospes & peregrinus. Vnde Gorgias Leontinus Lariſſæorum principes irridens, quòd multis exteris hominibus ciuitatem do narent, dicebat, perinde atque opifices, è quauis materia conficiunt mortaria, aut quid vis aliud generis eiusdem: ita esse quosdam Lariſſæorum artifices, qui è quouis hominum genere, Lariſſæos ciues effingerent. Attamen neque Gorgię sententia, neque aliorum, qui simili ratione regum & principum benignitatem intercludi cupiunt, mihi probari vn-

quam

quam poterit. Nam cùm omnes, qui paulò elatiore animo præditi ſunt, ad virtutem honoris & gloriæ cupiditate incendantur: ſi honoris ſpem debilitare velis, virtutis omnino ſtudia extingues, quæ erat incitanda & inflammanda. Qua quidem re, nihil omnino ciuili diſciplinæ magis aduerſarium eſt. Huc enim leges reſpicere, hoc omnibus bene conſtitutis nationibus propoſitum eſſe debet: vt homines magnarum rerum cupidos, quamuis ſint ſæpenumerò ſua ſponte ad iuuandam remp. incitati: gloriæ tamen cupiditate, multò vehementius ad publicæ ſalutis ſtudium inflamment. Nam & ea ratione maximè firmari poſſunt opes ciuitatis, & iuris æquabilitas conſeruari. Quid enim eſſet indignius, quàm nullum præmium propter magna merita, claris in remp. viris eſſe conſtitutũ? Aut quod præmium excogitabis, quo virtuti ſatisfieri aliqua ex parte poſſit, præter hoc dignitatis & gloriæ? Quid deinde magis regium eſt, magisq; magnificum, quàm virtuti debitum dare teſtimonium, & titulis honeſtare dignitatem: vt hoc modo, tũ iuſtitia conſeruetur, tum étiam complures in ſtudium virtutis acriùs incitentur? Nec enim princeps, vt iam ad illa reſpondeamus, poteſt efficere, vt vilis & abiectus animus, ad nobilitatis claritatem perueniat: quæ videlicet non gratia parta, ſed

a natura

à natura profecta, & optimis exercitationibus exculta ſit. Pôteſt tamẽ generoſum & inuictum animum, ſplendidis titulis exornare. Quod quidem non ſolùm honeſtum eſt, & rationi conſentaneum, ſed ita neceſſarium, vt ea re ſalutem reip. contineri exiſtimandum ſit. Auctoribus quidem maximis, & regendæ reipublicę ſcientiſſimis, ad iſtam ſententiam vti poſſem: ſed ego vnum tantùm Platonem adhibeo: apud quem Socrates in tertio de Rep. libro, cùm fabula quadam de hominibus armatis è terra editis, ad patrię charitatẽ & mutuam inter ſe beneuolentiam, ciues impuliſſet: tum deinde ſic inſtitutum ſermonem cõtinuauit. Audi, inquit ille, reliquam partem fabulæ. Omnes, qui in eadem ciuitate viuitis, fratres eſtis. Sed Deus, cùm vos informaret, iis quidem, qui nati & apti ſunt ad imperãdum, aurum immiſcuit: iis autem, qui principibus in cõmuni ſalute defendenda operam nauãt, argentum: agricolis autẽ atq; reliquis opificibus, æs & ferrũ. Ita fit, vt cùm ab eodem principio oriundum habeatis, vobis ſimiles plerumq; generitis. Euenit tamen, vt ex aureo parente, interdum argentea ſoboles naſcatur: ex argenteo aurea. Et ſimiliter omnia ab aliis viciſſim oriantur. Iubet igitur Deus, vt principes ipſi, primùm atque præcipuè, adeò magnam curam ſuſcipiant inueſtigandi & inſpici-

ſpiciendi, quid inanimis liberorum ſuorum immiſtum ſit, vt nihil omnino diligentius animaduertant. Quòd ſi æneum aliquid aut ferreum, inſitum & filiorum ſenſibus inſpexerint; non impediantur miſericordia, quò minus illis munus eorum naturæ conueniens aſſignent: & ad opifices aut agricolas dimittãt. Sin ex illis aliquid rurſus aureum, aut argenteum extiterit, honoribus afficiant: & alios quidem ad vrbis cuſtodiam & imperium alios autem ad vrbis auxilium, & militiam euocent. Inſideatq; in eorum mentibus, fuiſſe olim oraculo prædictum ciuitatẽ tunc omnibus bonis euertendam, cùm ea ferri, aut æris cuſtodiæ commiſſa fuerit. Hæc Plato de Principis officio, per Socratis perſonam diſputauit. A quo reliqua omnia præclarè, illa poſtremò diuinitùs dicta ſint: omnes ciuitatis opes funditus interituras, cùm æs & ferrum, hoc eſt, ingenium humile, omniq; virtutis præſidio nudatum, reipub. gubernacula tractanda ſuſceperit. Ob id igitur non ſolum homines induſtria, & ingenio excellentes, ex agris ad vrbis cuſtodiam euocandos, & nobilitatis ornamentis afficiendos, ſed etiã ampliſſimo genere natos: ſi degeneres extiterint, in infimã turbam coniiciendos eſſe ſtatuit. Hoc aũt tantam vim habere putat ad remp. ſtabiliendã, vt ſumma quadam religione, cum ab omnibus,

tum

tum vel maximè à principibus ipſis, quaſi diuinam legem, ad hominum ſalutem conſtitutam, conſeruandum eſſe cenſeat. Quod ſi verum eſt: omnia ornamenta, quæ cogitari poſſunt, virtutis excellentiæ deberi; princeps, qui Socratem audire voluerit: eos, qui indignè patiuntur virtutem, in quocunque hominum genere eniteat, omnibus ornamentis illuſtrari; omnium primos in agros deportandos, armentisque præficiendos eſſe decernet. Nam ſi virtutis ſtudio ipſius reipub. ſalus atq; dignitas continetur: is certè, qui virtuti aduerſatur, reip. opes infringit, & communem ciuitatis gloriam labefactat. Vt igitur in inſtitutum ſermonē redeamus, non poteſt princeps efficere, vt abiectus animus, atque demiſſus, ad rerum maximarum gloriam aſpiret. Poteſt tamē magnum animum & excelſum, debitis ornamentis afficere. Itaque non tam tribuit nobilitatem: quàm iam præclarè inſtitutam nobilitatis rationem, & ſingularem animi magnitudinem, egregiæq; virtutis aut artis præſtantiam, honorib° debitis honeſtam & illuſtrem reddit. Idcircò cùm antecedunt merita, tum hæc grauiſſima principum iudicia ritè conſequuntur. Aliter verò non erit ea nobilitas: ſed inanis nobilitatis ſpecies, fuco quibuſdam medicamentis illita, & opinionum multitudinis confirmata.

IV. CVM

IV. CVM igitur manifeſtum ſit, æquitatis laude, virtutis ſtudio, & beneficentia, & iis artibus præterea, quæ ſemper in bene moratis ciuitatibus floruerunt, nobilitari genus: facilè palàm fiet, quibus vitiis hæc generis claritas extinguatur. Iis nempe, quæ virtutibus illis aduerſantur. Quamuis enim (vt expoſitum eſt ſuperius) plerunque contingat, vt qui ſunt honeſto loco nati, non mediocri ſint ad virtutem indole: fit tamen interdum, & frequentius quidem, quàm eſſet vtile rebus humanis, vt aut à clariſſimis viris degeneres oriantur: aut ſaltem illud naturale bonum, quod animis nobilium innaſcitur, vitio prauę conſuetudinis intereat. Itaque cùm aliquis adeò malis moribus imbutus, & praua conſuetudine deuinctus eſt, vt nullam honeſtatis rationem ducat: ipſe ſeſe in tenebras abdit: & gentem claram, quantum poteſt, obſcuram & ignobilem reddit.

V. QVEMADMODVM igitur æquitatis ſtudium multis nobilitatem comparauit: ſic iniquitas, iniuriæ, indignæ in multos mortales contumeliæ, quàmplurimos honoris poſſeſſione deiecerunt: cuius quidem rei, calamitoſi omnium fermè tyrannorum exitus teſtes eſſe poſſunt. Nec enim illis ſolùm vita eripiebatur, & dignitas: ſed omnibus, qui erant illis ſanguine coniuncti: ita vt magna

pars

pars illorum eodem ſupplicio necaretur: reliqui verò fortunis omnibus ſpoliati, necem quidem exilio vitabant: non tamen ignominiam & dedecus fugiebant. Vt enim hic nihil dicam de Phalaride, omniùm tyrannorũ crudeliſſimo, in quem vniuerſa Agrigẽtinorum multitudo impetum fecit: vt eos etiam, qui ſimili morum immanitate fuerunt, prætermittã: certè Piſiſtratidę non alia ratione principatum amiſere. Nec enim Armodius & Ariſtogiton, tantum patriæ liberandæ ſtudio, quantum iniurię vlciſcendæ cauſa, facinus illud egregium ſuſceperunt. Cùm enim Hipparchus Piſiſtrati filius Armodium adoleſcentem, forma & moribus elegantem, quem perditiſſimè amabat, neque blandis ſermonibus, neque magnis promiſſis in ſtuprum illicere potuiſſet: iniuit ſecum rationem, quemadmodum repulſæ dolorem vicíſceretur. Venit interim dies, qua ſolennis quædam pompa erat Athenis celebranda: in qua delectę virgines ſacra quædam calathis repoſita, in capitibus patrio more ſuſtinebant. Hic Hipparchus veniſſe tempus ratus, quo tempore poſſet Armodio dolorem grauiſſimum inurere: eius ſororem in earum virginum numerum adſcribendam curauit. Deinde cùm ſacra fieri cœpiſſent, eandem, tanquam ſacris illis in-
[illegible]ã, eiecit, vt facilè appareret, nõ ob aſcitam fuiſſe,

aſcitam fuiſſe, niſi vt eiecta, illã publicè contumeliã acciperet, quæ in Armodium redundaret. Erat aũt hæc apud Athenienſes inſignis iniuria: qua quidem offenſus Armodius, re cum Ariſtogitone, cui erat in amore, communicata: & aliis ſociis adhibitis, contra Hippiã, Hipparchi fratrem natu maiorem, qui tyrannidem obtinebat, cõiurationem fecit: & Hipparcho ipſi necẽ intulit. Hæc coniuratio quãuis tunc minimè proceſſit, excitauit tamẽ Athenienſes ad Hippiã non longo poſt tempore expellendum, & libertatem recuperãdam. Quid Tarquinij? nunquid non ea ratione Roma fuerunt exterminati, q̃ nihil iure, pleraq; violentia & immanitate gerebant? Itaq; cùm Sextus Tarquinius patris nefaria ſcelera imitatus, poſt multas iniurias, quibus Romanos onerarat, Lucretiæ per vim ſtuprum intuliſſet, cum patre & fratribus in exilium eiectus, ſine vlla dignitate & cum dedecore vixit. Sic etiã Dionyſius poſterior, cum principiò Dionis, poſtea Timoleontis virtute fuiſſet propter iniuſtitiam & improbitatem Syracuſis expulſus, Corinthi ſordidam & ignobilem ætatẽ exegit. Sic innumerabiles præterea, ſcelere & iniquitate gloriam & imperium maiorum virtute partum, ſibi ipſis detraxerunt, & vniuerſæ poſteritati tenebras offuderunt. Hic non amplius immorabor, cùm nihil

magis

magis perſpicuum eſſe poſſit, quàm ſemper iniuſtitiæ ſcelus genus obſcurum atque vile reddidiſſe. Quid deinde ignauia & timiditate fœdius aut turpius fingi poteſt, & à vera nobilitate magis alienum: Quid miſerius, quam formidine perterritum, à ſtatu mentis ita diſcedere quenquam, vt neque dignitatem tueri, nec vlla in re conſiſtere valeat? Neque licet exemplis omnia confirmare, cùm illud conſtet, multarum gentium decora propter animi imbecillitatem & inconſtantiam de manibus elapſa fuiſſe. Iam quid auaritiæ ſordes perſequar, & reliquas animi labes? quibus id moliuntur perſæpè homines, ſummo loco nati, vt ſibi dedecus & ignominiam adiungant: illudque generis ornamentum ita conuellunt, vt nihil malle videantur, quàm in turbam coniici viliſſimorum hominum?

VI. CVM igitur manifeſtum ſit, nobilitatem & naſci & occidere ſolere: profecto vt illi videntur laudibus in cœlum efferendi, quorum virtute hic ſplendor generi comparatur ita ij digniſſima certè ſunt, quos omnes mortales odio perſequantur, quorum maculis & turpitudine celebritas iſta diſſipatur: quando quidem neque generis indole, neque maiorum exemplo, ad virtutē excitari potuerunt voluptatis & turpitudinis vinculis impediti. Quapropter ſunt miſeratione digni (ſi miſeri

cordi

cordia ſuperbiæ & ſtultitiæ tribui poteſt) quidam homines imperiti : qui cùm nulla ingenij laude floreant, nulla vitæ dignitate, nullo amplitudinis fructu : ita tamen inani nobilitatis nomine ſibi blandiuntur, atque ſi cœlo delapſi fuiſsēt. Miſeratione, inquā, digni ſunt qui ſe beatos & florentes putant, cùm tā multis animi miſeriis & interdum etiam corporis agitētur. Operæ prætium eſt autem, videre iſtorum omni genere inſolentiā: tunc autem maximè, cū in regia verſantur. Famulorum pars antecedit : pars autem magno agmine ſubſequitur : ipſi verò ingreſſu certis quibuſdam numeris vtuntur. Cùm autem à ianitoribus introducuntur, & omnia circum commouētur, tum demū ſeſe felices, ſupra quàm dici poteſt exiſtimant. Credo, quod illic tandē contagione plebis minimè violantur. Nec enim quenquam fugit, in quantam religionem veniat, ſi quiſpiam eorum, qui ſibi heroes videntur, nec omnino nati, ſed à Deo aliquo efficti, plebeio homini familiariter admixtus incedat. Cunctas religiones pollui clamabunt omnes, & omnia nobilitatis ſacra funditus interire. Quid ni, inquit, mihi placeam, quādo in ampliſſima familia natus ſum? Quin tu igitur geris animū iſto generis ſplendore dignum? Tu dignitatem illam maiorum virtute comparatam, tuis fędis factis amiſiſti.

Illi magnitudine animi, integritate, & beneficentia circumsepti, aut maximarum artium disciplinis eruditi, magnum in rep. gradum consecuti sunt: tu contra timiditate, flagitiis atq; sordibus, & omnium rerum inscitia, teipsum in infimam turbam coegisti. Quid est igitur in te, in quo possimus imaginem antiquæ claritatis agnoscere? Qualiscunque sum, inquit, illustri tamen genere natus sum. Nunquam ne intelliges homo ineptissime, ornari virtute genus, neque genere virtutem illustrandam: sed omnem generis dignitatem ex virtute quærendam? Quid autem inanius est hoc nobilitatis nomine, si virtutis ornamenta subtraxeris, atque veræ gloriæ fructum? Virtute autem etiam à generis claritate seiuncta, nihil in vita præstabilius, nihil homini melius, nihil naturæ accommodatius: quæ per se splendet semper, & pulsa loco manet: nec vllo in tempore potest dignitatis possessione depelli. Sed quæso videamus, quem tandem fructum feret istud nudum nobilitatis nomen cùm respũb. in vltimum discrimen venerit armorũ, aut domesticis seditionibus agitata fuerit. Ibi enim virtute & consilio res geretur: non fumosis imaginibus. Ibi saltem loco cedas necesse est isti nouitati, quam tanto flagitio flocci pendis, si longo rerum vsu & virtutis præsidio firmata fuerit. Imo, inquit,

locum

locum eundem ſemper obtinebo, in quo mei maiores collocati ſumma cum laude vixerunt: hi autem terræ filij in ſuis ſedibus hæreant, & eas artes perſequantur, quas ſcimus illorum parentes coluiſſe. Sapienter me hercle dictum, & lepidè, vt in rebus turbidis & afflictis virtutem contemnendo, & ignauæ nobilitati auſcultando, fœde pereamus. Sed velim intelligas aliquando, te conuitiũ indignum iis facere, qui tibi præclara iſta nomina reliquerunt. Nam certè ille tui generis auctor & princeps, à quo primum iſta veſtræ nobilitatis inſignia profecta ſunt, homo nouus fuit. Cùm igitur eos homines maledictis inſectaris, qui tuis maioribus ſunt ſimillimi, & ea probra ingeris, q̃ poſſunt in tuos retorqueri: non id tantum agis, vt dedecore tuo labem illorum laudibus aſpergas, verum etiam ingratè & impiè te geris, dum illorum ſplendorem conuitiis extenuas, à quibus hanc ſpeciem dignitatis accepiſti. Sed horum iam magnifica verba & ineptias omittamus, qui cum ab omni laude deſint alieniſſimi, maiores ſuos in ore ſemper habent. Quibus congruit illud à Dionyſiodoro Trœzenio frequenter vſurpatum, quis patrẽ laudabit, niſi liberi infelices? Ego verò germanæ nobilitatis quæ & ex ipſius virtutis ſtirpe generata eſt, & eadem virtute nititur, ſummum honorem haberi

par esse puto. Istos autem, qui nobilitatis fabulam frigidè nimis & insulsè peragunt, vellem omnium sibilis excipi, & theatro, perinde atque dignissimi sunt, explodi.

VII. POSTEAQVAM illorum vesaniam oratione compressimus, qui nouos homines, industria & virtute præditos, maledictis insequuntur, cùm ipsi sint omnibus flagitiis inquinati: nunc illa quæstio relinquitur, vtri sint anteponendi. Ij ne, qui nullo domestico exemplo incitati, famam tamen virtutis egregiæ consecuti sunt: an illi potius, qui gloriam maiorum virtute quęsitam omni pectore conseruant? Est enim quæstio anceps, cuius vtraque pars potest probabili ratione defendi. Potest enim homo nouus hoc pacto causam tueri suam. Ego nec vllis institutis domesticis, nec vlla maiorum meorum celebritate prouocatus in gloriam incubui: nec alienis opibus, sed mea ipsius virtute id assecutus sum, vt ad honores summos peruenirem: genusque meum, quod antea in obscuritate latebat, illustraui: posteris autem meis nobilitatis initium dedi, & egregiæ virtutis exemplum. Tu verò, qui illustri loco natus es, plurimum instrumenti ad gloriam habuisti. Primùm stimulabant te exempla domestica, & status ille, quem tui tenuerunt: deinde liberalis educatio & institutio: postremò hominum expectatio

ætatio: quæ omnia tibi quasi necessitatem attulerunt, vt virtutem colores. Neque tanta est ea gloria, quam tibi peperisti tuorum facta imitando: quantum illud dedecus fuisset, si domesticæ laudis studium turpiter omisisses. Vi igitur atq; necessitate coactus magna gessisti. Mihi contrà licebat in tenebris delitescere: præsertim cum omnibus illis instrumentis carerem, quæ magnum tibi adiumentum attulerunt. Cùm igitur non vlla necessitate adstrict⁹, sed amore virtutis impulsus, animum ad res gerendas applicui: idq; tam multis difficultatibus implicatus, summa cum laude præstiti inuidiamque inimicam nouitati, virtutis præstantia superaui. Nihil causę esse video, cur sit mihi nobilitati cedendum. Hæc homo nouus. Quid contrà nobilis? Ergo tu me contrà ius omne de possessione laudis deturbabis, tam multis ætatibus confirmata? Non vides hæreditatem eius gloriæ, quam mei maiores adepti sunt, non minus ad me pertinere, quàm prædia, quàm villæ, quàm reliqua bona, quę ad me tanquam verum hæredem lege redierunt? Quid igitur obstat, quò minus huius dignitatis fructum & mancipium in meis bonis numerare debeam, eiusque possessionem omni contentione tueri? Quod si ita est: iam vides, quàm multis in locis hæc laudis hereditas fuerit amplificata, antequam ad me

peruenirent. Quoties enim accidit, vt aliquis meorum gentilium pulchrum aliquod facinus ſuſciperet, toties ſcito adauctum fuiſſe hoc dignitatis patrimonium. Omnia igitur meorum geſta ad meam gloriam reuocare poſſum: quandoquidem illorum veſtigiis ingreſſus pugnaui, vt meorum decori non deeſſem. Tu igitur tua tantùm virtute clarus es: ego non tantum mea, ſed etiam meorũ. Quantum verò ad gloriam domeſticam attinet, qua dicis nobiles ad virtutem neceſſariò excitari: imò pleroſq; videmus, gloria parentum contentos quieſcere: nec vltra quippiam moliri, quo ſatis habeant, frui laude labore alieno quæſita. Quorum conſilium vt reprehendam, id tamen liquet, nobiles homines [illegible] tantùm re, quanti animi elatione & magnitudine ad res gerendas incitari. Hæc & alia multò plura poſſunt in vtramq; ſententiam adduci: ita vt relinquatur ratio ſanè difficilis ad iudicandum, vter alteri ſit preferendus, ſi videlicet vtriuſque virtus æquè latè pateat. Nam ſi faciamus ipſius honeſtatis contentionem, virtutemque ipſam propriis ponderibus examinemus: illius virtus eſſe videtur longè admirabilior, qui primus è familię obſcuræ latebris emerſit in lucẽ, induſtriaq; ſua laudem & gloriam cõſecutus eſt. Si verò vita functis eſt aliquid tribuendum, eorumq; memoria

moria, qui præclarè de rep. meriti ſunt, quod & ratio poſtulat, & leges præcipiunt, eſt poſt illorum mortem omni ſtudio conſeruanda: ij, qui ſecuti exempla maiorum ſuorum, in gloriæ cupiditatem incumbunt, non iniuria præferuntur. Neque enim ſolùm eorum induſtria verùm etiam parentum merita ponderãtur. Eſt igitur anceps controuerſia, quam aliis diiudicandam relinquo. Mihi enim ſatis eſt demonſtraſſe, id quod etiam fortaſſe ſine vllius explicatione ſatis apertum eſt omnem generis ſplendorem & familiæ claritatem à fonte virtutis ortum habuiſſe.

10187298

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA.

LIBER PRIMVS.

NON eram neſcius, Lodouice Princeps inuictiſſime, cũ has noſtras cogitationes literis mandare inſtituiſſem, fore, vt hic noſter labor in doctorum hominum vitu-
perationem grauiſſimam veniret. Quidam enim temeritatis & audaciæ nomine me condemnabunt, quòd tantam rem ſim animo complexus, quantam vix homines exquiſita doctrina, præſtantiq́ue ingenio prædi ti ſuſcipere auſi fuiſſent: quoſdam autem offendet, quod neque rerum magnarum tractatione, neque orationis ornatu, videbor ſuſcepti muneris magnitudini aliqua ex parte ſatis feciſſe. Alij igitur in me prudentiam, alij verò ingenij vim & acumen deſiderabunt. Quibus antequam in huius operis diſputationem ingrediar, breuiter reſpondebo. Equidem & ſi vnquam ita me ipſum amaui, vt mihi vel ingenij

ingenij laudem aliquam, vel doctrinæ alicuius præſtantiam aſſumerem: id tamen ingenui adoleſcentis, & in præclara ſtudia incumbentis officium eſſe duxi, mediocribus rebus minimè contentum, altiſſima atq; vehementer ardua cõſectari. Nam nec ille ſummus locus eſt omnino deſperandus, & in medio non licebit inſiſtere, niſi illi tantummodo, qui ad ſummum maximo animo contendet. Bene enim veteri prouerbio admonemur: vt ad rerum faſtigia nitamur, ſi media tenere cupimus. Quòd ſi nihil animo atque ſtudio complecti fas hominibus fuiſſet, niſi quod primum virium ſuarum imbecillitati conuenire putarent, neminem exiſtimo vnquam ad vllam artium, non dico perfectionem, ſed ne mediocritatem fuiſſe peruenturum. Nec enim Platonem ipſum opinior, cũ primum ſeſe ad ſcribendi ſtudium applicuit, tantum de ſe ſperaſſe, quantum poſtea periclitando & audendo conſecutus eſt: neq; Demoſthenem ingenio ſuo tantum initio tribuiſſe, vt ſe aliquando Pericle ſuperiorem in animum inducere: neque Ciceronem ſuſpicatum fuiſſe, cùm primum ad dicendi ſtudium excitatus eſt, ſibi diuinæ cuiuſdam & incredibilis eloquentiæ palmam reſeruari. Sed cùm vis cuiuſdam præſtantis naturæ illos admoneret, vt ad multò maiora conarentur, quam quæ

essent eo tempore viribus suis accommodata, summum illum eruditionis & doctrinæ gradum consecuti sunt. Quid autem de iis dicam, qui mediocri doctrina culti & eruditi fuerunt? Potuissent ne illum ipsum locum obtinere, nisi supra vires suas audendo, seipsos ad maximorum hominum imitationem ardenti studio contulissent? Numquam enim tam bene cum rebus nostris agitur, vt eò quò cursum habemus, omnino feliciter appellere valeamus. Quocirca omnib⁹, qui alicuius artis præclaræ laudem admirati fuerint, summa contentione enitendum est, vt non ad ea tantum, ad quæ peruenire cupiunt, sed ad altiora etiam contendant, quò tandem eò, quo cursum instituerant, facilius prouehantur. Cum sit igitur exploratum, neminem in aliquo numero esse posse, nisi summa studiosissimẽ sequatur: non ij sunt in crimen audaciæ vocandi, qui conatum adhibent ad res maximas suscipiendas: imo potius illorum, qui id non tentant, ignauia atq; desidia est summopere reprehendenda. Nec me illorum oratio à scribendo deterret, qui genus aliud dicendi vberius & ornatius, q̃ id quod pro ingenij nostri imbecillitate possumus in hac disputatione sequi, fortasse requirẽt. Nam si ea tantum, quç à nobis augeri literis & illustrari queunt, tractare concessum fuisset: nemo vnquam scribere

ſcribere aggreſſus eſſet ea, quæ nõ dico verbis exprimi, ſed nec omnino concipi mente atque cogitatione poſſunt. Quis enim tanta diuinitate ingenij, aut tam admirabili dicendi facultate prædituſ eſt: vt de Chriſtiana pietate & religione, de ſanctiſſimis Chriſtiani nominis myſteriis, in quibus magna ex parte noſtra verſabitur oratio: poſtremò de Deo Optimo maximo diſſerere pro dignitate valeat? Atqui tantum abeſt, vt ij qui ſtatim initio rerum magnitudine franguntur, & hoc timore debilitati, ſe ad alia quæuis potius, quàm ad Chriſtianæ dignitatis ornamenta ſtilo celebranda conſerunt, verecundiæ ſibi laudem adſciſcant: vt etiam in reprehenſionem interdum impietatis incurrant. Omnes itaque, qui aliquid de literis conſecuti ſunt, & in veræ pietatis ſtudium fuerunt ardentius incitati, hoc animo ſemper extiterunt, vt ſcelus inexpiabile ducerent eſſe, ingenium ſuum ad res alias excolendas, quæ abhorrerẽt à dignitate religionis, adiungere, cum tamen viderent, nulla quantumuis admirabili eloquentia, poſſe res tantas tamq; diuinas explicari. Multa igitur ab illis relicta ſunt ingenij monumẽta, partim oratione culta, partim etiã horrida & impolita, pleniſſima tamen grauitatis, & ardentiſſima pietatis, ſignificatione commendata. Quin etiã multi ex illis omnes

dicendi festiuitates & orationis lumina, tanquam res leues atque pueriles, & religionis dignitati parum consonas neglexerunt. Quo circa nunus est nobis laborandum, si conata egregie, & quo iamdudum cupit animus, adspirare non possumus: cùm & rerum magnitudine, & summorum hominum exemplo & auctoritate defendamur. Illud autem admonere superuacaneum est, incidere sæpe multa in tractatione rerum sacrarum, in quibus non facilè est tueri latini sermonis elegantiam, iis præsertim, qui non sibi duriſſimas quasdam leges imposuerunt, & animi sensa clarè & impolitè potius, quam obscurè & eleganter expromere malunt. Nec enim verior, si verbum aliquod interdum in iis libris barbarum aut peregrinum posuero, quod tamen sit ex sacris literis depromptum, quin ea res mihi apud æquos iudices fraudi sit futura. Sed ineptè facio, Princeps Lodouice, qui aliorum iudicium formidem in eo libro, quem ad te vnum scribo. Nec enim est mihi dubium, quin hæc nostra, qualiacunq; sint, magis ex animo quo scribuntur, quàm ex aliquo scribendi artificio ponderanda existimes. Quanquam id quidem facio audacius, singulari tua humanitate, & commemoranda beneficentia prouocatus. Cùm enim libellum quendam de Nobilitate ad te misissem, nulla quidem elegantia,

tia, neque doctrina perpolitum : illud animi mei in te ardens ſtudium tibi non ingratum cecidiſſe, non ſolum muneribus in me collatis oſtendiſti, verum etiam, quod longè pluris facio, perhonorifico ſermone declaraſti. Nec enim poſſum diſſimulare, me, quamuis minime laudis auidus ſim, non maximo tamen gaudio tum cumulatũ fuiſſe, cùm non dubitarem, quin tanti principis, tamque diuinis virtutibus ornati teſtimonium, omnibus dignitatis ornamentis, ad gloriam antecelleret. Primum itaque amore quodam religionis incenſus, deinde ſtudio amplitudinis tuæ concitatus, aliquid multo amplius complexus ſum, de quo, in iis tribus libris diſputarem. Et quanquam de nobilitate inſcripti ſint, longè tamen diuerſa ratio eſt, quam in præſentia ſecutus ſum, ab ea, quæ commentariis illis noſtris continebatur. Illic enim de naturali tantum virtutis indole, in certis gentibus elucente diſſeruimus: quæ ſi excitetur, & exercitatione confirmetur, perficit illum naturalem generis ſplendorem, quam nobilitatem appellant. In quo quidem ſermone, cùm primum dialecticorum more nobilitatem definientes, & in partes tribuentes, eius vim, & rationem explicare conati eſſemus: tum de illius origine, & antiquitate diximus, ab heroicis vſq; temporibus omnem

veterem memoriā repetentes. Poſtremò cùm nobilitas, vt humana omnia, ſit bonum varium, & commutabile, quibus artibus id generi lumen accederet: quibus contrà vitiis extingueretur, oſtendimus. Omnis autem noſtra diſputatio eò pertinebat, vt demonſtremus, nobilitatem virtutis radicibus innixam ſuſtentari: virtute vero fracta atque debilitata concidere.

II. SED quoniam omnis illa virtus, in qua tum magna ex parte noſtra oratio verſabatur, quamuis habeat ſpeciem amplā & illuſtrem: non tamen attingit illam perfectam virtutis rationem: ſed in ciuili quadam exercitatione conſiſtit, humana magis opinione celebrata, quàm vero illo diuinoque lumine ſanctitatis illuſtrata: viſum eſt mihi, altius repetito principio, inueſtigare, quam vim habeat vera perfectaq; virtus: vt illa ſcilicet perſpecta, poſſimus intueri, vbi conſiſtat perfecta illa, omnibusque numeris abſoluta nobilitas. Cùm enim generis claritas à virtute naſcatur: conſequens eſt, vt eam tantum magnam, & veram generis claritatem exiſtimemus, quæ ab illa certa, atq; conſtanti virtutis ratione profecta fuerit, quę ſcilicet non oſtentatione, ſed veritate tuetur dignitatē. In hoc igitur opere, primum illam virtutem, quæ conſtat opinione vera virtute diſtinguentes, illius nobilitatis orna-

ornamenta, quæ diuino munere Chriſtiano generi conceſſa ſunt, explicare conabimur. Sed cum virtutis vis inielligi non poſſit, niſi fuerit ante conſtitutum illud vltimum omnium bonorum, ad quod omnia vitę conſilia referenda ſunt: ſiquidem virtus nihil aliud eſt, quam certa via, atque directa, dirigens ad illud ſummum omnium rerum experendarum: cum igitur virtus ſine vltimi finis explicatione intelligi nón poſſit: principio aggrediemur explicare, quod ſit illud humani generis vltimum, ad quod deſtinati natura ſumus, & vnde honeſtatis vniuerſæ ratio defluxit, & in quo ſummum hominis bonum continetur. Nobilitas enim virtute ſpoliata, nc intelligi quidem poteſt: virtus verò, niſi in verum finem reſpiciat, nulla cenſenda eſt: ita ſit, vt niſi ſummi boni ratio penitus nota fuerit, nulla nobilitas conſtare queat. Deinde cum generoſi animi, atque magnifici ſit, alta contueri & infima omnia negligere: certum eſt, eum tantum nobilem, & ſplendidum dici debere, qui ſummum aliquod bonum & excellens intuetur. De finis igitur iſtius ratione, item de generis humani conditione, & dignitate, poſtremo de illius ruina & occaſu, in hoc primo libro ſcribere inſtitui, vt ſic tandē aditus ad hominis perditi reſtitutionem, & nominis Chriſtiani decus, mihi comparem.

A te

A te verò Princeps Clariſſime peto, vt ea animi lenitate, ſingulariq; , & propemodum diuina benignitate, qua tuos omnes ſemper fuiſti proſecutus, hæc ſcripta noſtra recipias. Satis enim magnum præmium arbitrabor eſſe meis laboribus perſolutum, ſi intellexero hoc meum ergá te in hoc ſcribendi genere ſtudium, tibi non prorſus iniucundum contigiſſe.

III. VT igitur ab eo principio ordiamur, ſatis conſtat, omnes mortales in aliquem finem reſpicere, quo propoſito in actiones incumbunt. Hunc autem vltimum finem, vno ore omnes appellant vitã beatam, florentem atque feicem, omni genere mali vacantem, & omnibus bonis affluentem. In quo tamen inſit iſta felicitas, fuit ſemper inter mortales ſumma, perpetuaque diſſenſio. Quali enim quiſque animo præditus eſt, talem de ſummo opinionem aucupatur. Principio enim, qui ſe totos corpori dediderunt, neq; cernere oculis potuerunt pulcherrimam ſui partem, ij vel in diuitiis, vel in corporis voluptatibus illud vltimum ponendum eſſe ſtatuerunt. Partim enim exiſtimabant, felicitatem omnium commoditatum affluentia contineri, eaſque commoditates, quas ſolas intelligere poterant, iis diuitiarum opibus parari videbant: partim, cùm nullã maiorem ſuauitatem ſentire potuiſſent ea, quæ ſenſibus dulcem motum

tum affert; ipſamque felicitatem omni genere ſuauitatis completam eſſe ducerent: voluptatem corporis omni ſtudio complexi ſunt. Qui autem erant grauiore aliquo morbo corporis, aut fortunæ iniuria vehementius oppreſſi: in corporis integritate, aut in illius mali depulſione, quo acrius vrgebãtur, ſummam vitæ beatæ conſiſtere ſtatuebant. Horum autem omnium error & inſcitia, eſt execranda magis, quàm verbis & oratione refellenda. Quis enim non videt eorum amentiam, qui cùm & animo & corpore conſtemus, alteram tantum ſui partem & eam quidē longè multumq; inferiorem, nobisq; cum belluis communem amplectuntur: alteram verò, quæ formam & ſpeciem diuinæ mentis habet nihili pendunt? Sunt deinde alij (vt ab iſto hominum genere turpi & abiecto diſcedamus) elatiore animo præditi, pauloque acutius videntes naturæ vim, qui honores & dignitates omni diligentia conſectantur. Eſt enim nobis innatum ſplendidum quiddam, atq; magnificum, appetens honoris, & principatus, quod in iis, qui excelſo animo ſunt, apparet facillimè. Iſti tamen primum in eo grauiter errãt, quod ex imperitæ plebis opinione pendent: & in inſipientis multitudinis rumore veræ laudis pulchritudinem ineſſe conſtituunt. Deinde & honores & imperia, tanquam

vltimum

vltimum vitæ præmiũ & finẽ ſpectant. Illud enim vltimũ bonum, cõſtans, fixũ & ſtabile, non variũ, fragile & caducum, nec in quo vanum vulgi teſtimoniũ dominetur, ponẽdum eſt. Deinde qui conuenit in eo finẽ collocare, quod nunquã per ſe expeti contingat, ſed ſemper ad aliud referatur? Videmus autẽ omnes, qui ad rempublicã accedunt, trib⁹ maximè de cauſis honores ambire. Quidã enim, vt poteſtate maiore p̃diti, omni genere voluptatis, & omnibus vitæ cõmodis potiantur: alij deinde vt virtutis nomẽ obtineant: valet. n. plerunq; ciuilis prudẽtiæ, ac egregiæ virtutis opinio in eo, qui eſt in maxima dignitatẽ conſtitutus. Sic enim vulgo homines opinãtur: non temere fuiſſe honores illos ad quempiam delatos: ſed propter aliquod virtutis inſigne merit. Poſtremò, qui melius inſtituti ſunt, ob id petunt ſæpenumerò magiſtratus, vt in rep. gerenda, omnibus illis virtutibus, quibus ornati & inſtructi ſunt, magnificentiſſimè perfruantur. Nam qui iuſtitiæ, integritatis, & conſtantiæ fructum capere concupierit, non aliunde poterit vberiorem colligere, quàm ex eo dignitatis gradu, in quo non ſibi ſolum, ſed ciuibus vniuerſis, in maximis rebus vſui eſſe poſſit. Cùm igitur quidam, vt poſſint facilius commodis & voluptatibus expleri: quidam verò, vt virtutis nomen aucupentur: alij poſtremò,

vt ſeſe

vt ſeſe in ſtudio virtutis exerceant, ſeruiunt honoribus: imprudentiſſimè faciunt, qui in illis vitæ finem collocandum eſſe putant. Si quidem finis vltimus non aliò refertur, ſed omnia propter finem expetuntur. Quocirca voluptates, corporis integritatem, & reliqua eiuſmodi, in infimum bonorum ordinem, ſi bona illa appellanda ſunt, coniicienda putemus. Honores verò, non ambitionis ſtudio, ſed ratione conſectemur interdum, vt quamplurimis ꝑdeſſe poſſimus: nō vt in illis vitæ præmium conſtituamus. Sed iam iſtas multitudinis opiniones omittam, vt ad eorum ſentētias, qui ſe vitæ magiſtros eſſe profeſſi ſunt, gradum facere poſſim. Non tamen ad omnes. Eſſet enim infinitum, perſequi tam multas opiniones, quàm multę philoſophorum monumentis & literis mandatæ ſunt. Illos autem omnino prærermittam, quorum ſententiæ nullo modo diſcrepant à multitudinis opinione. Nēpe qui cùm ſe flagitiis inquinaſſent, nihil aliud turpitudinis tenebris occæcati videre poterunt, niſi quod ad voluptates corporis, atq; cōmoda pertineret. Cyrenaicos igitur neſcio quos, Hieronymū Rhodium, Ariſtippum, &, qui vtriuſq; ſententias complexus eſt, Epicurum præteribo. Nec enim digni ſunt, qui veniant in numerum eorum qui doctrina & ingenio ſunt præſtantes exiſtimati.

IV.

IV. VT igitur ad philoſophos veniamus, ſatis conſtat Academicos, atque Peripateticos triplicem bonorum rationem poſuiſſe. In primo ordine illa collocant, quæ animum perficiunt. Quæ quidem rurſus in duo genera diuidunt. Alia ſiquidem mentem inſtruunt ad plurimarum rerum ſcientiam: alia verò voluntatem ad omnem virtutem, quæ prudentię moderatione gubernatur, erudiunt. Secundo loco ea numerant, quę pertinent ad corporis perfectionem & incolumitatem. Poſtremò ea bona, quæ fortuna & caſu proueniunt, in infimum ordinem coniiciunt. His autem omnibus bonis in vnum collatis, compleri vitam beatam putant: ita tamen, vt virtutem, vel virtutis vſum, præcipuè amplectantur. Opes verò vel corporis, vel fortunæ ita retineat, quaſi quaſdam virtutis ſatellites, atque miniſtras, quę illi ad nutum adſint & ſine quorum operis, exiſtiment haud quaquam, commodè poſſe fungi ſuo munere virtutem. Felicitatem verò ita definit ſummus & doctiſſimus vir Ariſtoteles. Eſt, inquit, animi actio, ſecundum maximam virtutem, per omne vitę tempus ſuſcepta. Virtutem autem maximam, ſine illis, vel corporis, vel fortunæ bonis exerceri poſſe, minimè cenſet. Nec is vllo modo eſt, qui vitam beatam dici debere putat eam, quæ aliquando eſt in maximos mœrores, & calami-

calamitates peruentura. Statuit itaque, vt omnes vitæ actiones illuc respiciant, vt animi virtutes egregiè comparẽtur, deinde reliquis bonis ita circumfluat is, qui beatus esse studet vt neque vitæ cultus, & virtutis officium propter inopiam deseratur: nec ipsæ fortunæ & corporis facultates, ad aliud prius quàm ad decus & honestatem referantur. Hæc autem cùm ad humanam vitam aptissimè dicta esse videantur, ita sunt omnium fermè opinione comprobata, vt nulla vnquam sententia à plu ribus recepta sit. Nam & virtuti primas defert, cuius splendore homines bene instituti maxime ducuntur: & cum reliqua bona vel corporis vel fortunæ haud contemnenda putat, popularis efficitur. In qua tamen opinione, quàm multa vitia sint, facile perspiciet, quisquis ipsam diligentius animaduertet. Maximæ virtutis vsu, in vita diuturna, perfici vitam beatam putat. Age iam videamus, quæ tandem sit ista virtus vitę felicis effectrix: aut quibus studiis eam nobis comparabimus, qui búsue notis honestatem, ab honestatis simulatione distinguemus. Mihi enim non venit in mentem suspicari, vnde virtus intelligi possit, nisi prius vltimi boni rationem perspectã habuero. Nec enim virtus aliud est, quàm rationis perfectio ad vltimum vitæ consequendum. Rationem verò perfectam tunc inqui-

inquiunt esse, cum instar eius, qui aliquò sagittam, aut hastam collimat, ita ratio aliquem finem propositum tanquam signum intuetur, in quod dirigat omnes actiones. Nullo igitur modo virtus percipi potest, nisi comprehenso, & percepto fine: quod etiam Aristoteles ipse decreuit: quandoquidem, antequam de virtute disputaret, vltimi boni rationem explicare aggressus est: vt scilicet illo constituto, quæ vis & natura virtutis esset, quidque posset efficere, cerneretur. Quod tamen præstare non potuit. Quæro enim, quod sit summum illud bonum, cuius vt compos efficiar, omnes sint mihi subeũdi & excipiendi labores. Hic mihi omnia bona enumerat, cuius copia vitam beatam contineri putat. Et primo loco omnia virtutis officia. Iam hoc quidem & prepostcrum esse manifestum est: finem ex virtute cognosci, non ex fine virtutem. Sed demus id, vt tandem quid virtus sit, dispiciamus. Virtus, inquit, est constans animi affectio, consilio parata, consistens in quodam medio, eoque recta ratione constituto. Longius quæso progredere nondum enim virtutem video. Quæ tandem est ista recta ratio, quam in virtutis definitione posuisti? Ea, inquit alio in loco, quæ nullis tenebris impedita, facilè eum finem cernit, ad quem sunt omnes actiones vitæ referendæ. Rursus me ad

finis

finis inuestigationem reuocas, quem vt probè tenerem, ab illo virtutis considerationem me reiecisti. Quid quæso aliud est, in orbem circumferri, si hoc non est? Virtutem eam esse ponis, q̃ dirigit ad finem. Rursus ita finem describis, vt nisi prius vim virtutis cognitã habeamus, quid finis sit, ne suspicari quidẽ possimus. Hereo igitur, neq; quid virtus sit, neq; quorsum ferat intelligo. Sed vt ista spinosiora linquamus, videndũ est, num ea felicitas, quã posuit Aristoteles, eiusmodi sit, ad quã valeamus aliquãdo peruenire. Nam si ea est, q̃ neq; parabilis est, neq; alicui cõtingere potest, propter rerũ humanarum inconstantiã, & imbecillitatem: quem fructum vitæ cõmuni feret ista beatæ vitæ descriptio? Præterea, cum omnia, q̃ sunt in rerum natura, ferè semper suum finẽ assequantur: vehementer absurdũ est arbitrari, solũ hominẽ, cuius causa omnia, q̃ videmus oculis, creata sunt, nunquã suum finẽ adipisci: quod est Aristoteli necessario cõfitendum. Cùm enim summũ bonum in hac vita ponit, & eam vim fortunæ tribuit, vt eius aliquo grauiore cursu, possit obteri instituta felicitas: id videtur statuisse, omnes mortales esse semper miseros. Quis. n. est, cui data sit immunitas eorũ malorum, quibus hanc vitam oppressam & afflictã videmus? Ecquis, inquam, est adeo liber & immunis, quin grauissimis

inter-

interdum malis vrgeatur : vel ſaltem non extimeſcat eas clades, quibus vita beata, ſi modo illa beata eſt appellãda, corrumpi & amitti poteſt: Omnes enim mortales, iſta conditione naſcuntur, vt magnam vitæ partem exigant in lachrymis & mœrore, infinitis malis, & calamitatibus implicati. Nec ex omni hominum memoria, aliquis vnquam inuentus eſt, cui non multis partibus plura mala, quàm bona contigerint. Solon ille Græcię ſapientiſſimus, interrogatus à Crœſo Lydiæ rege, quẽ putaret eſſe beatiſſimum : Tellum quendam Athenienſem retulit, qui in patria florente, liberos & forma, & viribus excellentes ſuſceperat : & poſtremò mortem clariſſimam pro patria dimicans oppetierat. Anumerauit etiam Cleobin, & Bitona Argiuos: qui, cùm egregio pietatis officio erga matrẽ functi fuiſſent, à vita digreſſi ſunt: cùm mater à Iunone, cuius erat ſacerdos, precata eſſet, vt illius lagiretur, quod maximum homini præſtari poſſet à Deo. Fuit illis igitur (vt ferunt) mors, præmium pro pietate conſtitutum. Hos ille tres, qui è corpore exceſſerant, beatos eſſe cenſuit. Nemini verò, qui in vita maneret, id concedi poſſe confirmauit. Longo enim tempore inquit ille, multa quæ nolumus, aſpicere et perpeti opus eſt, neq; dies ſequens idem omnino affert, quod attulit antecedens. Omnis igitur

igitur homo,ò Crœſe,eſt obnoxius calamitati. Tu mihi quidem opibus abundare,&multis nationibus imperare videris : illud tamen, quod à me quæſieras, nunquam tibi tribuendum putabo,niſi prius audiero,te cum dignitate vitæ ſpiritum extremum edidiſſe. Nec enim ille qui plurimas diuitias congeſtas habet,illo qui in diem viuit, beatior eſſe poteſt: niſi eadem fortuna, rem bene gerentem, ad mortem vſque ſequatur. Hactenus Solon. Cuius verba ſi perpendas, intelliges plane, ne illos quidem tres,fuiſſe illius ſententia beatos. Sed cùm vir inſigni ſapientia clarus, in communes hominum miſerias inſpexiſſet, cum iis actum eſſe præclarè exiſtimauit, qui antequam grauiore clade, aut ærumna premerentur, à vita diſceſſiſſent. Non itaque moleſtiis omnibus vacuos extitiſſe, beatos tamen præ omnibus aliis fuiſſe, quos in vita cernebat innumeris doloribus intercludi, iudicabat. Quemadmodum, inquiunt, futurum fuiſſe beatũ Priamum, ſi non ita diu vixiſſet. Non quidem quòd ætatis flore, omni doloris acerbitate caruiſſet : fuerat enim captus ab hoſtibus,multasq; iam in ea ætate calamitates hauſerat,ſed quia more abſtractus fuiſſet: ab omnibus illis cladibus luctuoſiſſimis,quibus poſtea fuit miſerrimè circumuentus. Non vidiſſet, inquiunt, Hectora ad Achillis currum re-

ligarum trahi, ſacras ædes ſuorum ſanguine funeſtari, ciuitatem vniuerſam crudeliſſimè vexari, diripi, & incendi: omniaque ſanguine, & incendio miſceri, & reliqua, quæ in illis heroicis calamitatibus recenſentur. Sic igitur illi tres cõparatione habiti ſunt felices, quòd morte tempeſtiua, illis grauiſſimis malis, quibus ij qui diu viuunt aſſiduè conflictantur, erepti fuiſſent. Qui poteſt igitur in ea vita ſummum bonum eſſe, qua quamprimum diſcedere, ſit diuinum beneficium? In primis itaque celebratur vulgatiſſimum illud Sileni reſponſum, nempe optimum non naſci proximum verò, quamprimùm ad mortem ire. Quod quidem rectiſſimè dicitur, ſi ad communes vitæ miſerias, & acerbiſſimos caſus ſpectes, nec in alium finem reſpicias. Memorant eſſe quandam in Thraica gentem, quę infantes in lucem editos, mœrore & lamentis excipiat; ſuorũ verò funera tripudio & cantu proſequantur. Initiis enim vitæ, tanquam malorum omnium principio, lachrymas exiſtimant conuenire: morti verò, tanquam miſeriarũ fini, gratulationem. Sed quid plura in hanc ſententiam diſputo? Non modò enim antiquorũ teſtimoniis, ſed etiam noſtræ memoriæ infinitis exemplis perſpici poteſt: neminem vnquam fuiſſe, qui non ſępiſſimè curis, angoribus, periculis, innumeris morbis & calami-

calamitatibus premeretur. Colliguntur à vl
ris doctiſſimis pauci admodum, qui vulgo o-
mnium mortalium beatiſſimi putabantur,
quales fuerunt Metellus Macedonicus, Cęſar
Octauius, L. Sylla, & pauci admodum præte-
rea. Horum autem varios caſus, & ancipites
percenſentes, & ea mala, quibus ſæpiſſime a-
gitati fuerunt, enumerantes, oſtendunt facil-
limè nobis humanæ miſeriæ grauitatē. Nam
ſi ij, qui fortuna valde ſecunda vſi ſunt, huius
vitę acerbitates effugere non potuerunt: quid
erit de reliquis omnibus exiſtimandum, qui
ſunt omnium confeſſione miſeri Quod ſi for
tuna ſit alicui adeò propitia, vt omnia vitæ
commoda in eum conferat, hunc ſemper vi-
debimus tragicos exitus, & vehementer cala-
mitoſos habere. Quod accidit illi Polycratī
Samio, qui cùm ſumma felicitate per omne
vitæ tempus vſus fuiſſet, tandem hoſtiū ꝓ di-
tione, vita & fortunis omnib⁹ fuit ſpoliatus.
Quid hic Cyri mortē? q̄d Cābyſis exitū? q̄d
Magni Pōpeij triſtiſſimā cædem referā? quid
alios innumerabiles percēſeam: materiā præ-
bētes, ad grauiſſimos luctus etiā in tragœdiis
& fabulis excitandos? cùm ipſa vita cōmunis
fateatur, nihil in terris eſſe homine calamito-
ſius. Si igitur, quod Ariſtoteli placet, iſta bona
vel corporis, vel fortunæ, ad beatæ vitæ cultū
requiruntur, & mala contraria vitā miſeram

efficiunt; nemo certè beatus eſſe poterit. Nemo eſt enim, quin grauiſſimis interdum malis vrgeatur, vel ſaltem, quod idem valet, ea quæ poſſunt homini euenire, noctes & dies non formidet: inſtar eorum, qui deſcribuntur apud inferos:

Quos ſuper atra ſilex iam iam lapſura, cadenti
Imminet aſſimilis.

Fruſtrà igitur vir tantus operam ſuam conſumpſit, in eius beatitudinis explicatione, quam poſſunt quidem aptare multi, nemo tamen aſſequetur. Quod ſi tantum ingenium, tantam induſtriam tantum in explicanda rerum natura ſtudium fefellit, quid in vita ſequendum eſſet: minimè mirum eſt, ſi reliqui, quorum neque ſimile acumen fuit, neq; par in indignatione veritatis induſtria, lapſi & decepti ſunt, quales Stoici fuerunt.

V. HORVM autem princeps Zeno vir grauis & continens, & qui, vt ſibi quidē videbatur, cùm aduerſus doloris ſtimulos, & fortunæ fulmina ſolius virtutis armis egregiè rectº eſſet, corpus omnino contemſit, omnemq; felicitatem animi bonis terminauit. Ea tamen dicit, quæ à nullo viro ſapiente, qui non eſſet eidem ſententiæ conſecratus (fit enim ſæpiſſimè, vt multa non animi iudicio, ſed conſtantiæ cauſa defendantur à multis) ea igitur di-
, quæ nec ab eruditis probantur, & irriden-

tur

tur ab indoctis. Vult enim, vt ſit animus ita conſtantia fundatus, & conſtitutus: vt ne tantulum quidem vnquam commoueatur. Nefarium enim facinus exiſtimat, angi dolore & ſolicitudine, gratia aut miſericordia flecti, impelli cupiditate, ira, odio aut aliqua perturbatione mentis incitari. In hoc autem ſtatu omni motu vacante, quam Græci ἀπάθειαν appellant, ſummum bonum contineri putat: ita vt, qui illum fuerit aſſecutus, ſapiens, Rex, atq; beatus ſit exiſtimandus: reliquos omnes, tanquam ſtultos, ſeruos, & omnibus malis inquinatos contemnit, & pro nihilo ducit. Principio autem ſummum bonum in humana dignitate collocare, ita vt nullo dolore corporis, nulla grauiore calamitate poſſit illa virtus, à beata vita deſeri, eſt hominis ſplendidè magis & magnificè, quam ſapienter & verè diſſerentis. Nam cum animus ipſe ſit naturali amoris coniunctione corpori deuinctus, fieri certè nulla ſapientia poteſt quandiu iſta coniunctione manet, quin corpore doloribus oppreſſo, animus conficiatur ægritudine. Si igitur rectè cenſent Stoici, animũ ægritudine occupatum, in miſeria eſſe: fateantur neceſſe eſt, ſi non veritatem extorquere, & ſenſib⁹ vim afferre velint neminem quantauis ſapientia prædituм, in totius corporis doloribus eſſe beatum. Nam ſi ſenſus nihil ad

nos pertinerent, corpusque ipsum non esset hominis pars: tunc potuissent cuiuis homini mediocri probare, eum cuius corpus vratur, nihilominus tamẽ esse beatum. Cùm autem animo & corpore constemus; qui possumus, quamdiu hæc vita manet, summum bonum id existimare, quod alteram tantum nostri partem amplectitur, alteram verò in malis deserit? præsertim cum natura ita cogente, ipsa mala corporis, in animam redundent? Sapienter enim à viris doctrina & ingenio præstantibus est existimatum, iram & cupiditatem fuisse animis nostris à natura vtiliter insertas: vt animi ipsi corporum, quorũ custodes esse debent, saluti consulerent. Vt scilicet cupiditate salutaria corporib⁹ appeterent, ira verò noxia & incommoda propulsarẽt. Cùm igitur secundum naturam sit ira & appetitus: necesse est, cùm aliqua species maximi boni, aut extremi mali animis nostris obuersabitur, vt animi ipsi maiore quodam impetu cõcitati, vel in bonum alacrius ferantur, vel malum vehementius formident. Cùm autẽ formido, vt de aliis motibus sileam, cogente natura in animum inuaserit: ipsam Stoicorum felicitatem, quæ in indolentia consistit, facillimè dissipabit. Iam vt suis argumẽtis omnia conficiant, quid tandem ex eorum decretis ad humani generis vtilitatem transferre possumus?

mus? quæ vitam omni ratione labefactant, cùm omnes motus noſtris animis innatos, & quibus ad virtutem interdum acuimur, euellunt radicitùs. Quàm facilè id ſit, omitto. Nemo eſt enim qui neſciat, id humanæ naturæ repugnare: & qui ſtuporē illum, quem Stoici appellant tranquillitatem, animis iniicere volent: eos non hominis bonū conſtituere, ſed omnē ſenſum humanitatis extinguere & ſepelire. Id igitur, quod notū omnibus eſt, omittamus, & q̄ ſalutaris ea ſentētia ſit hominum cœtibus, inſpiciamus. Hoſtium nunciatus aduentus ciues terret vehementius. Omnis igitur ciuitas metu turbata, in maxima cura verſabitur, quo poſſit illud malum à ſe depellere. Principes ciuitatis conſilio, & auctoritate cōmuni ſaluti proſpicient, iuuentutem in armis continebunt, præſidia diſponent, reliqui omnes pro ſe quiſq; ſedulò efficient, quo illā externam vim, quam quidem malum, & id non mediocre eſſe ſtatuunt, à finibus arceant. Vir autē ille magnus & grauis in ea totius patriæ formidine, nullo modo is erit, qui priuato otio publicum negotium anteferat. Cur enim ſe leuiſſimorum hominum cauſa à ſapientię ſtudiis abducet? nullo modo faciet. Imò in eo ciuitatis vniuerſæ tumultu, conſtantiam illam ſuam retinebit. Irridebit interim atque contemnet eorum hominum leuitatem,

qui id tanquam malum formident, quod nulla ratione in malorũ numero ſit habendum. Iam verò cùm vrbem obſidione cingi viderit, & ſummis vndique viribus oppugnari, riſum tenere non poterit, animaduertens ciues ſuos trepidare metu, conuolare, huc & illuc diſcurrere, omnia periclitari, quò tandem à mœnibus hoſtium inpetum repellant. Imò, inquies, tunc non opinione mali commotus, ſed animi iudicio ductus, in hoſtium caſtra irrumpet armatus. In quem finem quęſo? Nec enim vir ſapiens quicquam temerè efficiet, nihil niſi magno conſilio aggredietur. Cuius igitur rei gratia actionem illam ſuſcipiet? an vt ſuis ciuibus afflictis aliquid opis afferat? At ciues ſuos non aliis malis opprimi putat: niſi errore opinionis & inanitate. Id autem, cuius ſpecie territos animaduertit, nullo modo in malis numerat: & quanquam aſperum eſſe fateatur, non tamen eiuſmodi, vt pro ſtultorum opinione ſit extimeſcendum. Lentè igitur & negligenter, non acriter & animosè certamen illud putabit eſſe ſibi ſubeundum. Quis igitur erit fructus huius magnificę ſapientiæ? Aut in quo tandem loco animi excelſi & inuicti lumen oſtendet? Illum opinor exitum fabulæ ſpectabit, vt cum ciuitatem funditus euerti, omniaque agi & ferri viderit, oſtendat ſe nullo dolore frangi & debilitari, ſeque

ſeque in ſeruitute Regem, in omnium rerum inopia copioſum, in dolore beatum, in ærumnis florentem eſſe iactabit. Id etiam vt probet, & ſtultitiam, in qua vnum ſummum malum ponit, ſuis detrahat, contorta & aculeata ſophiſmata, quaſi medicinam illius inaniſſimæ opinionis adhibebit, quibus probet, mortem, exilium, egeſtatem, orbitatem, contumeliam & ſeruitutem non eſſe in malis habenda. Omnia certè (vt verum fateamur) magnifica & excelſa, ſed quæ nullum omnino fructum ferant hominum communitati. Nec enim iſto modo ſapiens impendentem belli molem prudentia præcauebit, nec præſentem acri animi impetu propulſabit. In rebus, inquies, ciuibus vſui eſſe poterit. In quibus? in publicis ne? quomodo eum reipublicæ præficies, qui nullum vel in faciendis legibus, vel in iudiciis exercendis, rerum diſcrimen nouit, neque minore ſupplicio plectendum eſſe ſtatuit eum, qui deliquerit in re leuiſſima, quam qui parenti necem per ſummum ſcelus intulerit. Quid autem dicam in priuatis? Hunc ſperes impelli poſſe ad homines miſeros & afflictos excitandos, qui miſericordiam fracti animi ſeruitutem eſſe conſtituat? Quomodo aūt flagitioſos homines acrius inſectabitur, aut virtute excellentes ardentius amplectetur is, qui nullo vel odij vel amoris ſenſu

ducitur? Quid autem (vt vno verbo dicam) rebus humanis vtilitatis inueniet is, qui ſe hominem obliuiſcitur: humanæque naturæ ſenſum repudiat? Commotiones enim animi ratione reſecandæ ſunt, nō radicitus euellendę. Illud enim & ſalutare eſt, & in prudentiæ poteſtate ſitum: hoc autem neque fieri vllo modo poteſt, & quamuis fieri potuiſſet, non eſſet adeò optabile & expetendum. Omnis enim virtus frigida nimis & languida eſt, quæ non exiſtit ex animo, maximis induſtrię ſtimulis commoto & concitato. Nam cùm omne officiorum genus ab animo conformetur, nihil poterit fieri acriter, animosè, vehementer ab eo, cuius animus ardore quodam non fuerit incitatus, & non mediocriter incenſus. Quod autem pro conceſſo ſumunt, omnem animi motionem eſſe rationi contrariam, nemo facilè dabit, cùm videat ipſam rationem cunctis animi affectionibus leges imponentem, & quouſq; ſit progrediendum, diligentiſſimè præſcribentem. Ratione itaq; iraſcimur interdū, odio aut amore ducimur, miſericordia flectimur, timemus, multa venientia, præſentia verò cum dolore ſuſtinemus, inflammamur ſtudio, gaudio etiã efferimur, & exultamus. Quæ quidem affectiones cùm ſeſe efferunt longius, recta ratione frenantur & cohibentur, nunquã tamen penitus extinguuntur.

guuntur. Non ſemper igitur animi commotio rationi aduerſatur: imo ſæpenumero ſequitur rationẽ. Vt igitur in mari non ea tranquillitas optanda eſt, in qua ne minima quidem aura fluct⁹ commouetur, ſed illa potius, in qua nauis à puppi ſecundis ventis impellitur: ita in animo deſiderandus eſt mediocris animorũ flatus, quibus celeres curſus & certi dirigantur. Atq; vt prudens, & alacris agitator non ſemper equum à curſu ſuſtinet, ſed aliquando longè ſæpius admotis calcaribus immittit: ſic etiam ratione cõcitantur animi appetitus, quò rem geramus alacrius. Quod tandem igitur eſt iſtud ſummum bonum, quod nulla ratione parari poteſt, & quamuis poſſet, nullam tamen ſalutem rebus humanis afferret? In eo vero quod diſputant, ſola virtute vitam beatam perfici, non videntur animaduertere, quæ ſit iſtius verbi vis. Beatum enim, niſi expletum, & in ſuo genere cumulatum, ne intelligi quidem poteſt. Quæ autem vis, humana induſtria & ſtudio comparata, infinitã illam multarum & maximarum rerum cupiditatem, natura mentibus humanis inſitam explere & ſatiare valet? Qua quæſo virtute (vt alia omittam) ardens illud veri viſendi deſiderium, quo maximè anguntur ij, qui ſapientes haberi volunt, minues atque lenies? Quis vnquam fuit, qui omnes artium diſciplinas,

plinas, omnes naturalium rerum cauſas, omnem reipublicę gerendæ prudentiam teneret atque perciperet: Omnia naturæ obſcuritate inuoluta ſunt, neque fuit vnquam quæſtio adeò prompta & facilis, de qua inter doctos homines non fuerit ſumma perpetuaque diſſenſio. Illa etiam quæ tractamus, & in manibus habemus, atque adeo noſtri corporis & animi naturam explicare nequimus: quod facile oſtendit, quam tenui ex parte nos rerum ſcientia contingat. Quo pacto igitur ſapiens acquieſcere in virtute poteſt, cùm omnium ſcientiarum cupiditate flagret, nec ea tantum quæ cernit oculis, ſed multa etiam, quæ volluit animo, comprehendere cupiat: ipſe verò ne minimæ quidem alicuius rei naturam penitus notam habeat. Illum verò perfectum animi ſtatum tunc fore putandum eſt, cùm animus ipſæ ita completus omnibus bonis erit, vt nihil amplius requirat. Relinquitur, opinor, nullo modo poſſe in virtute iſta nuda quam Stoici exornant, beatæ vitæ ſummam conſiſtere, cùm nec in illa ſint omnia, quæ ad humanam vitam & cultum pertinent: nec animus ea ſola contentus eſſe poſſit, præſertim cum ea cupiat, ad quæ quidem nullis humanis opib⁹ vnquam perueniet. Omnia namq humana ſita, ſiue mentem inſtruant & exor[nent], parua & anguſta ſunt: animus autem it[a]

natu

natus eſt, vt ſemper aliquid immenſum & infinitum deſideret. Faciliusque Aetnæ incendium ſtilla extinxeris, quam ardentem illam cupiditatis ſitim, noſtris animis innatã ſatiare poſſis. In quo quidẽ non ſunt improbi reprehendendi qꝙ infinita cupiant, ſed qꝙ improba cupiant. Illud enim infinitũ eſt in natura, hoc verò ꝓficiſcitur à conſuetudinis depraua tione & improbitate. Siquidẽ nec is, qui dignitatem acri animi ſtudio petendã putat, modũ in rebꝰ honeſtis expetendis ſibi ipſi cõſtituat. Fingamus autem aliquem ea felicitate præditum, quam ſolam Zeno poſuit, ita vt ſit omnium humanarum artium genere cultus & eruditus, omniq; virtutum comitatu circumſeptus. Addamus huic, ſi placet, ea bona, quæ ſunt in corpore, & extra corpus, quando Academicis & Peripateticis viſum eſt, iſta tanquam virtutis inſtrumenta minimè negligenda eſſe, qualia ſunt vires, pulchritudo, integri ſenſus, firmitas valetudinis, & reliqua generis eiuſdem: deinde opes & facultates, generis decus & honores, filij omnibus rebus florentes & ornati, amici denique magna amoris conſpiratione conſentientes.

VI. POSTREMO, ſi videtur, vt Epicuro obſequamur, demus operam, vt omnibus exquiſitis voluptatibus animo & corpore potiatur, eumque doloris acerbitate atque metu:

quantum

quantum humano consilio prouideri potest, liberemus. Huic fortasse dices, nihil deesse vel ad dignitatem, vel ae vitæ cultum & elegantiam, vel ad voluptates. Verum si ab isto quæras, an præterea aliquid desideret, clamabit, si verba fingere non vult, se tãtis istis commodis, quibus affluit, minimè contentum esse. Hunc Zeno vexabit contumeliis, eumque miserum atque dementem esse statuet, vel eo solum nomine, quod illam effrenatam cupiditatem & immensam non cohibeat, quodq; in tantis opibus inopem se esse fateatur. Cui tamen, qui iudex æquus fuerit, ignoscendum putabit. Nam vt illius animus in eiusmodi bonis acquiescat, quod fieri nulla conditione potest; nec enim si omnia bona humano studio parta in animum coniicias, illius capacitatem expleueris: vt id tamen fieri posse concedamus, immortalitatis certè desiderio noctes & dies cruciabitur. Istud, inquit, non est fas optare sapienti? qui ita se suis finibus tenet, vt omnes actiones non cupiditate, sed natura metiatur. Quasi verò immortalitatem cupere, sit transire naturę fines, aut quicquam sit magis hũmanę naturę consentaneum. Vnde igitur tanta cura insita est hominibus, eorum quæ post mortem futura sunt? Vnde & procreandæ sobolis, & nominis propagandi desiderium? vnde illa, quę splendidis ingeniis innata

innata eſt, ſempiternæ gloriæ cupiditas? Non aliunde certè, quàm ex immortalitatis ſtudio. Nam diu videt homo, animal ſcilicet mentis & intelligentiæ particeps, nihil recte beatum appellari, quod non ſit conſtans & æternum: & omnia, quæ amitti & eripi poſſunt, eſſe à felicitatis ratione longè aliena: mortem formidat, & ad immortalem vitam flagranti cupiditate & naturali quodã animi impetu concitatur. Cui dum diffidit, ſe verſat huc & illuc, & in eam cogitationẽ totus incumbit, vt quacunque ratione poſſit, ſeſe ab interitu vindicet. Alius igitur operam dat, vt filium ſui nominis effigiem, tanquam alterum ſe, poſt mortem relinquat. Alius in eo pugnat, vt elogiis, ingenii monumentis, rebus à ſe præclarè geſtis, ſui memoriam quàm maximè diuturnam efficiat. Alius ædificiis magnificentiſſimè extructis id molitur, vt ſe memorię hominum commendet. Quod ſatis iudicium facit, omnes naturæ admonitu mortem perhorreſcere, vitæque perpetuitatem omni ratione concupiſcere. Cùm igitur vitam conſeruare nequeant; omnibus enim mors pariter impendet, calcandaque ſemel via lethi, (vt inquit Horatius:) dant operam, vt aliquam ſaltem imaginem vitæ poſt mortem tueantur. Quo tandem igitur pacto eueniet, vt non perturbetur metu mortis animal immortalitatis cupi-

cupidiſſimum? Quod ſi nullius cupiditates finiti & terminari in hac vita poſſunt: nec enim fieri poteſt, vt finem facias cupiditati, niſi quæ concupieris adipiſcare: facilè conſtat, ad maiora magnificentioraq; natos eſſe nos: ob idque non poſſe animos noſtros iis bonis, quæ ſunt in hac vita, ſatiari, quòd omnia minuta ſint & anguſta præ his, in quæ tacita naturæ cupiditate ardenter incitamur. Ad horum autem bonorum cognitionem, quæ ſola ſumma & omnibus modis expetenda ſunt, duplici ratione perueniemus. Nam primùm ipſe animi noſtri appetitus facilè viam aperiet: deinde origo illa atque fons, vnde defluximus, multò clarius id quod quærimus indicabit. Nec enim alium vnicuique rei finem propoſitum eſſe putandum eſt, quàm eum, in quem natura non omnino deprauata fertur, nec aliunde peti à nobis debet finis beatè viuendi, quàm vnde viuendi ſumſim⁹ initium.

VII. PRIMVM igitur, quæ ſit humanæ mentis appetitio, conſiderandum eſt. Videmus autem omne genus humanum aſpernari dolores, conſectari, etiam voluptates, opes & facultates caras habere, ſcientiarum cupiditate flagrare: quas ſi multi propter ſegnitiem non attingunt, admirantur tamen omnes atque ſuſpiciunt, eumq; qui clariſſimis artibus fuerit inſtitutus, diis ſimilimum iudicant.

Deinde

Deinde cernimus vniuerſos homines allici virtutis & dignitatis ſplendore : ita vt improbi etiam & petulantes ipſa honeſtatis pulchritudine moueantur, in flagitioque deprehenſi erubeſcant, malintque ſe iuſtos & moderatos haberi . Denique ſic omnes nati ſunt, vt non vno tantum bonorum genere, ſed omnibus ſimul expleri cupiant, omniq; metu & ægritudine vacare. Deinde, vt illa omnia illa ſumma bona ſint & immortalia, ardenter expetunt . Hoc autem iam quid aliud eſt, quàm deorum conditionem poſtulare? Dei eſt enim proprium, affluere maximis & æternis bonis, ſuaque virtute & ſapientia gaudere, & ab omni mali contagione ſegregatum, ſummis perpetuisq; voluptatibus perfundi . Qui igitur omnibus ſummis bonis frui cupit, eaque vt perpetua ſint, ardenter expetit, ſe quaſi in Deorum numero reponi vult . Quid hic dicam de ſtudio religionis vniuerſis hominibus innato, quo ſummi rectoris numen omnes quacunq; ratione & reuerentur & amant, ſeq; ad illius cupiditatē aſpirare, multis & certiſſimis ſignis teſtificātur : nunquid non ſatis indicat, ineſſe nobis cœleſte quiddam atq; diuinũ, cuius impulſu à terris excitati, cœleſtia atque diuina ſuſpicimus? Nec eſt enim quippiam in omni genere rerum, quod cupiat aliquid, niſi naturæ ſuæ fuerit accommodatum.

Si verò

Si verò quiſquã ita ſe corporis voluptati contrungendum dedat, ita ſuſcipiat humana, vt nihil ad cœleſtia dirigat: hunc tamen habere in ſe aliquid diuini, vel ex eo facilimè appareret, quod nullis voluptatibus aut opibus ſatiari poteſt. Ita vt nullę vnquam diuitię Crœſo ſatis fuerint, nullum voluptatis genus Sardanapulo ſatisfecerit, nullæ res memorabiles in rebus bellicis effectę, illam inexplebilem gloriæ ſitim, qua flagrabat magnus Alexander, extinxerit. De quo eſt illud veriſſimè dictum:

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

Quod ſatis arguit, nihil in terris inueniri, quod animi magnitudinem explere valeat; cum omnia ſint anguſta, fluxa atque mortalia: animus autem ad magna, conſtantia & æterna, atque adeò ad diuinitatem ipſam omnibus modis adſpiret. Cùm verò praua conſuetudine imbutus, à via declinat, & nihil ſtudio ſequitur, niſi mortale & caducũ, & in his terrenis opibus vitam beatam ſtatuit: vt omnia adipiſcatur, nunquam tamen ſatis haberi poterit, ſeroque intelliget, fallacem ſe potius & inanem, quàm veram & ſolidam felicitatis rationem fuiſſe conſectatum. Vt igitur ignis & aquæ, reliquarumq; rerum omnium eum finem eſſe dicimus, in quem res ipſæ, ſi nihil obſiſtat, inſita cupiditate feruntur: ſic etiam homini finis Deus eſt, in quem natura duce

ferimur,

ferimur, & cuius qui fuerint participes, erunt in omni genere iucũditatis beatiſſimi. Quod quidem erit magis apertum ex ipſius hominis origine, in qua omnia ſumma & inclita conſpicies.

VIII. ERIT autem hominis ortus non ex poëtarum fabulis, nec ex philoſophorum opinionibus repetendus, qui licet ingenio præſtantes extitiſſent, communibus tamen tenebris occecali, verum aſpicere non poterunt, & pro veris ea tuebantur, quę fuerant oſcitantes hallucinati. Horum itaque incertas & vagantes opiniones omittamus, vt veritatem ipſam non aliunde, quàm ex ſacris voluminibus, in quibus vera perfectaq; philoſophia conetur, hauriamus. Atque liber in principio poëtarum more, non tamen Muſarum aut Phœbi præſidium, ſed ipſius ſummi atque prępotentis dei numen inuocare, vt à nobis omnem labem criminis repellat, quo poſſimus ritè, purè & caſtè tanta myſteria pertractare.

EXCELLENS illud præſtantiſſimę mẽtis numen, ſummũ atq; ſempiternum, quem Deum, quem perennem vitæ fontem, vniuerſiq́ue conditorem & opificem veneramur & colimus, cum ſuæ ſapientiæ opes communicare, & in complures diffundere ſtatuiſſet: nihil enim magis diuinæ bonitatis proprium, quàm gratuita beneficentia: principio mundum

dum inuiſibilem creauit, altiſſimis mentibus illuſtratum, quæ lucem illam diuinam perpetuò contemplantes, vita beatiſſima æuo ſempiterno fruerentur. Ad quam tamen immortalem gloriam non omnes peruenere: ſed illæ duntaxat, quæ non tantum luce propria delectatæ, quantum lucis auctore & principe, omne incolumitatis præſidium & vitæ finẽ, in domino conſtituendum eſſe putarunt. Nam quæ nimium ſe amentes, in Dei negligentiam prolapſæ ſunt, cultuque optimi domini atque parentis omiſſo, omne bonum à ſeipſis petendum eſſe ſtatuerunt, naturæ propriæ quaſi diuinitatem tribuentes, illa luce, qua erant indigniſſimæ, penitus orbatæ in ſempiternam miſeriam & perpetuę noctis tenebras inciderunt. Poſt illius autem mundi diuinum atque præclarum opus, quod mente concipimus, hunc rurſus, quem intuemur oculis, quem tam admirabili varietate pulchritudineq; diſtinctum & excultum cernimus, ædificauit. Ad cuius operis fabricam non aliis machinis vſus eſt, quàm propria cogitatione & voluntate. Perfici enim aliquid à Deo, nihil aliud eſt, quàm verbo percipi, hoc eſt æternæ ſapientiæ conſilio, quod ab infinito tempore deſtinaret, ad exitum tandem deducere. Principio autem quæret fortaſſe quiſpiam, in quem vſum tantum mundi ornatum,

tum, tam illuſtrem rerum cœleſtium ſpeciem, tantam vim maris atque terrarum creauerit ſummus ille rerum conditor & dominus. Non enim eſt illius immenſæ ſapientiæ, aliquid inane & ſine cauſa moliri. Cuius nã igitur gratia decentiſſimam hanc rerum diſſimilium inter ſe conſentientem naturam admirabili ratione conſtruxit? num vt haberet pulchriorẽ aliquam domum, in qua commodius habitaret? At nõ impium ſolùm, ſed extremæ etiam dementiæ eſt exiſtimare, mentem illam beatiſſimam; qua nihil maius aut perfectius intelligi poteſt, cuius virtus & poteſtas eſt infinita; mole corporea indiguiſſe, aut aliquid ei in præteriti temporis ſpatio ad beatam vitam & gloriæ cumulum defuiſſe, aut aliquod ſpaciis includi poſſe. Quid igitur eſt? Num propter illas æternas mentes? At illæ ab omni corporis coniunctione ſecretæ atque liberæ nihil aliud expetunt, quàm in ſuum conditorem intueri, neque poſſunt ex inferioribus rebus fructum aliquem percipere. Iam verò plantarum aut beſtiarum cauſa hãc rerum naturam conſtitutam arbitrari, eſt nimis abſurdum. Qui decet eum Deum, propter res aut omnino mutas, aut certè nihil intelligentes, ob idque cum diuino numine nihil iuris habentes, tantarum rerum molitionem ſuſcepiſſe? Non igitur ſibi, non angelis,

non

non plantis, aut animātibus rationis expertibus mundi fabricam excogitauit, ſed homini corporis atque mentis compoti, & ex his duabus naturis conſtituto, vt & ſenſibus mundi pulchritudinem notaret, & mentis aſpectum ad tanti numeris artificem conuerteret. Hominis itaque cauſa fuit hic rerum ornatus, & vniuerſi natura conſtituta. Primum vt domicilium haberet, in quo & corpus varij terræ opibus, quas largiter omni animanti ſuppeditat, aleretur, & animus ex tanta rerum varietate multa colligens, proprio animi pabulo, quod in veri videndi ratione conſiſtit, ſuſtentaretur. Deinde, vt cum ordo, ratio, atque conſtantia tanti operis pelleret animum hominis vehementius, facile illum ad opificis contemplationem adduceret. Vt eſſet itaq; mundi pulchritudo, quaſi ludus quidam, atque cuiuſdam diſciplinæ traditio, quæ hominem ad Dei contemplationem, & cultum erudiret. Hominis igitur cauſa, fructus, & fruges, quas terra ſumma largitate fundit, amantia, ac adeò terras vniuerſas, maria craſſo aëre circūfuſa, cœlum denique, atque ſydera, vnde tam multa fluunt humano generi ſalutaria, ſummus ille Deus condidit, atque perfecit. Nondum erat editus homo, cùm omnes iſtas opes & diuitias, hominis cauſa compararet.

IX. TANDEM poſt vniuerſæ naturę conſtitutio-

ſtitutionẽ, hominis corpus è terra finxit: animũ verò, ſui imagine & ſimilitudine decẽter impreſſum, pulcherrimæ figuræ corporis inſpirauit. Hinc iam videre licet, excellentem & magnificam humanæ mentis originem, quæ non aliunde, quàm à Dei ſpiritu manauit, & in elegantiſſimum corpus incluſa, diuinam formam labe nulla infectã retinuit. Nullum enim tum erat in corpore vitium, quod rationem perturbaret aut menti noctem offunderet. Is itaq; primus homo omnem ſcientiam tenuit, omnium rerum cauſas nouit, omnem viuendi diſciplinam, non ab alio doctore, quam à principe Deo accepit. Cumque corpus eius incredibili ſpecie excelleret, tum etiam multo clarior & illuſtrior pulchritudinis ſpecies in formamentis elucebat. Nam & ſingulæ partes erant colluſtratæ lumine ſingulari, & ita inter ſe congruebant, vt vix vlla maior conuenientia, aut elegantior vllus ordo venuſtatis excogitari poſſet. Nullus erat error in mente, nullus motus in ſenſu, qui rationis imperium detractaret, cum ratio ipſa quaſi in perfecta repub. ſic in illo tranquillo ſtatu omnes affectiones facillime teneret. Nihil igitur animum impediebat, quo minus rerum contemplationi vacaret. Intellectus autem vigens, acer & excelſus, cum omnia quæ cœlo, mari, terráue abdita ſunt erueret, &

cuol-

euolueret, non ſatis tamen habebat rebus iis, quæ infra lunam ſunt, & oculis cernuntur, inſiſtere, niſi in cœlum etiã penetraret. Cùm autem haberet naturã rectiſſimè cõſtitutam, tum etiã illis bonis, quę naturã humanam ſuperant, abundabat, quibus aſſequebatur, vt facilè ſe Deo coniungeret. Inerat autem in illo cœleſtis illius iuſtitiæ, quæ animum ad omnem ſanctitatem inſtrueret, fideiſſima cuſtodia: inerat firma, & ſtabilis virtutis conſtantia: inerat excellens honeſtatis decus & pulchritudo. Voluntatem verò neque neceſſitate deuinctam, neque cauſæ alligatam, neque vlla perturbatione impeditam habebat. Deniq; cùm Deus tam multa in hominem beneficia contuliſſet, eum terris omnibus præfecit, & in regio domicilio collocauit. Paradiſum vocant Græci, locum irriguum, & amœnum, omni florum varietate diſtinctum, & ſempiternis arboribus conſitum, aptiſſimum ad ætatem fœliciter degendam. In iis ſedibus fuit homo conſtitutus, vt ex eo loco, quem dicunt fuiſſe excelſum & editum, inſtar cuiuſdam ſummi rectoris, non modo ſui ipſius clauum teneret: ſed etiam cunctorum animantium gubernacula ſapienter & liberè tractaret. Ius autem in regni adminiſtratione non ſcriptũ, ſed natum ſequebatur, hoc eſt, perfectam rationem, & aptam ad diuini numinis naturam, quam

quam ſummam legem impellãt. Erat autem illi præmium conſtitutum, ſi munere ſibi aſſignato piè, & iuſtè fungeretur, in cœleſtes illas ſedes proficiſci, & illi ſummo bono, cuius deſiderio in terris flagrabat, in cœlis conglutinari. Hęc fuit prima hominis inſtitutio, hoc primum humanæ nobilitatis initium & origo, in qua nihil agnoſces, niſi inclytum & excelſum.

X. HINC iam facile perſpicitur, quam miſeranda caligo ſit eorum mentibus offuſa, qui cùm habeant metem diuino conſilio ortam, ac adeò Dei ſatu editam, in rebus mortalibus, & caducis vitæ finem ponendũ eſſe ducunt. Rectiſſimè autem fuit à veteribus, ac Stoicis præſertim, verbum illud vſurpatum, vltimũ bonum eſſe naturæ conuenienter viuere. Sed cùm, quid humanæ naturæ conueniret, ignorent, conſequens fuit, vt neque beatæ vitæ rationem vllam tenerent. Ea igitur ignoratio genuit errores turbulentos, & impias atque amentes opiniones, cum qualem de ſe quiſq; opinionem acceperat, talem ſibi ipſi finem conſtituiſſet. Qui enim in ſe nihil diuinum agnoſcebant omnemq; animi ſenſum extingui cum corpore putabant, res mortales, & ad corpus pertinentes, omni ſtudio ſectabantur. Qui verò aliquid quaſi per caliginem videre potuerunt, non exiſtimarunt vitæ finem in

fluxis rebus, ſed in opibus animi collocandum. Hoc recte ſane. Sed videamus in quibus opibus. Si in illis, quæ non aliunde quàm à Deo ſummo deriuantur, & influunt in animos noſtros, imò in ipſo Deo conſiſtunt, idem dicunt, quod nos. Si verò illis animi bonis perfici vitam beatam putant, quę humana induſtria comparantur, & ad iſtum modum in ſe ipſis ponunt omnia: ij neque vim propriæ naturę vident, & in Deum ingrati & impij cognoſcuntur. Nec enim intelligunt, mentem non ex ſeſe, ſed ex Deo primordium cepiſſe, qui finem vitæ non in Deo, ſed in propria mente conſtituendum putant, & animo impudenter elato, ſtudia vitæ, quę diuino numini conſecrare debebant, in ſui ipſorum cultum conferunt. Si igitur in vitæ principio eſt vitæ finis cõſtituendus, cui dubium eſt, quin illud ſit nobis vltimũ omnium rerũ expetendarum, cuius beneficio in lucẽ editi ſumus, & in cuius cupiditatẽ impetu naturę ardẽter incitamur. In illũ igitur fontem omniũ bonorum, inexhauſtũ atq; perennẽ, vnde profluximus, & cuius beneficio cõſeruamur ecleri cõuerſione redeamus. Nec enim dubiũ eſt, quin vbi orbẽ iſtum confecerimus, tum demũ immortali, atque beata vita perfruemur, & omnis illa animorum noſtrorum cupiditas explebitur, neque quicquam præterea poſtulabit.

bit. Illuc igitur omnes actiones vitæ conferendæ sunt, vt Dei optimi maximi compotes aliquando sumus. Nam si voluptas ad beatam vitam pertinet: tunc voluptates stabiles, & nullo æuo interituras capiemus. Si sapientia summum bonum continet: tum demum illa insatiabilis veri visendi cupiditas satiabitur, cùm omni caligine discussa, non modò rerũ naturam, sed ipsum naturæ dominum perspiciemus & contemplabimur. Si felicitas vita diuturna perficitur: ea sola diuturna est appellanda, quæ immortalis est, non quæ ætate & vetustate consumitur. Si postremò securitatem beatitudinis definitioni recte adiiciendam putant, tum enim inquiunt demũ fore vitam beatã, cùm fuerit exploratum, illa bona quibus affluit, esse permansura: si igitur sine securitate beata vita intelligi non potest, illic tandem erimus omnibus curis, & angoribus laxati, cùm nullus terror aut metus impenderit, cùm summum atque præpotentem Deum salutis custodem, & conseruatorem habebimus. Sed iam ea, quorum gratia sumus in hanc disputationem ingressi, ratione concludenda sunt. Fuit autem positum, virtutem esse quandã animi perfectionem, ad vltimum omnium bonorum cursum suscipiens. Summum autem bonum, vt ostensum est, nisi in Deo esse non potest. Efficitur itaque, nullam

animi affectionem, niſi ad Deum referatur, in virtutis rationem cadere. Deinde ſi nihil, quod amplectitur vita beata, cadere & extingui poteſt: abſurdum eſt enim, id quod fluxum & inſtabile eſt, beatum exiſtimare: homines autem omnes incerti, & inſtahiles, variisque voluntatibus & ſtudiis agitati ætatem exigunt: non poterunt vllo modo felices eſſe, niſi Dei præſidio firmentur atque fulciantur. Virtutem autem eſſe beatæ vitæ effectricem, omnes conſentiunt. Nulla igitur virtus cenſenda eſt, niſi q̃ nos Deo copulabit, eumque ſolum intuebitur. In ea igitur ſola decus veræ virtutis elucet, & omnes aliæ non virtutes, ſed virtutum inanes imitationes putandæ ſunt. Qui enim conuenit virtutem eam appellare, quæ non habet propoſitum virtutis finem? Negat Ariſtoteles veram & ſolidam fortitudinis rationem in Diomedem cecidiſſe, cùm Græcis omnibus in fugam conuerſis, ipſe ſolus maneret, malletque ſummo cum periculo Hectoris impetum ſuſtinere, quàm ignominioſæ fugæ ſe mandare. Cur ita tandem, nunquid non fuit pulchrum facinus omnibus meto & formidine perterritis, Diomedem ſolum, aut cum paucis extitiſſe, qui turpi vitæ mortem præclaram anteponeret, maioremque rationem gloriæ duceret, quam ſalutis? Pulchrum ſanè, inquit. Sed quia facinus

nus illud egregium non ad debitum finem, ſed ad popularis laudis ambitionem referebat: dicebat enim vereri ſeſe, ne Hector in ſuarum laudū, commemoratione Diomedem à ſe fugatum prædicaret: verę virtutis fructum non tulit. In eodem etiam numero Hectora reponit, quod apertè fateretur, formidare ſe rumores Troianorum & Troianarum, eaque de cauſa pugnam ſibi alacrius capeſſendam putabat. Hos igitur vir acutiſſimus, propterea quod non tuebantur ſolam ipſius honeſtatis pulchritudinem, quàm potiſſimum vitæ finem conſtituit, virtutis ordine mouet, & in ſecundam claſſem coniicit, in qua collocauit eam virtutis imaginem, quę gloriæ ſtudio tuetur officium, & legibus atque diſciplina ciuili continetur. A fine igitur pendet (vt Ariſtoteli etiam videtur) omnis honeſtatis ratio. Ea ſiquidem actio & honeſtiſſimè, & ſine vlla dignitate ſuſcipi poteſt: interdum etiam cum dedecore, & turpitudine, pro rei propoſitæ varietate. Ita fit, vt viri fortes ij demum appellandi ſint, qui in verum virtutis finem reſpicientes, præclarè mortem oppetunt: qui rumuſculos intuentur, & ob id pericula ſubeūt, inanes & leues: qui verò nefaria libidine, & flagitioſa animi perturbatione ad rem ſtrenuè gerendam impelluntur, improbiſſimi. Vnde id efficitur, illos minimè fortes fuiſſe,

Hectora inquam, & Diomedē; Achillem verò atq; Paridem, non solùm parum fortes, sed etiam turpissimos. Hic enim vt nuptias perfidia, & scelere partas tueretur, in aciē irruebat: ille verò, vt immoderatā animi iracundiā expleret, immensas illas strages hostiū faciebat. Hinc etiā id sequitur, nec ipsum Aristotelem planè vidisse, quæ vis verę fortitudinis esset, cùm eadem nocte circumfusus, illud vltimū bonū ignoraret, vnde virtutis firmitas, & honestatis conuenientia sumitur. Sed illū multa, inquies, & præclara fuisse de Deo philosophatū, Scio id quidem. Sed quem tandem illi locum in rerum humanarū procreatione reliquit: Cum enim mundum effectū esse neget, hoc vnū tantummodò munus Deo assignat, vt mundum circum axem cœli, summa cum celeritate versęt, cuius conuersione omnium rerum inferiorum mutationes, & vicissitudines, generationes & interitus cōfici putat. Fuerunt quidem nō pauci viri doctissimi, qui omnes res humanas non temere & casu, sed diuina prouidentia, & consilio gubernari putarent: nō tamen ita, vt vel virtutes ab illo petendas, vel in illo vitæ finem collocandū esse docerēt. Quid igitur horū de Deo instabiles opiniones, & multis erroribus inquinatę, ad vltimi finis cōsiderationem faciunt? Nā si coacti interdum pulchritudine mundi, ac ordine rerum

rum cœleſtium, æternam illam atq; præſtantem naturã confeſſi ſunt, non tamen illi præſtiterunt debitam pietatẽ neq; ſpem vitæ beatæ in illa poſitam habuerunt: Illi igitur omnes neq; vitæ finem aſpicere, neq; virtutis formã amplecti potuere, ſed pro vera dignitate, dignitatis imaginem, verborum magis ſplendore & magnificentia, q̃ morib⁹ & vita perſecuti ſunt. Si virtus igitur ea ſola dicenda eſt, quæ in verum vitæ finẽ intuetur: relinquitur plane (quod eſt iam ſæpius oſtenſum) eã eſſe ſolam virtutem exiſtimandum, quæ ad ſummum Deum omnium rerum principium, atque finẽ ardenter adſpirat. Vnde id etiam concludi poteſt, eam ſolam veræ & ſummæ nobilitatis ſplendorẽ efficere. Omnis autẽ nobilitas, quæ exiſta diuina virtute nata nõ fuerit, quamuis illuſtrem ſpeciem habeat, re vera tamen inanis & fluxa eſt, nec in veræ claritatis rationẽ cadere vllo modo poteſt. Neq; dubiũ eſt, quin ea gens, in qua cœleſte illud virtutis genus eluxerit, non tã ex hominũ genere oriunda, quàm diuino ortu edita ſit exiſtimãda. Iſtius autem diuinæ gentilitatis ornamenta explicare conabimur, ſi prius ruinam primi hominis, & interitum perſequemur. Explanatio enim illius calamitatis, cuius vi oppreſſus corruit parens generis humani, cauſam afferet erroris atq; caliginis, qua mẽtes humanæ

circumfuſæ, tam multis ætatibus ita iacuerũt, vt neque cœlum adſpicere, neque veræ dignitatis ſplendorem cernere valerent. Vnde factũ eſt, vt extincta nobilitate, animi demiſſio & humilitas ingens exiſteret. His autem malis explicatis, facillimum erit videre, quemadmodum in iſtam nominis & claritatis dignitatem reſtituti ſimus.

XI. VT igitur ad hominem redeamus, eratis, vt dictum eſt ſuperius, in terris collocatus, vt eas tueretur, animantia cuncta regeret, cœlumque omni pietate, & veneratione ſuſpiceret. In terris itaque poteſtatem regiam habebat: cœli autem domino ſeruiebat, eratque diuini numinis interpres, & ſacerdos, humani autem generis princeps & auctor. Qui cum illuſtri corporis ſpecie conſtaret, animo tamẽ ad cœlitum dignationem peruenerat, ita vt etiam inflatu diuino futura ſignificaret. Nudus autem in illo horto amœniſſimo ſpatiabatur. Nec enim veſtitu indigebat is, cui nec vlla cœli grauitas noxia eſſe poterat, nec vllam notam turpitudinis habebat, quam vt abderet atque contegeret, veſtimenta requireret. Fuerat autem illi lex impoſita, vt liberam voluntatem in ſtudio virtutis exerceret, quò tandem mereretur in cœlitum numerum adſcribi. Lex autem fuit, ne fructum nobilis cuiuſdam arboris, quæ boni, & mali ſcientiam

continebat, attingeret. Non quòd inuideret Deus eam cognitionem homini, quem diuinis beneficiis ornauerat: ſed vt illius ſaluti conſuleret atque prouideret. Nouerat enim hominem, ſi ſuæ omnino poteſtatis factus eſſet, continuo periturum. Ita igitur illius libertatem attemperauit, vt eam rurſus ſalutari lege deuinciret. Nec enim tam vetuit fructum illum ne carperet, quàm ne in id, quod fructu illo ſignificabatur, incideret. Siue enim ſignificabat, ne eas cauſas, quæ nondum illius animo allabi poterant, ingenio proprio ſcrutari & euoluere vellet: ſiue, ne in delectu bonorum & malorum declinatione, ſuo iudicio potius vteretur, quàm diuini numinis impulſu, cui ſe regendum tradere debuiſſet: ſiue poſtremò, ne ad illa bona declinaret, quæ malis innumeris inquinata ſunt: noſſe enim in ſacris literis, ſignificat ſtudiosè complecti: ſiue igitur, inquam, id præcipiebat homini, vt illud ſummum bonum, in quo nihil eſt admixtum mali, complexus, reliqua bona malis contaminata reiiceret: quid potuit homini præſcribi ſalutarius? Nam & inueſtigatione earum cauſarum, quas animus noſter comprehendere nequit, obruimur, & in rebus gerendis ex arbitrio noſtro ptiuos, quam ex Dei optimi maximi voluntate, quid ſequendum ſit ſtatuere, certiſſimum eſt ruinæ periculum:

alicuius autem boni ſuauitate deceptos, ab illo ſummo bono decidere, eſt omnibus funeſtum, atque mortiferum. Hæc erat primi parentis conditio, futuri fœlicis & beati, ſi ſeipſum ab illius immanis & vaſtæ belluæ congreſſu ſeruaſſet, quæ peſtem & exitium omnibus terris intulit. Cùm enim videret princeps ille tenebrarũ, auctor impietatis & ſceleris, & earũ mẽtium dux, quas diximus ſuperbia elatas, voluiſſe propriis viribus ad gloriam diuinitatis adſpirare, & ob id in ſempiternam miſeriã deturbatas eſſe: cùm videret igitur hominẽ humo excitatum, vt aſcenderet ad eam gloriã, vnde ſe deiectũ cõſiderabat: æſtuauit inuidia, & hominis interimendi & fundi-
tus euertẽdi conſilia ſuſcepit. Formam igitur ſerpentis gerens, fraude confictisq; dolis mulierẽ aggreditur: quam nouerat propter infirmiorem naturã, facilius labi & decipi poſſe. Eam itaq; verbis allicit & hortatur, vt fructũ illum veritũ decerpat. Futurũ enim, vt vbi primum illius ſuauiſſimi mali guſtũ perciperet, ad diuinam continuò boni & mali ſcientiam peruenirẽt. Mulier igitur, q̃ & arboris pulchritudine vehementer illecta erat, & ad diuinæ ſcientiæ cupiditatem exarſerat, facile mortiferum illud anguis teterrimi venenum hauſit. Imperio igitur ſummi Dei & parentis optimi, cuius benignitate fuerat in lucem edi-
ta, tan-

ta, tantisque opibus instructa, neglecto, hostis pestiferi consilium secuta est, virumque ad easdem funestas epulas inuitauit. Hęc fuit origo humanæ miseriæ, hoc malorum omnium seminarium: hinc mortis initium natum est, quæ postea magis inualuit, & crudeli dominatu terras vniuersas oppressit. Nam vbi primùm homo passus est se contaminari pestilentis illius criminis contagione, manauit continuò malum illud in venas, inhæsitq; penitus in visceribus, corporique & animo cladem atque mortem attulit. Quam miser animus cõtinuò sensit, cùm videret se disiunctum & auulsum à Deo, vnde animam ducebat, & cuius numine propriam vitam sustentabat, intelligeretque corpus iam cœli grauitati miserè obnoxium, tandem post varias ærumnas, & luctus acerbissimos à vita deserendum. Mortis autem illa certissima signa fuerunt, turbulenti motus in corpore, qui animi inconstantiam, & perturbationem mente & ratione vacuam, tetrasque atque temerarias cupiditates indicarent. Fuit enim hoc iustissimè constitutum, vt qui domini imperium neglexerat, iussisque illius impudenter & impie repugnarat, ipse vicissim eas animi partes, quæ rationi anteà parebant, experiretur rebelles atque contumaces, omnique immanitate in rationis arcem inuadentes introspi-

ceret. Cumque duo sint hominis munera, agere scilicet & intelligere, ob idque rationis & mentis particeps existat, vt in rebus gerendis appetitus animi regat, & omnem mentis curam & studium, in diuinarum rerum cognitione ponat: in vtraque parte plagam grauissimam accepit. Nam mens, extincto magna ex parte lumine, quo anteà collucebat, iacuit in tenebris & caligine, & omnis vitæ ratio simili nocte circumfusa, gubernaculis penè deiecta est: quæ quidem, vt ei lumen aliquod affulsisset, non tamen quò volebat prouehi facilè poterat. Erat enim confecta grauiter & saucia, turpidisque animorum tempestatibus iactabatur, quibus obsistere non valebat. Emersit tum primũ turpitudo, ante illud tempus ignota, cuius tetra facie & deformi aspectu conturbati primi parentes, seipsos in opacã syluam abdiderunt, illasq; corporis partes, quas cõtra rationis imperiũ obscœni excitari viderant, arborũ foliis contexerunt.

XII. AB ILLO principio, omnis naturę deprauatio, & opinionis vanitas oborta est. Inde omnes improbæ cupiditates, & formidines: inde omnes dolores & nefariæ voluptates extiterunt, quæ animi imbecillitatem facilè torquent, atq; flectunt quocunque ruunt. Mala autem illa quibus erat animus implicatus, in corpus etiam miserum redundabant, cui

cui erãt labores infiniti ſubeundi, mors etiam poſtremò perſerenda. Denique (vt breuiſſimè dicam) ſic fuit relictus homo, vt illi ſunt, qui à ſumma fortuna & expectatione depulſi, ad ſummam miſeriam deuoluuntur. Omnibus ornamentis ſpoliatus, à Paradiſi finibus expulſus, extorris domo, patria, & cœlitum congreſſu, & quòd caput eſt, excluſus illo diuino amoris fœdere, vitæ curſum tenuit acerbum, miſerum & calamitoſum. Cumque vepres & ſpinæ, quas diuino iuſſu tellus in illius pœnam gignebat, corpus pugnerent, multò tamen grauiore morſu mentem ipſam impietatis recordatio, & criminis conſcientia vulnerabat: qui quidẽ animi aculei, nulla mundi amœnitate frui illum ſinebant, & omnes illius cogitationes, ad ſuperioris vitæ deſiderium, & præſentis miſeriæ ſenſum reuocabant. Illius tamen arboris vim nimis efficacem fuiſſe, ille etiam triſtis euentus facilè comprobauit. Nam & re expertus eſt, quantum mali eſſet in ſcelere, & præſentia mala faciebant, vt melius amiſſa bona cognoſceret. Tum enim ſecundæ res à nobis cognoſcuntur, cùm in aduerſas incidimus.

XIII. HAEC fuit illa dira clades primi parentis, in quam ſe dedit præcipitem, dum auctore ſerpente à Deo optimo maximo deſciuit. Nec ipſe ſolus corruit: ſed vniuerſam

ſimul poſteritatem euertit. Cùm enim ab illo, ægrotam & confecto procreati ſimus, neceſſe eſt, vt tandem etiam infirmitatis & culpæ ſimilitudinem contrahamus, & vitio ſanguinis illius corrupti, naſcamur eadem labe criminis infecti & inquinati. Vulnus igitur graue & mortiferum, cunctæ poſteritati impoſitũ eſt. Nam cùm ex iſta ęgritudine, quam habemus à primis parentibus hæreditaria, ratio vulnerata langueat: facile fit, vt omnes animi commotiones, tanquam feræ vinculis laxatæ, turbentur & ruant, mentemque ſine magnis angoribus conſiſtere non ſinant. Animus itaq; miſer metu affectus & cupiditate, & vario genere morborum miſerabiliter implicatus, in contrarias partes ita diſtrahitur, vt vix ſui iuris eſſe poſſit, ſed quocunque libido, vel alia quæuis peſtis impellit: eò ſe conferat. Hæc igitur parentis imago, ſatis expreſſa in iſta corporis, & animi imbecillitate, ſeminauit omnia mala quæ poſtea mortales omnes oppreſſerunt. Nam primum, cùm illæ perturbationes animi, rationis opes paulatim deprimerent atque comminuerent, effectum eſt, vt os illud hominis erectum atq; ſublime, à cœlis deiectum, terram intueretur, in eaque defixum, omnem ſpem rerum ſuarum in præmiis humanis, & fluxis conſtituendum putaret. Omne igitur honeſtatis decus, & dignitatis

sis splendorem, extingui necesse fuit illius vltimi boni negligentia & contemptu, in quo summa virtutis perfectęque gloriæ consistit.

XIV. CVM autem serperet peccandi consuetudo, & in dies maiores vires colligeret, eò deuentum est, vt nullum facinus excogitari posset, siue id ex libidine nasceretur, siue ex furore & audacia, quò se non contaminarit humanum genus. Neque satis habuit omnia scelera moliri, quibus fides & societas humana læditur, nisi etiam summi Dei religionem pollueret atque violaret. Cùm enim essent mentes occupatę immensa quadam caligine, non facilè poterant mortales aliquid cogitatione comprehendere, nisi quod intuerentur oculis, aut alio quouis sensu corporis vsurparent. Cùm igitur Deũ animo non aspicerent, oculosq; ad Solem, Lunam atq; sydera cõuerterent, quorum pulchritudine mouebantur maximè: cœperunt ea quasi diuina numina colere & venerari. Inde continuò delapsi (nec enim mens sceleris grauitate depressa, diu poterat vel in astris ipsis insistere) nõ solum hominibus, sed brutis etiam atque feris, dum modò ex illis fructum aliquem perciperent, diuinos honores decernendos, & mortuis aras consecrandas statuerunt. Quid enim ego hic Serapim, quid Osiridis & Isidis sacra nefaria commemorem, reliquaq; simulachra Aegyptiorum

ptiorum, in habitum atque figuram brutorum animantium formata? Quid Bacchi orgia per ſummum furorem (vt ex ipſo nomine apparet) atq; amentiã conſtituta? Quid deinde reliqua genera perſequar impurę ſuperſtitiones, quę omniũ fermè gentium imbecillitatẽ occupauit, non tamtùm libidine atq; flagitio, verùm etiã ſanguine & parricidio contaminatæ? Quaſi enim parum foret, ſi per religionis ſpeciem verſarentur in omni genere turpitudinis, quod tum in Veneris & Bacchi ſacris, tum etiã in aliis quamplurimis fieri ſolenne erat: teterrimas etiam crudelitatis ceremonias attulerunt, ita vt frequentiſſimè ſanguine humano aras imbuerẽt. Quod quidem apud omnes ferè gentes, non modò barbaras, ſed doctrina etiam ac humanitate cultas factitatum legimus. Nam & Rhodij, qui propter doctrinam in Mineruæ tutela eſſe credebantur, hominem Saturno ſacris anniuerſariis immolabant & Græci fermè omnes antequam in aciem prodirent, humana cæde aras atque templa funeſtabant: & Romani, licet rarò, aliquando tamen humanis hoſtiis Deos placandos eſſe ſtatuebant. Quare fit, vt minimè mirum ſit, ſi Thraces, Galli, Scythæ & reliquæ nationes, illis temporibus ab omni cultu humanitatis abhorrentes, ea ſacra malorum dæmonum impulſu receperunt, quæ in

cæde

cæde & ſanguine verſarentur. Vt enim hic Scythicam illam Dianam, nunquam crudelitate ſatiatam, vt alia ſæua numina prætermittam; ſatis conſtat, Phœniciæ principes in magnis reip. calamitatibus ſolere vnum ex liberis, quem haberent chariſſimum, vt hoſtiam iugulare. In Syria vero morem eum fuiſſe, hiſtoriæ ſacræ teſtimonio compertum habemus, vt parentes, omni pietate repudiata, liberos ſuos igni conſecrarent. Sed quid hoc in loco immoror, cum ex ipſis hiſtoriis perſpectũ habeamus, nullum fermè ſacrorum genus fuiſſe ab illis hominibus ſine magno aliquo ſcelere conſtitutum. Inde factum eſt, vt ſummum furorem & impietatem, ſumma peccandi licentia conſequeretur. Cùm enim veræ religionis munus, ſit mortales in officio continere: poſtquam ea religio introducta eſt, quæ non ſolùm pudoris & humanitatis officia negligeret, ſed etiam petulantia, cæde, parricidio deos placandos eſſe doceret: iam neceſſe erat, vt vniuerſi furore & amentia præcipites, omni genere turpitudinis & immanitatis ſe commacularent. Ita igitur accidit, vt peccatum principio natum à naturæ deprauatione, auctum deinde conſuetudine, poſtremò religionis impuritate perfectum atque concluſum, vniuerſum genus humanum peſſundaret. Quid igitur? decet aliquis, nullas ne putas

tas in tanto virtutis naufragio dignitatis reliquias collectas esse? nec aliquem vnquã mortalium priscis illis temporibus honestatis studia coluisse? Negare non possum, multos etiam in illa communi labe generis humani, specie honestatis illectos, & in virtutis studium incitatos quodãmodo fuisse. Fuit enim, fuit illa diuini numinis imago animis humanis impressa, peccati quidem vitio deformata, non tamen deleta prorsus & extincta.

XVI. CVM autem imaginem DEI audis, non tu mihi picturam aliquam in tabula, quasi Protogenis alicuius, aut Apellis artificio variis coloribus illustratam considéres: aut signum aliquod ex ebore factum, opere præclaro & in excellente, quòd diuinam speciem referret. Nihil est enim aliud Dei imago, quàm diuinæ virtutis imitatio, quo ad homini fas est. Hoc autem est ingenium prouidum, multiplex & acutum, omnia semina virtutum in seipso continẽs. Cùm igitur hoc opere diuino facti & informati simus, ad nullam rem magis apti natura sumus, quã ad decus & honestatem. Quod si à principio liberi à contagione criminis essemus, & à peruersitate opinionis & criminis improbitate soluti: facile nos ipsa virtus ad verum decus alliceret. Cùm autem ista malorum consentiens multitudo, diuinæ huic imagini quasi vim inferre

ferre conetur, à rectis natura inſtitutis ſæpiſſime deducitur, exiſtitque illa contentio atque bellum inteſtinū, in quo quidem ratio, quaſi ſpecie diuinitatis informata ſæpe vincit, longè tamen ſæpius victa cedit voluptati atque turpidini; ita tamẽn, vt oſtendat aliqua doloris ſignificatione, ſe inuitam & repugnantem à ſtudio virtutis abductam eſſe. Quod ſatis indicium facit, obteri interdum hanc virtutis indolem, aut libidinis impetu, aut aliqua flagitioſa cupiditate, nunquam tamẽ omnino deleri. Nunquam enim quiſquam erit tam effusè petulans, quin vbi primum inconſtans illa atque temeraria voluptas, quæ ſua immanitate iudicium rationis impediebat, effluxerit; mœrens & animo anxius, ſuſceptæ turpitudinis conſcientia crucietur. Quod ſatis oſtendit adoleſcens ille Plautinus. Sic enim conquiritur:

Omnia ego iſt hic quæ dixiſti ſcio.
Vel exſignaueram vt rem patriam, maiorum gloriam
Fœdarim meûm, ſciebam: vt eſſe me deceret, facere
Nõ quibã miſer, ita vi Veneris vicl⁹ in fraudẽ incidi.

Cum vim Veneris inquit, apertè nobis indicat illam animi perturbationem & inconſtantiam à crimine primi parentis ortam, ſceleres deinde vnius cuiusq; confirmatam. Rurſus cùm ſeſe miſerum eſſe dicit, & ex flagitij conſcientia dolorem capit, oſtendit plane diuinum

diuinum animi ſenſum,cui nihil niſi rectum & honeſtum,quippiam ſuauitatis afferre poſſit.Sunt igitur,ſunt in nobis(vt iam ad propoſitum reuertar) innata ſemina virtutum, ſunt decoris & gloriæ ſtimuli, ſunt incredibilia quædam honeſtatis & dignitatis ſtudia. Tanta tamen extitit humanę mentis imbecillitas, tanta nobis à peccato orta fuit ægritudo, vt, licet non pauci, natura duce, ad aliquam ſpeciem virtutis adſpirauerint: pauciſſimi tamen illam veram & eminentem honeſtatis formã amplexati fuerint. Quamuis enim decoris ſplendore ducerentur, qualetamen ipſum verum decus eſſet, ignorabant, cùm in cœlum, vnde omnis virtutis ratio peti debet, minimè ſuſpicerent. In cœlum verò ſuſpicere qui poterat ij, quorum animi erant in terra defixi, & qui omnia vitæ conſilia vel ad diuitias, vel ad populārem laudem & gloriam referenda putabant? Quid igitur conſecuti ſunt viri illi maximi & ingenio excellentes, quos tulit antiquitas? Quid præclari imperatores, tantis rebus ad laudem & decus inſignibus clariſſimè ſuſceptis adepti ſunt? ſine vllo fructu poſſumus ſuſpicari, tantum induſtriæ, laboris & operæ in dignitatis ſtudio conſumptum: ſine vllo quidem. Virtutis enim rationem pręclaram ad aſpectum, re autem falſam & inanem ſtudioſè complexi ſunt. Omnes enim

enim, quamuis in eorum oculis verſaretur aliqua ſpecies honeſtatis, non tamen ſe ab illa communi generis humani lue atque tabe tutos conſeruare, nec à multis animi morbis, quibus erunt implicati, emergere potuerunt, cùm id per ſe præſtare non poſſent, & Deum virtutis auctorem atque finem, cuius ſolius præſidio id quiuiſſent obtinere, ante mentis oculos minimè conſtituiſſent. Nulla igitur vera virtus, ſed fallax virtutis imitatio; nulla dignitas, ſed vana dignitatis ſpecies; nullum veri decoris ſtudium, ſed effrenata quædam inanis glorię cupiditas tenuit illud genus hominum, qui quidem non tantum honeſti pulchritudine illecti, quantum vt in magnum honorem aſcenderent, & hominibus admirationem mouerent, egregias illas actiones ſuſceperunt. Quod ſi illi, qui conatum aliquem ad virtutem ea peſſendam habere videbantur, virtutis fructu omnino caruerunt, quid eſt de reliquis exiſtimandum, qui cùm ſemel omnia pietatis, humanitatis, officij repagula perfregiſſent, nihil tam propoſitum habuerunt, quàm omnia inaudita flagitia & ſcelera moliri, quo infinitam & temerariam omnium rerum cupiditatem explere poſſent.

XVII. SOLA Iudeorum natio quondam manſit in officio, diuinis legibus & inſtitutis, ſanctiſſimoq; religione deuincta, & ab omni nefaſta

nefaſta ſuperſtitione longo tempore ſegrega-
ta. De qua ſcriptum eſt, non eſt idolum in Ia-
cob, neque ſimulachrum in Iſraël, Dominus
Deus eius cum eo eſt. Et alibi, Notus in Iu-
dæa Deus, & in Iſraël nomen ſanctum eius.
Hæc & in ſtudio ſanctitatis ſeſe diligenter ex-
ercebat, & ad ſpem futuræ ſalutis erecta, iuſti-
tiam & pietatem, quantum poterat, excole-
bat. Non fuit tamē in illa lege perfecta & ab-
ſoluta ratio virtutis, ſed inchoata quædam at-
que rudis ſpecies honeſtatis. Repreſſit illa qui-
dem impios atque nefarios hominum cona-
tus, iuit obuiam furori & ſceleri, ſeuerè atque
vehementer impia facinora vindicauit, nemi-
nem tamen ad illum perfectum virtutis & ſa-
pientię gradum perduxit. Ad virtutem enim,
non ipſius virtutis illecebris, ſed partim me-
tu atque formidine, partim commoditatibus
vitæ propoſitis incitabat. Cùm enim in legis
promulgatione vidiſſent ex omnibus cœli
regionibus coruſcare fulmina, terram & aëra
crebris tonitruum ictibus concuti, ignem ſu-
pernè decidere, cuius incendio atque flamma
mons editiſſimus omni ex parte conflagraret:
adde tubam illãm horrificam, ſummum atq;
caliginem, & reliqua, quæ præſentis numinis
maieſtatem indicabant: metu exanimati, Mo-
ſen maximis vocibus appellant. Loquere, in-
quiunt, tu nobis, & audiemus, non loquatur
nobis

nobis dominus, ne fortè moriamur. Quid ad iſta Moſes? Iubet illos bono animo eſſe, diuiniq́ue illius conſilij cauſam aperit. Nolite inquit, temere. Vt enim probaret vos, venit Deus, & vt terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis. Quod perinde valebat, atque ſi diceret, Nondum eſtis ab improbis cupiditatibu', & à reliquis animi morbis numine diuino liberati: nec omnino tales, qui ſponte veſtra ad virtutem alliciamini. Formidinem igitur iſtam animis veſtris dominus iniecit, vt ea ſaltem ratione vos à ſcelere coerceret. Ad virtutem verò quibus præmiis incitat? His propemodum, quorum cauſa rude vulgus & imperitum vota ſuſcipit: nempe frugum vbertate, copia diuitiarum, integritate corporis & incolumitate. Si autem virtus ea ſola dicenda eſt, quæ non metu coacta, ſed ſponte ſuum officium facit, & præclaras actiones, non ad res huius vitæ fluxas, ſed ad Deum verum vitæ finem dirigit: qui poteſt ea virtus exiſtimari, quæ formidine expreſſa eſt, & cuius finis non tam eſt Deum amplecti, quàm vitæ commodis abundare. Nec enim nunc de iis loquor, qui fragilitatis humanæ conſcij, ſapienter intel'exerunt, ſeſe non poſſe ea, quæ in lege præſcribebantur, exequi perfectè, niſi ad Deum vnicũ vitę moderandę & conſeruandę præſidium confugerent. Ij enim viri ſapientiſſimi,

tiſſimi, qui diffiſi viribus ſuis, omnem ſpem in Deo repoſuerunt, ſpiritus diuini numine confirmati, & ad ſummum illud virtutis genus excitati ſunt. Qui tamen non ita multi fuerunt.

XVIII. RELIQVI omnes, qui vel rationis opibus nitebantur, vel propter vitæ commoda in officio manebant: nullo modo ad virtutis gloriam adſpirare poterant: nec ita diu propter animi infirmitatem in honeſtis actionibus conſiſtere: imo per ſummum ſcelus atque flagitium ſæpiſſimè corruerunt, nefariis cupiditatibus, & turpiſſimæ voluptatis illecebris impediti. Quin etiam multi ex illis, cùm ſe ſcelere nefariæ cuiuſdam ſuperſtitionis obſtrinxiſſent, eò deducti ſunt, vt nullum tã immane facinus animo fingi poſſit, quod non ſponte ſuſciperent, ita vt etiam filios in honorem deorum fallacium funeſtis ignibus inferrent. Hoc de tanto tamque atroci ſcelere & furore, cùm alij viri ſanctiſſimi, tum in primis Ieremias grauiſſimè multis in locis conqueritur. Veluti cùm ita Deum inducit loquentem: ſcelera ſua intulerunt in domum, in qua inuocatum eſt nomen meum, vt polluerent eam, & ædificarent aras in Tophet, quę eſt in valle filij Ennom, vt incenderent filios ſuos & filias ſuas igne. Et rurſus: Non vocabitur poſthac locus iſte Tophet, & vallis fi-

li

lij Ennom, ſed vallis occiſionis, & diſſipabo conſilium Iuda & Hieruſalem in loco iſto, & concidam eos gladio in conſpectu inimicorum ſuorum. Hæc Ieremias. Non eſt autem neceſſe perſequi reliqua gentis facinora, quibus ſæpiſſimè violauit fidem & religionem, illamq; diuinam legem neglexit, & per ſummam libidinem atque ſuperſtitionem conculcauit. Hoc autem ſatis eſt vt intelligamus, ne in illa quidem genti, præterquam in paucis admodum, fuiſſe verę & abſolutæ virtutis ſtudium: & maximam illorum partem ſeſe longè maioris ſceleris impietate, quam reliquos mortales obligaſſe. Nec enim idem valet crimen in eo, qui nulla inſtitutione præditus eſt, quod in illo, qui omnia genera virtutis fuerit diuinis legibus inſtitutus.

XIX. QVOD ſi neque ratio hominibus neque exercitatio ſtudioſis, neq; lex Hæbræis per ſe valuit ad ſolidam virtutis laudem & gloriā: & nihil aliud in rebus humanis quod de virtute commonefaciat, inueniri poteſt: relinquitur, omnẽ virtutis & dignitatis ſplendorem priſcis illis tenporibus extinctum iacuiſſe: neque fuiſſe in terris locum, quo non peccati diritas, tanquam calamitas quædam exitialis atque funeſta peruaderet. Hoc autem fuit illud infinitum imperium peccati atque mortis, quod diutiſſimè terras omnes oppreſ-

ſit, de quo tam multis in locis ſacrę literę conqueruntur. Neminem eſſe, inquiunt, qui ius & æquitatem colat: neminem qui DEVM requirat, omnes de via declinaſſe, ne vnum quidem in officio permanſiſſe: cuncta deniq; importuna tyrannide peccati & mortis atrocitate teneri. Deinde illud: ſtudia hominum verſari in ſumma vanitate, falſa quædã ſomnia conſectari, nihil niſi quod prudentiæ & honeſtatis inane, plenum verò erroris & nequitiæ ſit, amplecti. Tum illud præclarum, quod gloriam & decus hominum herbæ atq; flori caduco comparant, quem ſi ventus vehementior afflauerit, ita diſiiciet, vt ne nimium quidem illius veſtigium relinquatur. Quale eſt etiam illud Eſaiæ, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agri. Exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos: verbum autem Domini manet in æternum. Quæ omnia manifeſtè declarant, nullam in rebus humanis fuiſſe, poſt illam primi hominis ruinam, expreſſam effigiem dignitatis: nec vllam veri decoris ſpeciem atque pulchritudinem, nec aliquam germanæ nobilitatis formam extitiſſe, cum eſſent omnia vitiis atque tenebris miſerrimè circumfuſa.

HIERO-

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA.

LIBER SECVNDVS.

IAM satis (vt opinor) constare potest, veræ virtutis atque solidæ dignitatis rationem multis seculis in obscuritate latuisse, cùm vltimum omnium bonorum ignoraretur à quamplurimis: cùm funestum peccati regnum omnes orationis opes comminueret: cùm eorum etiam pulchri conatus, qui ingenio & industria excellebant, eò solùm peruenissent, vt aliquod virtutis genus, non veritate, sed ostentatione magnificum tuerentur: cùm illi etiam, qui erant diuinis legibus instituti, propter animi imbecillitatem nefariis erroribus occupatam, versarentur in omni genere turpitudinis & immanitatis. Communis igitur fuit illa calamitas, commune incendium atque flamma, quæ per orbem terrarum diutissimè peruasit: communes illæ

tenebræ, quibus omnes decoris atque dignitatis rationes occultatæ & demerſæ tam diu iacuerunt, donec tempus illud diuino conſilio ab æternitate præſtitum venit, quo tempore genus humanum erat è tantis malis eripiendum. Tunc enim cùm exortus eſſet ſol ille iuſtitiæ, qui caliginem erroris & impietatis mentibus offuſam diſcuſſit, diuinamq; lucem rebus humanis attulit: cœperunt homines oculis videre ipſam honeſtatis formã atque pulchritudinem: tunc ad veræ virtutis laudem & gloriam inflammari cœperunt, numine diuino erecti atque confirmati. Nec enim ſummus ille pater atq; rerum dominus, ita ſcelere irritatus fuerat humano, vt non longè maiorem miſericordiam in hominis ſalute, quàm in ruina ſeueritatem adhiberet. Qui quidē nec in ipſa ſceleris pœna ita fuit homini infenſus, vt illius diuinæ imaginis, quæ erat in homine, memoriam abiiceret. Imò, cum pro criminis atrocitate clementi admodum caſtigatione vſus eſt in puniendo: tum eam pœnam in hominem conſtituit, non quæ vltrix eſſet impietatis, ſed quæ faceret medicinam, & ad frugem bonam ſæpiſſimè reuocaret. Cum autem diuinæ iuſtitiæ ratio poſtularet, vt in aliquos, quorum ſalus propter inſitam animo ſuperbiam, erat omninò deſperanda, ſummę ſeueritatis exempla

conſti-

conſtitueret: illis exemplis editis factum eſt, vt multi ſeſe à ſcelere & impietate remouerent: eademque opera longè plures diuinę clementię lenitatem, quàm iuſtitiæ ſeueritatem experirentur. Omnia denique poſt peccatum, in peccati remedium conſtituta ſunt. Propoſitæ minæ, clades illatæ, eluuiones, incendia, terrores variis oſtentis atque prodigiis hominum mentibus iniecti, bellorum tempeſtates, gentium ruinæ hanc vim habuerunt, vt à ſcelere atque flagitio mortales abducerent. Contra verò vitæ commoditates, lex diuinitus promulgata, ſanctiſſimæ religionis inſtitutio, diuinę promiſſiones, immortalia beneficia, vt ad officium atque ſanitatem reducerent. Omnibus itaque rationibus, ſiue illæ ad ſceleris pœnam comparatæ ſint, ſiue ad virtutis inuitamentum, fuit rebus humanis ab omnipotente Deo, egregia quadam patris pietate conſultum.

II. POSTEA quàm verò ita creuit morbi vis, & peccati magnitudo tanta fuit, vt non facile inueniri poſſet ratio ægritudinis leuandæ, aliud medicinæ genus diuinum atq; ſingulare ſummus ille medicus adhibuit: quod non tantùm id, quod morbo dilapſum fuerat reſarciret: verum etiam priſcam illam ſanitatem, multis opibus & viribus amplificatam reſtitueret. Hoc autem fuit ipſa ſummi Dei

ſapientia, ipſe, inquam, patris ſempiterni ſem piternus filius, inexplicabili ratione genitus paterni ſplendoris effigies, vitę & immortali tatis fons atque principium. Ipſe igitur hom nem, quem effigie quadam diuinitatis olim impreſſerat: peccati & mortis laqueis impli catum, & omnibus ærumnis atque calamita tibus circum tum expetiuit, & in antiquam libertatem ſingulari diuinoque conſilio vin dicauit. Principio autem neceſſe erat, vt nefas illud, quo genus humanum contaminatum fuerat, eluereturr: Numinis religio violata, ſanctiſſimo quodam piaculo expiaretur: ma cula ex impietate & ſcelere concepta delere tur: vt ſic tandem poſſet homo, tetra peccati tyrannide liberatus, antiquæ dignitatis & de coris ornamenta recuperare, atque ad immor talis vitæ gloriam peruenire. Sed nullum pia culum in terris inuenire potuit, quo tanti ſce leris magnitudo procurari aut iuſtitiæ diuinę ſatisfieri, aut elui concepta macula poſſet. O mnes igitur ſceleris affines, diris triſtiſſimis obnoxij, turpitudine contaminati, in ſempi ternam miſeriam naſcebamur. Hæc erat no bis propoſita triſtis & miſerrima conditio, ni ſi nos Chriſtus Optimus Maximus reſpexiſ ſet, veramque hominis formam diuina be nignitate ſuſcepiſſet, & in illa diuinitatis ma ieſtate permanens, naturam humanam inau

dita

dita quadam ratione ſibi conciliaſſet. Omnium itaque rerum dominus, qui nutu terram atque cœlum concutit, vt hominem miſerè perditum paradiſiqúe finibus exturbatum, in ſedes patrias reduceret: à cœli vertice delapſus, in terris verſatus eſt, atque ita verſatus eſt, vt neque à cœli moderatione, nec ab vniuerſitatis imperio diſcederet. Iſto igitur diuinitatis cum humana natura fœdere, atque coniunctione, peccatum humano generi penitus infixum, repente exſtirpatum eſt: mortis autem imperium conuulſum: omneque ſcelus ſanctiſſimis ſacris expiatum. Quæ enim ſacrorum genera illis ſanctiora poſſunt excogitari, quæ à ſummo illo pontifice, qui ſacerdos ſecundum ritum Melchiſedechi, priſcis ſanctorum patrum vaticiniis nominatus eſt, celebrata atque peracta ſunt? Qui non ouibus, aut vilis, aut vllis hoſtis vana hominum ſuperſtitione receptis, ſed proprio ſanguine litauit. Qui vt à capitibus noſtris peſtem propulſaret, caput ſuum ad omnium ſalutem conſecrauit. Qui ſe virgis cædi, & in crucem tolli paſſus eſt, vt communis ſceleris pœnas ipſe leueret: Deumque conſceleratis hominibus infenſum ſanctiſſimi corporis hoſtia placaret. O ſingularem diuinæ beneficentiæ magnitudinē. O immenſam diuinorum beneficiorum copiam, & incredibilem mune-

rum largitatem. Ille rerum opifex, cuius virtute omnia ſuprà ſubterque producta atque perfecta ſunt: qui regit & temperat vniuerſa, cuius maieſtatis amplitudinem cœli continere nequeunt: ſanctiſſimæ virginis vtero incluſus delituit, veramque hominis formam ſuſcipit: vt hominem in aliquo diuinitatis gradu tãdem collocaret. Hoc illud fuit, quod multis ante ſeculis à viris diuino numine afflatis prædictum erat: fore nempe, vt Deus in humana forma deliteſcens, doctoris officio fungeretur, omnemque nobis virtutis & honeſtatis diſciplinã traderet. Sic enim Eſaias. Fluent, inquit, ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite, aſcendamus in montem domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis eius. Alibi verò ita inducit patrem cum filio loquentem. Dedi te in fœdus populi, & in lucem gentium, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de carcere vinctum. Alio rurſus in loco, filius ita de ſe ipſo ſermonem inſtituit. Spiritus domini ſuper me, eò quòd vnxerit dominus me, ad annũciandum manſuetis miſit me, & vt mederer afflictis. Baruch autem hunc Deum appellat, à quo omnis diſciplina profecta eſt. Et poſt hæc (inquit) in terris viſus eſt, cum hominibus collocutus. Ioel vero his vocibus pios excitat.

Filij

Filij Sion exultate, & lætamini in domino Deo veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ.

III. POSTQVAM igitur cœleſtis illius doctoris vox in tenebris illuxit, hominumq; genus ad inſtituta veræ religionis, atque ſapientiæ diſciplinam inſtituit: omnemque animorum cupiditatem à rebus abſtraxit humanis, oſtenditque nihil eſſe in terris magnopere metuendum: non mortem, quæ corpori tantum interitum affert, animum autem non attingit, non orbitatem, non egeſtatem, non reliqua eiuſmodi mala, quæ ſi corpori officiant, opes tamen immortalis animi labefactare nequeunt: inſtruxitque deinde ad charitatem, beneficentiam, & animi moderationem: cùm iſta igitur omnia in intimis ſenſibus hominum defixit, & ad ſpem gloriæ immortalis auditores erexit, ſtudioq; diuinitatis inflammauit: cui dubium eſſe poterit, quin iam non virtutis imago, ſed ſolidæ ipſius virtutis ſplendor, homines ad gloriam natos caperet, atque vehemẽter incenderet? Quid? quòd non modo erudiuit ad honeſtatis, atque ſanctitatis officia, ſed etiam vires confirmauit: quibus ea quæ docuit perfici conſtanter poſſent. Quod etiam diuinis fuerat oraculis præmonſtratũ. APERIENTVR, inquit ille, OCVLI CAECORVM. Non eſt autem intelligen-

dum, vatem illum ſanctiſſimum de corporis tantum oculis iſta vaticinatum fuiſſe. Omnia enim, quæ à viris illis excellentibus diuino inſtinctu & inflatu prædicta ſunt, à conſuetudine corporis abducenda, atque ad mentis ſenſum referenda ſunt. Subiungit deinde. AVRES SVRDORVM PATEBVNT, Surdos appellat eos, qui pietatis diſciplinę aures antea claudebant: de quibus. Ieremias, ecce, inquit, incircumciſæ aures eorum, & audire non poſſunt. Chriſti tamen beneficio factũ eſt, vt ſurdi etiam auribus acciperent diſciplinam. Quid deinde ſequitur? TVNC SALIET VT CERVVS CLAVDVS, ET LINGVA MVTORVM IN DEI LAVDES ERVMPET. Quid per claudũ intelligatur, nouerunt: ij, qui ſunt in ſacris literis mediocriter exercitati. Claudi enim ſunt, qui animi imbecillitate impediuntur, quo minus in curriculo pietatis exerceri valeant: qui neq; viribus eniti, neq; curſu ad virtutis præmia contendere vllo modo poſſunt. Vide igitur quàm multa ſimul in animę ſalutem contulit ille vindex humanæ libertatis, qui cæcis lumen attulit, ſurdis aures patefecit, claudis celeritatem dedit, qua poſſent inſtar ceruorum altiſſima curſu petere, & ſerpentibus perniciem machinari: infantibus poſtremo atq; mutis egregiam canendi facultatem largitus eſt.

eſt. Fuit autem id ampliſſimum, quòd omnis vitę ratio afflicta atq; perdita fuerit Ieſu Chriſti ope in priſtinam ſanitatem reſtituta : id tamen multo maius, multoq́; magnificentius, quod diuino lumine colluſtrata, legem diuinam non tabulis inciſam, ſed intimis præcordiis infixam perpetuo ſtudio conſeruet. Cùm enim iam nihil mentẽ impediret, quo minus ſe ipſam traderet in cœleſtem diſciplinam ipſum Dei opt. max. numen, animis ſeſe inſinuauit humanis : illiq́; imagini diuinæ, quæ iam in ortu ſuo, propter conditoris ſimilitudinem, ſempiternæ legis particeps extiterat, longè clarius lumẽ prętulit, totamq́; ſtudio dĩuinitatis inflãmauit. Quòd ſi lex nihil aliud eſt, quàm ratio perfecta: illa certa ratio, quæ non modò natura, ſed quod eſt lõge multumque pręſtantius, pręſenti Dei numine, ita perficitur, vt facilè ſeſe ad Dei imitationẽ accommodet: dubium non eſt, quin diuinam legem in ſe contineat. Sic enim eſt apud Ieremiam. Hoc erit pactum, quod feriam cum domo Iſrael. Poſt dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum, ſcribam eã. Lex autem iſta, ipſe Chriſtus eſt. Ipſe, inquam, qui Dei patris virtus & ſapientia nominatur: qui eſt mortalibus diuinæ virtutis exemplum, & vnica vitæ moderandæ ratio, mentibus illis, quas ex impuris

caſtas atque ſanctas effecit, præſens ſemper adeſt, easque ſpiritus ſancti numine concitatas, ad gloriæ immortalis ſtudium incendit. Cum autem nihil maius concipi mente & cogitatione poſſit, ipſo Chriſti numine, quod nobis præſens adeſſe ſcimus, & cuius diuino impulſu ad veram virtutem excitamur: nulla certè dicendi vis, nulla orationis vbertas, poterit conſequi dicendo diuinæ erga nos clementię magnitudinem. Atque video tandem me Princeps ampliſſime, iuuenili quadam audacia præcipitem eum curſum ſuſcepiſſe, quem tenere nulla ratione poſſim. Sum enim quaſi in mare profundum & immenſum, in earum rerum explicationem ingreſſus, quarum altitudine omnis humana dicendi ratio, atque facultas obruatur neceſſe eſt. Quid autem dico humanam? cœlites quidem ipſi, vix illo genere orationis cœleſti atque diuino, de tãtis rebus pro dignitate differere potuiſſent, tantùm abeſt, vt lingua mortalis, impuris ſermonibus inquinata, diuinum in hominum genus beneficium amplecti oratione poſſit. Ecquis enim tantum ingenio valet, vt queat, non dico verbis explanare, ſed cogitatione concipere, quomodo Dei vnicus filius, hominis formam induerit, noſtramque naturam, adeò incredibili coniunctionis vinculo ſibi copularit, vt Deus fieret verus homo: in hoc, vt vni-

vt vniuerſum genus humanum, & ab omni veſtigio ſceleris expiaret, & ab omni ſcelere tutum atque ſanctum redderet. Quod deinde genus orationis crucis myſterium conſequetur: quam CHRISTVS, tanquam molem & machinam, ad euertendas opes hoſtis noſtri comparauit? Quis virtutem inuictam illius pro dignitate celebrare poteſt, qua ſerpentem illam venenatam, in cuius poteſtatem vniuerſum genus humanum reciderat, illiſit, atque compreſſit: mortisque imperium infinitum extinxit: omnesque ſuperſtitiones, atque feritates expulit & profligauit? Vt interim illud omittam, quomodo à mortuis exſuſcitatus atque ornatus manubiis, quas ſibi bellorum omniū victor fecerat, ſumma cum gloria, in diuinas illas ſedes ſeipſum intulit: vt inde ſub poteſtatem ſuam, & æternam iuriſdictionem, omnes gentes atque nationes ſubiungat. Vt etiam de illo diuini ſpiritus incendio reticeam, quo Apoſtolorum mētes inflammatæ, res occultas atque cœleſtes, diuina quadam conſtātia mortalibus enunciare cœperunt, orbemque terrarum Chriſti nomine compleuerunt. Incutiunt hæc omnia ſummam mentibus admirationem: opprimunt magnitudine ſua cogitationes humanas: linguam timidam, & hæſitantem reddunt. Magnum igitur opus, & arduum, & quod non

modo ingenij noſtri imbecillitate, ſed nullis etiam humanis viribus perfici poſſit, eſt, explicare partem aliquam eorum, quæ non humana doctrina, ſed diuina ſapientia noſtris mentibus inſpirauit. Attamen id nobis è portu egredientibus conſiderandum fuit. Nunc quidem, poſteaquàm temerè in altum proiecti ſumus, danda nimirum vela ſunt. Ea verò quæ iam ſuperius, quo ad licuit, & fas fuit attigimus, relinquentes, reliquum orationis curſum, quo Chriſtiani nominis diuina ornamenta continentur, Chriſti auxilio freti perſtringemus.

IV. PRINCIPIO autem, quantum ad virtutem attinet, ſi (vt eſt à nobis ſuperius explicatum) ea tantùm virtus dicenda eſt, quæ à Deo profecta, Deum ſemper intuetur, & omnes actiones in illum dirigit; conſtatque, hoc virtutis genus cœleſte atque diuinum, à CHRISTI tantum doctrina, atque numine profluxiſſe, & ad eorum tantùm animos permanaſſe, qui CHRISTVM ſecuti ſunt: reliquitur planè, in ſolis Chriſtianis veræ dignitatis lumen elucere. Hæc enim ſola virtus eſt, quæ omnes peccati neruos excidit: quæ diuinam mentis effigiem, illuuie infuſcatam, in priſtinum ſplendorem reſtituit: quæ tenues opes animi incredibili conſtantia corroborauit: quę cunctas cogitationes, ab humanis

humanis rebus, ad religionis & ſanctimoniæ ſtudium traduxit: viamque certam atque directam, in cœlum aperuit. Conferat autem nunc qui volet, illud virtutis genus, quod fuit in Græcis & Romanis hominibus, ad aſpectum ampliſſimum, cum Chriſtiani hominis dignitate: iam videbit, quantum interuallum inter vtramque interiectum ſit. Illa humano ſtudio & exercitatione quæſita fluxis opibus innititur: hæc diuina benignitate conceſſa, habet firmiſſimam ſpem in ſummo Deo collocatam. Illa lubricas diuitias, aut popularem gloriam breui morituram intuetur: hæc nihil, niſi diuinum atque ſempiternum ſpectat. Illa contagione criminis obſcurata, atque depreſſa, repit humi: hæc autem pura, & inuiolata alacriter in cœlum euolat. Illa infirma ſpe, atque animo, de gloria ſua cogitat: hæc autem, ſpe firmiſſima immortalitatis, certiſſimoque gloriæ fructu ducitur. Illa poſtremò leuiſſimis opinionibus inflata, ſtultis admirationem commouet: hæc veriſſimo lumine ſanctitatis illuſtrata, ſapientes homines ad verum atque ſempiternum decus inflammat. Denique illic videbis imaginem quandam virtutis intermortuam: hic autem virtutem ipſam, omnibus præſidiis & ornamentis redundantem. Quantum autem inter vtranque interſit, facillimè perſpiciet,

ciet, qui ad vtriuſque actiones animum d
genter attendet. Qui enim Chriſtianæ libe
litatis, manſuetudinis, temperantiæ, & re
quarum virtutum omnium officia examin
uerit, eaque cum humanæ virtutis actio
bus contulerit: intelliget plane, nihil ali
eſſe mentem hominis verè Chriſtiani, qua
CHRISTI ipſius ſacrarium, atque tem
plum, in quo ſanctiſſimæ Triadis numen i
habitet. Sic enim ille: ego & pàter ad eum v
niemus, & manſionem apud eum faciemu
Et alibi, habitabo in eis & inambulabo. Pa
lus verò non ſemel Chriſtianas mentes, ſan
cti ſpiritus fana, atque delubra appellat. Cum
igitur deus ipſe, in eorum animis, qui Chriſt
viam ſequuntur, quaſi ſedem, atque domici
lium collocarit, vt eos præſenti numine in
cendat ad ſtudium diuinæ virtutis imitandæ;
ridiculum eſt aliquam humanæ virtutis ſpe
ciem adeo præcellenti comparare.

V. QVID autem de nobilitate dicam? Nam
ſi verè ſapientes homines nobilitatem virtute
metiuntur: eamque nihil aliud putant, quam
gentē eximiis virtutibus illuſtratam: ea pro
fecto gens, quæ diuinis virtutibus exculta eſt,
à diuina progenie aliena eſſe non poterit. Ita
que non timidè & titubanter, ſed maxima vo
ce, ac elatò animo dicimus, Chriſtianum ge
nus, diuino ſatu editum eſſe. Atque non ita

ſatum

ſatum, vt heroum natio, quæ eſt apud Homerum. Illi enim, cum propter egregiam aliquam actionem, inter omnes excellerent, facile ementiebantur nobilitatem: generisque principium, ad falſa quædam, & impia numina referebant. Nos vero, non Iouem, aut Liberum, ſed ſummum, atque præpotentem Deum verè patrem nominamus. Neque licet cuiquam de tanta claritate ſine nefario ſcelere dubitare: cùm id innumeris ſacrarum literarum teſtimoniis compertum & exploratum habeamus. In primis Ioannes diuinitus teſtificatur, eos qui CHRISTVM receperunt, iſto præclaro beneficio affectos fuiſſe, vt filij Dei efficerentur. Ita vt iam nullo modo, in illa ſerie, quę ſanguinis communione continetur, aut in illa familia, in quam adoptati fortaſſe ſunt, cenſeri: ſed in diuina ſtirpe atque ſobole numerari debeant. Videte (inquit alio in loco) quantum beneficium contulit in nos pater, vt filij Dei nominemur. Quid autem Paulus? Quàm multis in locis, quàm præclarè, atque magnificè, de iſta eximia nobilitate diſſerit: veluti cùm CHRISTVM fratrem noſtrum nominat, cum ſpiritus nos diuini beneficio in Dei familiam adoptatos eſſe dicit: cùm maximis vocibus illum rerum omnium conditorem, parentem noſtrum appellat. Sed quod iam grauius, quàm ipſius

Chriſti

Christi testimonium requirimus? Nuntiabo (inquit) nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Et alibi. Nolite vocare vobis patrem super terram: vnus est enim pater cœlestis. Tum postremo illud, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Aetas me deficeret, si vellem omnia testimonia colligere, diuinam istam generis claritatem confirmantia. Sed hæc satis superque sunt, ad alia præsertim properantibus. Illud autem admonere non alienum puto: non esse plures, atque diuersas nationes, in quibus diuina claritas eniteat. Quamuis enim sanguine disiunctæ, conditione dispares, locis infinitæ sint: postquam tamen omnes vnum in locum congregatæ sunt, vt apud Christum imperatorem militent: omnes repente eodem adgnationis, & propinquitatis vinculo constringuntur. Nam & sanguinis necessitudinem, quo antea discretæ erant, reliquerunt: & in diuinam familiam adoptatæ, in qua nullum est generis discrimen, omnes eadem gentilitatis iura tenuerunt. Postquam enim aquis salutaribus expiati, magna ex parte abiecerunt illam vetustam peccati consuetudinem, & primi parentis imaginem deposuerunt, amissaq; priore vita, quasi iterum nati in nouam ingredi cœperunt: facta est continuò mẽtis humanæ renoua-

renouatio,& ornatus incredibilis exortus eſt; ita vt vix iam veſtigium vllum infirmitatis humanæ relinquatur. Non igitur ille nobis dies natalis celebrandus eſt, quo in lucẽ editi ſumus, ad omnes vitæ miſerias & acerbitates nati. Ille,iſte,inquam,eſt natalis dies, incredibili lætitia & voluptate celebrandus, quo die nobis diuina lux oblata eſt, ſalus atque libertas Chriſti optimi maximi beneficio conſtituta. Nec enim tam eorum parentum liberi apellanda ſumus,per quos iſta miſera mortaliq́ue vita fruimur,quam ipſius Dei,à quo diuinũ iſtud vitæ genus habemus, & per quem immortalitatem aliquãdo conſequemur. Idcirco quamuis genus mixtũ,& varium ex omnibus ferè nationIbus,lucis,maioribus,natura diſiunctiſſimis ad iſtam ſanctiſſimi fœderis ſocietatem adſcitum ſit;vna tamen gens ex omnibus gentibus efficitur: eadem omnibus ſacra ſunt: eadem gentilitatis ſtirps & origo. Generis principium(vt eſt ſuperius oſtẽſum) ipſe Deus eſt,qui nutu condidit,atq; continet vniuerſa: in quem omnia cúpiditate incredibili referuntur. Ipſe enim nos generauit: diuinisq́ue muneribus ornauit, & in hæreditatem immortalis gloriæ vocauit: omnibus denique ornamentis cœleſtibus affecit. Quid iam altius animo fingi poteſt,aut magnificentius, quàm humo excitatũ eſſe genus humanum,

num, vt aſcendat ad quendam diuinitatis gradum atque amplitudinem? Oſtentet iam qui volet, imagines ſuas: nobilitatis ſeriem à ſtirpe repetat: Herculem aut heroem aliquem generis ſui principem, & auctorem leuiſſimo orationis genere confirmet: aut ſi commodum eſt, dicat ſe Ioue prognatum patre: dummodò nobis verè licet, immortalem Deum parentem nominare: quod quidem maximè licet, cùm intus incluſum numen ſentiamus, quod iſtius diuinæ claritatis tanquam pignus habemus. Nullum enim certius aut grauius teſtimonium dici poteſt, quàm illud ſpiritus ſancti donum, in Chriſtianos homines magnificentiſſimè collatum, quo inflammantur ſtudio rerum diuinarum, & in omni genere virtutis vigilantes efficiuntur, quod animis pacem, gaudium, & charitatem incredibilem conciliat.

VI. HOC igitur præſentis numinis ſubſidium eiuſmodi eſt, vt nos infirmo animo atque ſpe eſſe non ſinat. De quo vt commodius diſſeramus, ipſius Chriſtiani nominis ratio atque dignitatis explicanda eſt, cuius originem paulò altius repetemus. Illud autẽ cum ſit vulgatiſſimum, non neceſſe eſt admonere: Chriſti nomen, ab vnctione ductum. Siquidem χρίειν apud Græcos, idem valet, quod vngi apud Latinos. Fuit olim vnguentum quod-

quoddam ſanctum & religioſum, incredibil. ceremonia conſtitutum, quo ſolebant vngi deſignati ſacerdotes, Reges, atque Prophetæ. Nemini autem vnquam fas fuiſſe in ſacerdotium venire, aut ad regiam dignitatem adſcendere, niſi iſto ſacro vnguento fuiſſet anteà delibutus, vulgatius eſt, quàm vt cuiuſquam explicatione egeat. Quo pacto autem Prophetæ, etiam illo perfunderentur, ex Regum hiſtoriis intelligimus. Illic enim imperat Deus Heliæ, vt vngat Azaelem atque Iehum: & eorum alterum Syriæ regno, alterum Samariæ præficiat. Addit deinde, Heliſæum autem filium Saphat, vnges Prophetam pro te. Itaque, neque regnum adminiſtrare, neque ſacerdotium inire, neque vatibus etiam interdum diuina mente aliquid in poſterum præſentire, aut arcani quippiam interpretari licebat, niſi prius fuiſſent vnguento illo ritè perfuſi atque conſecrati. Non quidem quòd eſſet ea virtus in caſſia, aut cinamomo, aut in reliquis odoribus oleo commiſtis, vt ſine illis exiſtimemus, neminem ad honores ſummos peruenire potuiſſe. Sed nimirum aliud vnguenti genus erat occultum atque diuinum, cuius iſtud à Moſe compoſitum, vmbram & imaginem gerebat: ſine quo nemo pro dignitate regnum tueri poteſt: nemo ſanctiſſimis ſacerdotij muneribus caſtè fungi:

nemo

nemo deniq; diuino motu animi futura perſpicere. Nec eſt enim aliud hoc genus vnctionis, quàm diuini numinis præſens auxilium, & cœleſte munus, apud mẽtes caſtas & puras diuina benignitate collocatum, cuius virtute multi in terris poſiti, cœlitum iura ſunt quodam modo conſecuti. Hoc eſt illud vnguentum, quo Chriſtus fuit copioſiſſimè perfuſus, quemadmodum ſcriptum eſt: Spiritus Domini ſuper me, eò quod vnxerit me. Daniel autem non modò de hac vnctione prædixit: ſed tempus etiam ſeptuaginta hebdomadarum præfinitum eſſe monſtrauit: intra cuius temporis fines, futurum erat, vt eluueretur omnis peccati macula, & ſceleris improbitas expiaretur, & ſanctorum princeps vngeretur: non vnguento aliquo, cuius breuem, & fluxam voluptatem ſenſu corporis vſurpamus: ſed illo, cuius voluptatem ſempiternã mente ſentire poſſumus. Vt planius alio in loco demonſtratur. Quem vnxit Deus (inquit ille) ſpiritu ſancto, & virtute. Cùm autem omnia munera, quæ fuerant priſcis temporibus adumbrata, & diuerſis hominibus diſtributa, fuiſſent excellenter, atque ſimul omnia in Chriſtum conferenda: nam & regnum illius ſempiternum, atque ſummum ſacerdotium diuinis oraculis prædictum erat: & eximius propheta fuerat multis ante ſeculis nominatus:

mininatus:cum igitur omnibus gloriæ ornamentis, atque ſummis honoribus fuiſſet ſupra omnes mirabiliter honeſtandus:par fuit, vt præ omnibus eiuſdem hæreditatis, atque gloriæ conſortibus vngeretur. Vt eſt in Pſalmorum libro: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ, præ conſortibus tuis. Mirrha, gutta,& caſſia diſtillauerunt à veſtimentis tuis. Ijs itaque odoribus, & vnguentis affluens, vnde etiam Chriſti nomen habet: rex regum factus, ſummum item ſacerdotium conſecutus, & omnium diuinorum conſiliorum particeps, atque adminiſter effectus, ita gubernat vniuerſa, vt etiam pacē nobis à Deo patre conciliet: & omnem ſapientiæ diciplinam,& res ab humana ſcientia remotiſſimas, mentibus noſtris inſpiret. Omnia igitur illa poteſtatis, ſanctitatis, atque diuinitatis ornamenta, vno Chriſti nomine continentur. Cùm autem ex eo,quod in rege Chriſto redundauit, ad illos etiam defluxit, qui eius viam, & auctoritatem ſecuti ſunt, quos fratres, ſocios, bonorum omnium conſortes apppellat: iure atque merito factum eſt, vt Chriſti nomen obtineant, & vel quod venerētur Chriſtum, vel quod eiuſdem vnctionis participes exiſtant, Chriſtiani nominentur. Sic enim eſt apud Ioannem: Vos vnctionem habetis

habetis à ſancto, & noſtis omnia. Et paulò inferius: Vnctio, quam accepiſtis ab eo, manet in vobis: & non neceſſe habetis, vt quiſquam doceat vos: ſed vnctio eius docet vos de omnibus. Cùm autem virtus iſtius vnctionis eiuſmodi ſit, vt reges creet, ſacerdotes conſtituat, mentes diuinis motibus inflammet: dubium non eſt, quin omnes verè Chriſtiani iſtorum ornamentorum omnium partem conſequantur. Non enim ſolum regnum poſſident, & ad ſacerdotium delecti ſunt, vt inquit Ioannes in Apocalypſi: ſed habent etiam magnam occultarum atque diuinarum rerum notitiam. Rectius enim, vt hic de regni illius futuri immortalis, atq; diuini opibus reticeam, regem appellaueris eum, qui in cupiditatibus moderandis, & vitiis animis coercendis, diuinis legibus vtitur, omniaque dirigit ad Chriſti regiam diſciplinam atque normam, quàm principem dedecori atque tripitudini, tanquam vile mancipium ſeruientem. Rectius ſacerdotem illum, cuius ſancta atque pura precatio, longè multumq; priſcum illud ſacrificium, vel matutinum vel veſpertinum, ad religionem antecellit: quàm Caipham, qui manibus conſceleratis ſacra nefaria peregit. Rectius vatem illum, qui diuino afflatu multa cognoſcit, quæ ſunt ſupra hominis ingenium, certiſſimamque ſalutis viam exploratam habet:

quam

quàm Balaam, qui cupiditate cæcus, pernicie-
em ſibi paratam non vidit. Diuinitus igitur
illud Moſis elogium ab Apoſtolorum princi-
pe, cùm de dignitate Chriſtianorum diſſere-
ret, vſurpatum eſt. VOS, inquit, GENVS
ELECTVM, REGALE SACER-
DOTIVM. Vide autem, quomodo cum
regia dignitate ſacerdotium copulauit. Nulla
enim ratione vult has dignitates à ſe inuicem
diſiungi. Nec enim caſtè fungi poterit ſacer-
dotio, qui neque ſe, neque alios iuſtè rexerit:
nec is qui iuſtitiam regiè colit, honore ſacer-
dotis carere poterit. Non quidem, vt cõtinuò
ſacra omnia poſſint adminiſtrari, per illum
qui honeſtè vixerit. Sic enim omnium mu-
nerum confuſio induceretur, & omnes digni
tatis gradus tollerentur: qua quidem re nulla
capitalior eſſe poteſt. Erit tamen ſacerdos, o-
mnis qui iuſtitiam excoluerit, ad illud ſacri
genus ritè peragendũ, quod eſt, exhibere pro-
prium corpus hoſtiam viuentem, ſanctam,
Deo placentem, & cultum è pia mente atque
ratione depromptum. Quid deinde ſequitur?
GENS SANCTA POPVLVS AC-
QVISITIONIS, VT VIRTVTES
ADNVNTIETIS EX EO QVI DE
TENEBRIS VOS VOCAVIT IN
ADMIRABILEM LVCEM. Iam
quod dicit ſanctum, quod è tenebris ereptum

& in lucem admirabilem, hoc eſt, in diuinarum rerum atque cœleſtium notitiam vocatum : ſpiritus ſancti beneficium eſt, numine ſuo mentem interius illuſtrantis & commouentis, atque ad ſumma omnia perducentis. Hoc autem cuiuſdam diuinitatis eſſe, prophetiæque dignitatem attingere, quis non videt? Nec eſt enim aliud prophetiæ munus, quàm rerum occultarum, quarum vel inueſtigatio, vel inuentio ſupra naturam humanã eſt, per diuinũ numen facta demonſtratio. Cùm igitur tam multa nobis ſupra ſenſus hominis à Deo in lucem prolata ſint : dubitamus, quin verſetur in animis noſtris præclara quædam diuinatio, atque certiſſima multarum rerum præſenſio. Quid enim eſt aliud fides, qua inſigniti atque fundati ſumus vniuerſi, quàm certiſſimum argumentum earum rerum, quas indipiſci ſperamus : animis noſtris per diuinum numen infixum? Ita fit, vt numinis ipſius inſtinctu nobi sea pollceamur, quæ humanam cogitationem longè ſperant : quod iam ſine dubio pertinent ad officium vaticinij. Non vulgari igitur aliquo Dei optimi maximi dono atque munere hoc Chriſtianorum numen commendatũ eſt : ſed multis atq; præſtantiſſimis ornamentis affectum. Sic eſt enim diuino ſpiritu afflatum, vt regiam dignitatem obtinere, præclariſſimum ſacerdotium habere,

labere, & diuinæ mentis viribus ad futuram
mmortalem excitari possit.

VII. SED quoniam de nominis tam san-
ti atq; augusti origine & dignitate diximus,
pauca etiã de illius antiquitate dicenda sunt.
Non quidẽ quòd magnoperè interfit ad Chri-
stianæ gentis celebritatem, quàm multas i-
magines suorum enumerare valeat, aut quàm
multis ætatibus ab illa fuerit claritatis possef-
sio retenta. Cùm enim generis principium
ad Deum referat, inuidiam nouitatis non for
midat. Sed ne videantur excluſi non pauci,
qui in ista familia principem locum tenue-
runt, & quorũ diuina virtus non multis in lo-
cis enituit, sermonem etiam de his instituen-
dum putaui. Non est enim cur huius nomi-
nis ortum ex Antiochiæ gestis repetamus, in
qua primùm (vt est apnd Lucam) Christiani
vulgò nominati sunt. Quamuis enim tum
primùm vulgari cœpisset, multò tamen, an-
tequam Iesus oriretur in terris, versata est in-
ter homines huius nominis dignitas & am-
plitudo. Siue enim, quòd Christi disciplinam
& inperium sequantur, Christiani nominati
sunt: siue ab vnctione illa cœlesti nomẽ istud
ductum est: siue (quod magis reor) vtrumque
valuit ad huiꝰ nominis rationẽ, quod scilicet
& in Christi verba iurárint, & eiusdẽ vnctio-
nis participes extiterint: quis erit tam amens,

vt Moſen ab hac familia ſeiungat; qui Chriſti contumeliam in ſe accipere maluit, quàm regio luxu circumfluere? Quis Iacobum, qui Chriſtum ſcalis innixum ſumma religione veneratus eſt? Aut Iſaacum, qui vt hoſtia Deo conſecratus, Chriſti ſupplicium adumbrauit? Aut Abrahamum, qui Chriſti diem vidit, & ex eius aſpectu fuit eximia atque incredibili voluptate perfuſus? Quis porrò Dauidem, ab iſta gentis ſerie ſecernendum puret? Cum quo fœdus illud, de Chriſto ex eius ſtirpe generando, quondum cum maioribus ictum, ſanctiſſimè renouatum eſt. At quem virum? Qui omni vitæ ratione ſe præſtitit in omni Chriſtiana virtute excellentem. Infinitum eſſet, ſi omnes illos, qui ante legem fuerunt, & lege inſtituti ſunt, enumerare contendam. Hoc vnum dico, quod eſt ab omnibus teſtatum: neminem vnquam fuiſſe eximia pietate atque virtute virum, qui Chriſtum toto animo complexus non fuerit. Res per illum gerendas, vates diuino numine concitati cecinerunt: ad illius ſtudium & cupiditatem ſanctiſſimi reges exarſerunt: illius imaginem multi viri, omni genere virtutis ornati, quàm plurimis ſignis expreſſerunt. Et quemadmodum, cùm in ſpeciem triumphi Hieroſolymam inuectus eſt, innumerabili turba circumfluens, cuius pars antecedens veſtibus viam

am ſternebat: pars verò ſequẽs maximo plauſu gratulationem ſignificabat: vna tamen vox omnium audiebatur, quæ illius virtutem inuictam celebraret: ſic etiam & priſci illi Heroes viam Chriſto munierũt: & poſteri Chriſtum ardentiſſimo ſtudio ſectati ſunt, & omnium voce vnius regis atque domini laudes in cœlum efferuntur. Hoc illud exemplum fuit, quòd Moſi proponebatur ad imitãdum. Inſpice (inquit illi Deus) & fac ſecundum exemplum, quod tibi in monte monſtratum eſt. Nec Moſi ſolum, ſed omnibus illis, in quibus fuit ſingularis pietas atque ſumma ſapientia, qui omnes illas opes animi, quibus floruerunt, per Chriſtum, vnicum rerum humanarum perfugium, conſecuti ſunt: quem fide perſuaſi venturum ſperabant: quem iam animo vt præſentem intuebantur: & ex cuius voluntate omnia pietatis atque religionis officia ſeruabãt. Vt autem illud omittam, quod non omnino illius aſpectu caruerunt; non enim ſemel ſeſe conſpiciendum illis ſanctiſſimis hominibus exhibuit, vt Moſi cum multis in locis, tum in illo rubi incendio atque flamma; vt Eſaiæ in illa ſede regia atque diuina collocatus; vt multis aliis, quos non eſt facilè percenſere: vt igitur hic non perſequar, quomodo multi ex illis Chriſtum in aliqua forma latentem deſpexerunt: illud certè con-

ſtat, omnes illos ad Chriſtianæ diſciplinæ rationem vitæ officia omnia, perpendiſſe. Cùm enim animaduertas, Moſem ſupplices manus ad Deum tendentem, & pacem atque veniam inimicis implorantem, dibitas, quin ad Chriſti præcepta omnes actiones vitæ direxerit? Vt interim de reliquis ſileam, qui magnitudine animi, incredibili mortis cõtemptione, ſingulari clementia, & reliquis virtutib⁹ Chriſti diſciplinam egregiè præſtiterunt. Quid enim opus eſt ſingulorum res geſtas expenere: Qui in vitam Samuelis inſpiciet, qui res ab Ezechia geſtas animaduertet, qui Ioſiam, qui vates illos omnes intuebitur, & reliquos eiuſdem ordinis homines conſiderabit: intelligit plane, illos magis ad legis finem, hoc eſt, ad Chriſtum, quàm ad ipſam legem officia vitæ accommodaſſe. Si igitur Chriſtianos dictos eſſe placet, ex eo quod Cbriſti diſciplinam ſequantur: nemini dubium eſſe poteſt, quin & illi, qui Chriſtum naſciturum proſpexerunt, & in illius doctrina & beneficio omnẽ ſpem ſalutis repoſitam habuerunt, Chriſtiani nominari poſſint. Si verò mauis nomen ab vnctione deduci: neque ſic vlla cauſa eſt, cur dubitemus, fuiſſe illis nomen hoc inſigne communicatum. Sic enim de Abrahamo & eius liberis ſcriptum eſt. Nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetas meos nolite mali quippiam

piam moliri. Quos Christos Deus appellat, satis perspicuum est, non legis vnguento, quod nondum fuerat institutum, sed illo diuino fuisse delibutos, & ea de causa Christos appellatos. Sed quid attinet de isto spiritus sancti dono atq: munere plura dicere? Numquid parum manifestum est, neminem, postquam illa criminis plaga iniecta est generi humano, potuisse vllam veræ virtutis actionem suscipere? Ergo quicunque virtutis atque pietatis religionem coluerunt, id non viribus suis, sed diuino numine assecuti sunt. Quicunque enim illorum hominum memoria, ingenij atque naturæ opibus diffisus, ad Deum confugit, ab illoque misericordiam atque clementiam implorauit: facilè expertus est diuinę benignitatis magnitudinem animumque antea perculsum & afflictum, diuino præsidio recreari, & ad omne virtutis genus incitari sensit. Nihil atque memorabile, nec in republica constituenda, nec in sacrorum religione atque cultu, nec in rebus bellicis effectum est, nisi spiritus sancti numine mentem principis alicuius excitante & commouente. Vnde illud est, Factus est super Iepte spiritus domini: &, irruit spiritus domini in Samsonem: &, insiluit spiritus domini in Saulem: & eiusmodi sexcenta sacrarum literarum monumentis æternitati commendata.

Dubitas igitur illos homines in Christianorum ordinem atq; dignitatem reuocare: qui eodem quo nos diuini spiritus munere affecti fuerunt: & qui omnia salutis præsidia in Christo constituenda putarunt: cuius vnius beneficio ad eam, quam adepti sunt, dignitatem peruenire poterant. Nec enim est aliud humanæ calamitatis subsidium, nec aliunde spes salutis ostendi potest. Omnes igitur illi, qui ab humili conditione seruitutis abhorrentes vsque eò progressi sunt, vt adoptionis spiritu fruerentur, gentiles atq; maiores nostri sunt, ipseque Abraham parens noster est. Magisque ab illo nati sumus, cum illius similitudo ad nos perueniret, nosque simili pietate illius fidem referamus, quàm ij qui se ortos ab illo putant, neque tamen domestico exemplo à scelere & impietate reuocantur. Cum enim in ista diuina cognitione, omnia sint à sensu corporis, ad mentis dignitatem conferenda: non multum refert, cuius sangui ne procreatus sis, sed cuius vestigiis ingressus, vitā instituas. Meritò igitur animi illorum, qui inani nobilitatis opinione tumebant, à Christi præcursore comprimuntur. Non dicatis (inquit) patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus ad lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Deinde vehementer illis comminatur. Iam, inquit, securis ad radicem arboris

ris posita est. Fuit illis quidem securis iniecta, qua à generosa stirpe excisi sunt. Nos autem rursus inserti in illam sumus. Illi itaque, qui se summo loco natos arbitrabantur, ad summam ignobilitatem redacti, conuitia illa merito atque iure sustinent, generatio praua atque adultera, & germina viperarum, & alia complura. Nos autem qui obscuro & humili loco nati eramus, in Abrahami familiã translati sumus: & in maioribus nostris omnes illos reges atque principes numeramus. Non tamen id miseri homines intelligunt. Sed quemadmodum se Iudæos appellant, cùm non sint: ita Abrahami nomine gloriantur, cùm à florentissimi illius generis dignitate, iam multis seculis sint deiecti: & nunc vagi & exules errent, vndique excluſi, & ornamentis omnibus spoliati. Nos, nos, inquam, verè Iudæi sumus, modò generis antiqui dignitatem iustitia atque pietate tueamur. Nam si carnem non circumcidimus, animi circumcisionem libenter amplectimur. Pascha verò si non agni sanguine consecramus: Christum pro nobis immolatum veneramur, cuius sanguine insigniti, omnem à nobis pestem & vastitatem depulsam esse confidimus. Et si à fermento nõ abstinemus, vetusti tamen sceleris contagionem formidamus. Quid multis opus est? omnes illas ceremonias ab antiquis

inſtitutas, ſumma religione recipiendas arbitramur. Omnia tamen, vt Chriſtiana dignitas exigit, ab illa corporis conſuetudine, quæ iam temporibus ita poſtulantibus ſepulta eſt, ad diuinam virtutem intus incluſam, eſſe conferenda putamus. Illum autem Iudam generis atque nominis principem habemus: de quo diuinitus ſcriptum eſt: Iuda, te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum, adorabunt te filij patris tui. Quod quidem vaticinium ad Chriſtum ſpectare, nemo ſanus ambigit. Vtrum igitur illi potius, qui diſciplinæ veteris vmbram tantùm inanem conſectantur, & ſalute diuina clementia conſtitutam, & à lege conteſtatam repudiant, Iudæi appellandi ſunt? an illi potius, qui illius diſciplinæ ſapientiam literis occultam, ſumma religione colunt? Vtrum deinde eſt æquius aſſeuerare, illos ab Abrahamo ortos eſſe, qui ab illius virtute degenerarũt, & in Deum contumaces atque rebelles extiterunt: An illi potius, qui Abrahami gloriam adamarunt: & verę religioni libentiſſimè paruerunt? Quemadmodum igitur illi viri excellentes, Chriſtianæ vitæ ſplendore nobilitati ſunt: ita & nos, qui illorum veſtigia perſequimur, Iudaici nominis laudem & gloriam obtinemus. Nullum itaq; iam diſcrimen generis, nulla ſacrorum diſtinctio, nulla diſſimilitudo vitę relinquitur

quitur. Siquidem omnia quæ hoſtili odio antea diſſedebant omniũ neceſſitudinum vinculo conſtricta ſunt, per ſummum illum pacis interpretem, qui non ſolum humanis diuina conciliauit, ſed etiam diuerſiſſima hominum ſtudia, & diſſimilimã vitæ rationem ad ſummam concordiam adduxit: & ex rebus maximo interuallo diſtinctis, incredibilem concẽtum effecit. Si igitur Abraham gentilis noſter eſt, quis prohibet, quò min⁹ eos etiam, qui illo longè vetuſtiores fuerunt, & eiuſdem fidei atque religionis conſortes extiterunt, in eiuſdem familię dignitatem contineri exiſtimemus? Quid autẽ dico vetuſtiores? Imo verò ab vniuerſitatis primordio licet huius gentis celebritatem repetere. Quid enim hic referam diuinos illos homines ad omnia ſumma natos? qualis Abel fuit, cuius oppreſſi & occiſi ſanguis eas voces mittebat, quæ in cœlum penetrarent, atque ad aures diuinas peruenirent. Qualis item fuit ille, qui à Deo raptus eſt, nec amplius in terris apparuit. Quales alij permulti, quos Moſis teſtimonio diuinitus celebratos animaduertimus. Quid igitur antiquius? quid vetuſtius Chriſtianę gentis ſplendore dici poteſt? quę iam ab illo tempore, quo iſte rerum ornatus & pulchritudo conſtituta eſt, in ſumma dignitate fuit: quæ ſingulari fide, eximia virtute, incredibili ſanctitate

continuata, vsque ad Christi aduentum permansit: & quæ antea firmo animo atque spe se omnia consequi posse per Christum confidebat, omnibus nunc ornamentis Christi beneficio redundat. Quid enim iam illi ad laudem & gloriam deesse potest? Nam si virtute decus excolitur: in sola Christiana gente veræ virtutis decus & solidæ dignitatis lumẽ elucet. Si maximorum hominum gloria, genus commendatur: innumera multitudo est eorum, qui huius claritatis possessionem perenni virtute tenuerunt. Si antiquitate conciliatur amplitudo: nihil est in hominum genere, quod quidem sit antiquius.

VIII. SED quoniàm non est satis differere de vniuerso genere virtutis, nisi etiam aliquã partem persequare: non alienum erit, postea quàm de Christianæ virtutis dignitate generatim diximus, & antiquitatem nobilitatis ostendimus, nunc de singulis disputare. Non quidem de omnibus, esset enim infinitum: sed de iis tantùm, quę magis cursum ad decus & gloriam aperire, atque ad nobilitatis splendorem viam munire videntur. Quod si virtus est genus maximis virtutibus illustratum: maximæ autem virtutes appellantur illę, quibus qui sunt præditi, non vtilitati suæ consulunt, sed communi saluti prospiciunt: quales sunt iustitia, liberalitas & animi magnitudo:

certè

certè vel ea ſolum ratione perſpicuum eſt, in ſolis Chriſtianis eſſe ſummam nobilitatem: cùm ſoli ſint illis virtutibus cumulati, quæ genti veram claritatem & ſplendorem pariunt,

IX. VT autem ab illa virtute, quę omnium habetur maxima, principium ſumamus: illi ſoli poſſunt colere iuſtitia, qui nulla cupiditate impediuntur, nullo motu iracundiæ à mentis ſtatu deducũtur, nullius odio, aut offenſione commouentur: qui poſtremò non hominum rumori ſeruiunt, ſed ipſa rectè factorum conſcientia ſuſtentantur. Quamdiu enim animus fuerit ira aut cupiditate, aut reliquis eiuſmodi morbis implicatus, nõ facilè cohiberi poterit, quin vel appetat alienum, vel manus afferat alicui, vel quauis alia ratione faciat iniuriam. Quin etiam ille, qui omnes hominum rumores intuetur, & ea de cauſa in iuſtitiam incumbit, non iuſtitiam tuetur, ſed ſimulatione, & inani iuſtitiæ oſtentatione laudẽ aucupatur. Propterea enim quod innocentiæ nomen cupit obtinere, tantiſper dum teſtes habuerit, ſeſe in officij regionibus continebit: infamiæ autem timore ſublato, non dubitabit, iura omnia cõmodi alicuius gratia violare. Quare vt ij, quorum mentes humi defixæ, & variis animorum tempeſtatibus agitatæ ſunt, qui res humanas admiran-

tur, & in illis omnia ponunt, iniuria abstinere nulla ratione possunt: ita illi, qui mentes inuictas à cupiditate, & ab omni perturbatione liberas habent, qui negligunt humana & in diuina suspiciunt, iniuriã nemini conflare possunt. Nec enim nunc de iis loquor, qui nihil habent Christianorum præter nomen, cum re ipsa sint ab omni pietatis religione remotissimi: sed de iis tantùm, qui veri Christiani sunt, Christiq; moribus & institutis viuunt. Quo enim modo eiusmodi hominem ad iniuriam inferendam impelles, qui neque cupiditati seruire, neque libidine incendi, neque ægritudine vlla frangi potest. Num existimas illum præmiis ad iniquitatem pelliciꝰ At omnia humana contemnit, & pro nihilo ducit. Num supplicij metu? sed frustra illi comminaberis, qui iniustitiæ turpitudinem instar omnium suppliciorum putat. Odio fortasse, inquies, aut offensione aliqua concitatus, inferet iniuriam. At nullum odium maius esse poterit eo, quod in improbitatem conceptum perpetuo continebit, nec vlla offensione lacessitus, animum iudicet, vt optimi domini atque parentis voluntatem offendat. Quid autem (vt vno verbo dicam) inquitatis suscipiet is, cuius omne vitæ studium in omnium hominum charitatem comparatum est: Qui inimicitas persequi facinus nefarium putat: iniuriam

iuriam vlciſci ſcelus atque flagitium. Qui, id quod proximè accedit ad diuinam beneficentiam, eam mentem habet, vt inimicis etiam benignè faciendum putet. Eſt enim Dei maximè proprium, indigniſſimis etiam miſericordiam impertiri: nefaſtis & impuris hominibus huius lucis vſuram, largiri, flagitioſiſſimis quibuſque magnorum interdum commodorum facultatem tribuere. Qui non ſtatim vt quiſque facinus aliquod nefarium ſuſcipit, in ſceleratorum pœnam detrudit: nec agit præcipitem in æternę miſerię regionem: ſed ſpatium dat reſipiſcendi, & incredibili clementia vocat ad ſanitatem, vt tandē in viam redeuntibus ignoſcat. Huius autem diuinę benignitatis imitandæ tanto ſtudio efferuntur ij, qui ſequuntur Chriſti diſciplinam, vt vel in ea ſummam religionis eſſe ponendam ſtatuant. Idcirco, neq; conuitiis laceſſiti commouentur, neq; vexati maledictis incenduntur, nec iniuriis prouocati vltionem vllam machinantur. Imò quod plane diuinum eſt, certamen illud ſib propoſitum exiſtimant, vt inimicorum improbitatē beneficiorum magnitudine vincāt, & eorum etiam ſaluti cupiant eſſe conſultum, à quibus per ſummū ſcelus oppugnātur. Iſtos igitur exiſtimas ad iniquitatē impelli poſſe, qui neque cupiditate frangi neque timore debilitari, neque odio vllius immo-

immoderato incendi possunt: Qui etiam in hostes omnia mansuetudinis officia conferunt: Qui postremò tunc se putāt maximum lucrū facere, cùm omnium commodatib⁹ inseruiunt? Nam quid ego de liberalitate dicā? cum illud constet, oīa fermè viuēdi prẽcepta, quæ à summo illo doctore nobis tradita sunt, ad misericordię atque beneficentię rationem maxime pertinere. Nec enim, ad vllius virtutis officium studio maiore nos instruit: neq; frequentius aliquid inculcat; neque rursus vitium aliquod acrius reprimit, atque vehementius, quàm auaritiæ & crudilitatis immanitatem. Atque adeo, cùm ponit ante oculos, illius extremi iudicij seueritatem: & ostendit, qui nam in cœlum euocandi sunt; qui rursus in impiorum sedem, atque tenebras detrudendi: non alia officia enumerat, quàm ea, quę ex clementia & liberalitate dep.omuntur, nec nominatim aliis comminatur, quàm feris & inhumanis hominibus. Hospitem, inquit, me non recepistis: nudum non operuistis: infirmum non visitastis: & reliqua omnia eiusmodi. Quod quidem non sic est accipiendum, vt putemus, aditum ad glorim esse reliquis virtutibus intercluſum, aut reliqua facinora, non esse supplicio acerbissimo puniенda. Quid est igitur in causa, cur alia non commemoret. An ob id, quòd, quemadmodum

modum nnlla virtus eſt, quę magis Dei bonitatem referat, quàm humanitas & beneficentia: ita nihil eſt tertius, nihil odioſius, nihil magis diuinis placitis alienum, quàm crimen auarititiæ & immanitatis: Cum igitur futuri iudicij rationem expoſuiſſet, non neceſſe habuit omnia officiorū genera perſequi, ſed ea tantū voluit oratione complecti, quæ ſunt in omni vita præſtantiſſima. Nec enim quidquã in terris fieri poteſt, quòd Deo ſit acceptius, quàm ferre opem miſeris, prębere perfugium afflictis, tribuere miſericordiam perculſis, beneficiis iuuare quamplurimos, bene de vniuerſis promereri. Nullum eſt remedium præſentius, ad omnes morbos animi depellēdos, nulla in cœlū via expeditior. Omnes igitur, qui non ſolum nomine Chriſtiani ſunt, ſed qui vita etiam, atque moribus cum Chriſti diſciplina congruunt, huic vni virtuti præcipuè, incumbunt, eandem perpetuo ſtudio colendam putant, in ea deniq; magoum robur, atque firmamentum ſalutis ponendum arbitrantur. Tum demum ſe exiſtimant, illius inſtitutum atque exemplum ſequi, qui diuinas & immortales opes nobiſcum communicauit cùm omnes ſuas opes in vtilitatem omnium conuertunt. At vide quantus ſit Chriſtianæ liberalitatis ſplendor, quanta dignitas, & amplitudo. Satis amplam ſibi beneficentiæ laudem

laudem vulgo quæsisse videntur ij, qui ex eo, quod sibi superat, aliis gratificantur. Maxima deinde pars, ipsius liberalitatis officia, adeo angustis regionib⁹ definit: vt nemini se quippiam debere, nisi sibi, atque suis arbitretur. Si vero beneficia in alienos conferēda sint, apud eos collocat, qui videntur posse referre gratiam cumulatius. At verò, qui se Christi disciplinæ penitus dediderunt, non solum in pecuniæ abundantia, sed etiam in angustiis omnia benignitatis officia tuentur. Deinde neminem putant alienum, cui possint opitulari. Postremò, non tam in eos benefici sunt, à quib⁹ possunt officij fructum repetere, quàm in illos, qui propter omnium rerum inopiam, & egestatem, minimè idonei sunt ad gratiam referendam. Nec ij sunt vllo modo, qui pecuniam tantum, qua quidem nihil est homini Christiano vilius, profundant, reliqua verò consilij, virtutis, industriæ, diligentiæ officia negligant. Imò quicquid ingenio, labore, studio, vigilantia, perfici potest, semper pro aliorū salute libentissimè suscipient: nec vllo capitis periculo ad aliorum hominum, præsertim Christianorum, pericula propulsanda, impedientur vnquam. Tanta est enim inter eos, qui Christi præceptis conformati sunt, in religione colenda conspiratio: tanta officiorum omnium societas: tanta denique amoris

amoris coniunctio: vt nemo propriam salutem, aliorum saluti putet anteponēdam. Non igitur est cur admiremur, tantam multitudinem extitisse eorum, qui vt aliorum indigentiam subleuarent, patrimonia sua profuderunt: cùm multi etiam, vt aliorum salutem constituerent, vitam propriam fortissimè dimiserunt. Quid autem necesse est in tanto numero, aliquos percensere. Ab omnibus enim ista charitatis officia, in ecclesiæ primordio colebātur, & nunc non ab vniuersis deseruntur. Sunt enim, sunt non pauci, qui non modo contemnunt omnes opes & facultates, verum etiam, si res ipsa postularet, vitā pro aliorum incolumitate libenter abiicerent. Semper enim Christianæ virtutis atque probitatis lumen eluxit. Patuit aliquando latissimè, & quamplurimos illustrauit: aliquando autem pauciores: semper tamen eundem splendorem retinuit: atque in perpetuum retinebit. Nec enim ab hominibus ortum habet: sed à Deo rebus humanis allatum est. Nunquam igitur deerūt, qui non modo communem salutem omnib⁹ suis commoditatibus anteponant, sed etiam vitā libentissimè pro omnib⁹ impendant. Fuit autē hoc in ista cœlesti disciplina, vt alia omnia, admiratione lōgè dignissimū. Cùm enim homines, ad amoris cōiunctionem nati sint: euenit tamen, vt vitiis, atq; cupidi-

cupiditatibus impediti, rariſſimè ſeſe ad amicitiæ ſtudiũ applicarent. Itaq; per tot ſæcula, vix duo, aut tria amicorũ paria reperta ſunt, à quibus amicitiæ ius ſanctè coleretur, quæ etiam fabulis magis,& antiquitatis opinione celebrata, quàm certa fide comperta & illuſtrata ſunt. At poſtquam mentes humanæ, huius doctrinę lucem aſpicere potuerunt,tanta continuò fuit inter homines amoris conſenſio, tam ſanctum inter omnes fœdus amicitiæ factum eſt, vt nemo quippiam ab aliis ſeiunctum, atq; ſegregatum haberet, ſed quilibet eorum omnes ſuas fortunas, in omnium vſum conferebat. Quid autem dico fortunas, cum manifeſtum ſit, omnium voluntates ita conglutinatas fuiſſe,vt nihil quiſquã ſentiret, quod non eſſet ab vniuerſis comprobatum: nihil expeteret,quod non in omnium ſalutem redundaret? Multitudinis autem credentium (inquit Lucas)erat cor vnum & anima vna. Neque quiſquam, eorum quæ poſſidebat, aliquid ſuum eſſe ducebat: ſed erant illis omnia communia. Vides igitur illam illuſtrem atque præclaram amicitię ſpeciem,quę virtutis opinione cõciliatur : cuius imago fabulis adumbrata admirationem incutiebat: ad q̃ vix duo aut tria hominum paria peruenerunt,non iam inſtitutam à pauciſſimis,ſed ab omni Chriſtianorum multitudine incredibiliter

dibiliter excultam. Tanta enim facta eſt animorum coniunctio, vt non modò eiſdem moribus & inſtitutis viuerent, verùm etiam vniuerſi, vna mente atque voluntate conſtarent. Denique in ſolis Chriſtianis verum lumen amicitiæ mirabiliter eluxit. Quemadmodum enim, in multis fuiſſe virtutis conatum animaduertimus, in nullo tamen, qui religionis expers eſſet, virtutis perfectionē inſpicimus: ita quamuis multi imaginem amicitię tenuerint, ipſius tamen veræ amicitiæ ſplendor in ſolis Chriſtianis extitit. Cum enim amicitia à virtute naſcatur, neceſſe eſt, vt vera atq; perfecta amicitia in iis tantum ſit, in quibus perfecta virtus inſidet. Sed ſatis ſit in hoc libro de iuſtitia, liberalitate, & fonte liberalitatis amicitia breuiter diſputaſſe. Nunc reliquam partem orationis, qua de fortitudine Chriſtiana latius diſſerendum eſt, propter aliquorum improbitatem, qui virtutis huius laudem hominibus Chriſtianis minimè concedunt, deinceps perſequemur.

HIERO-

HIERONY. MI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA.

LIBER TERTIVS.

DIVINA Christiani nominis ornamenta, iustitiam atque benignitatem, non quidē eo genere orationis, quod rerum magnitudo postulabat: sed eo, quod ingenij nostri tenuitate excoli potuit, superiori libro persecuti sumus.

I. RESTAT igitur Ludouice princeps amplissime, vt de magnitudine animi, atq; constantia paulò fusius disputemus: cuius quidem virtutis ea dignitas est, vt nulla orationis vbertate exprimi possit. Sæpe enim summam admirationem excitauerunt mortem contemnentes, corporis cruciatus animo perferentes, nullis doloribus à mentis statu, & à vitæ dignitate discedentes. Nam cùm omnes vitę iucunditate ducamur, atque naturę blandimenta consectemur, quicunque mortem contem-

contemnit, naturã ipſam planè vincit. Quantum autem apud omnes nationes admirationis, atque dignitatis habeat mortis contemptio, illud vel maximũ indicium facit, quod nulla virtus æquè doctorum hominum monimentis celebratur, nulla ſimili genere laudis effertur. Iuſti & moderati homines mediocriter laudantur, fortes verò atque magnanimi ſyderib⁹ ipſis inferuntur. Socrates, qui, vt temporibus illis, fuit vnicum continentiæ atque moderationis exemplum, nullo genere virtutis æquè illuſtratus eſt, atq; illa conſtantia, quam adhibuit, in retinenda dignitate, cùm iudicum ſententiis ad mortem mitteretur. Ipſi illi, qui difficilimam aliquam fortunam ſubeuntes, omnibus fortunis atque ſolatiis ſpoliati iacent, ſi in ſalutis deſperatione ſibi manus afferant, quanquam in eo genere mortis inſit quędam timiditatis ſuſpicio (non enim videntur tam retinendæ conſtantię cauſa, q̃ calamitatis effugiendę, ad lethum properaſſe) illi tamen ipſi, qui ſic a vita, voluntate ſua demigrant, eximiis ſæpe laudibus celebrãtur. Tantùm enim dignitatis habet animi virtus, vt eius etiã falſa ſimulatio admirationẽ cõmoueat. Quod ſi ità eſt; quis poterit oratione cõplecti Chriſtianæ virtutis cõſtantiã atq; magnitudinẽ? Etenim ſi vires eloquẽtiſſimorum hominũ, cùm ipſius humanę virtutis

tutis

tutis laudes exornare volunt, rei magnitudine interdum obruuntur; quod orationis genus, incredibile, atque diuinum erit, quo possit quisquam dicendo partem aliquam tantæ dignitatis explicare? Nos autem, quanquam nec ingenio, nec exercitatione valeamus: posteaquam semel à nobis res tanta suscepta est, ne sit maius in omittendo desidiæ crimen, quam fuit audaciæ in suscipiendo; quantum in nobis situm erit, huius etiam virtutis præstantiam latius explanare conabimur.

II. ATQVE primùm, quantum inter illam & humanam fortitudinem intersit, animaduertendum est, Principiò, si finem respicias, qui pro Christo dimicant, ipsum verum virtutis finem assequuntur: qui autem diuitias, aut gloriam popùlarem sibi proponunt, neque summum illud bonum intuentur, cupidi magis & ambitiosi, q̃ fortes appellandi sunt. Deinde plerique se periculis obijciunt, non iudicio, sedaliquo animi furore concitati, ex odio, inuidia, aut cupiditate concepto. At Christiani, cùm solam improbitatem odio persequantur: erga ipsos homines habent animum ab omni ira, inuidia, cupiditate liberum atque solutum. Illi postremò nunquam se periculis obiiciunt, nisi aut in summa spe, aut in rerum omnium desperatione. Nemo enim, nisi aut aliquam spem salutis & commodi

modi ſequeretur,aut omnino à ſpe ſalutis decideret, pericula ſibi ſubeunda exiſtimaret. At noſtri, quàm multis in locis, ad certam perniciem atq; mortem abducti, cùm iis vitæ amœnitate frui licuiſſet:ita vt altera; ex parte nulla ſpes ſalutis oſtenderetur, ex altera ſi à mentis ſententia deſtitiſſent, multa ad vitæ iucunditatem proponerentur; tamen ad certum mortis acerbiſſimæ ſupplicium profecti, omnia vitæ blandimenta repudiarunt, & neque minis,neque promiſſis, à fidei, atque pietatis religione depelli potuerunt. Iam quantum illud eſt,quod cùm ex omni pene memoria hominum, pauci admodum fuerint, qui diſciplina, & exercitatione, perpetuque vitæ ſtudio id aſſecuti ſint, vt oblatam mortem æquo animo ferrent: repente multitudo innumerabilis extiterit,non modo virorum,atque mulierum, ſed etiam puerorum,atque propemodum infantium, pro Chriſti religione, verbera,cruces, ignes,mortem poſtremo atrociſſimã, inuicto & alacri animo perferentiũ. Cùm omnes orbis terrarũ principes, tãquam pro ſalute, atque dignitate contenderent, vt ſanctiſſimæ religionis memoriam, ex animis omnium delerent: cum ipſi dæmones,auctores ſceleris & impietatis, animos illorũ, quos impuriſſima ſuperſtitione obligatos in poteſtate continebant, ad immanitatem inflam-

marent: cùm omnia exquisitissima supplicio-
rum genera, ad Christiani nominis perniciem excogitarentur cum vis, & furor, in omnibus terrarum angulis, in quibus Christi nomen auditum esset, versaretur: cùm ista omnia ad Christianæ pietatis interitum comparata essent: tamẽ tantam vim habuit vera nobilitas & illustris animi virtus, vt non modo illa constanti, perpetua, inuicta pietatis defensione, hostium petulantiam liberè confuturet: sed etiam sese pro Christi confessione, in cædem & flammam vltro atque libenter obiiceret. Abducebantur ad necem, & cruciatum, verbera, cruces, vnci & inaudita tormentorum genera constituebantur: neque satis facere crudelitati poterant illi impuri homines scelere furiosi, si statim spiritum auferent innocentibus: longo cruciatu contumaciam illam, non à superbia, sed ab inclita virtute ductam comprimere cupiebant. Nec enim tam sacrorum causa laborant, quàm inuidia illius eximiæ virtutis, qua omnes minas suas irrideri atq; contemni cernebant. Nullis tamen neque minis, neque terroribus, neque exquisitissimis suppliciis, Christiana virtus frangi aut debilitari poterat. Cumq; tortores, atque adeo tormenta ipsa deficerent, illi tamen heroes inuicti, in eadem semper mentis constantia permanebant. Cùm vero rursus ex interuallo

uallo carnifices ad corpora ſanctorum omni cruciatu laceranda redirent, ipſi ſanctiſſimi homines, animo mirandum in modum confirmato atque renouato, ad eadem ſupplicia reducebantur. Neque interim vox vlla ab illis exprimebatur, niſi quę Chriſti diuinas laudes celebraret. Quid iã clarius, aut magniſicentius dici, aut animo concipi poteſt? Glorioſum omnib⁹ videtur, in corporis cruciatu ſeruare conſtantiam: at iſti non modo conſtanter, ſed etiam cum ſumma voluptate cruciatum omnem perferebãt. Certiſſima namq; triumphi ſpes, & corporis dolorem mitigabat, & animum ingenti lætitia cumulabat. Rarũ etiam fortitudinis exemplum laudibus in cœlum extollitur. At in Chriſtianorum gente, neque ætatis ratio, neq; ſexus imbecillitas, neq; generis, aut ordinis conditio, decori atq; gloriæ impedimento fuit. Quid enim hic primores gentis referam, cùm pueri etiã atq; virgines innumerabiles, nulla crudelitatis ſupplicia pro Chriſto recuſarint? Quã multi ſerui, vt veram animi libertatẽ tuerentur, omnes acerbitates, ſuppliciorũ deſpexerũt: Quàm multi milites, quod gen⁹ hominũ plerũq; ab omni ſtudio ſãctitatis abhorret, mortẽ ꝓ Chriſti laude ſuſceptã, omnib⁹ coronis & triũphis ante tulerũt? Nec eſt neceſſe oẽs Mauricios, Sebaſtianos, Catherinas. Agathas, Gordianos enumerare.

Hoc ſatis conſtat, innumerabilem atque propemodum infinitam multitudinem fuiſſe, quæ ad illius virtutis eximiæ laudem peruenerit: cuius imaginem, vix homines excellẽti ingentio præditi, poſt lõgam exercitationem tenuerunt. Quod ſatis iudicio eſſe poteſt, longè aliud virtutis & conſtantiæ genus iſiud eſſe, ab eo, quod philoſophorum præceptis & literis continetur: quod non humana diſciplina, ſed diuino munere atque dono fuit Chriſtianis mentibus inſtillatum, ſummum Chriſtiani nominis atq; nobilitatis ornamentum, certiſſimumque ſanctiſſimæ religionis teſtimonium. Non deſunt tamen, qui noſtrorum virtuti, non dico Catones, & Brutos, quos quidem in loco deorum immortalium venerantur: ſed Cleombrotum etiam fortaſſe, qui ſe amentia præcipitem è turri deiecit: aut Empedoclẽ, qui ſimili inſania vexatus, ſe ipſum in Aetnæ incendium demiſit: aut quemuis alium anteponet. Itaque noſtri ab illis Cornelius, Cyprianus, Laurentius, Stephanus, atque adeo Paulus ipſe, diuini viri & omni virtutis genere præſtantiſſimi, in numero virorũ fortium nullo modo habentur. Quinetiã impurus quidam ſcriptor, atq; nefarius, in libris, in quibus & ſuæ ciuitatis hiſtoriam, & multas quæſtiones ad Reip. ſtatũ pertinentes Etruſco ſermone complexus eſt, non putauit diſſimulandum,

landum, quid de noſtrorum ſacrorum religione ſentiret. Chriſtianam religionem ſcribit illam magnitudinem animi, quæ in antiquis elucebat, funditùs ſuſtuliſſe. Romani imperij ruinam, laudis & gloriæ labem, virtutis etiam militaris interitum, huic ſanctiſſimæ ſummi & æterni Dei religioni aſſignandum putat. Tum poſtremò, vt aliqua ex parte vitet offenſionem bonorum, id inquit non vitio religionis, ſed interpretum, qui illam malè intellexerunt, accidiſſe: cùm tamẽ non poſſet oſtendere, quæ fuerit illa peruerſa interpretatio, quæ tantorum malorum cauſam præbuerit. Sed vt infixo aculeo honeſtè poſſet quacumque ratione diſcedere: ineptiſſimam illam medicinam iuſti doloris adhibuit. Parcerem mortuo, ſi non plures nunc monumentis inquinatiſſimis, quàm olim vita contemptiſſima læſiſſet. Sed quando tam indignum conuitium, Chriſtianæ nobilitati, illius defuncti ſcripta faciunt, non dubitabo, Chriſti præſidio tectus, cum hominis cõſcelerati manibus confligere. Quod tamen non ſtudio pugnandi faciam, ſed vt eorum amentiæ atque ſceleri reſiſtam, qui in eadem mentis cæcitate verſantur. Latè enim diſſeminatum eſt hoc malum, multosque funeſta contagione grauiter infecit.

III. PRIMVM igitur illud requiro, quid

in noſtris hominibus viderit, quod poſſet vlla ratione contemnere. Nam ſi magnitudo animi perſpicitur ex rerum humanarum deſpicientia, & ex quadam elatione, nihil niſi diuinum, & inclitum cogitante: nihil certe illuſtrius eſſe noſtris poteſt: qui cùm ſe intelligerent, in diuinam familiam vocatos, omnes res mortales infra ſe poſitas eſſe duxerũt, omniaq; vitæ conſilia, ad dignitatem & immottalitatẽ retulerunt. Si fortitudinis eſt omnis inuicta patientia: quis noſtrorum animũ non admirabitur, cùm viderit ipſas etiam virgines, pro Chriſti nomine acerbiſſima ſupplicia, & omnes corporis cruciatus appetiuiſſe? Quantis laudibus celebratur Læna meretrix, quod multis tormentis lacerata, conſcios coniurationis nõ indicarit? Quantis Anaxarchus eadem ipſa de cauſa? Quantis deniq; Syracuſanus ille Thraſo, quod nullis ſuppliciis adduci potuerit, vt ſocios coniurationis proderet. Hos certè Machiauelus ipſe (ſic enim appellatur præclarus ſcriptor, cum quo mihi res eſt) nullo modo contemnendos putabit, propterea quod expertes veræ religionis extiterũt, quam ſolam laudis expertem eſſe vult, & coniurationis participes fuerunt, cuius expediendæ rationem in ſumma laude ponit. At quàm obſcura eſt illorum conſtantia, ſi ad noſtrorum virtutem conferatur. Si enim

cauſam

cauſam reſpicias: illi tyrannorũ odio, à quib' læſi erant, ſupplicia perferebant: noſtri Chriſti amore, à quo diuinis beneficiis ornati fuerant, tormenta omnia leuia putabant, Si cruciatus magnitudinem conſideres, atque diuturnitatem in noſtros, non vſitata, vt in illos, ſed noua & iuaudita genera tormẽtorum inuenta fuerunt, quæ diutiſſimè viuorum corpora lacerarent atque contunderent. Illi deinde in deſperatione omnium fortunarum, dignitatis ſpeciem aliquam retinuerunt: noſtri, cum ſibi vtrum vellent liberum fuiſſet, non inuiti tamen, mortem claram cum ignominioſa vita commutarunt. Si ad numerum aduertas, ridiculum eſt, pauciſſimos infinitis opponere. Hanc tu diſciplinam, è qua tam prę clara documenta virtutis extiterunt, contemnis? Hac inſtitutione, quæ infirmam etiam naturam mulierum, imbecillam ætatem puerorum, incredibili conſtantia armauit, quæ tantam multitudinem in laudis & glorię ſtudium incitauit, abiectos animos, atq; demiſſos effici contendes? Quæ eſt iſta mentis peruerſitas, vt virtutis vmbram admireris, veram virtutem pro nihilo habendam putes? Sed nimirum illud eſt. Faciem tantùm crucis adſpicis, virtutem illam excellentem, ſub ſpecie crucis occultatã non intueris. Nec enim mens anguſta, tenebris oppleta, & ſordibus

inquinata, tantæ lucis ſplendorem ſuſtinere vllo modo poteſt. Chriſti enim diſciplina, vt inquit Paulus, perditis & profligatis hominibus inſcitiæ & humilitatis ſpeciem præbet, moderatis verò, diuinoque beneficio confirmatis oſtendit ſapientiæ cœleſtis atque diuinæ virtutis amplitudinem. Atque quemadmodum in Chriſti perſona, omnes illam faciem videbant, in qua vt erat Eſaiæ vaticinio prædictum, non erat ſpecies neque decor, non tamen omnes illam gloriã diuinitatis, quam Ioannes vidit, inſpexerunt: ſic etiam multi, propter ſimilem mentis caliginem, Chriſtianorum vitam inaniſſimis ornamentis nudatam deſpiciunt: illam verò excellentẽ Chriſtianæ dignitatis lucem adſpicere nulla ratione poſſunt.

QVOD autem ad Romanorum imperium attinet, vt etiam de hoc, licet extra cauſam eſſe videatur, aliquid dicamus, homo rerum ciuilium peritiſſimus, non legit apud viros doctiſſimos, eſſe quaſdam ciuitatum commutationes, & viciſſitudines, naturalesque ortus & interitus omnium rerum p. neque fieri poſſe, vt aliquid infra Lunam ſit immortale atq; ſempiternum. Omnia quemadmodum naſcuntur, ita & concidant aliquando neceſſe eſt, & importunitate mortis cuncta demolientis tandem obruantur. Quot ciuitates, quàm multæ

multæ gentes & nationes proſtratæ atque ſepultæ iacent, quæ olim imperio, & rerum geſtarum gloria erant florentiſſimę? Quis Aſſyriorum atque Perſarum imperium deleuit? Quis Athenienſium opes euertit? Quis Macedonum potentiam excidit? Nihil aliud certè fuit in cauſa, quàm natura rerũ humanarum, qua nihil eſt in terris imbecillius. Etenim ſi Cyrus Aſſyriorum imperium non deleuiſſet, ſi Alexander non fregiſſet potentiam Perſarum, ſi Romanorum armis Macedones atq; cuncta Græcia minimè corruiſſet: tamen neceſſe erat, vt omnia iſta imperia vel aliorum viribus concíderent, vel ætate conſeneſcentia tandem interirent. Quare fit, vt nemo ſapiens admiretur mortiferos & exitiales rerumpub. exitus. Contrà verò nihil magis admiratione dignum eſſe putant, quàm alicuius ciuitatis imperioſæ diuturnitatem. Idcirco magis quærendum arbitrantur, cur Sparta tam multis annis in iiſdem moribus, & eadem reip. diſciplina permanſerit, quàm cur Athenienſiũ gloria & opes tam cito perierint. Hoc autem etiam eò eſt in rep. Romanorum mirabilius, quò maior fuit in illa ciuitate glorię & imperij magnitudo, quàm in omnibus aliis, q̃ vnquam fuerunt. Mediocria enim facilè ſe ſuſtentant, ſumma verò ſua mole diſſipantur & ruũt. Cùm iſta igitur ſit omnium ciuitatum

conditio, vt nemo ſanus earum interitum admiretur, diuturnitatis vero cauſam, quaſi rei alicuius incredibilis, ſummo ſtudio inueſtigandam putet; hic vir ciuili prudentia, vt ſibi quidem videtur, cumulatiſſimus, luget Romæ, cladem & ruinam, & quaſi futura eſſet immortalis, ni Chriſti religio impedimento fuiſſet, ita ipſum Dei filium in crimen vocat. Quæris homo amentiſſime, quid aliud Romanas opes euerterit? Primùm id reſpondeo, quod, quemadmodum illa ciuitas felici auſpitio conſita, deinde adulta, rebusque geſtis florens, deinde corroborata legibus & inſtitutis, ad imperij maturitatem, atque ad ſummam amplitudinem peruenit; ita neceſſe fuiſſe, vt adepta ſenectutem, vitæ tandem extremum diem morte conficeret. Deinde illud addo, artes omnes, quibus illud imperium partum fuerat & quibus retineri poterat, multo ante Chriſti ortum de manibus amiſſas fuiſſe. An tu, cum in Romanos mores immenſa luxuria & effrenata diuitiarum cupiditas inuaſiſſet; cũm legum atque ſenatus auctoritas omnino concidiſſet: cùm plebis animi ad ſpem prædæ turbulentis & furioſis concionibus erecti impetũ facerent in fortunas locupletum: cum impunitate armata crudelitas, cæde & ſanguine ciuium vrbem cruentaret: cùm ij, qui armis plurimum poterant, non de patriæ

patriæ libertate, ſed de ſua dominatione cogitarent: cùm eſſent omnia iſta tela in reip. corpus immiſſa; exiſtimas fieri vllo modo potuiſſe, vt illa diutius permaneret? Adde deinde, ſi commodum eſt, venalia comitia, iudicia redempta, nundinationes prouinciarum, imperia extra ordinaria & infinita, ſummam reipublicæ ad certos homines dominandi cupiditate præcipites delegatam: intelliges fieri non potuiſſe, quin illius ciuitatis opes funditus euerſæ corruerent. Quid autem hic refert Syllani atque Mariani temporis arma? Quæ cladibus innumeris rempublicam vexarunt, & omni crudelitate lacerarunt, ac tandem contagione illius diſcordiæ ad poſteritatem continuatæ viam tyrannidi munierunt. Dubitas igitur, quin tam multis vulneribus afflicta ciuitas, fuerit aliquando diro & acerbo funere à ciuibus ſuis efferenda? Itaque ſi à ſapientibus viris interroges, quo tempore Roma perierit, reſpondebunt, opinor, iam ex eo tempore, quo obſoluerat vetuſta diſciplina Romanorum, illam remp. nullam fuiſſe. Nec enim rei euentum expectant, qui futuram certiſſime ex antecedentibus cauſis aſſequuntur. Si ab imgeritis quæras, illã Cæſaris dominationem proferant. Nec eſt enim quiſquam tã ſine mente, qui putet, poſt legum interitum, & perditam libertatem, & totius

ciuilis ſtatus conuerſionem, vllum antiquæ reip. veſtigium permanere . Tibi autem quid venit in mentem, illius imperij ruinam Chriſtianis moribus aſſignare, cùm tam cauſa illius excidij, quam euentus ipſe Chriſti regis ortum multis annis præceſſerit? Quod ſi quærat aliquis, quid poſt tyrannidem conſtitutam, illas opes Romanas ab vniuerſa ciuitate in vnum collatas comminuerit: primum illa repetam, quæ antea commemoraui, illas artes omnes, quæ P. R gloriam & imperium quæſierant, iamdiu inclinatas tandem præcipites concidiſſe. Nam iam pridem pro frugalitate, infinita luxuria, pro militari duritia, ſumma totius corporis & animi mollicies, pro metu legum, audacia libido, cupiditas immenſa Romanorum animos oppreſſerat, hominesque patriæ amantes ad inteſtina bella concitarat. Deinde mores immanes imperatorum, & naturam importunam cum ſumma luxuria, & inaudita libidine coniuncta, exciſionem rebus omnibus intuliſſe dicam. Nec eſt enim, cur hic tam funeſtas reipublicæ peſtes enumeremus, cum illud conſtet, multos propter crudelitatem atque flagitia, fuiſſe tum à ciuibus ſuis, tum à militibus, non rarò etiam ab æmulis imperij contrucidatos. Cùm autem illa conſuetudo interficiendi principis inueteraſſet, neque modò improbis tyrannis, ſed

moderatis etiam imperatoribus essent insidiæ comparatæ, illudque imperij nomen minimè sanctum hominibus fuisset: in eum locum res deducta est, vt nihil esset imperatore Romano vilius. Tandem cùm S. P. Q. R. auctoritas penitus extincta esset, & militaris licentia simul cum auaritia in immensum creuisset, factum est, vt milites pecuniarum fœdere, quibus libuisset, imperium addicerent. Cùm igitur neque generis neque virtutis rationem vllam haberent, sed quasi constituta auctione illi, qui plura promisisset, imperium venditarent: erat impurissimo cuique aditus ad summam reip. potestatem. Talibus igitur custodibus summæ rerum præpositis, necesse erat, vt omnia reip. ornamẽta funditus interirent, præsertim cùm sæpe numero, ne vnquam deesset occasio ciuilis tumultus excitandi, eodem tempore diuersis in locis imperatores multi crearentur, si illi imperatores potius, quàm inaudita portenta atque prodigia, appellandi sunt. Opes itaque Romanæ partim ciuili discordia tetrisq; seditionibus, nullum exitum habentibus, consumptę sunt: partim maximis bellis & acerbissimis, quæ per orbem terrarum contra Romanum imperium oriebantur, deletæ, communem rerum humanarum conditionem subierunt. Hic autem quid habes in quo nomen Christianum

accuſare poſſis? Si enim Chriſti diſciplina cõtemptum legum, ſi luxuriam, ſi petulantiam, ſi immoderatam dominandi cupiditatem, ſi acerbiſſimam ciuium inter ciues diſſenſionem, ſi poſtremò vim, furorem, & amentiam in Romanos mores inuexiſſet: iure atque meritò diceres, omnia detrimenta fuiſſe per illa reb⁹ Romanis importata. Illa enim ſunt, quæ non modo Romæ, ſed omnibus etiam imperioſis ciuitatibus peſtem atque perniciem intulerunt. Sin autem nihil eſt magis à morib⁹ Chriſtianis alienum: quibus nihil placet, niſi iuſtum, tranquillum atque moderatum: qui pudorem & innocẽtiam ſanctiſſimè colunt, & diſcordiam ciuilem omnibus malis peius oderunt: qui omnes actiones turbulentas atque temerarias execrantur: iſta tamen eris vel ſtultitia vel impudentia, vt Chriſtiani nominis dignitatem coneris iſta calumnia deformare? Poterit ne vlla diſciplina magis ciuilem ſtatum conſtituere, quam illa quę inſtruit ad iuſtitiam, æquitatem, manſuetudinem patriæ charitatem atque virtutis conſtantiam At hæc quidem omnia in Chriſtianis moribus ſumma reperiuntur. Poſſem enumerare, quàm multi Chriſtiani imperatores extiterint, per quos occidens Imperiũ fuerit ab innumeris calamitatibus recreatũ, & in priſtinum dignitatis ſplendorẽ reſtitutum. Poſſem oſten-

oſtendere, illius fines per viros veræ religionis cupidiſſimos, fuiſſe magis, quàm vnquã antea, propagatos. Poſſem poſtremò conuincere, omnia mala, quibus poſtea circumuentum fuit, non religionis ſtudio, ſed contemptione potius religionis accidiſſe. Sed quoniã ad finem propero, illud tantum dicam. Non ſolum homines ipſas, verum etiam omnes humanas artes atq; diſciplinas, omnes nationes & imperia mors inſequitur: omniaque tandem concidunt, & obliuionis tenebris òbruuntur. Solum Chriſti regnum eſt: quod nullis hoſtium viribus excindi, nullis opibus labefactari, nullis inteſtinis ſeditionib⁹ conuelli vnquam poterit. Perſarum opes corruerunt. Græcorum potentia funditus euerſa eſt: Romanorum imperium eſt depreſſum atque comminutum: omnia quæ ſunt, fuerunt, poſteaúe naſcentur, quoquo modo tandẽ interibunt: regnum verò Chriſti omnibus diuinis ornamentis amplificatum, floreſcet ſeculis infinitis, immortaliqúe gloria atque ſempiterna circumfluet. Sic enim ſacris oraculis prædictum eſt: Poteſtas eius, poteſtas æterna, quæ nunquam auferetur, & regnum illius, quod nunquam diſſipatur. Et alibi: Placuit ergo mihi prædicare ſigna eius quia magna ſunt, & mirabilia eius, q a ſortia, & regnũ eius, quia ſempiternũ. Tum etiam illud Reguum

tuum

tuum regnum omnium sæculorum, dominatio tua à generatione in generationē. De isto etiam regno est id intelligendum, quod in Regum historia legitur. Sic enim loquitur Deus cum Dauid. Firma erit domus tua, & regnum vsque in æternum. Quòd etiam ex Luca perspici potest. Dabit (inquit) ei Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Desinant igitur iam homines imperiti, de Romanæ reipublicæ occasu impiè conqueri. Desinant illius ruinæ crimen, in diuinum beneficium impiè & scelerate coniicere. Intelligant aliquando, solum Christi nomen esse, cui nulla vnquā ætas finem sit allatura: nempe cuius gloria, laus, virtus, splendor, opes, facultates, sint immortales atque diuinæ. Reliqua omnia fluxa & lubrica cùm sint, exiguo vitæ curriculo circumscribuntur. Solum igitur Christianum nomen cum diuinis præsidiis inuitatur, erit in omni æternitate florentissimum.

IV. SEQVITVR vt etiam de virtute militari aliquid dicamus, quam ille Christianis moribus & institutis longè alienam putat. Qui conuenit, inquit ille, cum istius virtutis celebritate gloriæ contemptio, quæ Christianis omnib⁹ præscribi solet? Nemo enim, nisi laudis studio inflammatus fuerit, periculosi-

bi sub-

bi ſubeunda putabit. Iam quod aſſerit, neminem, niſi qui laudis ſtudio adductº ſit, fortem fieri poſſe : non credo facilè conceſſuros illos philoſophos fuiſſe : qui ſimul & de contemnenda gloria conſcripſerunt, & fortitudinis innumera præcepta tradiderunt. Nam ſi illa mutuo ſeſe perimere exiſtimarent, nunquam eſſent tam amentes, vt eadem opera homines à cupiditate laudis abducendos & in ſtudium virtutis incitandos eſſe ducerent. Virtutem autem illam eſſe ſtatuerunt, quæ non ex vulgi rumore penderet : ſed quæ præclaras actiones ipſius honeſtatis cauſa ſuſciperet. Hic autem ſic argumentatur, quaſi ſola laudis cupiditas ad virtutem acuat : & non alij multò potiores ſint virtutis & induſtriæ ſtimuli, quibus bonorum animi dies & noctes concitati, pericula libenter & ſtudiosè ſuſcipiant: nempe inſignis in patriam beneuolentia, incredibilis ipſius dignitatis amor, egregia deinde legum atq; religionis obſeruantia: quæ quidem omnia ſunt in Chriſtianorum inſtitutis perfectiſſima. Quid ſi laudis etiam ſtudioſiſſimi ſunt? Tamen iſto erit quiſquam vel furore vel impudentia, vt hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetur? Sunt illi quidem ab inanis laudis cupiditate remotiſſimi, immortalis tamen & veræ gloriæ cupiditate vehementer incenſi. Deſpiciunt hominum famam;

mcm;ad verā tamen laudem,q̄ Chriſti omnia
conſpicientis teſtimonio continetur, ardēter
incumbūt. Non cupiūt homines rerū ſuarum
ſpectatores habere, nempe qui ſciāt, ſe angelis
inſpectantibus oīa præclara facinora ſuſceptu
ros. Hoc magni animi eſt hoc generoſi atque
magnifici, nō pendere ex imperitę plebis opi-
nione, infima oīa negligere, cœleſtia tantùm
atq; diuina contemplari. Quid.n. iſte dicat in
Chriſtianis moribus humile atq; demiſſum,
non ſatis intelligo. Si ſuperbiā & inſolentiā, ſi
mores immanes, ſi animos contumaciter ela-
tos, atq; inflatos, animi magnitudinē indicare
putat: fateor nihil in terris eſſe Chriſtianorū
natione contemptius: nempe q̄ ſumma con-
tentione in ſtudio moderationis, manſuetu-
dinis, lenitatis euigilet. Si vero virtutes om-
nes, vt etiam eruditiſſimi homines prodide-
runt, vno coniunctionis vinculo continen-
tur: nec vlla pugna inter illas eſſe poteſt: tan-
tùm abeſt, vt manſuetudinis atque modeſtiæ
laus ſplendori fortitudinis aduerſetur, vt etiā
nullo modo à ſe inuicem diuelli atque diſ-
iungi queant. Itaque nemo vir fortis eſſe po-
teſt, niſi idem ſit manſuetus atque modera-
tus. Longè enim fallitur opinione, qui animi
impetum non æquitatis & humanitatis ſtu-
dio, ſed cupiditate atq; furore concitatū, forti
tudinē appellandā potius, quàm importune
cuiuſ-

cuiuſdã belluæ ſeritatem putat. Iſte aũt præclarus auctor, qui principes ad communis ſalutis perniciem inſtruit, qui imperij opes nõ tam æquitate & clementia, quàm perfidia & crudelitate ſtabilire docet: appellet ſanè quo velit nomine furorem illum, cunctam barbariem ſcelere & immanitate ſuperantem: dum modò nemo ſanus, tam ſtultæ atque nefariæ opinioni aſſentiatur. Nos verò nunquam ita amentes erimus, vt illam animi moderationem, quam ſacræ literæ appellant humilitatem, vt clementiam & manſuetudinem cui' nobis idem auctor extitit, qui & eximiæ fortitudinis exemplum, ipſam fortitudinẽ impedire dicamus. Nam cum omnes virtutes inter ſe conglutinatæ ſint, tum vel maximè animi moderatio atq; fortitudo. Vtraque enim ab eadẽ animi magnitudine profecta, eandẽ propemodum retinet dignitatem. Nec enim maioris animi eſt, impetum hoſtium ſuſtinere, quam cohibere iracundiam: & omnem peturbationẽ reprimere, nec vlla offenſione ab humanitate & à mentis conſtantia deturbari. Non itaque fermè fuit vir egregiè fortis, quin etiam laudem manſuetudinis ſibi adſciuerit. Quanta gloria fuit illa Themiſtoclis cùm eſſet in cõſilio Græcorũ, à reliquis ducibus conuitijs indigniſsimè vexatus: ille verò petulantiam illam non cõuicio, ſed patientia compri-

comprimendam putaret? Quid hic Periclem referam: Quid Iulium Cæsarem: & alios complures, qui non maiore studio virtutis imperatoriæ nomen, q̃ mansuetudinis & patientię laudem venabantur? Contrà verò vt quisque maximè angusti animi est atque demissi, ita est ad iracundiam & feritatem maximè propensus. Omnes illi barbari, qui à disciplina fortitudinis abhorrẽt, ita crudeles habiti sunt, vt loquendi consuetudo crudelitati ipsi barbarei nomen adscripserit. Quid de mulierum natura dicam? Quibus vt nihil est imbecillius, ita nihil ad iniuram persequendam concitatius. Quòd si modestia atque mansuetudo virtutis splendorem non excludit: sed cum ab eadẽ animi magnitudine nascatur, ipsam fortitudinem exornat: ista tamen erit quisquam dementia, vt Christianam mansuetudinem imbecillitatem vocet, præceptis fortitudinis repugnantem? Quæ, malum, est ista peruersitas atque impius furor, vt ea, quorum tenuem vmbram in aliis suspicimus: in nostris vera & summa contemnamus? Magnanimi semper habiti sunt, qui contumelia lacerati, & iniuria lacessiti, ira non efferuntur. At nostri illam disciplinam à Christo acceperunt, vt humanitate conuitia, beneficiis iniuriam vlsciscantur. Ergo dicet aliquis, cum ita mansueti sint, nunquam impetũ hostium

à suis

à ſuis finibus depellent, neque ſceleri armis reſiſtent, ſed quemuis furorem beneficio compenſabunt. Hoc qui dicit, minime expendit officiorū momēta: nec intelligit alia aliis perſonis locis, temporibus, cauſis cōuenire. Chriſtiani ipſi, qui in priuatis offenſionibus & iniurijs moderationem atque patientiam amplectuntur, ijdem in publicis periculis acerrimi & vehementes publicæ ſalutis atq; libertatis vindices exiſtunt, præſertim vbi ſimul agitur dignitas religionis. Tunc enim manſuetudinem indignum flagitium, patientiam ſcelus nefarium arbitrantur. Hac mente præditus fuit diuinus ille Moſes, quem ſacræ literæ perhibent, fuiſſe inter omnes mortales mitiſſimum, qui tamen & hoſtium copias ſingulari virtute repreſſit, & læſi numinis offenſionem multorum ſupplicio placauit. Talis fuit etiam Dauid, quem vnum diuina oracula laude manſuetudinis vnicè cōmendant. Hic tamen incredibili virtute maximos & fortiſſimos hoſtium exercitus profligauit, & ingentes alienigenarum ſtrages edidit. Sic etiam multi Chriſtiani principes ad omnem rationem humanitatis commodiſſimi, bellicæ fortitudinis gloria laudem mauſuetudinis æquarunt. Quid? ipſe Chriſtus nónne ſatis exemplo ſuo nos admonuit, quatenus eſſet vtendum manſuetudine, quo rurſus in loco ſeueri-

ſeueritatis perſona ſuſcipienda eſſet, cum ſacrilegos, qui ſacras ceremonias polluebant, flagris ſeuerè & acriter inſecutus eſt? Non eſt igitur cur quiſquam Chriſtianam manſuetudinem aſpernetur, cum ita cum vera fortitudine coniuncta ſit, vt nihil poſſit eſſe copulatius. Vtraque enim ab eodem fonte manat, & altera alteram incredibiliter illuſtrat.

NVNC ad poſtremum egregij ſcriptoris argumentum veniamus, quod totum in religioni conſiſtit, & in illis antiquis ceremoniis omni ſcelere contaminatis. Tantã enim vim habuiſſe putat illam hoſtiarũ cædem atq; pecudum ſtragem, vt repentè ex timidis feros & audaces efficeret. Nos itaque, qui nec hoſtias cædimus, nec quadrupedum ſanguine aras crueutamus; nec exta inſpicimus, magnis ad virtutem inſtrumentis hoc religionis incommodo priuari. Hic profectò neſcio, q̃d vel ad impietatis furorem, vel ad mentis cæcitatem & ſtultitiam addi poſſit. Nefariam ſuperſtitionem cum ſanctiſſima Dei immortalis religione comparare, facinus eſt inexpiabile atque nefandum: exiſtimare autem illum, qui pecudum carnificinam intrepido vultu conſpexerit, continuò fortem euaſurum, extremæ dementiæ argumentum. Cur enim iſto auctore non conquirimus omnes lanios? Cur non etiam carnifices: hos enim oportet magis

magis efferatos esse, à quibus hominum corpora laniantur: ad arma similiter euocamus? Vt scilicet illa virtute, quam aut sanguine pecudum, aut supplicio damnatorum adepti sunt, in hostes irruant, & à nobis omnia pericula propulsent. Quid si ostendo, omnia in illis sacrificiis & ceremoniis ad imbecillitatem atque formidinem spectauisse, nec aliquid fuisse, quod animum confirmare posset? Primum precationes illæ, priscis atque solennibus verbis institutæ, quantum anxietatis habebant? In quibus si quid titubatum fuisset, si quid præposteris verbis aut siniſtris omnibus effatum, putabant continuò omnes Deos P. R. iratos fore. Deinde quanta illa formido erat hominibus, anili superstitione implicatis, iniecta, cùm non satis ex animi sententia litabatur? Cum exta dirum aliquod & triste minabātur exitiū? Cum vero accidisset, vt multas eodē tempore hostias immolarent, & casus ita tulisset, vt aliarum exta darent illa signa, quibus homines existimabāt, Deos oīa secunda promittere, aliarū vero tristia denūciarēt: necesse erat, vt essent incredibili metu suspensæ mentes illorū, qui neq; secūdis extis propter varietatē & inconstātiam confirmari poterant, neque rursus dira propter religionē, qua erant penitus imbuti, contēnere. Quid ostenta, prodigia, aruspicū respōsa? quantā vim habebant,

habebant, ad animos debilitandos atque frangendos? Cùm nihil omnino neque natura, neque fortuito accidiſſet, quod non interpretarentur, deorum id conſilio fieri, cladem aliquam portendentium. Itaque vel alitis inuolatus, vel terrę fremitus, vel dextrum fulmen, vel quæuis eiuſmodi monſtra, atque conficta interdum prodigia, terrorem atq; metum miſeris hominibus incutiebant. Quid autem ſoliſtima tripudia commemorem? quę cùm eſſent coacta, nec illis quidem ſuperſtitioſis hominibus & auſpicio valde deditis firmā ſpem facere poterant. Si verò pulli caſu aliquo non paſcerentur, eaq; res ad militum animos permanaret, quaſi de pernicie ſua à diis ipſis præmoniti, attoniti religione, manus cum hoſte conferebant, ancipiti formidine perturbati atque impediti. Multis itaque in locis proditum memorię eſt, exercitus fuſos atque cæſos eſſe, quod vitio contra hoſtes educti fuiſſent. Quod quidē minimè mirum eſt. Cum enim eſſent illa religione perfuſi, vt crederent, non ſine deorum conſilio & numine, cladem atq; peſtem denuntiantium pullos iniectā offam neglexiſſe, ob idque omniū mentes concidiſſent, manusq; metu obtorpuiſſent, neque ſolita ſpe atque audacia prelium commiſiſſent, neceſſe erat vt cladem aliquam inſignem acciperent. Inde adeo factum eſt, vt omnes illis religio-

religionibus valde dediti, quos fanaticos appellabant, in timore perpetuo & cura mente ancipiti versarentur. Quid? quod multi viri strenui leuissimis ostentis permoti, magnum multis in locis timoris significationem dederunt? Lacedæmonij, vt de Græcis etiam aliquid dicamus, cùm bellum aliquod suscepissent, regesque ipsi in patriæ finibus de more sacrificarent, si casu non litabant, exercitus continuò domum reducebant. Cumque essent Lacedæmonij moribus & institutis ad duritiem atque virtutem militarem educati, tamen ea imbecillitate dúcta ex sacrorum impura religione tenebantur, vt bellum intermitterēt. Iam si strepitus aliquis auditus fuisset, omnia belli consilia ab illis deserta & omissa iacebant. Quid autem quæso aliud, vt Lacedæmonios omittamus, Athenienſium opes euertit, quàm anilis quædam & misera superstitio? Cum enim imperator sanè fortis Nicias, & classi, & exercitui, simul cum Demosthene præfectus esset, & Syracusas oppugnaret, intelligeretq; ciuitatem illam & suis viribus, & totius Græciæ auxilio munitam capi non posse: Demosthenesque instaret, vt classem à portu deducerent, ne precluso exitu ab hostib⁹, omne robur Athenienſium, quod in illa classe continebatur, misere periret: id Nicias ipse comprobabat, religione tamen

impeditus, ſalutare conſilium executus non eſt. Paucis enim illis diebus lunæ lumen, terræ, vt certis temporibus fieri neceſſe eſt, interiectu defecerat. Id nicias oſtentum ratus, ad religionum interpretes deferendum ſtatuit. Illi nefas eſſe reſpondent, intra triginta dies claſſe nauigare aut quippiam aliud moliri. Interea Siculi magnis molibus portus fauces obſtruunt, & exitum multis nauibus obiectis intercludunt. Claſſis igitur illa, in qua flos Atticæ iuuentutis, & Athenienſium robur inerat, cum iam fruſtra claſſem hoſtium perrumpere, & è portu progredi conaretur, inepta illa Niciæ ſuperſtitione miſerrimè diſſipata, atque depreſſa eſt, omnisque nobilitas occiſione conſumpta. Hæc tu ſacra impia, has religiones impuras & aniles, ad virtutem erudire & inſtituere dices? quæ homines etiam impuros & audaces, horribili formidine replebant, mentem à conſtantia deducebant, conſilia ſalutis impediebant? Eam tum gratiam Chriſto optimo maximo refers, cuius munere atque beneficio, tam impia, tam impura, tam dementi ſuperſtitione leuati, atq; liberati ſumus, vt illam etiã Chriſti religioni anteponas? Nã ſi animi Chriſtianis inſtitutis informati, fracti, languidi, atque demiſſi efficiuntur: illis vero antiquis & impuris ceremoniis, quibus diuini honores habebantur impiorum

piorum hominum ſimulachris, ad virtutem incitabantur: illa certe videntur his noſtræ religionis inſtitutis omnino preferenda. At vide in quanta erroris opinione, atque amentia verſatus ſis. Qui verè Chriſtiana religione imbuti ſunt, nõ alitis in volatu, non occinis cantu, non extis triſtia minantibus permouẽtur. Non terræ motu, nõ fulmine, non prodigiis vllis, aut mõſtris conturbantur. Nihil eſt deniq;, quod animum hominis Chriſtiani conuellere aut labefactare poſſit. Sic eſt .n. inſtitutus, vt ſi orbem terrarũ bellis ardere videat, ſi omnia ſibi pericula intendi, ſi cuncta incendio conflagrare, atque pene conſumi, ipſe tamen optima ſpe plenus conſtantiam retineat, nec vllo vnquam horrore perfundatur. Primum, quia credit eſſe ſe fortiſſimis copiis conſtipatum, atq; communitum. Didicit enim è ſacris literis, eſſe quoſdam cœleſtes exercitus, qui piorum hominum ſalutem tueantur, & ab illis, cum commodum eſt, omnem impetum, atq; furorem hoſtium propulſant. Hoc enim ſe præſidio vallatum eſſe ſenſit Iacobus cum caſtra Dei ſe conſpicere teſtificatus eſt. Rurſus cum Syriæ exercitus Heliſęi capiti immineret, ipſiusq; miniſter formidine perterritus opẽ imploraret, noli timere, inquit Heliſæus, plures enim nobiſcũ ſunt, Subiugit deinde ſacra hiſtoria. Cùmq; oraſſet Haliſæus,

ait, domine aperi oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum, qui cingebant Heliſæum. Atq; ne quis in paucos illud diuinum præſidium collatum eſſe putet, alibi de vniuerſis, qui pietatem colunt, Deumq; caſtè, & purè venerantur, ſic ſcriptum eſt. Caſtra poſuit angelus domini in circuitu timentium eum. His igitur teſtimonijs qui firmiſsimam fidem adiungit, ſeque diuino præſidio munitum eſſe credit, trepidare metu non poteſt, ſed elato animo, atq; confidenti, id quod alio in loco ſcriptum eſt, vſurpabit. Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Si inſurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo. Item illud; Hi in curribus, illi in equis, nos autem nomine domini ſpem repoſitam habemus. ipſi confracti ceciderunt, nos autem erecti victoriam reportauimus. Hæc igitur, inquam, ſpes gentem Chriſtianã imbecillo animo eſſe non ſinit. Deinde immortalitatis cogitatio atque certa gloriæ futurę præſenſio, quantam vim habet, ad conſtantiam ſtabiliendi: Refert Cæſar, Gallus illa Druidem diſciplina, quæ perſuadere nitebatur, non interire animas, ſed ab aliis corporibus ad alia poſt mortem tranſire, fuiſſe vehementer ad virtutem excitatos. [illegible]q; metu mortis neglecto, intrepidè ſeſe in

quod-

quodcunque capitis periculum, atque vitę discrimen infcrabant, cum nihil aliud esse mortem opinarentur, quàm mutationem vitæ, atque in alia corpora migrationem. Ita ne tandem? Prisci illi Galli, immortalitatis opinione vanissima, ex inani quadam superstitione concepta, nulla pericula recusabant: Christiani, qui non imbecilla opinione, sed constanti fiducia credunt, se postquam ex hac vita excesserint, fore beatissimos, mortem horrebũt? Quid enim magis in Christiana religione celebratum, quàm omnes eos, qui coluerint iustitiam & pietatem, posteaquã è corpore, quasi è vinculis emissi fuerint, in cœlum euolaturos, vt immortali gloria æuo sempiterno perfruantur? Quid deinde est magis animis nostris infixũ, quàm fore aliquando vt corpora, quæ iã penitus consumpta sunt, instaurẽtur: atque cœlesti splẽdore collustrata, rursus cum animis ipsis inuiolabili fœdere coniũgantur: vt sic diuinitus renouati, omnibus summis & æternis voluptatibus animo & corpore potiamur? Hoc qui persuasum habuerit, nunquam, mihi crede, ab ista vita, innumeris ærumnis, atque calamitatibus inquinata, inuitus & iniquo animo discedet. Quid autẽ postremo dicã de amore illo immenso, & incredibili, quo illi, qui verè Christi sacris imbuti sunt, cotidie magis inflammantur? Illud certe perspi-

cuum eſt, nulla re magis incitari, ac incendi animos, ad omnia capitis pericula ſubeunda, quàm beneuolentia, & caritate. Nihil eſt enim amanti difficile, nihil nō ſuaue & iucundum, quod pro re quam habet caram ſuſcipiatur. Mortem ipſam, quæ omnibus horribilis eſt, & maximè pertimeſcenda, vltrò etiam appetendam interdum putat, non modò contemendam. Quòd ſi tantum valet amor, leuiſſimis ſæpe de cauſis inter homines conciliatus, vt contemptionē mortis etiam inducat: quid de illius caritatis magnitudinem dicam, quæ munere ſpiritus diuini, puris & integris mentibus conceſſa eſt? Eius certe vi cōcitata Chriſtiana nobilitas, omnem vitæ ſuauitatem, in laboribus & periculis ponendam eſſe duxit, omnes corporis voluptates, & fluxos honores, omniumq; rerum affluentiā aſpernata. Illa Chriſti cupiditate vehementer incenſa, neque minis, neq; terrorib⁹, neq; inauditis ſuppliciis, à pietate dimoueri potuit. Illa poſtremò faciebat, vt omnia tormēta, quæ pro Chriſto, quem vnice & ardenter amabat, patiebatur, leuia atq; iucunda putaret. Quinetiam, nihil videbatur Chriſtianis æquè optabile, & expetendum, atq; pro Dei immortalis religione, vitam in ſummis totius corporis cruciatibus amittere. Quod minimè mirandum eſt. Nam cum amor omnē animi cogitationem auertat

auertat à formidine, neceſſe eſt, vt ſummum atq; diuinum amorem, incredibilis conſtantia, atque diuina conſequatur. Vtra igitur tandem religio ad virtutem facilius incitabit? Eane, quæ hoſtiarum fibris, aut alitum inuolatu, aut apum examine, atq; confictis monſtris ſuſpenſam tenet hominum imbecillitatem? An illa potius, quæ animos ita cõfirmat, vt neq; totius orbis conuerſione labefactari poſſint? Illa deinde, quæ demẽti ſuperſtitione ipſam humanę virtutis exercitationẽ ſępenumerò impediuit? An illa potius, quæ infirmã naturam mulierũ, & teneram ætatem puerorum, incredibili virtutis cõſtantia roborauit? Illa poſtremò, quæ nulla firma ſpe mẽtes humanas cõfirmare poterat? An illa, quæ diuini auxilii oſtenſione, certiſſima ſpe immortalitatis, diuini numinis amore atq; ſtudio, ad diuinam virtutẽ erudiuit, & ad omniũ rerũ humanarũ deſpicientiã inſtruxit? Sed quid opus eſt hominis iſtius impuriſſimi vel impietate, vel amentiã multis argumentis cõuincere, cùm vtrunq; ſit adeò manifeſtũ, vt nihil facilius deprehendi poſſit. Impietatis ſcelus; cũ iſtis maculis velit aſpergere Chriſtiana dignitate: quod nunquã feciſſet, ſi aliqua præclarã opinionẽ de Chriſti numine habuiſſet. Furoris amentia: cùm tã falſis, ineptis, malè cohærẽtibus rationib. nefariã illã ſenſentiã cõfirmet.

Atque scio quidem me longius oratione prouectum, q̃ fortasse necesse fuit. Hoc autem si quis vitiosum putabit: velim vt partim tribuat hanc veniã iusto dolori, quo sum mirabiliter elatus: partim existimet, id instituto nostro minimè alienum fuisse. Cùm enim de Christianæ claritatis splendore sermonem instituissem: Etriscus autẽ ille scriptor, eandem impurissimo genere orationis obscurare conatus esset: non dissimulandũ putaui, præsertim cum corũ numerũ, qui vel scriptis illius incitati, vel spõte sua eiusdẽ sceleris atq; furoris affines sunt, latè & variè diffusum intelligerẽ.

V. NVNC autem, posteaquam illorũ petulantiam confutauim⁹: ostendimusq; id quod erat satis apertum, nihil angustum atq; demissum, sed ampla omnia atq; diuina in Christianis institutis reperiri: omnemq; sanctissimæ huius disciplinę rationem ad animi magnitudinem, & contemptionẽ mortis excitare: non alienum erit, quando de fortitudine militari fecimus mentionem, illorũ etiam orationem paucis refutare, q̃ vniuersum militiæ genus, vt rem impiam, atq; sceleratã, Christiq; præceptis aduersantem execrantur. Primũ autem cùr detestentur belli gerendi rationem, cùm pro æquitate, religioneq; suscipitur, non satis intelligo: cùm eam innumeris sacrarũ literarum testimoniis laudari magnopere videamus.

mus. Quod iſti non negant, ſed quid aiunt? Multa fuiſſe in antiqua lege contenta, quę tamen erant magis tẽporis cauſa ferenda, quàm laude celebranda: vt facere diuortium, vt exteris gentibus fœnerari: ex quo etiam genere eſſe dicunt, bellum mouere. Sed quid habet ſimile, vel fœnus, vel diuortium, cum militari virtute? Illa enim præſcripta, ſed hominũ imbecillitati conceſſa ſunt: ad belli gerendi præceptum qui detrectabat, in expiabile ſcelus in ſeſe cõcipiebat. Vbi enim legimus fuiſſe pœna, aut execratione ſancitum, ſi quis, vbi primùm aliqua offenſione interpoſita licuiſſet, ab vxore non diſcederet, aut ab alienigenis fœnus non exigeret? At multis in locis animaduertimus, viros ſpiritu diuino cõcitatos, extremo ſupplicio ſanxiſſe eorum ignauiam, qui prodere in aciem recuſarẽt. Quid autem hic Deboram commemorẽ? Quæ numine ſancti ſpiritus afflata, malè precatur iis, qui pręlia domini pro virili parte nõ ſuſcipiũt: eorumq; deſidiam acriter, atq; vehementer inſectatur. Rurſus obiiciunt circumciſionem, agni immolationem, antiqua ſacrificia: quæ ſumma olim religione ſeruabãtur, & poſt Chriſti aduentũ coli deſierunt. Quaſi militia ad ſacrorũ ceremonias, atque myſteria pertineat? & non potius reip. gerendæ cauſa conſtituta ſit. Illa namq; ſacra, in quibus erant adumbrata ſigna

iuſtitiæ atque ſalutis per Chriſtum opt. max. conſtituendæ, poſteaquã res ipſa, q̃ ſignis illis indicabatur, aduenit, iure atq; merito repudiata ſunt. Hoc autẽ de bellica virtute exiſtimari non poteſt: cùm non in ceremoniarũ rationẽ cadat: ſed cauſa publicæ ſalutis cuſtodiendæ exculta ſit, & ad ciuilem diſciplinã pertineat. Confundere autem ea, q̃ ſunt ſecernenda, aut extremę dementię eſt, aut ſummę temeritatis argumentum. Cùm verò reip. ſtatus ſtabiliri non poſſit, niſi armorũ præſidio fulciatur: ſiquidem omnes artes pacis ſunt in tutela militaris diſciplinæ, qui militiã tollit, is rempub. funditus euertit. Quòd ſi Chriſtianis moribꝰ fieret, aliqua ratione inducti criminarentur homines furioſi rempub. aliquã per Chriſtianos mores fuiſſe ſublatã. Quæ calumnia quãtum ſceleris, atq; vanitatis habeat, iam eſt ſuperius explanatum. Non vult enim Chriſtus ciuilem ſtatũ conuelli: ſed confirmari potius, atque conſtitui. Quemadmodum igitur ſecurim è manibus magiſtratuum non extorſit: ita neque militem gladio ſpoliauit: vt ille ſcilicet auctoritate legum armatus improbitatem in reipub. viſceribus hęrentem legum ſeueritate comprimeret: hic armis tectꝰ peſtem reip. imminentẽ virtute repelleret. Ob id Ioannes nunquã deterruit homines ab armorũ ſtudio, ſed potius militibus ipſis, innocentiæ,

&

&moderationis iura prescripsit. Et Paulus eos magistratus, qui securi feriunt nocentes, & facinorosos homines, Dei ministros appellat. Nihil esset quidem magis optandum homini Christiano, q̃ vt omnes mortales sese continerent à scelere, & cupiditate. Cùm vero id semper contingere non possit: & pro continentia, effrenata libido; pro iustitia, aut externa vis, aut intestinus furor exoriatur: tũ necessario, aut impetus hostium est armis & virtute depellendus: aut audacia ciuium ferro etiam reprimenda. Id inquiunt, à Christiana mansuetudiue est alienum. Quasi vero vllũ genus crudelitatis maius esse possit, quam in communi periculo esse dissolutum atque negligentem. Præcepit Christus, ne illatã iniuriam vicissamur. Est quidem perfectæ cumulatæq; virtutis, vbi nobis iniuriç priuatim inferuntur: miram & singularem animi patientiã ostendere: vbi vero aut communis salus, aut religionis dignitas agitur: inuictum robur contra furorem atq; scelus assumere. Pacem nobis vnicè commendauit. Illam sane pacem, q̃ nobis ipse largitus est: quæ non humano otio continetur: quis enim suspicari potest, humanam istam securitatem nobis concessisse, cũ discipulos suos omnib⁹ fluctibus humani furoris obiecerit: sed eã, qua in Dei gratiã, qui nobis grauiter infensus erat: & à cuius religione

voluntates noſtrę diſſidebant, reducti ſumus. Has igitur inimicitias ſanguine ſuo, vt multis in locis Paulus teſtificatur, Chriſtus extinxit, pacemq; nobis ſempiternam impetrauit. Hac aũt frui vel maxime licebit: cùm bellũ acerbũ & graue, pro publica, aut religionis ſtudio geremus. Niſi fortè putamus, Abraham iſtius diuinæ pacis fructu caruiſſe, eo tempore, quo domeſtica ſeruorum manu comparata, maximum & fortiſſimum exercitum eſt adortus, & quatuor reges incredibili virtute deuicit, hoſtibusq; partim cæſis, partam fuſis prædam detraxit: aut Gedeonẽ, cùm trecentis tantum viris fortiſſimis ſeptus, innumerabiles copias hoſtiũ trucidauit. Quid Ieſum Moſis ſucceſſorem? Quid Ieptem? Quid alios viros excellentes, tam ſanctitatis ſtudio, quàm bellicæ laudis gloria præſtantes commemorem? His neomnibus dicemus Deum iratum fuiſſe, quando in hoſtes irruebant? An potius tum maxime diuinæ pacis fructum tuliſſe, cùm bella ſanctiſſima contra ſceleratos homines ſuſcipiebant? Quid nobis, inquiunt, cum *illius* vetuſtatis exemplis? Illi quidẽ Hebræi fuerunt: nos vero Chriſtiani ſumus. Pergitis ne vos diuinos illos homines à Criſtianorum ordine, atq; dignitate ſe iungere, qui, vt eſt demonſtratum ſuperius, egregij Chriſti cultores extiterunt, & eodem diuini ſpiritus dono, atq; mu-

nere,

nere, quo nos affecti ſumus, ornati fuerunt? Quid enim aliud ſignificat illa conclamatio, Gladius Dei & Gedeonis & illud rurſus, Factꝰ eſt ſuper Iepte ſpiritus domini, & eiuſmodi innumerabilia: niſi, non abſq; Chriſti numine, quod illis fortiſſimis hominibus præſens aderat, tanta bella ſuſcipi, atq; profligari potuiſſe? Quid deinde illud? de cœlo dimicatum eſt cõtra eos, & ſtellæ manẽtes in ordine ſuo, & in curſu ſuo aduerſus Syſarã pugnauerunt: niſi cœleſtes exercitus, Chriſto imperatori, quem dominum exercituum ſacræ literæ appellant, commiſſos, pro piis cõtra nefarios & impios pugnam capeſſere? Non eſt igitur cur hæc virtutis exẽpla, à ſanctiſſimis illis hominibus, ad ſempiterni temporis memoriã relicta negligamus. Nõ.n.à nobis aliena, ſed propria & domeſtica ſunt, ad quorũ imitationem nos ipſos aliquando excitemus oportet. Neq; quiſquã tam imbecilla mente ſit, vt putet, id Chriſti placitis aduerſari, quod ipſius p̃ſidio perfectũ eſſe ſcimus, & ad quod gerendũ, ipſius prope voce fortiſſimos homines incitatos fuiſſe compertũ habemus. Vt enim vetuſtiora prætermittã, Conſtantinus imperator non tam numero militũ, aut robore exercitus, aut bellandi ſcientia, q̃ Chriſti præſidio, Maxentium ſuperauit, quem ita prima impreſſione metu perterruit, vt in fugam turpiſſimã verſum,

ſum ,ad exitiumq; præcipitem, Tyberis aluco demergi compelleret. Illum autem eximium terrorem hoſtium animis, ipſius Chriſti numen iniecerat. Cùm enim Conſtantinus, iam de Chriſtiana religione præclarè ſenſiſſet, vidit eo fermè tempore, quo erat cum hoſte congreſſurus, æthere puro atq; ſereno, crucis ſpeciem diuino ſplendore coruſcantẽ, vocemq; è cœlo miſſam accepit, q̃ illi victoriã denunciabat, ſi modò crucẽ, tanquã ſummi atq; æterni Dei vexillũ, ſequeretur. Inde igitur omnib. regiis inſignib⁹, crucis ſignũ antepoſuit, in illo omnẽ ſpem nõ modò victoriæ, ſed immortalitatis & æternæ gloriæ collocauit: illo inſignitus, innumerabiles hoſtiũ exercitus fudit, imperiumq; Romanũ latiſſimè propagauit.

Quid de Theodoſio dicam? Qui cum Eugenio ita cõflixit, vt facillimè ſe Chriſti præſentis auxilio ſuperiorem eſſe cerneret. Fuit autem in hoc imperator ille mirabilis, qui quo tempore reliqui corpora ſomno & cibo reficiunt, is cibi abſtinentia, & votis ſumma religione ſuſceptis animum cõfirmabat. Cuius quidem pietatis atque religionis fructum eximium tulit. Nam vbi primum ſignis collatis manum cum hoſte conſeruit, excitati repente turbines vehemetiſſimi, aduerſas copias hoſtium peruerterunt, & tela ab illis in Theodoſij exercitũ coniecta, maximo impetu re-pu-

repulerunt. Illius autē insignis victoriæ meminit Claudian⁹, dū ita ad Theodosiū scribit.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui militat æther:
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Quid Carolus Martellus? Sine Christi præsentis auxilio suspicari possumus, ab exiguis initiis, ad tantam gloriæ magnitudinem peruenisse? Præsertim cùm eas res gesserit, quæ viribus humanis perfici nullo modo potuissent. Incredibile fortasse multis videbitur, quod est traditum memoriæ fuisse vno prælio ad trecenta septuaginta millia Arabum, virtute & auspiciis Martelli occisa, eo præsertim tempore, quo gens illa plurimum armis poterat, & cunctæ Africæ atq; Hispaniæ exitium & vastitatem intulerat. Mihi vero nihil minus dignum admiratione videtur. Nihil est enim tam arduum, atque munitum, quod non excellens virtus, religionis studio confirmata, expugnet & conterat. Simili religionis studio incensus Carolus Magnus, omnia grauissima bella, contra Christiani nominis hostes suscepit, nec vllum vnquam periculum Christianæ reip. denegauit. Non immeritò igitur illius virtutes, quib⁹ tanquam gradibus in cœlum ascendit, omni genere monumentorū immortalitati consecratæ sunt, Pari religionis ardore multis post ætatib⁹ multi Principes

cipes Itali,atque Galli, duce Gothifredo, viro singulari animi virtute,& egregia pietate florentiſſimo,expulſus Turcis,atq; Saracenis, Ciliciam & Syriam, omnemq; illam Aſiæ partem armis receperunt, & Hieroſolymam, cuius liberandæ ſtudio, omnia quæ ſunt in vita cara atq; periucunda, reliquerant, immenſoſque labores ſuſceperant,ingenti armorū contentione recuperarunt. In quib⁹ hominibus, neſcio quid primùm admirer, eximiā ne virtutem?an inſignem potius pietatem? Virtutis enim magnitudo tanta fuit,vt omnem barbariem,quæ tantùm numero atque robore valebat, vt etiam de vniuerſo nomine Chriſtiano ex hominum memoria delendo cogitaret, ita repulerint,vt longè à Syrię finibus ſubmouerēt. Singularis pietas in eo perſpecta eſt,quod nec vlla neceſſitate coacti,nec iniuria laceſſiti bellum cunctis hoſtibus Chriſtiani nominis intulerunt, vt Chriſti monimenta, atq; veſtigia, terris illis ad inſignē diuini beneficij memoriam impreſſa,venerari,maculamq; illam ſanctiſſimi ſepulchri à Barbaris oppreſſi, quæ in Chriſtiana gente inſederat, delere poſſent.

Quid aūt de rebus ab Hiſpanis ardentiſſimo animo,atq; ſingulari pietate geſtis ſermonem inſtituam? Quæ quidem eiuſmodi fuerunt, vt nemo ſanus ſuſpicari valeat, eas ſine Chriſti præſentis auxilio,cuius amore Hiſpanorum

norum natio libentiſſimè ſeſe in vitæ diſcrimen inferebat, perfici potuiſſe. Cùm. n. tota Arabia, & Africa influens in Europã, Hiſpanos armis oppreſſiſſet, & cæde ac infinita crudelitate conſumpſiſſet pauciſſimi ex illo naufragio collecti, tanta virtute hoſtiũ impetum repreſſerunt, vt magnã etiam Hiſpaniæ partẽ in libertatẽ vindicarent. Poſteri deinde, maiorum exẽpla ita ſecuti ſunt, vt, cùm pauci admodum eſſent, Africa verò ingẽtem vim hominum ſæpenumerò effunderet, q̃ Saracenis Hiſpaniã incolentib⁹ ſubſidio occurrebat, nõ modò tantæ multitudinis incurſiones, atque furentes impetus ſuſtinerẽt, verùm etiã omnem Barbariã ex Hiſpania tandem extermina rent. Cuius facinoris confecti, Ludouice clariſſime, laus incredibilis penes Fernãdum regem auum tuũ conſtitit, virum inuictiſſimũ, & in omni genere laudis excellentẽ. Si quærat aũt aliquis cauſam, cur ea gens, q̃ florentem & integram Hiſpaniã oppreſſerat, ab eiuſde Hiſpanię reliquiis fuerit expulſa atq; proſtigata, non aliã reperiet, q̃ religionis ſtudium, quod quidem antea erat penè extinctum, & poſt illam plagã noſtris gentibus inflictã, fuit mirabiliter excitatum atq; renouatum. Illo igitur incredibili ardore pietatis incitati, cũ omnia p̃clara facinora pro Chriſti nomine ſuſcepiſſent, res illas immortalitate digniſſimas effecerunt.

cerunt. Infinitum eſſet, ſi recenſere vellem, quàm multis in locis immenſas hoſtium copias exigua manu fuderint atque deleuerint, quoties ſignis clariſſimis ſibi ſuppetias è cœlo venire ſenſerint. Quod quidē minime obſcurū fuit in Alfonſo, primo Luſitaniæ rege, principe veſtri generis atq; nominis. Is enim vir, excellenti virtute & incredibili pietate prędituſ, cum omnem ætatem in ſanctiſſimis bellis pro religionis dignitate ſuſceptis cōſumeret, videretq; quadam die, ſe cū parua manu maximis exercitibus oppoſitum: animaduertit in cœlo Chriſti ſpeciē, diuino fulgore circumlucentem, illoq; aſpectu confirmatus quinq; reges vna die debellauit. Quid de eius, lio Sanctio dicam? Cuius vt alia præclara facta prætermittam, illud certe fuit inſigne ad memoriam nominis ſempiterni, cū ingentes Maurorū copias in Luſitaniam erumpentes, vt inde Hiſpaniā vniuerſam in ditionem ſuam redigerent, non repreſſit ſolùm, ſed etiam ſingulari virtute domuit, atq; penè contriuit. Non eſt autem neceſſe, aliorum regum, qui ab iſtis nati ſunt, ætates atq; tēpora perſequi. Id certè noſtrorum annaliū literis atq; teſtimonio conſtat, neminē fermè ex illis fuiſſe, qui non egregiam tum virtutis, tum etiam pietatis laudem fuerit adeptus. Itaque Mahometanis omnibus magna belli contentione

ſuperatis,

ſuperatis,ac è Luſitanię finibus expulſis,exercitum etiam inoras Africę,non tam numero, quàm virtute inuictum induxerunt,clariſſimisque partis victoriis, & multis ciuitatibus expugnatis, magnam Mauritaniæ partem armis occupauerunt. Non eſt aũt facile explicatu,quanto animi ardore & alacritate prælia illa à noſtris commiſſa ſint, qui ita in hoſtiũ acies irruebant, vt etiam mortem expetere viderentur. Intelligebant enim huius vitæ curſum exiguo ſpatio circumſcribi, & animi cogitationem in illã immortalem gloriam referebant, quæ propoſita eſt omnibus,qui fortiter & piè moriuntur. Illa aũt firmiſſima ſpe immortalitatis & ſtudio religionis incẽſi, nihil interdum ardentius optabam,quàm vt vitam fluxam & breuem, quã erant paulo poſt naturę conceſſuri, ꝑ Chriſti nomine deuouerent. Illorum igitur opera factũ eſt,vt omnes illæ nationes, q̃ numero & impetu poterant rurſus in Hiſpaniã redundare, ita reciſæ ſint, vt magis noſtrorũ tela ſuis capitibus intenta pertimeſcant,quàm nos illorũ furorẽ metuamus Poſtremò quantũ illud eſt,quod vaſtum & immenſum mare, longiſſima & maximè pertimeſcenda nauigatione tranſmiſerunt, omnesque fermè ſolis obeuntis & orientis, aquilonis auſtrique partes armis peragrarunt. Quid enim hic commemorẽ,Aethiopiam deuictam,

uictam, Arabię & Perſidos vrbes munitiſs. expugnatas : Indiã duriſſimo bello ſuperatam: inſtructiſſimas claſſes, & maximos exercitus profligatos: Turcarũ potentiam in illis partibus noſtrorum virtute repreſſam atq; cõuulſam. Numquid hęc oĩa eiuſmodi ſunt, vt ſine Dei immortalis ope præſentiſſima fieri potuiſſe ſuſpicemur? Equidem nunquam tantùm Emanuelis patris tui, regis inuictiſſimi atque oĩs memoriæ facile Principis, virtuti prudentiæq; tribuam : nunquã adeò Regis omnium iuſtiſſimi atq; clemẽtiſſimi, Ioãnis fratris tui, diuinum animi conſiliũ & virtutem incredilem admirabor : nunquam deniq; ita noſtrorum audaciam, & domeſticã natiuamq; indolem amabo, vt res tãtas humana prudẽtia atq; viribus, & non poti⁹ diuino cõſilio & numine geſtas exiſtimẽ. Nec.n. calliditate Mauri, neq; viribꝰ Perſę, neq; apparatu bellico Turcę neq; numero Arabes à noſtris vinci potuerũt. Sola tamẽ pietate atq; ſanctiſſima Chriſti religione, q̃ in noſtris ſemper eluxit, ſuperati atq; diſſipati ſunt. Hæc vna rem Luſitanam auxit, Regibus noſtris decus immortale peperit, infinitamq; alienigenarũ multitudinem eorũ imperio parere aſſuefecit . Sed q̃d attinet pluribus exemplis vti, cùm nihil ſit clarius, aut illuſtrius, tum ex ſacrarum literarum teſtimoniis, tum etiã ex infinitis rebus, ad æternã memoriam

moriam conſecratis, q̃ illud genùs belli, quod aut pro ſalute publica, aut religionis incolumitate ſuſpicitur, ita Chriſto acceptum eſſe, vt etiam præſenti numine illius adminiſtretur: Quòd ſi Chriſti religio non impedit exercitationem militarem: imò potius eandē mirandum in modum illuſtrat atq; confirmat: cùm omnem formidinem firmiſſima ſpe immortalitatis eripiat, & ad veram gloriam incredibiliter inflammet: relinquitur, non laude ſolum integritatis, innocentiæ, liberalitatis atque iuſtitiæ florere præ cæteris Chriſtianam nationem, verùm etiam gloria virtutis militaris, & omnibus virtutis ornamentis eſſe præſtantiſſimam. Illud. n. in omni vita tenendum eſt, quod fuit antea demonſtratum? eam tantum eſſe virtutem nominandam. quę in illud ſummum bonum, & vltimum omnium rerum expetendarum intuetur, & officia vitæ non humana cupiditate, ſed diuina voluntate dirigit. Vnde facile colligi poteſt, nec in rebus bellicis vllā egregiam animi virtutem præſtitiſſe eos, q̃ omnes vmbras falſæ glorię conſectati ſunt ad veram tamen lucem & ſplendorem peruenire non potuerunt. Soli qui ad Chriſtum adſpirant, cùm reſpiciant in verum finem, cuius cauſa vitæ dimicationes & pericula capitis adire nō glorioſum modò, ſed etiam ſuauiſſimum atq; iucundiſſimum eſſe

eſſe putant, fortes & magnanimi ſunt exiſtimandi. Extremum illud eſt, vt agitemus animo, quantum nomen, quanta dignitas atque maieſtas ſit Chriſtianæ nationis, quam ille princeps Deus ab contagione ſceleris expiatam, ſibi adoptauit, ampliſſimis gloriæ inſignib. ornauit, & beneficijs immortalib. atque diuinis afficit. Quam nulla mortalis affinitas attingit: nempe quę ſolũ Deum tutorẽ atque parentem agnoſcat: quam Chriſtꝰ Opt. Max. ita ſibi ſibi coniunxit, vt diuinorum etiam ornamentorum ſocietate deuinciret. Nos enim illius vnctionis diuinæ participes effecit: nobis regnum atq; ſacerdotium largitus eſt: noſtris animis rerum cœleſtium notitiã inſpirauit, & ad omne virtutis genus mirabiliter atque diuinitus inſtruxit. Qui igitur laudem, qui dignitatem, qui gloriam quærit, in ſtudiũ Chriſtianæ virtutis incumbat: veram iuſtitiã abſolutam liberalitatẽ, perfectam animi moderationẽ, & reliquas virtutes, quæ nobis à domino præſcriptæ ſunt, ardenter amplectatur, eamque fortitudinem retineat, cui ſoli cõuenit huiꝰ nóminis decus & amplitudo. Quid enim aliud eſt in vita conſtans, excelſum atq; magnificũ: Quid non potius fluxum, demiſſum & turpiter abiectum: Siue enim diuitiarum inconſtantiam reſpiciamus: ſiue honoris & humanæ gloriæ leuitatem: ſiue quendã

facatum generis & nobilitatis ſplendorem: ſiue poſtremo virtutis humanę ſpeciem ſimulatam atq; fallacem: nihil reperiemus, quod mentem valeat explere, aut animum voluptate diuturna poſſit allicere. Omnia namq; ſunt auguſta, fluxa, mortalia, erroris & inanitatis pleniſſima. Sola Chriſtianæ nobilitatis ornamenta ampla ſunt, immortalia, diuina: quæ nulla vnquam vis eripiet: nulla vetuſtas obliuione obruet: nulla calamitas extinguet. Et quanquam humani pectoris anguſtiæ non poſſint capere tantam dignitatem: illi tamen, qui Chriſti beneficio ab hominib⁹ exierunt, & in diuinam familiam traducti ſunt: eam diuino præſidio confirmati facillime ſuſtinebunt & tuebuntur. Licet. n. in terris verſentur cœlitum tamen iura retinent, & ſunt iam quodammodo in deorum numero collocati.

HABES à me munus clariſſime princeps, nõ quidem doctrina & ingenio perpolitum, quorum vtrunque mihi deeſſe moleſte fero: ſed certè tuis ſtudiis & animi magnitudini conſentaneum. Cum. n. virtutibus humanitatis, liberalitatis, conſtantiæ, fortitudinis mirabilter ornatus ſis: tum illud eſt in tuis moribus ampliſſimum, quod omnia vitæ conſilia, pietate & religione Chriſtiana metiaris. Nec enim regius atque domeſticus ſplendor, ita tibi vnquam animos extulit, vt non multo, plus

plus gloriæ atq; decoris in Christiani nominis dignitate ponendū statueres. Nec ita præclaras actiones suscepisti, vt popularis laudis aurā respiceres. Nec eo animo vitam multis periculis obiecisti, vt aliquod humanum prę-mium tibi proponeres. Sed cum alta quadam mente præditus sis, in omnibus rebus, q̄ abs te singulari consilio, & incredibili virtute efficiuntur: siue illæ ad pacis ornamenta, siue ad belli gerendi rationem pertineant, ostendis facillime, te humana negligere, & diuina fidio ardentissimo contueri. Non immerito igitur te omnes boni diligunt, omnis nobilitas intuetur, omnis Hispania laude atq; prędicatione celebrat. Nemo .n. est, qui modo te nouerit, quem non habeas suauitate morum, ingenij dignitate, incredibili pietatis ardore tibi admirabiliter deuinctum. Et quanquam virtutis spectatæ conditio sit longè difficilima, siquidem non leue negotium est, hominum expectationi iam propter res præclare gestas concitatæ respondere: ea tamen est animi tui magnitudo, vt omnium de te opinionem facilime vincere atq; superare valeas. Nec enim Christus Optimus Maximus, tibi omnia præclara facinora ad illius gloriam dirigenti, deerit vnquam: sed numine suo te proteget, atque sempiternis ornamentis decorabit.

FINIS

Bayerische
Staatsbibliothek
München

10187298

19187296

